

EUGEN GOGA

**CARTEA
FACERII**

roman

TOMUL II

EDITURA «CULTURA NAȚIONALĂ»

CARTEA FACERII

II

56087—

88

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HĂRTIE VELINĂ VĂRGATĂ FABRICATĂ PENTRU EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ, O SUTĂ DOUĂZECI ȘI ȘASE DE EXEMPLARE, FORMAT MARE, SUB COPERTĂ SPECIALĂ, DIN CARE DOUĂZECI ȘI ȘASE DE EXEMPLARE SEMNATE DE AUTOR ȘI NEPUSE ÎN COMERT, NUMEROTATE DELA A LA 2, ȘI O SUTĂ DE EXEMPLARE SUBSCRISE, NUMEROTATE DELA 1 LA 100. ACESTE EXEMPLARE CUPRIND UN PORTRET INEDIT AL AUTORULUI, DE C. RESSU.

EUGEN GOGA

June 20/50

CARTEA FACERII

ROMAN

II

256213

BUCUREȘTI
EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ”
2, PASAJUL MACCA, 2

8
Coto 56017
Inventor C256213

RC 123/02

B.C.U. Bucuresti

C256213

CARTEA A TREIA

I

56087

Sorocenii și-au făcut un cuib drăguț pe strada Păcurari. Câtă vreme a stat Anne-Marie cu ei, foarte puțină de altfel, căci au măritat-o curând după ce s'au așezat în Iași, casa le era mai ferită și mai puțin încăpătoare. Cât ce a plecat ea, s'a deschis însă, s'a populat și s'a mărit. Aveau patru odăi moldovenești, largi și luminoase. Cu mobilele proprietarului și mai ales cu covoarele aduse, le-au îmbrăcat destul de frumos. Scaune, mese, nu prea erau, și nici canapele. În schimb, se găseau divane câte poștești, scunde, moi, acoperite de perini nenumărate. Seara se aprindeau prin colțuri lămpi discrete, învelite în barișuri roșii, liliachii și galbene. O plăcere! În clar-obscurul acestor lămpi, cu deosebire în salon, oricine intra, era cuprins subit de o tendință orizontală. Dar nu numai în salon. În toate odăile. Vizitatorul neprevenit, dacă nu-și lua din vreme măsurile de rigoare, tolănindu-se unde apuca mai repede, risca să i se ridice picioarele în aer împotriva

voinții lui, să i se răstoarne capul pe spate și să plutească așa, până să-și găsească divanul.

Aceasta era atmosfera casei. O crease Soroceanca. Ea a născocit fiecare detaliu al așezării lucrurilor. Ea împărțase duhul mobilelor și oamenilor cari veneau. De când rămăsese singură cu bărbatul, înflorea a doua oară. O sburdălnicie răvășită de mult i-a renăscut în carne. Vioiciuni nebănuite i s'au arătat la suprafața sufletului. Zi cu zi se făcea tot mai elastică, tot mai dornică de mișcare și tot mai ahtiată de viață. Spre amurgul vârstei îi răsărise un soare neașteptat, la razele căruia se prăjea ca o șerpoaică, pofticioasă și neînvingă. Soroceanu, pornit cu pași repezi spre îmbătrânire, nu-i aprecia de loc noile îndemnuri. El o vedea dimineța. Iși punea monoclul și-i examina cu satisfacție crețurile din jurul ochilor și urmele vremii pe gât. Nu-i zicea nimic. Se strâmba posac, se îmbrăca și eșia. Din ușe, îi trimitea salutarea cotidiană:

— La revedere, bébé-ule.

Nici Anne-Marie, firește, că nu se bucura de schimbarea intempestivă a mamei sale. În câteva rânduri și-a permis o seamă de aluzii nevinovate. N'a reușit și a renunțat. Și-a rărit însă venirile, deși orașul începuse să vorbească, povestind fel de fel de povești,

care de care mai pipărată și mai puțin vrednică de crezare.

Soroceanca însă nu-și prea făcea mari scrupule din grimasele bărbatului și nici chiar din ochiul sever al fetei. Cât despre lume, o disprețuia. Iși zicea, glumind, că nu e încă bunică, și își vedea mai departe de ale ei. De altfel, acei care o cercetau în fiecare zi, se sporeau mereu. Nu era om mai răsărit care să nu fi trecut cu plăcere prin salonul ei. Toți veneau, să respire libertate în preajma ei, un parfum penetrant de aventură fără consecinți și o incontestabilă odihnă sufletească.

Patridi era cel mai statornic mușteriu al clubului albastru, cum îl botezase însuși. El reprezenta pe oamenii politici, cronica bogată a spitalelor și o specială înclinare spre stăpâna casei, pe care, dintr'o bine pricepută diferență, nu o scotea nimeni la iveală. Gluma lui aspră și inteligența lui cu însușiri de sfredel, plăceau tuturor. Informația lui sigură, impresiona. Cum intra în salon, se îndrepta spre Soroceanca, îi săruta mâna respectuos și se întindea alături de ea, fără a băga în seamă pe ceilalți. Aproape totdeauna avea ceva de spus. Iși alegea însă momentul potrivit, pe care îl sublinia de obicei ea.

— Ascultați-l pe doctor. Are o noutate.

El tușea și își descărca sacul. Toți ascultau. Și era fericit. Multe din rănile pe care le simțea deschise în suflet, încerca să și le vindece în acest chip.

Dar venea și Ana. Avea apariții scurte, nervoase și distrase. Slăbise, se închisese în ea și nu mai strălucea ca odinioară. O umbră de suferință se târa veșnic în urma ei, ca o trenă imensă. Se știa că vine totdeauna dela spital. Nimeni nu o tulbura, deci, în durerea pe care nu și-o mai putea ascunde. Un respect unanim o înconjura, cu un caracter de vădită legitimitate. Nu-l putea suferi. De aceea se grăbea să scape cât mai repede de publicitatea impudică, și totuși atât de sinceră, a unor prieteni pe cari nu-i mai putea înțelege.

Oaspele cel mai iubit era coana Coralița. Ea venea din patriotism. Năvălea aproape zilnic, pufnind mâniașă, cu ultimul trădător în gură, pe care îl sfâșia de viu.

— Aici la voi mai pot să mai trăiesc. Un oasis, ma chère. Au înebunit cu toții.

Se așeza lângă Soroceanca și-i lămurea ultima infamie ce a auzit, cum a cerut unul pacea și cum altul se îndoia de rezultatul războiului. Nu putea însă povesti aproape niciodată în întregime ce avea pe suflet, căci tăbărau fetele asupra ei.

— Cântă tante Coralișo, cântă-ne, te rugăm...

Ea protesta totdeauna și se așeza la pian cu aceleași gesturi disperate și cu aceeași ochelari uzați.

— Foarte bine, dar să știți că e pentru ultima oară. M'am plictisit de tango-urile voastre. Sunt indecente. Dacă ar fi un vals, aș mai înțelege și eu.

Retezeanu n'a apucat să vie, deși părăsise spitalul de oarecare vreme. El era zeul albaștrilor. Fotografia lui trona prin toate colțurile și prin toate odăile. Retezeanu înainte de război, Retezeanu în vremea războiului, Retezeanu rănit, Retezeanu în pat, Retezeanu în fotoliu, gânditor, vesel și posomorît. Un cult al lui, manifestat cu toate prilejurile, se răsfața pe buzele tuturor. «Rănitul nostru», aveau obiceiul să-i spună. Mergeau să-l vadă în grupuri, până ce era în spital, și se reîntorceau, aducând câte o vorbă de a lui, cum aduceau bătrânii dela Ierusalim părțile din moaștele sfinților, o repetau, trecând-o din gură în gură, o admirau, o adorau și i se închinau. Marea stareță, neapărat, că era coana Coralișo. Ea își proslăvea nepotul cu mai multă ardoare. Se înduioșa, lăcrima, râdea și se extazia în prăbușiri de vorbe mici, de vorbe mari, de gesturi și de schime. Marte și Marii

erau destule. Magdalenele, mai mult sau mai puțin deghizate, se flagelau în numele lui sub conducerea stăpânei casei.

Singur Patrîdi își permitea luxul de a fi dezagreabilul necredincios.

— Nu-mi place, fiindcă l-a înlocuit pe Crist și eu sunt creștin ortodox, obișnuia să spună.

Nimeni nu se impresiona însă prea mult de atitudinile lui mefistofelice. Știau de unde pornesc. De altfel, poza aceasta de iconoclast înviersunat, făcea bine în tablou. Doar coana Coralîța, înregistrându-i impietățile, îi arunca câte odată doi ochi pieziși, ca două gloanțe. Atunci, întreagă societatea înmărmurea, de teamă să nu spună tot incomparabila femeie sinceră care era mătușa lui Andrei.

Cernomorskii, când se potrivea să fie de față, se ascundea printre domnișoare și de acolo îi ținea isonul lui Patrîdi.

— Uite, așa îți poate deveni antipatic chiar și cel mai bun prieten, zicea. Nu mai încap de el. Retezeanu, absent fiind, și mă împiedică. Dar dacă se va ivi printre noi? Am să-l împuşc, ca să-l fac și martir. Incalte, atunci știu bine că se urcă la cer.

Râdea, și făcea semne în spre coana Coralîța.

Anne-Marie nu lua parte niciodată la tămâierea obștească. Dulcele fum de smirnă îi pricinuia leșinuri. Pe Andrei îl vedea altfel. Icoana lui vie, sombră și severă, se sălășluia în regiuni mult mai profunde ale sufletului ei, decât să o scoată cu orice ocazie și în văzul oricui. Bărbatul ei primea toată ciripeala cu un ușor zâmbet ironic și cu mici glume bine așezate în cadru.

— O, dumneavoastră nu sunteți un club al albaștrilor. Sunteți o mică mănăstire italienească din secolul al optsprezecelea, gentilă și frivolă.

— A, nu, catolici nu suntem, iubite nepoate, pocnea coana Coralița ca o petardă, izbînd fără milă într'un punct extrem de dureros al căsniciei noi.

Restul mulțimii de ofițeri francezi și englezi îndruga vorbe goale asupra unui subiect prea puțin interesant. Nu-l cunoșteau pe Retezeanu.

Când l-au văzut prima oară, a fost o sărbătoare nebună. Toți albaștrii s'au sărutat între ei, îmbujorați la față de bucurie, au bătut cu picioarele în parchete, ca copiii, încât prozaicul proprietar a trimis vorbă de jos că se surpă casa pe el, și l-au înconjurat, roind într'o clamoare veselă, ce nu se mai isprăvea. El nu prea pricepea această explozie de sentimente prietenești. Știa că își

câştigase oarecare celebritate prin saloanele bucureştene, înţelegea din desele vizite ce primea la spital că făcuse un sgomot destul de mare purtarea lui în război, dar nu se aştepta la idolatria ce i se des-velea în nişte proporţii prea mari pentru a o putea gusta. A stat o clipă cu capul plecat, având aerul că se apără, apoi a zâmbit obosit.

Una din fete i-a sărit înainte. Sveltă, plină, cu ochii mari şi sprincenele îmbinate, cu o gură cărnoasă şi fragedă, muşca din vorbele franţuzeşti, ca din nişte mere sănătoase, pline de suc.

*Voici des fruits, des fleurs, des feuilles et des branches
Et puis, voici mon coeur, qui ne bat que pour vous...*

Versurile lui Verlaine au răsunat prelung într'o tăcere religioasă. Ultimele cuvinte s'au pierdut în murmure de mulţumire. Primirea improvizată, despre care ştiau însă toţi, reuşea admirabil. Marea îndrăgostită, cum era poreclită fata, nu s'a desminţit. Retezeanu, râzând, i-a sărutat mâna.

Dar programul nu s'a isprăvit. Au urmat cântece. Unele arii, pe poezii de Baudelaire, au răspândit cu succes în salon haşişul intelectualului bolnav de pe malurile Senei. Cineva a cerut pe Samain. A intervenit însă Cernomorskii sgomotos.

— Protestez. Miroase a mucigai de condică, acest Samain. Poezie de funcționar oficios și sedentar. Sunt împotriva lui. Jos cu el!

— Ah-oh, au țipat cu toții.

— Rus sălbatic, i-a strigat Soroceanca, amenințându-l cu degetul.

Valul literatoriu s'a frânt însă repede. Retezeanu s'a întins pe un divan. Soroceanu, care asista pentru prima oară, în cinstea lui Andrei, la o astfel de serată, s'a așezat lângă el.

— Ai văzut că au înebunit toate, cu nevastă-mea în cap, i-a zis. Nu știu ce au femeile în vreme de război. Le apucă un acces teribil de isterie. Se vede că, unde mor mulți bărbați, lucrează natura pentru reproducere, chiar și acolo unde nu trebuie.

— Ei, săracele, a zâmbit Retezeanu.

— Nu, nu, nu, a continuat Soroceanu foarte serios, spuneam și eri la Jockey-Club că e de speriat ce sunt capabile femeile acum să-ți dovedească în materie de așa numită feminitate. Mă uit la a mea.

Coana Coralița, la cerere generală, împinsă, trasă de mâini, aclamată frenetic, a deschis pianul.

— Iac-o, și pe smintita de mătușe-ta. Mama pădurii cu ochelari. E dracul gol și ea. Să vezi cum o prind pandoliile, cum

257213

Lob. J. 2

o sgâlțâie, cum o calcă și o stropșesc, de-i ies clăbuci pe gură, la șaptezeci de ani. Să se scoale Istraty din mormânt, s'o vadă clem-pănind aci! Ce mai palme, nene! Și bine-ar face.

S'a început dansul. Perechi-perechi s'au înlănțuit aproape toți în ritmul abrupt al cântecului. Se lipeau unii de alții felini, se turmentau în vârtejuri amețitoare și nu se mai săturau. Ana a venit lângă Andrei. Il lăsase liber tot timpul, pradă celorlalți. Se întorcea acum, proprietară conștientă, ca să și-l ia.

— Pardon, i-a șoptit Soroceanu nepotului său la ureche, sărind cât putea el de sprinten de pe divan, ca un mehenghiu bătrân.

— Unde te duci, nene, l-a întrebat Re-tezeanu.

— La club, dragă, la celălalt, să-mi fac panțarola, a răspuns Soroceanu placid, apoi, întorcându-se către nevastă-sa, ceremonios, i-a zis: Bébé-ule, ești adorabilă...

— Nu dansezi? a zis Ana.

— Nu.

— De ce?

— Mă uit la fete. Toate sunt ca niște pachete de nervi ghemuiți în niște păpuși frumoase.

Intr'un colț s'a ivit și Maria. Sta în picioare și privea în jur. Iși frângea mâinile

pe la spate. Haina de soră de caritate îi ascundea formele într'o decență naivă. Zâmbea din când în când în vag, nimănui, fără rost. O adusese coana Smărăndița și o uitase în acel colț.

— Haide, să dansăm, a stăruit Ana.

— Stai un moment, i-a zis el enervat.

S'a sculat grăbit și s'a îndreptat râzând spre Maria.

— Ascultă, i-a zis, nu-mi pot împiedica o vorbă de admirație.

— Spune-o.

Maria avea asprime în glas și o sălbătăcie în priviri, pe cari nu i le mai cunoscuse Andrei. A aruncat c'o vorbă în el ca c'o piatră, copilărește, provocătoare, cu ură. Surprins, Andrei s'a dat un pas înapoi, a cercetat-o din ochi și a cercat să prelungească gluma, deși simțea cum îi tremurau în gât notele false.

— Nu ți-o mai spun, dacă te uiți așa de urît la mine, i-a zis.

— Atunci îmi pare foarte rău, i-a răspuns Maria.

Și tot sângele i s'a strâns la inimă. Horbota de vorbe admirative pe cari i le spunea Andrei, a început să o jignească de mult. În seara aceea a lovit-o ca o ofensă. Ce-i trebuiau ei simțiri mălăiețe și atitudini de om de lume, când dragostea îi crescuse peste

cap în valuri furtunoase! L-a îngrijit în spital, l-a veghiat nopți de-arândul, l-a plâns și l-a iubit, înfrânându-se mereu. Acum nu mai putea. Nu era atât de mult Ana, care o supăra. Impreună, deopotrivă de supuse, și-au făcut din dragoste căpătâi până ce l-au ridicat din pat. Știa că nopțile și le petrecea la ea. Il pândea când se întorcea acasă. Nu-i păsa. Se resemnase. Dar mulțimea aceasta de femei! Ele o dureau. Toate puteau să fure din el ceva, o părțică cât de mică. Ei nu-i mai rămânea nimic, decât cel mult zaharicalele, complimente și mici minciuni binevoitoare.

— Da, îmi pare foarte rău, a repetat agresivă.

Lacrimile îi năvăleau în ochi.

— Bine, atunci ți-o spun mâine, i-a zis Andrei.

A înțeles. Știa de mult ceiace nu voia să-și mărturisească niciodată. S'a retras cu inima îndoită, aproape mișcat, învins. Gânditor, s'a întors la Ana.

Maria simțea că dacă nu s'ar mișca din loc, ar cădea. Inima îi svâcnea cu putere. Pleoapele i se sbăteau, ca două aripi de pasăre rănită. S'a precipitat spre coana Smă-rândița, care ședea pe un divan, cu genunchii aduși până în dreptul gurii, ca o mumie răzătoare și fericită.

— Fetișo, îți place? E o serată superbă. Dar mi-e cam somn. Nu mai sunt la vârsta când poți birui nopțile. Vrei să plecăm?

A zis și s'a sculat cu greutate. Soroceanca, în fruntea unui batalion de fete, a venit ca s'o mai rețină.

— Mai stați, mai stați!

— Dacă mă faceți mai tânără, a răs coana Smărăndița, atunci mai stau.

Coana Coralița, cu ochelarii pe frunte, caldă încă de munca pianului, s'a apropiat și ea.

— Smărăndișo, pentru Dumnezeu, ai îmbătrânit de tot. Ian uită-te la mine, cum mă țin.

— Bravo, bravo, au strigat cu toții.

— Tu ești altceva. Noctambulă te-am știut, noctambulă rămâi. Dar eu...

Andrei a sărutat mâna mamei sale. Ana, smerită, ca o fiică bună, a mers cu coana Smărăndița până în vestibul, a ajutat-o să-și îmbrace mantaua și s'a întors liniștită și mulțumită.

S'a reînceput dansul.

— E tot îndrăgostită Maria, a răs Ana.

— Da, i-a răspuns Andrei distrat.

— Am văzut-o după cum se purta. Trebuie că o plictisea și lumea. Dar era într'adevăr încântătoare, mititica. Era așa de curată și noi suntem atât de stricați.

Îți spun drept că m'a mișcat tovarășa mea.

Andrei a tăcut. Se uita visător la perechile ce se învârteau. Mâini, picioare, ochi, buze, își făceau datoria. Nimic nu trăia însă în veselia din jurul lui. Nimic nu lega aceste părți de trupuri prinse în horă. Un plâns dureros părea că picură din tavan lacrimi nevăzute, peste biete ființe ce se frământau, jucau și râdeau, ca să nu se risipească într'o clipă, asemenea unor jucării de copil bolnav. Era o impresie pe care a avut-o de multe ori și în alte părți, la Paris, prin saloane, la malurile mării, prin Casinourile strălucitoare. Aceeaș goli-ciune măiestrit ascunsă. Aceeaș mască de om care zâmbește, în loc să plângă. De data aceasta, însă, tristețea spectacolului era mai vădită. Se gândea cu oarecare cruzime, dacă nu și-ar găsi oare un leac întreagă această lume? Dacă parfumul tuturor femeilor ar fi năpădit de duhoarea stârvurilor din tranșee și dacă în locul mătușei sale, la pian, ar bate tunul cu laba lui de fier aria morții, oare nu ar începe să trăiască toți ca prin farmec?

— De sigur că da.

În pacea albă a spitalului, în revizuirile de conștiință ce-și făcea, mereu invoca chipul de femeie, care să-i dea dragostea

renăscătoare, izvorul sănătos de viață din care nu băuse până acum. Slăbise de unul singur. Nu mai putea. Ii trebuia un sprijin moral. Semne de bătrânețe fără vreme, și-a zis de multe ori. Nu. Era chemarea maturității depline.

A zâmbit, gândindu-se că tocmai în ziua aceea și în locul acela i-a reapărut Luther-ul etern al sufletului lui. L-a sugrumat, sfâșiindu-l în mii de bucăți, trimițând însă pe urmele Mariei ce plecase zdrobită un sentiment cald și un îndemn nelămurit de viitor. S'a sculat, îndreptându-se, ca o săgeată.

— Dansăm, i-a zis Anei.

Nările i-au tresărit nervoase. Ochii i s'au aprins. Erau atâtea luni de când nu mai încercase farmecul ritmului. A cuprins-o pe Ana pe după mijloc, înlănțuind-o puternic de el, i-a prins mâna ușor și a pornit, la început domol, pipăind parchetele cu grije, mângâindu-le cu picioarele lui fine, alintându-le, apoi, furtunos, într'o cascadă de vârtejuri nebune.

Coana Coralița s'a uitat peste ochelari înapoi și l-a văzut. Două lacrimi de bucurie i-au căzut pe clape.

— In sfârșit, sărăcuțul de el!...

Soroceanca, de pe divan, satisfăcută, îl urmărea cu ochii. Rând pe rând, ceilalți, s'au desprins din joc, trăgându-se la o parte.

O singură pereche se mai învârtea, mânată de aceiaș pasiune. Anne-Marie, cu un tânăr ofițer, dansa și ea. Toată seara a trecut din om în om, din brațe în brațe, fără alege-re, într'o continuă beție. Acum, unindu-și par'că patimile răzlete, cei doi veri, măsurându-și-le, crescându-le, sorbeau deopotrivă din aceiaș otravă, amețiți și fanatizați, ca doi eroi dintr'o poveste orientală. Niciunul nu dansa pentru tovarăș, nici pentru ceilalți din jur, nici pentru plăcere chiar, ci pentru furtuna din suflet care cerea descărcare la unul și început la celălalt.

Un ropot de aplauze și țipete de mulțumire au izbucnit pe urma aprinsului duet. Andrei s'a trântit ca un derviş pe divan. Anne-Marie, în picioare, își sălta sânii în valuri repezi, privind cercetătoare în preajmă-i, gata să reînceapă.

— Dragă, e de ajuns, i-a spus Lassarde, e o nebunie ce faci.

Andrei, cuprins subit de o veselie nepre-ceptă, o privea. Intreg simbolul dansului lor i-a apărut tălmăcit limpede. Figura distinsă a francezului se proiecta penibil pe câmpul înflorit sălbatic al nevestei sale. Anne-Marie, ca o enigmă care cerea să fie deslegată, i-a răs.

— Te iubesc, i-a spus Andrei apropiin-du-se.

— O, dar eu, i-a răspuns Anne-Marie.

Coana Coralița s'a sculat gălăgioasă.

— Ei, copii, acum acasă. Destul pentru ziua de astăzi... Andrei, maică, te rog grijește-te, ca să nu răcești.

Și au plecat toți. Soroceanca și-a stins lămpile rând pe rând. În salon mai stăruia încă, cu o perfidă adastare, adierea de viață a celor doi dansatori.

Andrei a dus-o pe Ana la hotel. A urcat scările cu ea, i-a scos glumind blana, a desfășurat-o de șalul de pe cap și i-a desfăcut părul bogat, cum făcea totdeauna. A sărutat-o lung pe gură, odată, de două ori, de mai multe ori.

— Nici când nu te-am iubit atât de mult ca astăzi, i-a șoptit Ana, petrecându-i mâinile prin păr. Erai frumos și par'că trăiai pentru întâia oară.

— Nu-i așa, a întrebat el, nu-i așa că numai eu și Anne-Marie, doi veri nebuni, numai noi trăiam călăuziți de aceeași patimă...

A zis și s'a întunecat.

— Dar tu, tu mă iubești?

— Te iubesc Ano, i-a răspuns, desfăcându-se însă din brațele ei.

— Ce ai, Andrei?

— Nimic.

— Ce faci?

— Mă duc, sunt obosit. Trebuie să mă culc.

A ieșit. Ca mânat de vijelie s'a îndreptat spre casă. O scârbă nemărginită l-a cuprins.

— Ce minciuni... Ce minciuni... Ce minciuni...

Vorbea grăbindu-și pașii, ca gonit de amenințarea unei mari remușcări.

* * *

Maria a plâns, a plâns și iar a plâns. Ajunsă acasă, abia a putut să-i spună bună seară coanei Smărăndița, care își amintea cu amănunte plăcerile seratei, și s'a închis în odaia ei hohotind. S'a trântit în pat așa cum era, fără să se desbrace, și-a înfundat capul în perne și a plâns. Lacrimile îi curgeau mari și repezi, ca o ploaie de vară. Nimic nu putea întrezări în gând dincolo de ele. Se lăsau ca o perdea deasă, întunecându-i conștiința. O inundau, ridicându-i-se în inimă peste zăgazarile fragede ale simțirii ei aprinse. Curgeau dealungul strășinii ochilor, în cascade fierbinți. Se urneau cu isbucniri violente și curgeau potop, asemeni unei furtuni deasupra unei căsuțe dela țară, mică, curată, cu flori roșii în ferestre, albă și sveltă, pe care o sgâlțâie din temelii uraganul deslăntuit cu descărcări prelungi.

A plâns mult și bine. Apoi s'a sculat ușoară, plutind ca în vis. Rugăciunea i-a fâlfâit în memorie, venindu-i din adâncimile sufletului, ca un balsam blând și răcoritor. Și-a scos hainele și, în cămașe, pe întunerec, ca în vremurile dintâi ale copilăriei, s'a oprit în fața patului, murmurând monoton.

— Miluește-mă, Dumnezeule, după mare mila ta, și după mulțimea îndurărilor Tale. Șterge fără-de-legea mea... Spăla-mă-voi și mă voi curăța, spăla-mă-voi și mai vârtos decât zăpada mă voi albi...

Psalmul lui David, cu candoarea umilinții lui, în ritmul lui biblic, tocit de veacuri, lustruit ca o mărgea de chilimbar purtată de generații întregi în mâini curate și credincioase, și-a răspândit în odaie sonoritățile milenare, cu îndemnuri de pace și resemnare.

Maria l-a spus până la capăt și s'a așezat în pat. S'a învelit bine, și-a pus mâinile cruce pe piept și a închis ochii, strângând cu grije din pleoapele grele. Totuși nu a putut adormi cum ar fi voit. O undă întârziată a rugăciunii îi stăruia în minte. Părea că-i cântă din fluier întreagă amintirea satului de sub culmea Carpaților, de unde pornise ca o frunză aruncată de vânt. Nu iubise viața acolo. Grosolănia oamenilor o durea, ferocitatea sentimentelor lor o înspăimânta și tic-tacul nesfârșit al zilelor o

nenorocea. Nici odată n'a priceput bine frumusețea peisagiului rural. Boul îi amintea grajdul, plugul înjurăturile țăranilor și hora orgiile animalice ale perechilor împleticite prin iarba de alături. Totdeauna a preferit o romanță cântecului popular, până ce a putut descifra taina măiastră a muzicii mari. Atunci, furată de armoniile dumnezeiești, s'a rupt definitiv de glia strămoșească. Casa nu-i mai era casă, masa nu-i mai era masă. O ceață groasă i-a acoperit lumea din jur. Visa nopțile și visa zilele dearândul. Se eteriza în vis și aștepta minunea desrobitoare.

Așa fusese. Acum, din depărtare, în singurătatea haotică a unei lumi neînțelese, cu piatra de moară a dragostei pe piept, bolnăvită de desnădejde, era altfel. Satul de pe Olt îi aducea liniștea, oamenii de acolo sinceritatea, iar lucrurile simplitatea. Ii era dor de o pară mustoasă, pe care să o rupă singură de pe cracă, să muște din ea cu poftă, răsând și mestecând cu gura plină. Ii era dor de un parfum subțire de flori de câmp. O vorbă crudă de cumătră gureșe ar fi voit să audă. Un chiot sălbatic de flăcău care pleacă dela ibovnică. Toate-toate le dorea, în locul spiralei de artificii în care se încurcase, în locul civilizații goale și a bunelor maniere, scorjite pe cerul gurii tuturor.

— Nu sunt de aici, n'am ce căuta aici, plec de aici, și-a zis.

Înțelegea că dragostea ei era de o viață. Iși da seama că pe Andrei nu și-l va putea scoate din suflet. Nici nu era el ca ceilalți. Dar nu-l putea smulge dintre ai lui. Ana îi stăpânea trupul și celelalte sufletul. Ea era prea slabă ca să poată lupta. Nu avea arme. Iși da seama că trebuia să renunțe. O înțelepciune potolită, ca o bătrânică dumirită, i s'a așezat la căpătâi, sporind din fusul neisprăvit al proverbelor, pilduind sfătoasă, mulcomind-o, blândă și cu mâna rece.

Andrei îi va rămânea. El era al ei. Il va duce cu ea peste tot locul unde va merge, închis în taina inimii, ca o icoană blestemată și scumpă, nevăzută și necunoscută de nimeni, a ei, numai a ei. Mândră și solitară se va plimba în viață și nu va încerca niciodată delirul nesățios al mărturisirii. Enigmatică și stinsă, ca o călugăriță, își va purta candela simțirii sub haina cernită a durerii.

Imaginația i s'a oprit aici. Bunul simț a substituit-o, gospodărește, cu limitele realității. S'a gândit că va munci pentru alții. Va căuta să-și găsească fericirea în mulțumirea oricui. Va ajuta pe tatăl ei. Ori poate că se va mărita cu cineva. Un om de seama

ei. A răs. Aceasta, nu. Prea și-ar înjosi noblețea visului și prea l-ar batjocori pe Andrei.

A adormit.

Dimineața s'a sculat dreaptă și hotărîtă. Și-a făcut mereu în închipuire scena cu coana Smărăndița. Pe ea voia să o înștiințeze de plecare. Iși măsura în gând vorbele și își potrivea atitudinile. Voia să fie discretă și demnă. O bucurie nemărginită a cuprins-o. Nu ar fi crezut niciodată că ar fi fost în stare să aibă o energie atât de mare. Râdea fără să se poată opri. Când a văzut-o pe coana Smărăndița, înainte de masă, a vorbit atât de tare, încât s'a speriat singură de proporțiile glasului ei. Striga, nu vorbea.

— Ce ai fetiço, a întrebat-o coana Smărăndița mirată.

— Nimic, i-a răspuns râzând.

— De ce râzi?

— Mă gândesc și eu la niște prostii.

S'a rușinat. Fusese necuviincioasă. Și-a strâns ultimele puteri și a început. Ii era frig. S'a tras tremurând lângă sobă și a vorbit de acolo, uitându-se în pământ.

— Vedeți, mă gândesc ce bună ați fost cu mine. M'ați ținut atâta vreme la dumneavoastră și m'ați acoperit de bunătați. Acum trebuie să fie destul. Dacă nu mi-ași da seama, ar însemna să fiu nesimțitoare. M'am hotărît să vă mulțumesc și să plec.

Niciodată n'am să uit generozitatea dumneavoastră neobișnuită. M'ați cules de pe drumuri. Altfel, cine știe ce se alegea de mine. M'ați adus aici. M'ați scăpat de furia retragerii. Mi-ați ușurat pribegia. E prea mult. Vă datoresc o recunoștință veșnică.

Coana Smărăndița a ascultat-o mirată, din ce în ce mai mirată, apoi s'a înduioșat, s'a uitat la ea, s'a apropiat și i-a pus mâna pe umăr, alintând-o.

— Fetițo! Nu ești tu fetița mea? Nu ți-am spus? Cum poți vorbi astfel de prostii? Să pleci. Dar unde să pleci? Tu mi-ai fost ca o copilă în lunile din urmă. Și apoi cine mi l-a redat pe Andrei întreg și sănătos? Ai fost ca un înger, Mario, iar eu dacă te-ași lăsa să te duci, ași fi un monstru. Haide, scoate-ți din cap gărgăunii.

Maria a insistat.

— Nu. Nu pot. E adevărat că l-am îngrijit pe domnul Retezeanu. Era datoria mea. Era singura datorie ce-mi puteam împlini față de dumneavoastră și față de el. Acum, că sunt inutilă, e normal să plec. Dealtfel, eu nu pot sta pe loc. Sunt obișnuită să muncesc.

A roșit și a continuat.

— Vreau să muncesc undeva într'un spital, fără să vă fiu spre greutate.

Coana Coralița a intrat și ea.

— Știi că ești încăpățânată? Mă superi, Mario. Auzi, Coralița, ce-i trece prin cap fetei?

— Ce?

— Să plece. Zice că a fost destul, că nu vrea să ne mai fie spre greutate. Inchi-puește-ți!

Coana Coralița a răs.

— Ei, asta-i! Par'că o întreabă cineva pe dumneaei. Ai vorbit cu părintele, tatăl dumitale? Și ți-ai făcut socoteala cu noi? Eu îți spun drept că așa m'am obișnuit cu dumneata, încât n'aș putea să te știu în altă parte. Auzi! Să te duci acum singură în lume? Doamne ferește, te poți îmbolnăvi, ori pățești altceva, mai știi, cu războiul acesta, mai ales fetele, sunt expuse la toate. Nici să nu mai vorbim. Eu știu destule cazuri...

Maria a zâmbit.

— Bine, atunci am să-l aduc pe tata. Sunt sigură că și el va fi de părerea mea.

A spus și s'a retras într'un colț, mulțumită. Andrei a intrat grăbit. Venea din oraș.

Coana Smărăndița s'a precipitat.

— Tocmai bine, a zis, căci am să te părăsc lui Andrei. Ascultă, Andrei. Maria, nici mai mult nici mai puțin, zice că vrea să plece. Chipurile, ar fi inutilă acum. Copilării!

Retezeanu s'a uitat pătrunzător la ea și i-a întins mâna, plecându-și capul într-o parte. A prins înțelesul vorbei.

— Inutilă? Cum poți să vorbești așa? Dumneata îmi ești de o supremă utilitate și îmi vei mai fi.

Maria, îngrozită, l-a întrerupt. Se temea de o nouă vorbă de circumstanță.

— Nu cred, a zis, fiindcă ești sănătos. Mă uitam și eri. Erai foarte bine. Toată lumea te admira.

Un nod i-a oprit vorba în gât, l-a înghițit și a continuat chinuită, aspră, sfâșiindu-se.

— Eram mândră de opera mea de soră de caritate.

Ochii i s'au încrucișat și a tăcut, deși ar fi țipat un fluviu de cuvinte dezordonate cari îi frământau pieptul.

Andrei a stăruit.

— E tocmai ce vream să-ți spun eri, dar nu m'ai lăsat. Sunt femei-leac, bune de pus la rană, cum ar spune Piperea al meu. Nu-mi prea place această terminologie medicinală, dar mi se potrivește. Femei albe, curate, simple și pline de simțire. Ele vindecă numai prin prezența lor. Au un farmec special care supune pe convalescenți. Câteodată îi și renasc, dându-i vieții altfel de cum i-au primit. Ești o astfel de femeie. Și eu sunt încă în convalescență. Vrei să mă părăsești? Mă

uitam eri la dumneata și-mi plăcea cum răsăreai, ca o floare de câmp, în mijlocul unei sere. Uf, ce atmosferă nesuferită era eri și ce simpatică erai!...

Coana Coralița s'a încrețit, s'a smochinit, s'a retras în ea, ascultându-l pe Andrei, apoi și-a dat drumul.

— Nimic nu te împiedică să admiri pe Maria, care e așa cum o știm cu toții, mititica. Dar nici fetele mele nu erau de disprețuit. Mai ales unele...

— Știu. Mi le-ai destinat. Nu mă pot însura cu toate, de aceea renunță și dumneata, a zis Andrei râzând.

Maria n'a putut desprinde din cuvintele lui Retezeanu decât accentul grav și calm al lor, care i-a străbătut în suflet, învăluindu-i-l. Prima oară îi vorbea omenește. O nesfârșită duioșie i-a topit inima. O plăcere prelungă i-a încins ființa întreagă. S'a răzimât cu mâna de un scaun și mai aștepta. Nu-i era de ajuns.

— Doamna Istraty are dreptate, a șoptit aiurită.

— N'are nici o dreptate. Cred că și dumneata știi că n'are dreptate, a spus Andrei. Ori, ce vrei? Îți trebuie o nouă rană, ca să-mi fii iar utilă? Cine știe, poate că vei avea prilejul.

— Fugi că vorbești și tu acum prostii, a intervenit coana Smărăndița. Mai bine

să mâncăm. Iaca, Niculae ne aduce ciorba. Așezați-vă.

El s'a uitat gânditor înaintea lui și a continuat.

— Știți că vin dela Cernomorskii. Astăzi n'au mai sosit gazete dela Petrograd. E revoluție acolo. Se svonește că Țarul ar fi fost detronat. Dacă e adevărat, noi de aici, înfundați în groapa noastră, va trebui să ridicăm munți de cadavre, ca să putem scoate capul spre Europa. Ori ne cufundăm de tot.

— Revoluție? Ce spui? Revoluție, a strigat coana Coralița speriată.

Coana Smărăndița s'a posomorit.

— Nu cred, a zis.

Maria, iluminată de o nădejde nouă, s'a așezat pe scaun.

— Am auzit eu vorbind pe unii, s'a dormit coana Coralița, se mai șoptea pe ici pe colo! Te pomenești! Cu nebunii ăștia de Ruși, te poți aștepta la orice.

Niculae asculta pe la spate, întindea farfuriile cu ciorbă și da din cap cu dispreț.

— Ce-i Niculae, l-a întrebat coana Smărăndița.

— Ce să fie, conia? Așa va fi. I-am văzut eu și pe Ruși. Bețivi și scrințiți. Mănâncă semințe de floarea soarelui și se uită la cer, ca netoții. Acum fac revoluție. Asta ne mai lipsea!

Andrei era sombru. Din când în când ridica ochii mari asupra Mariei, apoi și-i pleca privind fix înainte. Se trăsesese la față peste noapte. Liniile i s'au lămurit mai aspre ca de obicei. Porneau energice din dreptul frunții, din rădăcina nasului și din bărbie, unindu-i-se undeva dincolo de el, într'un coeficient de bărbăție definitivă. Umerii plecați puțin îi sporeau greutatea capului îndreptat înainte, și-i întindeau cu mai multă nobleță coarda puternică a grumazului. Măinile i se plimbau liniștite, în popasuri măsurate, sigure și stăpânitoare. Vagi umbre treceau și se risipeau pe deasupra lui, ca pe deasupra unui pisc de munte, prins în vorbă cu soarele, luna și cu stelele.

Maria îl vedea și îl simțea. Din ce se găsea mică, se făcea și mai mică, pentru a se uita la el de jos de tot, ca să-l poată cuprinde în întregime. Niciodată nu și-a dat seama mai bine ca atunci de fatalitatea dragostei sale. Un cor îi cânta în suflet, ca în tragediile vechi, Hymenul ce trebuia să vie, împotriva căruia chiar dacă ar fi voit, nu putea să lupte.

Coana Coralița, mai puțin olimpică, nu ca o harpie, ci ca o bibilică bătrână, slobodă la gură, curioasă, îi hărțuia pe toți cu întrebări, răspândite buluc, când unuia, când altuia.

— Ei, ce ziceți? Acum ce ne facem? Andrei, tu ce părere ai?

Retezeanu s'a întors masiv spre ea.

— Păreri să ceri dela amicul dumitale Patridi. El are în fiecare buzunar câte una. E un om foarte deștept. Eu nu am nici o părere deosebită. Zic și eu că vine o furtună mare. Și dacă vine, trebuie să ne vedem fiecare de o temelie bună, ca să ne rezimăm. Să ne pregătim de apărare, care cum poate. Dumneata, de pildă, să-ți vezi de garderobă, mama să strângă de-ale gurii, iar domnișoara Maria să nu se lase de noi.

— Lasă glumele. Ar trebui să te mai ocupi și tu de politică, i-a răspuns coana Coralița înțepată, ne-ai mai ști spune și nouă câte ceva. De sigur că Patridi are o părere, fiindcă e om politic. Uite, imediat, cât ce mâncăm, mă și duc să-l întâlnesc la albaștri. Ah, de ce nu m'am născut eu bărbat! Cum le-ași mai învărti eu!...

Andrei a râs.

— Ai dreptate. Patridi șef și dumneata subșef, ori mai bine zis dumneata șef și el subșef, ați face un partid grozav. M'aș înscrie și eu în el. Dar de ce te superi? M'ai întrebat să-ți spun părerea și ți-am spus-o. Aceasta e părerea mea. Ori, ce zici, Niculae? N'am dreptate?

Niculae s'a lungit și s'a strâns dintr'odată, ca o harmonică veche.

— Rău lucru revoluția, conașule, a zis. Eu știu, că-mi spuneau ai mei din patruzeci și opt. Se omora om pe om. Iși dau foc caselor și își luau moșiile. Era și holeră. Te îngropa făr'de popă. Doamne ferește! Și ține mult. Doi ani de zile s'au hăcuit oamenii la noi, atunci. Numai unul mai cuminte, a scăpat teafăr. Ii zicea satul Ion Găuraru. S'a fost băgat într'o gaură, de-l știa numai nevastă-sa. Doi ani n'a eșit de acolo. Ii ducea femeia de mâncare noaptea, până ce s'a potolit răsmirița.

— Țasta-i ca popa din claie, a răs Retezeanu.

— Care? Nu-l știu pe ăla.

— Mi-a povestit părintele Văleanu.

— Nu-l știu pe popă. Dar de ăsta știu de bună seamă. Mi-a spus tata, Dumnezeu să-l ierte. Lumea râdea de el, dar în vremi cumplite e bine să te tragi în găoacea ta, conașule.

— Ai dreptate, Niculae. E ce ziceam și eu. Numai coana Coralița nu ne dă dreptate.

— Foarte bine, a zis mătușa lui Andrei, sculându-se, acum m'am și ales cu ceva dela voi.

Coana Smărăndița s'a sculat și ea. Retezeanu a sărutat mâna mamei sale și a coanei

Coralia, întinzându-le amândurora obrazul ca să i-l sărute și a plecat în odaia lui. Maria s'a strecurat tiptil, ca o umbră.

Coana Smărăndița era îngrijată.

— Unde te duci, Coralio?

— În oraș, după vești.

— Merg și eu.

— Ba, mai bine ai face să mai stai și pe acasă.

Coana Smărăndița s'a uitat lung la cumnată-sa.

— Da, da. Nu te uita așa lung. Nu-i bine să lași singuri doi tineri prea multă vreme.

Coana Smărăndița s'a crucit.

— Coralio, pentru numele lui Dumnezeu, ești sărită puțin. Îți lipsește o doagă, parol! Andrei, Maria!... Doamne, ce năzbâtii!

Coana Coralio a umflat din umeri.

— Bine. Să nu zici că nu ți-am spus. I-am văzut eu pe amândoi. Ea languroasă. El gânditor. Ea plânsă. El drăguț. Le știu eu astea. Și la spital și acum m'am ținut pe urmele lor. I-am dibuit. N'ai auzit ce-i spunea astăzi? Și cum primea, drăcoica! Par'că zicea: mai dă-mi, mai dă-mi!... Ai să vezi tu. S'au întâmplat cazuri de astea destule și în cele mai bune familii.

Coana Smărăndița a oprit-o.

— Fugi, că ești gură rea. Toată lumea te știe și nimeni nu te crede.

Apoi au ieșit amândouă, îmbufnate, ca două ghiulele îmblănite, gonind după nou-tăți.

Andrei s'a plimbat o vreme prin odaie. S'a dus pe urmă și a bătut la ușa Mariei.

— Imi dai voie? Vreau să-ți vorbesc. Ascară ai fost rea cu mine. Astăzi vrei să pleci. Nu te las. Să știi că nu te las. Și să-ți spun de ce. Adică, ți-am spus. Cred că mă înțelegi. Dumneata ai o inteligență a simțirii prea femenină ca să nu mă înțelegi. Dacă te-aș lăsa, ar însemna să-mi arunc norocul pe fereastră. Șezi, te rog, și ascultă-mă. Vezi cât sunt de liniștit. Îți vorbesc de pe o culme neatinsă încă de mine, din niște regiuni cu desăvârșire limpezi. Nu știi ce imensă plăcere îmi face să-ți vorbesc, căci am certitudinea că vorba mea cade, ca în Biblie, în pământ roditor. Îți vorbesc poate cam târziu și din cuvintele mele se desprinde un fel de melancolie tomnatecă. Se poate. Dar, ce vrei? Par'că sunt un măr încărcat de mere multe.

Maria a rămas în picioare, răzimată de sobă. Serioasă, cu mâinile căzute moi de-a lungul trupului, l-a privit adânc. S'a apărât. Glasul îi tremura.

— Nu trebuie să-mi vorbești. Nu te-am rugat. Nu ți-am cerut nimic.

Andrei a zâmbit.

— Știu. Dar n'avem nevoie să ne mințim unul pe altul. Nici eu pe dumneata și nici dumneata pe mine. N'avem nevoie de artificii. Suntem cu mult mai onești și mai simpli. Eu nu-ți vorbesc fiindcă mi-ai cerut dumneata sau fiindcă ași dori eu să-ți vorbesc, ci fiindcă trebuie. Așa stă scris undeva în cartea mare a lumii. În cer poate, ori, mai știu eu, în pământ. Îți spun drept că n'aș fi crezut atunci, când te-am văzut mai întâi, să ajung unde sunt astăzi față de dumneata. Par'că te văd și acum la pian. Mi-ai plăcut. Mi te-ai arătat subțire și delicată în brutalitatea din jurul meu și sănătoasă în aceeaș vreme, pentru nervii mei bolnavi. Mai târziu te-am cules din drum, cum rupi o floare din graba mersului, dintr'un capriciu de estet, dacă vrei, fără nici o țintă. Te-am dus la București, te-am adus aici. Doamne, ce ciudățenii, ce surprize îți rezervă viața. Să nu crezi că nu ți-am simțit buzele pe obrazul meu, atunci în tren. Eram în delir, dar totuș le-am simțit. Eram între două vieți. Mă sbăteam la hotarul lor. Buzele dumitale au fost fântână vie în deșert, luminată dintr'odată de apusul unui sfârșit și de aurora unui început. Toată vremea, în spital, m'a urmărit această sărutare îngerească a dumitale. Ea m'a vindecat. Mi-a crescut în suflet. Nu ași putea spune

că m'a tămăduit de toate bolile de care sufăr, dar mugurul ei îl simt în mine. Și e bine așa. Cine știe? Poate că va înflori și va rodi odată.

Maria tăcea. Fiecare vorbă a lui Andrei i se înfîgea ca o săgeată în carne. Le simțea pe toate în ea. Aproape că le vedea. O dureroasă plăcere îi străbătea inima. Andrei a privit-o.

— Taci, a zis. Ce bine e, că taci. Și cum taci de frumos!... Ciorchinele tăcerii îți atârnă pline de înțelesuri, ca strugurii mustoși și copti pe vița de vie. Ești ceea ce trebuia să caut eu de mult și ceea ce am găsit destul de din vreme, ca să nu mor. Ești izvorul de simțire al pribeagului însetat. Nu știu dacă mă vei împăca cu lumea, dar cu viața, da. Vreau să trăiesc alături de dumneata și vreau să te iubesc. Dar, ce zic? Dragostea și viața sunt una. Când trăiești iubești, și când iubești trăiești. Nici odată n'am iubit până acum. Să nu crezi că-ți spun minciuni. Tot ce știi și ce nu știi au fost diversiuni. Aseară mă uitam în jur de mine. Imi era milă de toți și mă osândeam, pentru parodia de viață la care asistam. Mi-ai părut atât de adevărată și atât de curată. O bucurie neînvinsă m'a cuprins, ca și când te-ași fi descoperit cea dintâia oară. M'am înviorat și m'am desmeticit. Râuri

de puteri noi au străbătut în mine. Haide, Mario, dă-mi mâna. Mă înțelegi și mă iubești. Știu și știi...

Maria, tăcând mai departe, și-a întins brațul, tăindu-și-l din umăr, desfăcându-se de el, într'o pornire sălbatică de supremă jertfă. I l-a întins, și mâna îi tremura în mâinile lui, ca o porumbiță fricoasă și supusă. Andrei a contemplat-o lung, cercetând-o și mângâind-o din priviri.

— Mână mică, mână rece, mână albă, mână credincioasă, cupa nădejdei mele, a zis, și a sărutat-o în palmă.

Și-a îngropat gura în ea, aplecându-se ca la izvor, înfierbântat și lacom. Un val de duiosie i-a inundat întreagă ființa. O flacără fecundă i-a aprins obrazul. Ochii i s'au umplut, adânci, cu străluciri noi. S'a îndreptat. Un gând luminos i-a trecut prin creier.

— Minte cronica bătrână, a zis, minte Mario. Uite, cum privesc în mâna ta și cum mă lămuresc în mine, mă gândesc, ca un nebun, la sfântul Non și sfânta Pelaghia. N'a putut fi așa cum spune bizantinul ortodox și ipocrit în cartea lui. Da, o porumbiță a sburat în chilia schimnicului, dar nu era neagră. Și dacă era albă, n'a putut-o trimite diavolul. Era mâna Pelaghiei, a femeii care ascultase și simțise mai ales, predica

lui de revoltat al lumii și al singurătății. Era inima ei de fecioară. Auzi? De fecioară, ce străbătea la el peste canoanele sterpe. Era viața care venea să-i rodească avânturile, frânte până atunci, ale sufletului lui. Așa era. Cărțile mint. Numai noi suntem adevărați, Mario.

Blând și puternic a privit-o în față. I-a lăsat mâna. I-a cuprins mijlocul. A strâns-o la piept. Buzele li s'au împreunat arse.

— Faci rău... Faci rău... Faci rău, a murmurat Maria, deslănțuindu-se ușor de îmbrățișare.

Andrei, fermecat, cu brațele în vânt, s'a uitat în urma ei. Se retrăgea în odaie, propțindu-se, grea, uluită de povara fericirii. Amuțit de spaima descărcării lui furtunoase și înmărmurit de plăcerea mărturisirii pecetluite, s'a uitat la ea cum se legăna în mers, îndoindu-se, cum căuta un sprijin pe care nu-l găsea și cum, învinsă, s'a răsturnat în pat, ca o amforă plină, răspândindu-și în valuri lungi întreg parfumul tinereții.

— Faci rău, faci rău, repeta mereu.

Biruit de tulburarea ei virginală, a stat o clipă pe loc, apoi, hotărît, călcând bărbătește, trecut dincolo de asprimea realității, liniștit, s'a apropiat de ea și s'a așezat pe marginea patului. Vorbele i-au picurat ca niște stropi de rouă, clare și reci, biblice, deci simple.

— N'ai dreptate, a zis alintându-i fruntea, n'ai dreptate. Eu împlinesc o poruncă trimisă nouă amândurora. M'am gândit prea mult asupra ei, ca să te mai încure și să mă mai încure în forme goale. Am aruncat toate hainele minciunii la o parte. Nu știu cum să-ți spun. Mă simt gol și te văd goală. Par'că suntem cei dintâi oameni, senini și firești în dragostea noastră. Da, da, așa este. Uite, eu îți văd sânii, îți văd pânțele neatins, îți văd coapsele rotunde și îți văd picioarele, Mario. De ce ne-am ascunde? Uită-te la fel la mine. Ești femeia mea și eu sunt bărbatul tău.

Maria palpita licurind ca o stea friguroasă în preajma luceafărului. Tot sângele i-a fugit speriat la inimă și bobotea acolo aprins în vâlvătăi puternice. Era înghețată și ardea. O dorință aprigă i-a încolțit în conștiință: să se jertfească! Precum și-a întins mâna, așa să se dea întregă. Să ardă pe rugul ei amândoi, topindu-se în aceiaș flacără tainică. Și-a deschis brațele, halucinată de suferință, l-a căutat tremurătoare în jur și a rostit încet, cu glas de țipăt îndepărtat, aiurind desnădăjduită.

— Așa e. Vino, Andrei! Andrei, sunt a ta...

A doua zi dimineța ninge. Fulgi repezi se coborau din cer în pâlcuri vesele. Se roteau în dreptul ferestrelor, glumeau ca niște copii răsfățați și sburau mai departe, făcând loc altora. Un fel de răs înghețat, de iarnă bătrână.

Andrei s'a sculat, s'a îmbrăcat repede, apoi s'a oprit în mijlocul odăii, dându-și târziu seama că era prea de vreme. Plictisit, s'a trântit pe divan, și-a tras pledul peste el și a prins o carte ca s'o răsfoiască. Literele îi fugeau pe dinaintea ochilor în șiruri infinite. A sunat. A cerut cafeaua. Piperea a intrat cu ea nătâng, strângând din genunchi, ca să nu strângă prea tare din mâini tava cu ceașca, a pus-o ușurat pe masă și a oftat.

— Poștiți, domnule locotenent.

— Mulțumesc, Pipereo. Ninge iar?

— Ninge, să trăiți. Ar putea să nu mai ningă, acum.

— Las' să ningă, Pipereo. Mai albește pă-mântul ăsta blestemat, cum zici tu.

— De pe partea asta e adevărat, a zis Piperea, scărpinându-se în cap.

Andrei s'a uitat la el și a zâmbit.

— Vreme de povești, Pipereo. Focul arde în sobă. Nu știi când l-ai făcut. Am dormit greu. Arde focul și-i bine să stai în casă, să bei cafea caldă și să tragi tutun, pe gerurile astea.

Piperea a răs.

— E bine, domnule locotenent, pentru cine are cafea, tutun, foc și casă. E mai rău de cine n'are.

— Ai dreptate, Pipereo, a zis Andrei încruntându-se. Dar noi avem de toate. Să-i lăsăm deci, deocamdată, pe ceilalți. Mai bine spune-mi tu cum e povestea accia cu apa cumpănită. Mi-ai spus-o odată, dar nu i-am luat bine seama. Haide, fă-te moș și spune-o.

Piperea s'a uitat bănuitor: nu cumva își bătea joc Retezeanu de el? A sărit un pas înapoi.

— Vai de mine, domnule locotenent. De povești ne arde nouă acum? Nu mă luați, așa, cu praștia. Am îmbătrânit și eu, dar nu m'am prostit de tot.

Andrei s'a uitat serios la Piperea.

— Nu glumesc de loc, Pipereo. Vreau să mi-o spui, pentru mine, nu pentru tine.

— Domnule locotenent, a stăruit Piperea, era un învățător la noi în sat. Tot strângea snoave de pe la oameni, se ducea seara la ei, puneă pe babe să-i spuie descântece și își însemna orice năzdrăvănie pe care o auzea. Fugea lumea de el, ca de dracu. Unii își mai băteau joc și născoceau câte în lună și în soare. Ba, că una, ba, că alta. Ba, că au văzut pe mamonul jucând geamparalele în vârful casei. Ba, că au prins o strigoaie prin dreptul bisericii și i-au tăiat coada: —

când colo era preuteasa cea bătrână! Prostii și nebunii. Dar dumneavoastră?! Zău, nu mă mai picați cu ceară. Mi-au sburat toate astea din cap. Es rău din iarnă, ca un cârlan sfrijit. M'am lihodit de tot. M'am cotonogit. Știu bine că nu mai năpârlesc la primăvară. Au să mă ducă și pe mine într'o zi, ca pe aceia dela spital. Bine că nu-i vedeți. In fiecare noapte cărau câte zece. Acum e mai rău, după cum aud. Mor oamenii ca muștele, domnule locotenent. Se sfârșesc. Se prăpădesc. Te pișcă câte un păduche și te dă gata. Te aprinzi, te învinețești și crăpi în două zile. Te bagă repede între patru scânduri, dacă te mai bagă, și pe aci ți-e drumul, băiete! Nici tu mamă, nici tu tată, nici copii și nici nevastă. Nu, zău, nu-i de glumă, domnule locotenent. Grele vremi. M'au răzbit și pe mine, cât sunt de rânzos. Acum, și cu revoluția asta a Rușilor... Oare ce-o fi și cu ea?

Andrei l-a oprit.

— Lasă-le, Piperco, astea. Te ții de mine și mergem înainte. Vom vedea ce va mai fi. Până atunci, spune-mi tu povestea. Am nevoie de ea.

Piperea s'a crucit și a răs.

— Vasăzică trebuie s'o spun, domnule locotenent? Nu pot așa, de-a'n picioarele. Și n'am nici tutun, să trăiți.

Clipea șiret, din ochi. Andrei i-a întins o țigară.

— Ține, șezi și zi. Iaca, fumez și eu.

Piperea a tușit și s'a aninat pe marginea unui scaun.

— Păi, cum să vă spun, domnule locotenent? Așa povestesc oamenii proști. Babele și bătrânii. Este la noi un izvor, la munte. Răsare dintr'un jghiab grozav, cât turnul bisericii. A spart stânca cum tot cade el, de când o fi tot căzând. Și-a făcut un fel de pat în care se sprijinește apa, până să se dea jos în vale. Lumea îi zice apa cumpănită. Nu știu de ce-i va fi zicând așa. Bag seama, unde se cumpănește în talgerul acela de piatră. Așa ne-am pomenit. Apa cumpănită. La izvor, la apa cumpănită. Bună apă. Te taie la ficați când o bei. Nu este om care să treacă pe acolo și să nu se oprească. Ii trage o dușcă, și merge înainte. Mi-aduc aminte că-mi făceam de multe ori de lucru prin partea locului, chiar și dacă nu aveam. Numai să beau apă de acolo.

— Și, a întrebat Retezeanu.

— Și zice că... Dar astea le cred numai copiii și fetele. Zice că Făt-Frumos ar fi trecut odată pe acolo. Nu știu ce umbla și ce căuta. Era blestemat să nu găsească. Venea de ani de zile, de pe drumuri neumblate. Imbătrânise, săracul. Era slab și sdrențos. Se scofâlcise,

se împuținase și trăgea de moarte. Și calul i se prăpădise. Din cogeamite armăsarul intraripat, se făcuse un fel de mârtoagă bleagă și cocoșată. Nu-l mai țineau chingile. Șeaua i se răsturna pe coadă și capul îi cădea în pământ. Abia mai răsufli. I se vedea printre coaste, cum se luptă să ia duh. Și izvorul cădea de sus, cum cade totdeauna. Făt-Frumos s'a oprit, s'a uitat lung și s'a gândit: să mai bea, să nu mai bea? Tot atâta-i era. Credea că s'a isprăvit cu el. Dar totuș a băut. Mai mult din obicei. S'a aplecat asupra apei și a sorbit de două-trei ori. Și-a șters mustățile cu mâneca cămășii și a împins și gloaba să bea. Nu prea vrea. I-a băgat el botul în apă. I-a tras un picior în burtă și l-a împins la bunătate. N'a apucat să înghită calul câteva guri și a și început să dea din coadă. Făt-Frumos s'a minunat. S'a pipăit. Par'că învia și el. S'a uitat în oglinda apei. Par'că întinerea. Tii, drăcia dracului! S'a întors spre cal! Calul a prins să necheze. Ce să vă spun, domnule locotenent, cât ai bate în palme, fermecați, și om și cal, au crescut, vorba ceia, ca din apă, s'au ridicat, s'au înălțat, frumoși și voinici, ca mai înainte, ori chiar mai abitir decât mai înainte. Au stat o vreme la chibz amândoi și s'au luminat la cap, s'au înfrățit iar și au plecat în treaba

lor, ca două săgeți vrăjite, spre ținta ce-și aleseseră și care le era sortită de Dumnezeu.

— Așa-i cu apa cumpănită, să trăiți. Acum eu nu știu, cum va fi fost, cum nu va fi fost...

Retezeanu, visător, l-a urmărit toată vremea pe Piperea, ghicindu-l printre vorbe, descifrându-l din liniile fine ale obrazului. Slăbise mult și pierduse din vioiciunea expresiei. Iși păstra însă cu toate aceste chipul de efigie, care culmina în ciocul puternic al nasului. Povestea i s'a așternut pe suflet, fulguind răcoritoare, ca neaua de afară. Simbolul ei i se prelungea cu răsunete adânci.

— Așa, Pipereo, a zis privind-l printre rotocoalele de fum, bună apă aveți voi acolo, la apa cumpănită. Eu nu sunt ca învățătorul vostru. Eu cred în lucruri de aceste. Sunt minuni, Pipereo, mai sunt farmece în lume. Tu ce crezi?

Piperea, neîncrezător, a ezitat.

— De, așa se zice, domnule locotenent. Mai știu și eu ce să zic? Sunt, dar le omoară popii și învățătorii. Unii zic că sunt lucrurile diavolului, alții că sunt prostii băbești. Invățătorul de acum e altfel. El zice să facem cooperative, nu să umblăm după basme. Alți cai verzi pe pereți, a zis sculându-se de pe scaun.

— Ce-i, te duci, l-a întrebat Retezeanu.

— Da, domnule locotenent, mergem cu Niculae, să aducem niște lemne. Acum, că ți-am spus povestea, mă pot duce.

S'a întins să ia tava. Și-a întors capul râzând.

— Un tăciune și-un cărbune. Ei, de-ar putea trece vremea așa, ce bine ar fi. N'am mai îmbătrâni.

Coana Smărăndița a intrat.

— Uf, ce fumăraie. Ți face rău Andrei. Și tu fumezi aici, Pipereo? Ce-ați făcut? Andrei, dragă, văd că ești vesel. Imi pare bine că te însănătoșești de tot.

Piperea s'a retras cu tava, lungindu-se din vârful picioarelor.

— Da, mă simt bine, a zis Andrei. Vorbeam cu Piperea. Mi-a spus o poveste. Mi-e drag de el. Cred că și el ține la mine. Ne-am legat unul de altul. E deștept și are multă culoare. Are rasă. E cam lung la vorbă, mai toarnă și minciuni, din când în când, dar e simpatic. Mă gândeam tocmai acum că numai cu țărani aceștia m'am ales, de când sunt în țară.

— A, țărani noștri sunt admirabili, a zis coana Smărăndița, eu îi iubesc foarte mult.

Andrei a râs.

— Nu așa cum crezi tu, mamă. Eu îi văd altfel. Voi v'ați uitat la ei prin lorgnon,

din depărtare, când erau la horă ori prin lanurile de grâu. Le-ați apreciat pitorescul. Eu nu mă încânt prea mult de partea lor spectaculoasă. Sunt murdari, săracii, sunt plini de boli, sunt îndobitociți de mizerii. Trag în jug ca vitele. Sunt falși și cruzi. I-am văzut în război de aproape. Dar au un suflet și au credințele lor. Numai ei pot fi reprezentativi. Ceilalți sunt oribili. Așa zișii boieri, de ei mi-e milă. Sunt morți fără să fi trăit vreodată. Iar negustorimea, cum spune tante Coralița, târgoveții, elita nouă, e îngrozitoare. Aceștia au schimonosit fizionomia morală a țării. Sunt pești împuțiți, într'o ciorbă modernă. Nu cred în nimic. N'au nici-un Dumnezeu. Sunt goi și satisfăcuți de progresul lor. Ce vorbă va mai fi și aceasta: progres! Aici, în Orient, a luat o formă bizară, absolut sălbatecă. Par'că ar fi un vițel de aur, ori o vacă enormă, grasă și lăptoasă, din al cărei lapte se poate face orice fel de mâncare. Da, mâncare. E bună vorba, fiindcă ăștia materializează totul. E uimitor cum și-au însușit de repede toate teoriile materialiste ale filozofiei apusene. Le prind ca maimuțele și ronțăie la ele de dimineața până seara. Le și aplică, cu o cruzime bestială, în toată viața lor. Se îmbracă în ele și oficiază ca niște preoți. Au parlament, speakeri și

miniștri, au instituții, au academii, de toate au. Și le-au făcut în pripă ca să zăpăcească pe streini și să-și satisfacă orgoliul lor gras de parveniți tolăniți în automobile, de par'că ar fi fost de când lumea în ele, deși nici o roțiță n'au inventat la ele, nici mecanismul lor nu-l cunosc. Și toate astea în țara lui Piperea, a lui Năgăilă și a celorlalți, a pravoslavnicilor și a panteismului rural. Ce farsă! Nu, mamă, sunt absolut hotărît. Dacă se isprăvește războiul, mă retrag undeva la țară, să-mi petrec viața acolo. Ce zici? Vii cu mine? La acest lucru mă gândeam eri și azi.

Coana Smărăndița l-a privit înduioșată. I-a trecut mâna peste frunte și l-a sărutat.

— Dragul mamei, i-a zis, tot revoltat ești. Nu mai contenești. Eu vin cu tine la țară, deși, tare mă tem că hotărîrea ta e numai o flacăără de circumstanță. Ți-e dor de Paris. Il vezi peste tot locul. Faci comparații și strigi la mine. De aceea, vrei să mergi acum la țară, ca să te potolești. Dar o să-ți treacă, și poate că te împaci și tu cu lumea. Ai văzut cum te apreciază toți.

Andrei a răs.

— Da, da. Mă prețuesc, pentrucă își închipuie că sunt un exemplar mai bine reușit decât ei. Tot parveniți. Li înțeleg. Celebritatea mea printre ei e în capul lor un fel

de justificare strălucită a propriei lor vieți. Dar se înșeală, cum te-ai înșelat și tu de multe ori asupra mea. Îți vorbesc în plină conștiință. Țăranii sunt singurii de cari m'am putut apropia. Foarte greu, e adevărat. Până să spargi bezna din jurul lor, îți trebuie vreme. Mai ales pentru un înstreinat ca mine. Dar acum i-am prins. Săracii, ce nedreptate li s'a făcut. Voi nu puteați să-i cunoașteți. Ați vorbit o vreme slavonește, pe urmă grecește și acum franțuzește. Nu le-ați vorbit limba. Eu am învățat-o. Are o săvoare nebănuită. E crudă și amăruie, cu gust de cimbru și de izmă. E curios cum s'a răsădit latinitatea prin ierburile acestea de câmp și de munte. Nici negustorii nu le-o cunosc. Aștia, încalte, sunt mai odioși. Aștia și-au făcut un fel de jargon obraznic de mahala, gargarisit pe toate gamele, cu icneli de clapon franțuzesc din piept și cu tonuri nazale de limfatici fără vreme. Uite, să vezi că vine colonelul meu. Stai aci și așteaptă-l. Mi-a trimis vorbă că vine de dimineață. E un țăran și acesta. E mătăhălos și greoi, cu occipitalul turtit. Dar ne înțelegem. Ne știm unul pe altul. Ne-am învățat. M'a urit și l-am disprețuit. Acum suntem prieteni. Știu că l-ai mai văzut, dar țin să înregistrezi, prietenia reală care s'a legat între noi. Are glasul limpede de om

întreg. Când comandă el, nu face cocoșește, ca oratorii pe cari i-am auzit eu la București. Vorbește din plămâni, deschis și omește. Stai și-l așteaptă. Ascultă. Par'că chiar acum s'a oprit o trăsură la poartă. Te rog, uită-te puțin pe fereastră.

Coana Smărăndița s'a uitat.

— Da, el trebuie să fie, a zis, dar te rog, înseninează-te, Andrei. Nu-mi plac frământările tale fără de sfârșit. Prea te mistui.

Piperea a deschis prăpăstios ușa.

— Domnul colonel, să trăiți, a zis râzând.

— Să poștească.

Andrei s'a sculat și i-a ieșit înainte. Vasilescu a râs tare.

— Sunt plin de țurțuri, ca o streășină. Mi-au înghețat mustățile, genele, sprâncenele.

— Mama, a zis Retezeanu.

— Am avut onoarea. Dar dați-mi voie să-mi arunc mantaua. Ține, Pipereo. Tu o duci bine pe aici, norocosule. Strașnic frig, cu toate că ninge. Sărut mâinile, coniță. Ei, cum o duci, domnule coleg? Te-ai întremat? Văd că ești voinic.

Coana Smărăndița, dulce și primitoare, s'a așezat pe marginea patului.

— Șezi, domnule colonel. Pe la noi, acum, cam puține mobile.

— Ca la război, coniță. Dar tot mai bine decât în tranșee. Acolo n'aveam fotolii, nu-i așa?

Andrei s'a tras vesel lângă sobă.

— Șezi, domnule colonel, a zis. Imi pare bine că ai venit. Nu te-am mai văzut de mult. Sunt sănătos, tun. Medicii spun să mai stau câteva săptămâni acasă. Altfel, din parte-mi, nu mă plâng de nimic.

— Incântat, a răspuns Vasilescu. Aveam de gând să vin de vre-o săptămână, dar, cu nebunii aștia de Ruși, mi-am amânat plecarea. De altfel, e și greu drumul, de acolo, dela noi din Fălciu. Am venit să-ți aduc două vești bune. Nu lungesc vorba. Îți aduc decretul de căpitan și decorația «Mihai Viteazul». Le-ai meritat pe amândouă. Dă-mi voie să-ți strâng mâna și să te îmbrățișez. Așa. Imi pare bine. Țineam să ți le pot aduce eu.

Andrei a primit, mișcat, acolada.

— Îți mulțumesc, a zis. Le primesc pe amândouă, ca pe un dar dela dumneata. Orice ai zice, ele sunt în mare parte opera dumatiale, și aici, la Monitorul Oficial, și dincolo, pe câmpul de luptă.

— O-o, să lăsăm modestia, a protestat Vasilescu.

Coana Smărăndița a lăcrămat.

— Ce frumos, Andrei. Ce frumos! Domnule colonel, sunt fericită.

Coana Coralița a crăpat ușa, vârându-și și ea capul în odaie. Ochii îi străluceau șireți și veseli. A auzit tot. Coana Smărăndița i-a făcut semn.

— Haide, Coralițo, să auzi și tu noutatea.

— Am auzit. Nu-i frumos să ascuți pe la uși, dar e bine câte odată, a zis coana Coralița, strecurându-se zglobie pe ușe.

Andrei a răs.

— Domnule colonel, mătușile sunt adorabile. Ele au fost născocite anume pentru plăcerea nepoților. Ce s'ar face ei, săracii, fără mătuși. S'ar prăpădi cu toții. S'ar usca. S'ar ofili, ca frunzele în bătaia vânturilor. Poftim, aci e mătușa mea, doamna Coralia Istraty. Cea mai scumpă mătușe din lume și pavază a vieții mele.

Coana Coralița l-a sărutat pe frunte.

— Ingratule, a zis, nu vrei să iau și eu parte la bucuriile tale? Domnule colonel, să nu mai ai nepoți. Văd că ești tânăr. Ferește-te de ei. Sunt povară grea pe o inimă simțitoare.

Vasilescu s'a înclinat adânc și a răs și el.

— N'am nici copii doamnă, necum nepoți. Coana Coralița și-a șters lacrimile.

— Vasăzică: căpitan și decorat cu «Mihai Viteazul!»! Să trăești, dragă Andrei. Tu n'ai stat ca alții la partea sedentară. Sunt mândră, domnule colonel, că se recunosc meritele unui om de seama nepotului meu.

Neamul nostru al Retezenilor s'a distins totdeauna.

Coana Smărăndița s'a sculat.

— Haide, Coralița, să plecăm. Poate că vreau să rămâie singuri. Au ceva de vorbit, nu-i așa?

Coana Coralița și-a închis un ochi și cu celălalt s'a uitat la cumnată-sa.

— Nu-ți place, ai? Pomenesc de Retezeni, de neamurile mele. Tu ești o intrusă. Te știu eu. N'am venit, numai așa, ca să mă bucur și eu. La revedere, domnule colonel. Au revoir, puiule!

Și a eșit. Coana Smărăndița i-a urmat, după ce i-a întins mâna colonelului și după ce l-a sărutat pe Andrei.

— Tocmai despre dumneata vorbeam, când ai venit, i-a spus colonelului din ușe.

Vasilescu a zâmbit cuviincios, salutând din nou. De dincolo de ușe, s'a mai auzit odată glasul coanei Coralița.

— Smărăndițo, maică! E căpitan și decorat cu «Mihai Viteazul». Ce triumf, draga mea, ce triumf!...

Andrei a luat locul coanei Smărăndița, pe pat, și i-a oferit colonelului o țigară.

— Postim. De altfel, ce mai e nou pe la regiment?

— Ce să fie? Moarte, dragă căpitane, moarte grozavă, a răspuns Vasilescu. Mi se

prăpădesc oamenii, văzând cu ochii. A dat tifosul exantematic printre noi. Am fost scutiți o vreme. Nu știu cum s'a făcut de ne-a înconjurat tabăra. Acum e o jale. Am luat toate măsurile. Dar e greu. Soldații sunt foarte puțin rezistenți. Un vânt îi suflă. Sunt galbeni și jerpeliți. N'am ce să le dau să mănânce. Fasole cu viermi și cartofi degerați! Asta e hrana noastră a tuturor. Un iad. În fiecare zi, îngrop câte doi. Nu mai biruie popa să le cetească. Dar, să le lăsăm astea. Ai să le vezi, când vei veni. Pe aici cum e? Nu știu, cum treceam prin oraș, par'c'am simțit gust de București. S'a strâns toată lumea aici. Mă gândeam la vorbele noastre din tranșee, pe Argeș. Cu Bucureștii ești, așa, ca și cum ai fi cu o femeie cu care trăiești în concubinaj. O înjuri, o bați, o ierți și iar te întorci la ea. Ce să-ți spun? Mi s'a făcut dor de București. Imi umblă prin cap străzile întortochiate, oamenii pe cari i-am lăsat acolo, buni și răi, unii peste alții, amintirile, femeile. În tabără, cum stăm noi în de noi, numai bărbați, ți se acrește sufletul. Te dospești ca o cocă rea. Te umfli și te reversești peste alvie. Scârbos lucru. Îți spun drept că mi s'a făcut lehamite de singurătate. Mi-ași dori o femeie. Nu o târfă. O nevăstă. Un suflet lângă mine. O inimă.

Un ajutor. Ce zici? Râzi? Îți spun, și eu, ce-mi trece prin cap. Cu dumneata m'am obișnuit să vorbesc slobod, de o vreme încoace. Acolo, la regiment, m'am proțăpît în frunte, ca o cioară în par, m'am desfăcut de ceilalți. Mă tot încrunt și ei tot fug de mine. Am ajuns un fel de spaima lumii. O sperietoare. Când vin aici la Iași, mă mai moi, deși, din câte pot să văd eu, nici aici nu-i de trăit multă vreme. Tot pe front pare că viața ar fi mai limpede. Uiți de toate și privești înaintea nasului, fără prea multe gânduri. Ori ce zici?

Andrei asculta cu luare aminte, frățește, plin de bunăvoință. I-a răspuns îndoit.

— Ce să zic? Te înțeleg perfect. Ai dreptate. Vorbești omenește. Ești puțin cam trist, dar trebuie să ne reculegem. Așa eram și eu. M'am vindecat puțin. Să nădăjduim că și dumneata vei face la fel, mai ales că vine și descompunerea asta rusească. Ce impresie le fac soldaților noștri Rușii?

Vasilescu a răs.

— Ce impresie să le facă? Râd. Se uită la ei peste umăr și râd. Cumpără tot ce pot, căci ăia vând cu nemiluita. Își bat joc de ei. Cu un kilogram de spirt te poți îmbrăca, îți poți lua o trăsură, o pereche de cai buni cu hamuri împărătești și îți poți aduna și hrană pentru vre-o șase luni. Poți deci să-ți

închipui ce veselie e pe soldații noștri. Și apoi mai e ceva. Nu se pot înțelege. Ai noștri nu pricep nici vorba și nici nebunia rusească. Iși dau coate și-și povestesc ce-au văzut. Ne ținem bine. Dar pe Ruși nu ne mai putem bizui. Nu știu, aici la Iași, ce crede lumea. Mă duc la cartierul general. Am de făcut acolo un raport și-l întâlnesc pe un camarad. Poate că aflu dela el mai multe. Stau două zile la Iași și cred că ne mai vedem. Atunci îți voi spune. La revedere, dragă căpitane. Vezi de te obișnuiește cu rangul ce ai primit și fă-te bine în curând.

A ieșit. Andrei a ascultat cum s'a coborât greoi pe scări. I-a priit întâlnirea. S'a plimbat puțin prin odaie, și s'a gândit la Maria. A sunat. A venit Niculae.

— A plecat domnișoara Maria, a întrebat.

— Nu conașule. Zice că-i bolnavă. E în pat.

A stat o clipă nedumerit, apoi și-a îmbrăcat mantaua. Nu voia s'o tulbure. A preferat să plece în oraș, coborînd repede scările și fredonând grav o melodie veselă.

Zidurile vechi ale Iaşilor se retrăgeau par'că sfioase, lărgind matca străzilor. Bisericile, semănate în toate părţile, îşi întorceau feţele, ca să nu vadă, acoperindu-se cuvioase. De pe dealurile din împrejurimi se ridicau duhurile unui trecut de sbucium. Din mănăstirea Cetăţuii se uitau ochi mari de călugări înspăimântaţi. În aer se părea că susurau bărbi încâlcite de boeri bătrâni, mlădiate de un vânt nou şi necunoscut. Toate pietrele vorbeau într'o gălceavă surdă. Era o nemulţumire adâncă în văzduh şi sub pământ. O specială sensibilitate a lucrurilor mişca atmosfera. Un zgomot ciudat, supra fin, auzit numai de autohtoni, îşi încrucişa undele pe deasupra oraşului. Erau în el frânturi de melodii populare, tânguirii de tropare bizantine, lucidităţi sonore ale unei latinătăţi sugrumate şi pastorale blânde ale unei păci câmpeneşti. Nu era o revoltă. Era un sentiment de jignire. Părea că tresare pământul ca o piele pe-nibil atinsă de un corp strein. Era un fel de contracţiune nervoasă a spiritului băştinaş.

Ceva imperceptibil, fără gust și fără miros, dar totuși aproape fizic...

Oștile rusești au năvălit, ca să-și sărbătorească revoluția. În rânduri compacte de câte opt, mii și mii de oameni se scurgeau cu steagurile roșii, dezarmați, blonzi, cânepii, ca valurile tulburi ale Volgii, cu picături plumburii de cer înorat în ochi, blânzi și greoi în ciuboatele lor mari. Cântau cu toții. Cântau Marseilleza. Gestul aprig al cântecului francez, bătaia eroică a aripilor lui seculare, în piepturile rusești, se estompau într'un fel de răsuflet larg, fără de țărături, transformând aria sansculoșilor, prefăcând-o cu desăvârșire; diluând-o și împrăștiind-o, cum s'ar împrăștia un fluviu coborât prin cataracte spumegătoare din munți, în stepa orizonturilor nedefinite. Nu mai era Marseilleza. Era mai mult un fel de imn al destrucțiunii lente. Era un fel de penetrațiune melodică, stăpânită de o încetineală asemănătoare infuziunii slave din veacul al cincilea, întâmplată fără războaie, neînregistrată bine în istorie și groaznică numai în clipa când s'a statornicit.

Andrei s'a coborât dela el, din ulița Sărărici, din deal, s'a lăsat în jos, puțin mai la vale de Universitate, pătrunzând spre strada Lăpușneanu, cu nervii încordați, simțind în el toată frământarea Iașilor, având aceiași senzație dezagreabilă, dar căutând, cercetător, fixând.

cu stăruință exotică bălăbăneală din fața lui. Un regiment de Tătari l-a oprit pe loc. Nu se potriveau în peisaj. Brunii, mici și mai iuți, aceștia exprimau o energie sălbatecă. Aveau o țință în față și mergeau grăbiți pe urma ei. O ironie feroce le flutura la rădăcina fălcilor, încadrându-i ca într'o aureolă verde-galbenă de misticism orientat. Glasurile subțiri le veneau par'că din creier, torturate în gâttej, supuse unei voinți bestiale de a deforma cu orice preț. Silabele li se rostogoleau din gură, vărsate cu desgust și cu deliciu, legându-se unele de altele ca într'un șir lung de picioare de chinezoaică, oprite în creștere. Pe deasupra capetelor, părea că le merge un alt regiment de himere asiatică, strâmbe, ciuntite, chinuite și prinse furtunatec într'o cavalcadă biruitoare.

Andrei a răs. Un fior i-a trecut prin inimă. Și-a strâns buzele. Printre dinți simțea gust de carne de cal bătucită sub șea. S'a uitat alături. Un prostănac se sgăura și el la râul de oameni. Era un soldat cu gura căscată și cu limba scoasă. Privea uluit. Un zâmbet i se desena și lui pe obraz.

— Ce zici, l-a întrebat Andrei?

— Ha, a făcut soldatul, și a plecat mai departe.

Pe trotuare, se ghemuia lumea. Toți a-sistau, muți, la incomparabilul spectacol. O

deferență vădită îi ținea la o depărtare cuviincioasă. Era și un sentiment de gazdă bine crescută și un sentiment de respect față de forțele ce se desfășurau. Era și un sentiment de tristețe și de îngrijorare. Mai presus de toate, se strângea însă în atitudinea privitorilor o fulgerătoare diferențiere de rasă. Fiecare îns își trăgea grăbit granițele în jurul lui, se baricada în ele și de acolo se uita, ca dintr'un turn de veghe, la streinii invadanți. Andrei a priceput repede această stare de suflet. Mulțumit și vesel, s'a sprijinit mai temeinic pe picioare, a trimis un gând frățesc pe urma soldatului prostănac și a continuat să judece. Fără îndoială că nu era lipsită de grandoare această cale triumfală a steagului roșu. Dar venea din niște regiuni atât de depărtate, încât, pentru moment, nu-i putea aprecia decât pitorescul. Oștile acestea fără de număr erau ale unei lumi cu desăvârșire alta. Cu cât se precizau mai mult în lentila severă a ochiului lui, cu atât se acopereau mai mult de o negură impenetrabilă. Ele veneau spre el și el nu avea cum le primi. Saluta din când în când drapelele care treceau, cum făceau toți din jurul lui și se închidea, păstrându-și numai fereastra vederii. A stat multă vreme, așa, în piața Unirii, fermecat de culoarea tabloului, apoi, împins de curiozitate, a plecat mai departe.

În dreptul statuei lui Miron Costin s'a oprit din nou. Figura dulceag cioplită a bătrânului cronicar i-a smuls o caldă evocare. Tragedia lui sângeroasă, pe care o știa din cărțile cante-mirești, i s'a lămurit în minte. Era un precursor, acest boier. Latinitatea l-a crescut și l-a pierdut. Prin ce prăpăstii a trebuit să străbată lumina Râmului, până ce a ajuns la el, în Moldova! Câte cotituri! Câte eclipse! Indrăgostit de locul unde și-a găsit piatra lui filozofală, prețuind peste măsură instrumentul rudimentar prin care a primit mana sufletului său tulburat, s'a jertfit pentru Poloni. Și tocmai unul din presupușii lui strămoși a fost sortit să-l sdrobească! A ridicat privirile spre statuie și i-a trimes un gând de împăcare blândă, acoperită de tristețe.

Valurile rusești mergeau înainte. S'a întors iar spre ele. Nu se mai isprăveau. Curgeau domoale, fără de început și fără de sfârșit. Andrei nu și-a putut împiedeca un zâmbet. De pe fețele mujicilor bărboși și mustăcioși se desprindea o gravitate copilărească. Pasul le era nătâng și ținuta de o marțialitate evazivă. Mergeau totuși de sârg, convinși și expansivi, voinicoși, undeva departe, pentru cucerirea lumii. N'aveau ce face cu mâinile. Nu știau unde să și le ție. I-ar fi șezut bine fiecăruia câte o jucărie în brațe. O jucărie mică și simplă, din trei găteje. Și nu aveau.

Dar arme de-ar fi purtat, tot nu ar fi făcut altă impresie. Și să fi fost încă odată pe atât de feroși, tot nu ar fi putut înlătura zâmbetul pe care-l trezeau. Lipsa de ofițeri le sporea încă această tragică meteahmă de nomazi dezarmați în fața civilizației, și îndrumați în coloane de marș spre o dulce anarhie. Pe ici pe colo, câte un tânăr iluminat ori vr'un oficios stigmatizat de răutatea boalei, agitau pancarte sângerate de lozinci răsunătoare.

Andrei și-a făcut în închipuire atacul rusesc împotriva Bizanțului, în veacul al zecelea. Așa trebuia să fi fost. Armata blonzilor moscoviți s'a încărcat în zeci de mii de bărci și a pornit să spargă Bosforul mândrei cetăți a lui Constantin cel Mare. Tot ce putea cuprinde ultima scăpărare greco-romană, se concentrasé acolo, între zidurile lui Teodosie. Flacăra unei lumi de uriași mai ardea încă, întreținută cu încăpățănare și cu rafinament de niște epigoni, cari nu voiau să moară. Și ei, împăroșații stepelor, naivii aurorii boreale, de pe caicele lor, ca de pe niște găoci jucate în voia valurilor, se încumetau să frângă arcuri de lemn în zidurile de piatră sură. Aceiași credință îi mâna și atunci, aceiași taină a numărului, aceiași încredere copilărească.

Undeva s'a stăvilit puhoiul. Se întâmplase ceva. Rândurile frumoase s'au spart și strada

s'a închis. Blânda sărbătoare s'a stricat. Un tumult gălăgios a prins să se nască. Mii de glasuri se întretăiau mânioase. Pumni se agitau în aer. Un zgomot grozav s'a pricinuit fără de veste. Toată lumea de pe trotuare s'a refugiat îngrozită prin curți. Ferestrele au fost întunecate dintr'odată de perdele. Andrei a alergat să vadă ce este. S'a vârît, împingând din coate în dreapta și în stânga. O scenă penibilă i s'a desvelit în față, când a ajuns în mijlocul apei de oameni frământați. Doi Francezi, doi soldați, cu gesturi largi, cu ochii scânteetori, crispați de furie, înfruntau furtuna.

— «C'est pas à vous la Marseillaise, sales cochons, c'est pas à vous! Allez dans les tranchées, sales cochons! Chantez là-bas, sales cochons», strigau răgușit, cu clăbuci la gură.

Două figuri ridicole. Unul avea ochelari. Și-i potrivea mereu pe nas, și așa scuipa înjurăturile din el. Trebuia să fi fost bărbier de meserie. Celălalt semăna mai mult a chelner. Era cu picioarele strâmbe și roșnite de umblet. Părea să fi fost și prin Rusia, căci întrebuița vorbe rusești printre celelalte. Iși aștepta tovarășul ca să-și formuleze insulta, apoi se repezea și el, scandând cuvintele, oprindu-le puțin în gură, ca să le dea amploarea cuvenită. Și erau mici pe lângă namilele cari îi înconjurau, mici, ca două nuci costelive

înțepate în câte două chibrituri. Bonetele înfundate pe urechi îi turteau și mai mult. Numai gurile le erau mari și iuți, și rele, ca gurile mopșilor.

Au stat și ei pe marginea trotuarului, ca toată lumea, privind defilarea. Într'un singur punct se deosebeau de ceilalți. Nu salutau drapelele. Nu le băgau în seamă. Erau obișnuiți cu ele. Un marinar, unul din șefii mișcării, i-a văzut. S'a apropiat de ei și i-a lovit peste bonete, dându-le jos și făcând semne că trebuiau să dea onoarea cuvenită revoluției. Atunci au izbucnit ei. Demnitatea franceză s'a trezit vulcanică în piepturile lor înguste. Nu se mai puteau potoli. Unii dintre Ruși au trebuit să-i roage să tacă, să nu mai bage în seamă toate prostiile.

Andrei privea încântat. Nu știa ce să facă, să râdă sau să se închine înaintea acestor stârpituri, a îndrăzelii conștiente și a prestigiului lor implacabil. Dumirit, și-a fixat în inteligență, ca pe-un film de cinematograf, fiecare amănunt și aștepta continuarea. Dar nu s'a mai întâmplat nimic deosebit. În ploaia de vorbe grele ale chelnerului și ale bărbierului, ai căror strămoși l-au cunoscut pe amicul poporului, pe Marat, Rușii și-au refăcut rândurile și au plecat senini mai departe. Cei doi Francezi au rămas pe loc, palizi și sfidători. Andrei a plecat și el. Fragmente

de imagini i-au trecut prin minte. La spatele micilor soldați din apus reconstruia, nu fără oarecare tristeță, munții de glorie ai Parisului.

Se ținea mereu de Ruși. S'a apropiat de periferii. Aici lumea era mai vie și mai puțin gravă. Femei și copii le râdeau oștenilor înfășurați de mister. Toți strigau.

— Fiți sănătoși, băieți!

— Vivat revoluția!

— Jos cu tiranii!

Mizeria lătra în gol prin jurul caselor. Fețele erau lihnite de foame. Trupurile tremurau în zdrențe. În strigăte, se ascundeau și glume și aprobări. În orice caz, formidabila scurgere de oameni aducea prin preajma mahalalelor o undă de primăvară timpurie. Un țigan lăutar s'a amestecat și el printre coloane. Cu vioara strânsă sub bărbie, schiop și chior, s'a agățat în marș, proptindu-se cu greutate și trăgând din arcuș de mama focului. Un Rus bondoc l-a luat pe după cap, făcându-se că schioapătă și el. Hohote de râs au năvălit din toate părțile.

Andrei s'a întors. Cu cât pătrundea mai mult în oraș, cu atât creștea mai mult tăcerea în jurul lui. Pe străzi era lume din ce în ce mai puțină. Un gol imens își căsca gura de balaur. Par'că ar fi trecut potopul peste Iași. Pe la colțuri, se strângeau pâlcuri de oameni

și povesteau cu glasurile scăzute povestea zilei. Era frig. Zăpada murdară se terciuise sub troyotul cizmelor trecute peste ea.

Intr'un târziu i s'a părut lui Andrei că vede pe cealaltă parte a străzii silueta fină a lui Grünberg. S'a uitat bine. Era el. Cu gulerul ridicat; cu capul înțepenit între umeri și cu o mână introdusă printre nasturii mantalei, pășea tacticos, ca un Napoleon pe câmpul de bătaie. Avea o stranie înțepeneală în tors și o liniște în mers pe cari nu i le mai văzuse până atunci. Și-a încetinit pașii și l-a urmărit cu mult interes. Furierul lui se schimbase cu totul. Nici o mișcare nu-i mai trăda nevroza ancestrală. Strângea o carte subsuoară, ca pe-un mâner de sabie, și călca în cadența unei reverii mulțumitoare. Par'că-i trecuse pe dinainte armatele lui și nu ale altuia.

— Grünberg, a strigat Andrei.

Furierul s'a întors spre el și a salutat, trecând repede strada.

— Ce faci pe-aici?

— Sunt în concediu de câteva zile, domnule căpitan. Vă felicit. Am venit la Iași.

— Ei, ce zici? Ți-au plăcut?

— Cine? Rușii? Da. Ași minți dacă așa spune că nu. Erau ordonați. Erau conștienți toți.

— Bine. Dar ce carte ai acolo? Văd că o strângi cu pasiune la piept.

Grünberg a zâmbit.

— E problema agrară a lui Kautsky.

— A, da. Și se potrivește? Pot fi trași bărboșii ăștia pe calapodul lui Marx? Kautsky zice că da. Dar dumneata ce crezi?

Grünberg a umflat din umeri.

— Eu nu sunt dator să cred, a zis, fiindcă nu sunt încă un socialist militant. Părerea mea e că Rușii sunt poporul care poate fi apropiat mai mult de socialismul agrar. Ei chiar au unele instituțiuni vechi cari le ușurează operația.

— Da, ai dreptate, a răspuns Retezeanu. Vom vedea. Deocamdată n'avem decât să ne uităm la ei, cum distrug o formidabilă dinastie.

— Da, a oftat Grünberg, distrug o dinastie și o mare nedreptate. Tocmai acum mă gândeam la bunicul meu. Era un biet bătrân, un meșteșugar, tinichigiu de felul lui. El a venit mai întâi în țară. Fugise din Rusia, alungat de un groaznic pogrom. Intreagă copilăria mi-am petrecut-o sub teroarea poveștilor pe cari mi le spunea el. Mă flagelam cu ele. Noaptea le visam și ziua le ceream din nou. Bunicul nu făcea altceva, decât să mi le povestească. Nu mai trăia decât pentru aceasta. Altfel nu vorbea nimic. Sta pe un scaun, la soare, și se uita în gol. Par'că acum îl văd, săracul. Știu că s'ar bucura astăzi, dacă ar trăi.

Andrei a schimbat vorba.

— Te cred, a zis, dar uite, Trei Ierarhii. O vezi? Am trecut pe lângă ea și mă întorc s'o văd. Are multă grație, bisericuța aceasta. Bizantinii, în decadență, s'au lăsat de proporțiile mari. S'au pierdut în miniatură și în spiritul de detaliu. Arta decorativă a copleșit avânturile mari ale cupolelor. Un fel de lene spirituală venită din Orient le-a moleșit arhitectura. Osteniți și cam puhavi, își întindeau aceste dantele de piatră peste biserici, în loc de covoare persane, ca să-și odihnească privirile. Nu le mai plăcea să se mai urce în capul oaselor, pentru a admira. Preferau să stea tolăniți, savurând printre gene o jucărie a închipuirii lor fecunde. Ce ciudat e că ai noștri s'au legat tocmai de această parte a stilului bizantin. Nu găsesc altă explicație decât că ea satisfăcea migăleala temperamentului nostru ciobănesc. Trei Ierarhii par'că e un cap de măciucă păcurărească, incrustat în fel și chip, într'o după amiază lungă de vară, la umbră de codru verde, când pasc mioarele liniștite și nu cântă nici o pasăre. Dar totuși, are o energie oarecare. Nu are mușchi. De oase nici nu mai vorbesc. Are însă vine multe de oțel. Pe ele se întemeiază. Da, are un caracter. Mă uitam adineauri la biata bisericuță, cum tresărea nervoasă în haina ei subțire, când treceau pe lângă ea Rușii dumitale.

Ei nu-i plăceau. Cam strâmba din nas. Ii miroseau a iuft cizmele mujicilor și o speriau proporțiile lor mătăhăloase. Fără să mă identific întru toate cu această bazilică în exil și mai ales, fără a-i accepta decadența prematură pentru mine, am însă impresia că ea m'a reintegrat oarecum în rasă și-i sunt recunoscător.

A răs.

— Dar nu te rețin, a zis. Te las cu Kautsky. Eu mai rămân puțin cu Vasile Lupu. Era un voevod bogat și inteligent, acest om. Spirit politic și crud. Toate fetele și le-a măritat cu interesele lui. Avea supleță și idei constructive, cu toate că nu era un apusean. Să trăești.

L-a concediat. Grünberg, zăpăcit puțin, a trecut din nou pe partea cealaltă a străzii. Gustul amar al cuvintelor lui Retezeanu l-a pătruns. Dedesubtul imaginilor era aspru și tăios. Iși da bine seama. Dar nu s'a lăsat învins. Și-a reluat cartea subsuoară și poza de mai înainte, mergând mai departe.

Andrei i-a mai strigat odată din urmă.

— Grünberg, ascultă, dacă te duci la regiment, nu uita să-i spui domnului colonel că m'ai văzut și că mă voi prezenta, așa după cum am vorbit, în ziua fixată.

Și s'au despărțit, plecând fiecare cu sufletul lui. Andrei a stat o clipă, gânditor apoi s'a

îndreptat spre centru. Și-a recapitulat, în gând, toate sbuciumările lui de până acum. O vraje nouă îl chema prin rana ce primise, ca printr'un tulnic răsunător. Pe urmele glonțelului s'a strecurat în el o sevă necunoscută. Ori aceia pe care o avea s'a întărit, supunându-l unei tainice transformări? La microscop a văzut de multe ori cum se strâng globulele sângelui, ca să apere țesuturile bolnave ale cărnii. Era un fel de goană grozavă de meșteri zidari, cari se străduiau din răputeri să repare spărturile dușmanilor din afară. Era o oaste de apărare năvălită spre meterezele amenințate, prinsă în sânguincioasă muncă de reclădire, neodihnită, generoasă în pornirile ei, și caldă și pasionată. Simțea în suflet, acum, aceeași furnicare în jurul cetății lui morale sdruncinate. Peste ruine se clădea ceva în grabă aprinsă. Mâini înfrigurate aduceau var și cărămidă. Zidurile se ridicau în el, noi și îndrăsnețe.

În spital, în nopțile de insomnie, privea mereu în tavan și se îmbăta de albul lui orbitor. Se cufunda în el ca într'o baie a infinitului. Se vedea suspendat între cer și pământ. Cu brațele înfierbântate de febră, se sprijinea în nimic, iar inima îi svâcnea speriată, ca un astru învârtit nebunește în spațiu, gata a scăpa din orbita vieții. Desnădejdi fără de hotar îl răsuceau într'un vârtej de

moarte, îl îndoiau, îl destindeau, îl lungeau și îl scurtau, călcându-l fără milă sub roata de fier a unei cruzimi drăcești. Mirosurile medicinale îl învăluiau perfide și-l îndopau cu sărurile unei perversiuni monastice. Il dospeau în patul singurătății și-l coceau la flacăra unor dorinți nelămurite. Printre crăpăturile sufletului se uitau la el, ca într'un mormânt profanat, tâlharii zilelor de eri, îl cercetau, îl iscodeau, îl întorceau pe toate părțile, cântărindu-l, prețuindu-l și aruncându-l apoi ca pe o otreapă netrebnică. De multe ori dârdâia de frig, sbiciuit de vijelii fără de nume. Atunci îi îngheța creierul în cap și ploua în el o ploaie cu ninsoare, acoperindu-l, troenindu-l, ca pe o casă părăsită în mijlocul unui câmp nețărnut. Viața îi urla la geam clocotitoare, huia furtunoasă, îl chema, și el nu putea răspunde.

Vâltoarea patului l-a stors și l-a împutinat. L-a redus. L-a dat paloarea unei modestii resemnate. L-a măcinat. A pus în el ceva din tragedia pâinii. Bob de grâu rotund și așezat mândru în spic, privise semeț înaltul cerurilor. Acum, sfărâmat de o moară fantastică, frământat, trecut prin zodia acră a aluatului și cu desăvârșire schimbat, se bucura de durerile jertfei, îmbiindu-se cu blândețe gurii tuturorora și găsiindu-și suprema rațiune de a fi în a fi mâncat. Nostalgia trecutului

apropiat îl cercetau din ce în ce mai rar și mai înțelegătoare. Tot mai mult se adâncea în evocarea câmpului din care a răsărit. Simțea în el o fărâmă din bogăția darnică a pământului strămoșesc. O înrudire organică cu acest pământ îl chema la datoria oarbă de a-și trăi viața și de a se cheltui în ritmul belșugului universal, care se dăruiește lumii, fără întrebări inutile asupra misiunii lui. Din tot ce strânsese el în suflet până atunci, din tot ce a putut fura Apusului, din tot ce descoperise pe fundul alviei ființii lui, se alegea acum numai cu porunca aceasta blândă și fatală. Cu cât se urca mai sus pe scara minții, cu atât se cerea mai jos pe scara simțirii, în profunzimi, în beciurile nenorociților bâjbâitori, în țara licuricilor triști cari luminează numai în noaptea lor. Parisul nu-l mai chinuia ca altădată. Il știa în toate fibrele lui și în carne. Impăcat și senin, frângea din el în cale, din când în când, aruncând cu bonomie bucățile drept mâncare sălbaticilor. Mâncăvor săracii și se vor sătura, își zicea cu zâmbetul pe buze.

Iubea acum lucrurile simple și oamenii mici. O plăcere fără de margini avea, când se putea confunda cu mulțimea. Se spăla în noroiul ei ca în lacul Vitezdei. Numai lipitorile îngrășate din arânda binefăcătoarei scăldători, îl supărau. Vama lor grozavă, luată de

unul singur, ori în asociație cu tovarăși spurcați de acciași foame, îi tulbura conștiința. Privirea i se plimba pe deasupra acestora ca o coasă pe deasupra buruenilor lăfăite la suprafață, pline de sucuri murdare și puturoase, grele și apăsătoare peste firele de iarbă pierdute în umbră. Abia aștepta să se întoarcă la regiment. Iși da seama că de data aceasta, acolo, printre păduchi și printre soldați, sub ochiul de ghiață al morții, se va simți mai bine. Un optimism sănătos își făcea cale prin inima lui și o bărbăție întemeiată, bine înfiptă pe picioare, îi îndrepta șira spinării. Nu se putea încă asemăna cu țăranul de pe malul Argeșului. Nici nu avea cum. S'a uitat în jurul lui să vadă dacă nu i s'a urcat și lui pe trup mușchiul verde al stejarilor viguroși. A râs. Nu sosise încă vremea. Gândurile i se fructificau însă în minte, coapte, precizate, rotunde și tari, ca o bogată recoltă de ghindă.

Se mulțumea deocamdată cu atât.

S'a gândit la Grünberg și la Talmudul chinitor al frământărilor lor de odinioară. Puțină vreme trecuse de atunci. Dar câte schimbări! Furtuna îi adunase, îi împerechiase în o anume clipă și-i înfrățise într'o comună plângere asupra nenorocirii ce-i ajunsese pe amândoi. Acum se despărțeau. El pe un drum și Grünberg pe alt drum. L-a văzut cum pleca visător, purtând în ochi stropi de lumină

bolnavă din răsăritul lui. Părea să fie fericit. Mergea în orice caz spre Biblia credințelor lui, cu pași hotărâți. A regăsit-o, după un iad de îndoeli amare, întocmai cum și-a regăsit și el vadul îngust dar sigur al vieții lui, călăuzit de un apus sever și mai puțin cercetat de mister. Deosebirea inițială s'a păstrat însă între ei. Unul strângea subsuoară o carte. Așa se ducea. Celălalt strângea în mână un pumn de țărână. Unul un vis, celălalt o realitate. Andrei nu și-a putut interzice un sentiment de milă pentru furierul lui. S'a scuturat, cutremurat fiind de un fior tainic. Trecutul i-a căzut de pe el ca o armură veche și uzată. A intrat în piața Unirii, călcând agale, săltat în mers și biruitor. S'a oprit la colț, la o librărie. Titlurile cărților îi râdeau din vitrină, ca niște prieteni liniștiți și binevoitori. A plecat mai departe. La câțiva pași mai înainte a auzit glasuri cunoscute. Era Lassarde, Anne-Marie și cu Ana. Discutau aprinși.

— Ce faceți, le-a strigat voios?

Toți trei s'au întors spre el.

— Ne certăm, a spus Anne-Marie, roșie la față.

— Face pe mica sălbatecă, a răspuns Lassarde plictisit.

Ana l-a învăluit într'o privire sombră, fără vorbă.

— De ce vă certăți, a întrebat Andrei.

Anne-Marie l-a luat de braț și i-a dat explicații.

— Vezi-l? Zice că fac pe mica sălbatecă. Uf, ce nesuferite-mi sunt diminutivele! Mai întâi eu nu sunt o mică sălbatecă. Eu sunt o mare sălbatecă. Nu-i așa? In al doilea rând îmi plac Rușii, fiindcă sunt plini de culoare. Imi plac bărbile lor, mustățile lor, ochii lor și iuftul lor și revoluția lor și urâtenia lor. Tot îmi place. Au o viață la care nu renunță. Vă puteți uita cu toții strâmb la ei, puteți să-i batjocoriți și să-i înjurați. Ei își văd de ale lor. Ce le pasă că alții se războiesc? Le-a venit gustul să-și facă revoluția? Ei, și-o fac. Acesta-i capriciul lor. Sunt spirite de dezordine. De aceia-mi sunt simpatici. Sunt noi. De aceia sunt și mai frumoase romanele lor decât prostiile franțuzești de astăzi.

Andrei a răs cu hohot.

— Destul, a zis, am înțeles.

Lassarde a răs și el.

— Inchipuește-ți acum, dragă vere, cam din ce domeniu se inspiră conversația noastră animată. Grozav ași vrea ca acești oameni noi și simpatici să o guverneze numai două luni cu canciuca pe scumpa mea nevastă, care e o mare sălbatecă. Probabil că ar domestici-o.

Anne-Marie s'a supărat.

— Cum? Și tu, Andrei? Dar nu înțelegi că nu mă interesează politica? Faceți-o cum poștiți. Eu nu vorbesc de asta. Vorbesc de viață.

Andrei a mângâiat-o.

— Bine, dragă. Știu ce vrei să spui. Să facem politica noastră și să trăim viața Rușilor.

Lassarde a răs din nou.

— Bravo, Andrei. Bine că-ți atragi tu fulgerele. Primește-le te rog, cu aceeași grație ca și mine.

— Sunteți niște proști amândoi, a strigat Anne-Marie exasperată.

— Nu mă îndoesc, i-a răspuns Andrei, dar dumneata ce părere ai despre inteligența noastră, a întreat-o pe Ana.

— Nici una, a zis Ana, privind înainte, deocamdată nu mă preocupă inteligențele.

Și convorbirea s'a oprit aci. Andrei a dat să plece. Ana s'a îndepărtat repede, mergând spre hotelul ei. Anne-Marie l-a reținut pe Andrei.

— Stai, te rog. Vino cu noi la masă, la mama. Are să fie și Cernomorskii. Vino te rog. Ana nu putea veni, fiindcă e și Patridi. Vino, căci vreau să dau o bătălie mare cu voi, să vă sdrobesc, a zis râzând.

Andrei n'a putut rezista. S'a dus cu ei.

— Bine, vin, a zis, dar să trimiți pe cineva acasă, să-i spuie mamei. Nu vreau să mă aștepte.

Ana s'a închis în odă și s'a întins în pat. A plecat desfigurată din piață, unde l-a întâlnit pe Andrei. De când s'a dus în noaptea aceea dela el, n'a mai putut avea nici o întâlnire singură cu el. Era obișnuită de mai de mult cu fugile lui. Se ducea mut, fără nici o lămurire, și nu mai revenea cu zilele. Erau retragerile lui pe munte, cum le botezase ea. Totdeauna se întorcea însă mai cald, mai dornic de ea și mai robit de patimă. Acum simțea că se petrece ceva mai grav în sufletul lui. Trebuia să fie o furtună nouă care îl cerceta. Era prea rece, și privirile i se pierdeau în depărtări. O sensibilitate maladivă îi scutura mâna, când o întâlnea pe a ei. Se crispa, și vorbele îi alunecau undeva pe alături, în gheme rotunde, insezisabile, când trebuia să o agrăiască. Se întunecase. Devenise absolut opac pentru ochii ei. Nu o înconjura când o vedea. Dimpotrivă. Căuta însă totdeauna martori. Mergea drept spre ea, cu capul înainte, aplecat puțin, ca o stâncă ce se prăvălește din munte și se oprea brusc, ezitând o clipă, clătinându-se pe picioare, apoi tăcea cu îndărătnicie, ori îndruga vorbe repezi și reci, răpăite în valuri, ca grindina. Se pomenea câteodată că-i vorbește despre lucruri cu desăvârșire streine. Vorbea ca să-i vorbească. Nu avea însă nimic să-i spună.

A oftat Ana și și-a dus mâinile sub cap, mușcându-și buzele. S'a uitat prin odăe și a înregistrat în amănunte mobila dărăpănată de hotel. Două tablouri de vânătoare, cu câini și un cerb împușcat, împodobeau pereții. O murdărie bătrână, lustruită de vreme, picura de prin colțuri. Soba încălzită, par'că reținea cu sgârcenie o parte din căldură pentru frigurile ei. Niciodată nu băgase de seamă aspectul acesta trist al locuinței în care și-a petrecut singurătatea câtorva luni de fericire. Și-a adus aminte de casa din București. Nu o regreta. A lăsat-o acolo cu Patridi și cu întreg trecutul. Patridi a venit la Iași, dar pe el nu l-a primit în chiliuța săracă a dragostei ei năvalnice, nici pe alături. Trăiau despărțiți. Iși vorbeau și se întâlneau la Soroceni. Câteodată li se încrucișau drumurile. Atunci el, elegant și vorbăreț, o ducea până în fața hotelului, îi săruta mâna și pleca. Atât. Nu mai stăruia. N'o mai chinuia. După crâncena scenă dela București, s'a potolit. Așa părea cel puțin. Ana îi era recunoscătoare. Înțelegea că o ocolește, de când a eșit Andrei din spital. Înțelegea să-l ocolească și ea. Ar fi fost prea cinic, dacă nu ar fi făcut așa. Lumea știa tot și primea tot cu simpatie. O publicitate prea mare ar fi făcut scandal.

Bietul Patridi! Și-a reamintit plânsul lui și mărturisirea pe care i-a făcut-o. Nu era

lipsit de noblețe. Acum era deadreptul mișcător prin atitudinea ce-și luase. Făcea tot ce-i sta în putere, ca să-i ușureze viața. Abandonase pe Mița, care ocrotea de data aceasta exigențele amoroase ale lui Cernomorskii, și se învârtea în jurul mamei Anne-Mariei. Soroceanca îl purta pe degete și îl frământa cu cruzime. El se supunea și plătea tot în monedă promptă, fără a clipi din ochi, liniștit și surâzător. Se străduia din răsuputeri să-și facă meseria cu strălucire. Era cel mai lăudat chirurg din Iași, iar ministeriatul, ambiția lui de totdeauna, îi flutura tot mai mult pe deasupra capului. Chiar purtarea lui față de ea știa să o exploateze cu dibăcie. Ii da o notă interesantă, o oarecare celebritate discretă și o dulce suprafață de bunătate, cari îl ajutau mult și-l ridicau în ochii tuturor. Nimeni nu-i bănuia animalul flămând care se pitia după mustățile lui de arnăut și după dinții lui de cal, de centaur, cum obișnuia el să spună, când se analiza în văzul femeilor impresionabile, aplicându-și bisturiul criticei în cascade de imagini tari. Unele vorbe ale lui s'au răspândit, făcând înconjururi largi. Mai ales corectările lui Platon, cum zicea el, erau gustate cu plăcere de amatorii de intelectualism verbal. Când se apuca el să interpreteze Symposion-ul, era în culmea vervei. Distila cu îndrăzneală teoriile amorului și se

pierdea apoi în divagații subtile asupra poezilor mitologice. Nimfe și cavale veneau atunci în preajma lui, întovărășite de fauni și sileni, în hore erotice, răspândindu-se în saloane printre glume și ciupind în dreapta și în stânga, cu unghiile lor bachice, epiderme mai tinere și epiderme mai bătrâne. Ana le știa pe toate. Nu le mai incresta, deși, pe vremuri, o fermecaseră și pe ea. Mai mult se gândea la răzbunarea păgână pe care putea s'o aștepte din partea lui. O lovitură aprigă, tocmai în momentul când se va simți ea mai slabă! Iși aducea aminte de felul cum a cercetat-o, cum a spionat-o și a învărtit-o, când i-a spus că Andrei nu se va însura cu ea nici odată. Cu ce plăcere își înfigea cuțitul! Cum își întorcea iataganul balcanic! Și cu ce poftă de potaie sângerată de ură!

Prostii! Ea nu s'a gândit niciodată la măritiș. S'a învățat să disprețuiască toate legăturile matrimoniale. Le privea mai mult ca pe niște convențiuni pentru asigurarea economică a proștilor și a societății. Ele erau bune pentru procese și pentru avocați. Aziluri de copii, de văduve și bătrâni! Atât și nimic mai mult. Niciodată nu i-a trecut prin cap să și-l lege pe Andrei printr'un contract, nici înaintea legii și nici înaintea lui Dumnezeu. I se părea ridicolă o astfel de înlănțuire. Și ridicolă și inutilă. Adică, de ce? L-ar putea

împiedeca pe el să o părăsească astfel de meremeturi creștinești? Dar credea că ar fi fost și profund necinstită, dacă s'ar fi gândit chiar numai la o încercare de acest soi față de el. Ar fi însemnat să-l bănuiască și să se degradeze pe ea, să se umilească și să arunce o pată peste dragostea lor.

Și totuși! Ce s'ar fi întâmplat, dacă într'o bună zi Andrei ar fi lăsat-o? Ce s'ar fi ales de ea? Pornise în viață, deodată cu dragostea lui, purificată de toate uriciunile lumii. Se lepădase de Satana și l-a urmat curată, copilărește ca o fecioară. Se minuna de multe ori, când se gândea că orice îmbrățișare a lui o vrăjea, ca pe o fată tânără. O atingere, numai, o făcea să tresară. O sărutare îi aprindea gura. Trupul ei frumos, nerușinat și sănătos, nu și-l ascundea niciodată. Și-l purta totdeauna cu fală, cu o îndrăzneală sfidătoare. Iși aducea aminte cum se oprea mai înainte, ori unde, într'un salon sau pe stradă, și își ridica rochia ca să-și potrivească ciorapul. Nu-i păsa de nimeni. Privirea curioșilor nu o tulbura. Nici n'o încânta și nici n'o supăra. Avea lipsa de pudoare a frumuseții. Patridi îi spunea că seamănă cu o poetesă din Elada. Era adevărat. Acum se schimbase însă de tot. Avea simțul păcatului. O sfială de mironosiță îi stăpânea mișcările, îi ascundea brațele și-i înfășura pulpele rotunde. Se înfiora de taina

liniilor ei de zeiță, roșia uitându-se la ele, ca în fața unui sacrilegiu, și se mortifica, desgolindu-se ca o Magdalenă în brațele viguroase ale lui Andrei. Misterul nepătruns al dragostei dintâi se coborise fraged și târziu asupra ei.

— Ce prost e, ce prost e, și-a zis întinzându-se în pat.

Iși închipuia că Andrei nu se mai întorcea dintr'o lașitate neînțeleasă de bărbat chinuit. S'a sculat din pat. S'a învelit în zâmbetul ei strălucitor de zile mari și a plecat. S'a dus la Soroceni ca să-l vadă. Brava dinainte stupoarea generală. Pe stradă, în frig, și-a strâns blana în jurul corpului. S'a subțiat și s'a încordat, sveltă în mers. Abia aștepta să întâlnească privirile umede ale lui Andrei și săgețile cinice ale lui Patrîdi. Numai când a intrat în casa din strada Păcurarilor s'a răsgândit. Era un val din vechime care o răscolise. Numai în clipa când nu se mai putea întoarce a zdrobit-o slăbiciunea. Seninătatea lui Andrei a uluit-o. Ochiul tăios al lui Patrîdi a stingherit-o. Indiferența convivilor a zăpăcit-o de tot. Umilită și mică s'a așezat într'un colț al mesei, lângă Soroceanca. Toți erau aprinși într'o discuție furtunoasă. Apariția ei a trecut prea puțin observată. Anne-Marie nici n'a apucat să-i spună bine bună ziua. A șezut din nou pe scaun,

aruncându-i o politeță în treacăt. Lassarde i-a acordat mai mult interes. S'a mirat de venirea ei și s'a înclinat mai tare ca de obicei, acoperindu-și cu buna creștere neplăcerea de a o vedea. Soroceanu a poftit-o să ia loc, mușcându-și mai departe mustața cu gura strâmbă și potrivindu-și monoclul. Soroceanca a îmbiat-o cu cafea. Cernomorskii se găsea în plină perorație.

— Cum vă spuneam, doamnelor și domnilor, zicea, nu pot să-l mai sufer pe acest Isus, de când m'am convins că e văr din frați cu Marx. Da, da, văr din frați. Bunicul lor trebuie să fi fost unul Silberstein, Abraham Silberstein, un jidov mare și cu barba lungă, păduchios și mistic. El le-a sădit amândurora ura în suflet. Fiindcă iubirea lor e ură și destrucțiune. Și a lui Crist și a lui Marx. Pe mine nu mă zăpăciți cu vorbe goale. Altceva e catolicismul din Apus. A fost trecut prin sita inteligenței romane, a fost cernut și a fost subțiat în Apus acest val inform năvălit asupra lumii din Palestina, și mai târziu și mai grozav din gropile Siriei și ale Mesopotamiei, ca un răsuflet pestilențial al morții peste oameni. La noi a venit creștinismul în forma lui primitivă și a fost păstrat cu sfințenie de ortodoxie, așa cum l-a primit. Nu cumva să-și piardă ceva din sălbătăcia originală. Nu cumva să se piaptăne și să se

tundă. Luați un arhiereu rus și un cardinal dela Roma. Priviți-i pe amândoi și comparați-i. Treceți, vă rog, cardinalul în roșu al lui Rafael, din Prado în Kremlin, și râdeți. Aruncați lumina spirituală a acestui senator roman, pervers de inteligent și mistic din perversitate, peste burțile călugărilor pravoslavnici, peste materialitatea lor murdară Știți, că la noi întreg creștinismul e un fel de misticism al cărnii. Un fel de răscoală a săracilor asupra bogaților. Par'că ar tot mânca ceva pravoslavnicii. Posturile le țin numai ca să se îndoape de sărbători, să se umfle și să crape de mulțumire. Dar și când postesc, ei mănâncă. Atunci ei mănâncă icoane. Le pupă. Trebuie să le tot pupe, ca să facă ceva cu gura. Sunt din aur și din argint, ca să nu le mănânce prea repede credincioșii. Să nu credeți că din alt motiv.

Anne-Marie asculta înfrigurată. Lassarde zâmbea cu bunătate.

— Dragă Cernomorskii, a zis împăciuitor, cu înțeleg sbuciumul tău. Imi dau seama că revoluția te îngrozește ca și pe mine. Fără îndoială că va lua cu totul alte proporții decât în alte părți și în alte împrejurări. Pentru a o condamna, nu ai însă nevoie de blasfemii. Imi aduc aminte cum vorbeai odată la București, despre moartea nouă. Puneai acciași pasiune în zugrăvirea ei pe care o pun mujicii

tăi în sinuciderea lor de astăzi. Reamintește-ți cum ne spuneai atunci. Mi se pare că eram aproape toți cei de față acolo. Știi, cum o vedeai și cum te exaltai! Nu vine ea la noi, ci mergem noi la ea, spuneai într'un superb elan al imaginației tale.

— Vorbele acestea le-am spus eu, a zis Retezeanu.

— Se poate, a răspuns Lassarde, dar în orice caz viziunea era a lui. Il văd și acum cum mânca și cum povestea. Ce poți să faci? Aveți temperamentul vostru rusesc, de care nu vă puteți despărți.

Cernomorskii s'a uitat lung în vag. A aruncat ochii spre Anne-Marie și s'a bătut peste frunte cu palma.

— Uf, lasă-mă cu temperamentul. E și aceasta o vorbă ca atâtea altele pe cari le-ați inventat voi Francezii. Voi nu credeți în vorbe. Le inventați dar nu credeți în ele. Aveți abstracțiuni cu cari vă jucați ca la popici, apoi le schimbați cu altele. Aveți o gimnastică a vorbelor. Dar noi credem în ele ca animalele. Aceasta e de altfel tăria voastră și aceasta este groaznica noastră slăbiciune. Cine știe câte miliarde de kilograme de vutcă ne costă acest temperament de care îmi vorbești tu, pe care noi îl cultivăm cu îndărătnicie. Eu n'am zis că mă deosebesc de ceilalți tâmpiți cari se plimbă acum cu steagul roșu pe străzi.

Îți vorbesc însă de o realitate. Biserica noastră ne-a desființat. Nu rezistă, cum vezi că n'a rezistat nici Țarul. Orice erezie se poate gresa pe misticismul ei primitiv. Par'că eu nu mă văd? De ce tot latru eu? Fiecare Rus poartă în el ceva din sublima chelălăială a nebunului din Boris Godunow. Firește că da! Vine nenorocirea și noi o așteptăm să vie, fiindcă așa vrea Dumnezeu. Mergem la ea, ca la moartea nouă despre care vă vorbeam.

Soroceanu a ascultat o vreme și s'a sculat dela masă, ca să se plimbe prin odae. Niciodată nu i-a plăcut Cernomorskii. Agitația lui îl enerva. Vorbele lui îl revoltau. E nebun, își zicea. Un degenerat. Un bețiv. Un fantast. O figură sinistră. Din când în când se oprea și-i arunca pe la spate câte o privire de dispreț. Admirația pe care o cetea pe chipul Anne-Mariei îl scotea din fire. S'a uitat la Lassarde și l-a binecuvântat în gând, mulțumind lui Dumnezeu că fata lui a putut întâlni un astfel de om. Câtă deosebire era între acești doi prieteni! Și cum se lămurea sobrietatea Francezului din fiecare gest al lui, din fiecare silabă pe care o pronunța și din fiecare gând! Era un Apusean. O podoabă de cum-pătare și de bun simț. Reținut și ironic, mai mic decât ceilalți, se ridica totuș cu un cap pe deasupra Rusului și de acolo de sus, îi cântărea pospaiul de vorbe umflăte și fără șir.

Patridi a surprins indignarea lui Soroceanu și râdea în el. Ar fi spus o vorbă care să-l întărească și mai mult pe Cernomorskii, să-i sbiciuie imaginația, ca să-l scoată din țâțâni pe Soroceanu. Dar n'a avut vreme, căci Anne-Marie s'a însărcinat ea cu această primejdioasă operă. Soroceanca, mestecând în ibricul cu cafea, s'a uitat râzând la fată.

— Anne-Marie, a spus amenințând-o cu lingurița, fii cuminte.

Noua baroană nu se potrivea însă de loc cu rangul ei. Nu voia. Ochii îi străluceau neliniștiți și părul îi cădea pe frunte în bucle suflăte de un vânt nebunatic. Soroceanu s'a oprit din mers și s'a așezat pe scaun în fața ei, gata de hartă.

— Ei, ei, ei! Pic, pic, pic! Ințeapă și tu cu acul tău. Deschide-ți cioculețul și ciripește și tu ceva. Ceva grozav. Spune și tu o imposibilitate, care să ne scandalizeze, o enormitate. Haide, dă-i drumul! Bietul tatăl tău, bătrân acum și pe cale să se ramolisească, și-așa nu mai știe cum umblă lumea prin Evropa. S'a prostit. S'a muiat la creier. E imbecil de tot. Spune, păsăruica tatei, spune.

Toți au râs.

Anne-Marie s'a cuibărit pe scaun și s'a roșit. De câteva luni, de când se măritase, s'a împlinit. Avea îndrăzneli de luger în corp și tresăriri nestăpânite în sânge. Nici o linie

nu-i mai manifesta tendințe lăuntrice. Toate izbucneau năvalnice în afară. Se desfăceau învoalte, ca niște petale de bujor. Capul și-l încorda într'o atitudine de agresiune serioasă. Buzele-i tremurau într'un spasm aproape imperceptibil. Era femeie și stăpână. Comorile și le prăda dintr'un singur gest, ca o regină desmățată. Nu făcea nici o economie, nici de simțire și nici de gânduri. Se cheltuia pentru nimic și pentru oricine. Numai de vorbit nu știa încă bine să vorbească. Pornea violentă și, când să ajungă la sămânța ideii, se oprea zăpăcită. Mai mult de jumătate din ce avea să spună i se pierdea în fraze fără de înțeles, ca mâncarea copiilor până să ajungă la gură. Atunci se înfură și i se umezeau ochii. Gropițele dela încheeturile degetelor prindeau să glumească, și peste obraz i se întindeau culorile fragede ale tinereții, timide și aburite de o căldură ascunsă. Lassarde, în astfel de clipe, își părăsea severitatea impusă și o învăluia pătimaș, cu toată dragostea lui. Nu se sfia, ca de obicei, și-i săruta mâna răsând, oricât de mult ar fi protestat ea.

— Spune, fetiço, a repetat Soroceanu.

Anne-Marie nu i-a răspuns tatălui ei. Privindu-l pe Cernomorskii, și-a urnit gândurile în stoluri fâlfâitoare, cari sburau lăsându-se grele, undeva, departe, pe un vârf de brad legănat.

— Nu vă înțeleg, a zis, cum puteți să vă temeți de o mișcare mare de oameni și de o schimbare de lucruri. Cum nu puteți iubi noutatea? Ah, ce bătrâni sunteți! Eu mă încânt de fiecare răsturnare. Imi plac revoltele și apreciez îndrăznelile. Nu vă puteți închipui ce plăcere mi-au făcut soldații de astăzi. Așa mi i-am închipuit totdeauna pe Ruși. Așa i-am cunoscut din cărți. Așa sunt. Adorabili sunt. Ce vă pasă dacă l-au detronat pe Țar? Par'că ar fi rudă cu noi. Ei aduc sgomot. Aduc temeri și nădejdi. De ce stați așa? De ce vă bociți? Eu... Dar nu înțelegeți?

Soroceanu s'a sculat și i-a pus mâna pe umăr.

— Destul, draga mea. Ți-ai plasat micile prostii. Acum liniștește-te. Fii decentă și taci. Ascultă-mă pe mine.

— Tată, a strigat Anne-Marie.

Ana a găsit momentul să-și introducă în conversație și ea durerea ei. S'a închis și s'a contractat. Era palidă. Glasul îi tremura puțin. Avea accente guturale. Soroceanu s'a întors spre ea răutăcios.

— Poftim, cucoană, spune-ne și dumneata ce crezi. Târgul de idei e slobod.

— Eu cred că Anne-Marie are puțină dreptate, a zis Ana. Dumneavoastră bărbații sunteți cam lași. La începutul fiecărei fapte mari trebuie să fie câte o Cleopatră, o Magdalenă,

o Théroigne de Méricourt. Sunteți lași și egoiști. N'aveți generozitatea jertfei, ca noi femeile. Numai noi știm să ne uităm pe noi și să ne aruncăm fără de frică în valuri. E ceva în femeie, un îndemn misterios, o taină a lumii, pe care dumneavoastră bărbații n'o pricepeți, oricât ați fi de inteligenți. E un blestem, dacă vreți, dar noi îl avem și ar trebui să vă gândiți puțin mai des la noi, din acest punct de vedere. Să vă temeți chiar câteodată, și să ne urmați în pornirile noastre. Avem un instinct care ne călăuzește bine totdeauna. Noi suntem preotesele istoriei.

Andrei n'a priceput nimic din vorbele Anei. I-au sburat pe lângă urechi, fără a-i lăsa vre-o urmă în suflet. Numai Patridi a prins cu satisfacție sensul lor învăluit. Inșfăca cu lăcomie fiecare tresărire sugrumată în frazele nervoase, și o rumega cu poftă. Și-a alunecat ochii hoțeste la Ana și la Andrei. A priceput. Știa că nu se mai vedeau de-o vreme încoace. A cetit limpede ca într'o carte, în fața ei, adevărul confirmat. Nu-și da bine seama ce anume proporții a luat ruptura. Dar se bucura de ea, oricât ar fi fost de neînsemnată. Il ungea pe suflet. Ana s'a oprit brusc. Și-a ascultat căderea în gol a glasului, fără de nici un răsunset, a înregistrat cu dispreț bucuria lui Patridi, care nu se putea ascunde, cum nu se ascundea suferința ei, și a tăcut. Un val de

durere a ridicat-o de pe scaun. S'a gândit să plece. Apoi s'a răsgândit și a rămas mai departe, cufundată în ea însăși. Nu avusese de ce veni. A greșit. S'a întunecat și s'a căit.

Soroceanu, dându-se înapoi cu scaunul și apropiindu-se, pe măsură ce se mira, a ascultat-o. N'a zis nimic. A umflat numai din umeri și s'a mulțumit să se uite întâi la Andrei, ca la bărbatul legitim. N'a avut ce culege de pe fața lui. Atunci s'a întors spre Patridi, și l-a simțit umflat ca un curcan. A râs în gând, zicându-și că tot Grecul e mai prost. Auzi, că numai ele, femeile, au generozitatea jertfei! De sigur, într'o anume împrejurare. Dar în istorie. Par'că acum în război se băteau numai femei. A tușit și și-a înghițit reflecțiile. Nu socotea că se plătește să și le mai spună.

Cernomorskii le-a răspuns amânduror femeilor. S'a luminat de un gând amar. Ochii i s'au învăluit de o negură deasă. Și-a dus mâinile după cap și a zâmbit trist.

— Da, a zis, aveți dreptate. Revoluțiile le fac femeile. Ce credeți, cine frământă acum Rusia? Ana Karenin și Sonia. Ele își flutură pletele ca niște șerpi peste noi. Ne pasionează, ne aprind și ne încaeră. Ele două, ca niște zeițe tragice, suflă în foc și desleagă sacii vântului de nebunie. E frumos spectacolul,

n'am ce zice, mai ales pentru cei din loji. E mai greu de noi, de actori.

Patridi l-a oprit.

— Vezi, dacă n'ați avut cultul femeii? Acum se răzbună femeile. Le-ați bătut și le-ați înjosit. Cum spune vechiul proverb rusesc? Femeia trebuie închisă, să-i dai bine de mâncare și s'o bați. Aci, dragă conte, aci ai dreptate când te războiești cu creștinătatea și mai ales cu ortodoxia. Isus a izgonit din lume cultul femeii, cel mai frumos și cel mai sănătos cult care a putut stăpâni sălbătăcia oamenilor. Demetra, Venere și Minerva, cu carnea lor de marmoră albă, cu materialitatea lor cuminte și armonioasă, au dominat singura civilizație mare a păcii și a producției. Numai de când au murit ele și-a deschis Pandora cutia răutăților. Numai de atunci se sbate lumea într'o spiritualitate chinuitoare. De atunci s'a născut chirurgia sufletelor și nebunia visurilor de fericire cerească. De atunci a năvălit Asia în sufletul nostru și ne sbuciumă neconținut.

Soroceanu a pufnit de răs.

— Altă bazaconie. Bravo, coane Patridi. Ești sprinten și dumneata și nu te dezminți de loc. Te lucrează strămoșii bine, după cum se vede. Cultul femeii! Aferim, coane Patridi.

S'a întors către nevastă-sa. S'a ridicat pompos și a cuvântat.

— Minervo, dragă, înțelepciunea nenii, haide, că ți-a sosit iar vremea. Urcă-te, te rog, pe soclu și înmărmurește, așa, ca să ne închinăm ție, armonioaso! N'ai fost destul de prețuită până acum. Te-am bătut și te-am închis. Rugă-mu-ne ție astăzi, supremă întrupare a cumintenicii, dă-i ordin Pandorei să-și recheme răutățile din lume acolo în cutia ei, să ne scape de revoluție și să ne vindece de boalele creștinătății. Haide, nu fii rea, Minervo dragă, nu te lăsa așa de greu. Simandicoasă ești, o știu eu de mai mult. Lasă parigoriile și fie-ți milă de robii tăi credincioși, cari te adoră ca Omer, ca Eschil și ca Sofocle, ca toți Grecii cari au fost. Haiti, Aristofane, șterge-o că te plesnesc!...

Un hohot de râs a acoperit tirada lui Soroceanu.

Retezeanu s'a uitat la unchiul lui cu dragoste. Peste fața chinuită de viață reapărea o vioiciune de demult. Ochii negri, sticloși și morți de vițiu, s'au reaprins în flacări rotite cu patimă. Din ruine se ridica o figură distinsă, elastică și plină de sănătate, pe care a măcinat-o vremea. Toată rasa neamului boieresc al Sorocenilor, s'a trezit în el viguroasă. Peste mustața albă și îngălbenită de tutun îi flutura ghidușia strămoșească, veselă, limpede și răcoritoare. Lassarde a râs mulțumit și el. Totdeauna s'a găsit în familie cu

socrul lui. Nu-i accepta toate obiceiurile, dar îl iubea.

— Nebunule, a zis Soroceanca, totdeauna ai fost așa.

— Tată, tu totdeauna ne strici cheful de vorbă cu glumele tale, a zis Anne-Marie.

Cernomorskii a râs și el.

— N'ași putea spune că aici n'a fost un cult al femeii. A trebuit să fie. Domnul Patrîdi vorbea de proverbe rusești. Eu știu unul polonez: Și nu ne duce doamne pe noi în ispită și ne ferește de Moldovence!... Trebuie că știau vecinii dumneavoastră ceva, de și-au formulat această înțelepciune populară.

Soroceanu a rămas foarte serios.

— Eu nu glumesc de loc, a zis. Există un fel de boală rusească, întinsă astăzi peste întreagă lumea. Uite, și dumneata, dragă conte, cum intri într'o casă, încep cucoanele să-și dea ochii peste cap și să vorbească prostii. Le apucă un sgârciu la inimă și aiurează. Se molipsesc unele dela altele și nu găsești ser ca să le desmeticești. Iartă-mă, că vorbesc cu atâta sinceritate, dar așa este. Eu am în sânge o moștenire blestemată din părinți: claritatea. Nu-mi plac basmele când nu sunt la locul lor. Le ucid ca pe paraziți, când mă năpădesc, și mai ales acum în vreme de război. Epidemiile sunt primejdioase totdeauna, dar mi-te când se omoară om pe om. Vorbiți ca în romanele

rusești cu toții. Eu simt cum mă apasă negura pe care o răspândiți, mă bate la cap și îmi vine să turb. Încă odată, iertați-mă, dar am impresia că ați înebunit. Ortodoxie, catolicism, cardinali, popi, cultul femeii! Dar ce sunt astea, vă rog?

Un hohot de râs a izbucnit din nou.

— Râdeți. Firește că râdeți! Dar de astea ne arde nouă acum? Și nu m'ași supăra atât de mult, dacă nu mi-ași da seama că nebunia aceasta rusească ia proporții extraordinare. Unde te duci, dai de ea. La club, pe stradă, peste tot locul. Așa e. În zadar zâmbiți voi. Să nu se supere contele Cernomorskii, dar eu protestez cu toată tăria împotriva acestei nebunii. Eu sunt poate puțin cam întârziat și cam colțuros de felul meu, dar sunt dintr'un neam de oameni în toată firea. Uite, acum, să nu mai vorbesc de voi cari sunteți de față. Dar să vorbesc de ce-i în țară. Ați văzut ce e în parlament? Acum s'au apucat descrierații să ne ia moșiile. Asta-i tot rusește! E îngrozitor. Parole d'honneur!

Patridi a surâs mefistofelic și s'a descoperit cu îndrăsneală în bătaia puștii.

— Ei, ce să-i faci, boier Edgare, să mă ierți și dumneata, dar aceasta nu mai e rusește. E o măsură de profilaxie socială cuminte, pe care ne-o dictează tocmai spiritul nostru latin.

— Dați, domnule Soroceanu, dați tot ce aveți. Vă spun eu să dați, a adăogat Cernomorskii, ca să nu ajungeți pe urmele noastre. Are dreptate doctorul. Profilaxie socială! E bine zis.

— Ce? Cum? Profilaxie? Spirit latin? Kir Patridi, jupâne dragă, faci profilaxie pe socoteala altora. Eu nu zic să nu dăm, dacă e vorba să dăm, dar să dăm cu măsură și cu omenie. Să nu ne batem joc de noi. Vă e ușor vouă, cari n'aveți nici o legătură cu pământul nostru.

Soroceanca l-a întrerupt enervată.

— Mai las-o și tu acum cu legătura! Nu prea mai ai multă. Știi că s'a subțiat de tot de când cu... Las-o! Nu mai stărui.

Soroceanu, înfuriat, a sărit de pe scaun.

— Atâta, câtă am, e de ajuns și mă privește. Mănânc pământ. Din el trăiesc eu. De patru sute de ani mănânc pământ. Și fac cu el ce vreau, că e al meu.

— Unde-i Coralița să te audă, a încheiat Soroceanca plictisită.

Ana s'a sculat: Nimerise rău. Intregă atmosfera nu era pentru ea. A căzut între niște valuri streine, pe cari n'avea cum pluti. S'a retras. Prin fumul de țigare, ca o fantomă, și-a legănat rochia ușoară și s'a îndreptat spre ușe.

— De ce pleci? Mai stai, au rugat-o toți.

— Vezi, tată, ne alungi prietenii, a zis Anne-Marie.

— Imi pare foarte rău, a răspuns Soroceanu.

Rețezeanu s'a uitat la Ana și abia atunci a înțeles că fusese crud cu ea, fără să vrea. A oprit-o.

— Mai stai, i-a zis cu căldură. Nu-ți poți închipui cum m'a zăpăcit zarva vorbelor. Are dreptate nenea Soroceanu. Adie un vânt de nebunie peste noi toți. Mă uitam și vedeam duhul vremii coborât în limbi de foc peste capetele tuturor. Par'că eram într'un tablou din primitivii italieni, cu fețele chinuite și cu ochii fosforescenți, terorizați fiecare în parte de o flacără tăiată ca o sabie deasupra noastră. E straniu. Nu fii supărată pe mine. Știi că mă gândeam la o altă zi ca cea de astăzi, când eram la tine la București. Îți aduci aminte? Câte s'au schimbat de atunci! Prin câte am trecut! Atunci nu mă înțelegeam pe mine și-i înțelegeam pe ceilalți. Acum mă înțeleg pe mine și nu-i mai înțeleg pe ceilalți. E o mică tragedie la mijloc, pe care trebuie să ți-o povestesc. Ai tăcut și tu ca mine. Ce era să vorbești?

— Nu-i adevărat, eu am vorbit, a răspuns Ana, dar nu m'ai auzit. Erai atât de cufundat în propriile-ți gânduri, unde se vede că eu nu mai am ce căuta, încât nu m'ai auzit.

S'a scuturat nervoasă și a pornit din nou.

— Iartă-mă, i-a zis Andrei înduioșat.

— Te iert, te iert, a răs Ana.

Patridi i-a urmărit cu privirile. Când a văzut-o pe Ana că pleacă singură, s'a îmbiat.

— Te duci singură? Nu vrei să te duc până acasă?

— Nu, mulțumesc, a răspuns Ana, râzând din nou din ușe.

A eșit. Primii pași i-a făcut repezi, ca în fugă, apoi și i-a rărit din ce în ce mai mult, întârziind visătoare, sprijinindu-se cu greutate pe călcâie și măsurând strada care se desfacea goală înainte, și rece și neprimitoare. Odaia dela hotel i-a răsărit în minte cu toate mobilele dărăpănate, cu tablourile de vânătoare cu câini și cu cerbi, cu soba friguroasă și cu patul sărac.

Anne-Marie s'a apropiat de Andrei.

— Ai fost foarte urâcios astăzi, i-a zis.

— Da, ai dreptate, i-a răspuns Andrei, am fost absent.

Lassarde și-a luat nevasta. Soroceanu i-a sărutat pe amândoi.

— V'am stricat petrecerea, le-a zis, nu fiți supărați, dragi copii. De altă dată să nu mai luați bătrâni printre voi. Alungați bătrânețea, că e rea. Vă fură căldura. Vă ia iluziile.

— Mie, nu, i-a răspuns Anne-Marie, eu le păstrez.

Și s'a înfășurat în blană, a răs răsunător îmbrățișând pe mama sa, apoi s'a agățat grea de brațul lui Lassarde și a eșit zâmbind un zâmbet tainic și cald.

Patridi a plecat și el.

— Nu te potrivești prostiilor mele, coane Patridi, l-a mângâiat Soroceanu.

— Nu suntem noi prieteni?

— Vechi de tot, de când cu lupii ăi albi, dragă.

Soroceanca i-a întins lui Patridi mâna, grațioasă, ca să i-o sărute.

— La revedere, doctore, la revedere.

Andrei a eșit cu Cernomorskii. Purtarea față de Ana îl nemulțumea. Era o grosolanie.

— Ce frig e pe-afară și ce bine era în casă, a zis Cernomorskii. Imi place casa oamenilor acestora. Sunt primitori și buni. Astăzi am fost însă prea vorbăreț. S'a supărat bătrânul boier. Nu i-au plăcut îndrăznelile mele. Dar ce să fac? Vorbesc și eu ca să nu tac. Mă cheltuiesc în vorbe. Mă sfarm în bani mărunți. De-acum atât mi-a mai rămas. Vorbe! Vorbe! Vorbe!... Fleacuri. Simt cum se năruie lumea asupra mea și sunt singur, dragă prietene, ca un pui de cuc. Cine m'a adus pe mine pe la voi, pe aici? Mă uitam la Lassarde. E fericit, secul acesta de Francez. Orice s'ar întâmpla la el acasă, s'a ales cu fata aceasta. E de ajuns. Să ai o femeie adorabilă

și să te duci la Polul Nord! Poți trăi și acolo. Bei auroră boreală și mănânci din steaua polară. Ești fericit. Dar eu? Păcat că nu m'am însurat eu cu fata lui Soroceanu. Rămâneam acum aici și scăpam și de apocalipsul rusesc. Ori ce zici, Andrei?

Retezeanu i-a răspuns preocupat.

— Păcat, dragă prietene. Ne-am fi înrudit. Tu unde te duci acum? Eu merg acasă. Am lipsit toată ziua.

— Eu mă duc să mă plimb, a zis Cernomorskii, căscând, și s'a îndreptat spre Copou.

* * *

S'a înserat de mult. Puțină lume mai era pe stradă. Cernomorskii și-a ridicat gulerul peste urechi și și-a înfundat căciula în cap. Și-a înfășurat bașlâcul în jurul gâtului și și-a ridicat sabia subsuoară. A pornit-o ca la drum lung. Zăpada îi scârțâia sub cizme. Genele i s'au aburit de ceață. Și-a aprins o țigară. De-odată cu fumul, sorbea și aer rece. Ii plăcea. Trăgea cu patimă și-și sugea buzele, deschizând apoi gura mare, năvălită de fum ca un coș de izbă siberiană. Din stelele jucăușe în văzduhul luminat de o lună bălană, înfășurată în lungi plete de raze, din stepa albastră-alburie a cerului, cădeau frânturi de valuri de tristeță molatecă. Părea că undeva;

departe, în fundul sufletului, îi plânge o balaică note simple și cuprinzătoare de dureri străvechi. Cernomorskii îi auzea bâzâitul stăruitor, răspândit în cap ca un bondar. Din când în când amuțea. Se izbea de pereții craniului, amuțea și pornea apoi din nou, cu mai multă putere. Il auzea și îl știa de mult. Era muzica lui interioară care l-a întovărășit o viață întreagă, ori unde s'ar fi găsit. De câte ori n'a alungat-o din el, de câte ori n'a ucis-o cu cruzime, de câte ori n'a blestemat-o! Ea revenea mereu, reînvia, blândă, bună, nevinovată, ca o soră credincioasă și sfântă, ca o mamă.

Avea ceva de rudă mai săracă în melodiile ei modeste. Se înfășura în ele ca într'o haină îngustă, se pitea, se dosca și se ascundea prin colțuri, ca să n'o vadă nimeni. Nu voia de loc să se arate. Nu-i cerea niciodată. Fugea de luminile mari. N'ar fi îndrăznit să-l facă de rușine în strălucirile prin cari l-a purtat viața. Doar atât îi cerea, ca să-i cânte în taină de acolo din ungherurile ei, să-i cânte neconștient, ca o doică îmbătrânită, ca o mătușe uscată și scorojită, dornică să-și vadă, fie și numai prin crăpăturile ușii, odorul crescut mare, frumos și biruitor în lume. O știa el de mult. Muzica aceasta l-a urmărit și l-a învins totdeauna. Dacă o gonea, cu crâncene lovituri de cnut, se sfârâma și se risipea în el cu

un vaer prelung și sfâșietor. Il inunda și-l otrăvea. Tot ce-și clădise până atunci în el, vedea cum se dărâmă. O patimă groaznică îi înfigea ghiarele furioase în inimă. Sălbătăcii furtunoase se înstăpâneau asupra lui. Orice îi cădea sub mână, trebuia să sdrobească. Nu mai putea suferi nimic pe el. Sfântica fracurile, sfâșia plastroanele, arunca cu ghetele în oglinzi, spărgea geamurile și urla ca o fiară. O irezistibilă dorință de a umbla în pielea goală i se icuia în cap ca un cui al nebunicii. Nu mai putea. Trebuia să fugă. Ori unde era, se urca în tren și nu se oprea decât la el acasă, pe moșiile lui, undeva prin preajma Ufei, de unde pornise, zămislit de un tată de care nu-și mai aducea bine aminte și de o mamă care s'a coborât tristă în mormânt, când a avut el douăzeci de ani. Numai acolo se potolea. Numai acolo îl părăsiau diavolii, ieșind din el flămânzi, ca o haită de lupi, cu ochii scânteetori, cu buzele însângerate, cu limbile scoase și năpădite de bale. Sbughiau din el în goană spre Urali, înfundând întin-surile nemărginite ale pământului strămoșesc și lăsându-l bun în casa părintească, liniștit și curat. Slugile bătrâne îl înconjurau cu căldură, mujicii îi vorbeau cu prietenie și bisericile îl primeau plângând, ca niște babe, din lumânările lor de ceară, vesele și iertătoare. Se refăcea. Nu-i trebuia multă vreme

și se întrema. Cumințit și odihnit, abia după câteva săptămâni, punea caii din nou la trăsură, mâna spre gară, lua un bilet de tren și fără a clipi în dreapta sau în stânga, șiret, răsând ca un ștregar, își relua drumurile streinătății și locul printre prietenii pe cari îi avea în toate capitalele Europii.

— Ne-ai revenit, dragă Cernomorskii, îi ziceau veseli tovarășii.

— Bine v'am găsit, băieți, am venit să trăim mai departe, le răspundea el, răsând cu gura plină.

Fie că se oprea la Berlin, fie că se ducea la Londra, la Paris, la Roma sau la Viena, aceiași bucurie îl întâmpina. Lumea îl iubea pentru originalitatea pe care o risipea el cu dărnicie, pentru fantezia pe care o sădea în viață și pentru culoarea pe care o dăruia zidurilor îmbătrânite în piatră sură ale unei societăți bine fixate într'un țacănit monoton, uniform și cu tendințe de eternitate. Peste tot locul își avea celebritatea lui. Aci lăsase amintirea unui amor nenorocit, dincolo un scandal, un duel, o prodigalitate din povești, o vorbă de spirit, o frântură de teorie umanitară, o delicateță nebănuită, o dovadă de prietenie exaltată, o dără de tristețe, ori un sgomot de veselie nebună. Mucuri nenumărate de țigări a lăsat prin toată Europa și sticle de șampanie desfundate, ruble multe

și suflet din belșug. Iși da seama de prestigiul pe care îl avea. De aceea fixa aproape cu aceeași îndrăsneală pe chelnerul din cutare cafenea sau pe înaltul demnitar, ministru sau ambasador, întâlneți prin saloane. N'avea decât să se înțepe puțin și mustul ancestral țâșnea din el cu abundență, ca dintr'un geysir, stropind în toate părțile. Femeile țipau fermecate, unii se ștergeau râzând pe obraz, alții fugeau uluiți. Toți primeau însă cu plăcere botezul noutății lui. Spiritul lui le gâdila toate simțurile, îi excita și le deschidea perspective primejdioase, prăpăstii cari se cereau explorate și întrebări căscate ca niște guri uriașe, cari strigau după răspunsuri. El râdea. Se urca cu abilități de orangutan pe acoperișul civilizației, și de acolo mânuia paradoxul. Cade? nu cade? — se întreba lumea îngrozită. El râdea mai departe și se da jos într'o tumbă nemai văzută, acoperit de aplauzele generale.

N'a fost totdeauna așa. La început era timid. Avea impresia că-l spionează mereu cineva pe la spate. Il chinuia toaleta. I se părea că a uitat vre-un nasture neîncheiat, ori că i-au crăpat undeva pantalonii. Se pipăia, se uita prin oglinzi și în mijlocul celei mai însuflețite conversații, dintr'odată, roșea, pălea, tăcea, fără nici-o pricină și se retrăgea terorizat într'un colț, copleșit de cele mai

negre gânduri. Arunca în jur priviri fulgerătoare de ură. Politețele le primea cu obrăznicii și sentimentele bune cu brutalitate. Curiozitatea blândă a oamenilor îl sfredelea ca un ochiu sticlos. Se vedea în oglinda ei și avea iluzia că se dublează. Tot ce făcea el, făcea și celălalt dincolo. Glasul îi răsuna de două ori, iar privirile i se împătreau. Par'că ar fi fost un animal injectat cu un ser miraculos de un mare savant, asupra căruia se concentra atenția tuturor, pentru a-l studia. Nici odată nu și-a uitat scena cu un bătrân francez, la Paris. Era un colonel glorios din 1870. Insigna legiunii de onoare îi decora fracul roșnit și demodat. La fiecare fel de mâncare, bătrânul, așezat în fața lui, își încrețea ochii imbecili și buni, întrebându-l, tremurând din cap.

— Est-ce qu'on mange ça chez vous, mon cher comte?

— Non, non, non, jamais mon colonel, răspundea el în hohotele invitațiilor.

— Bon, bon, alors vous devez être bien content, îi zicea colonelul, căutând să-și ducă la gură bucătura.

Dar această timiditate l-a năpăstuit numai la început, până ce a dibuit slăbiciunea societății în care se învârtea. Atunci a prins curaj și a luat ofensiva. În taină, îi disprețuia pe toți. Li socotea slabi și neputincioși,

îmbătrâniți fără de vreme. N'a trecut mult și le-a învățat toate apucăturile. Așa credea el, că le știe pe toate. Se avânta în aprecierea artei lor sclivisite și manierate, le conducea automobilele mai bine decât ei, lansa actrițe în teatrul internațional și creia mode noi. Ajunsesese un fel de arbitru peste tot locul unde se așeza. Domina cu imaginea colorată. Iși ascundea desenul sufletului și puneă pete orbitoare de alb, de verde, de liliachiu, de roșu și de galben pe el, cari luau ochii mulțimii. Intr'o anume clipă, când s'a simțit stăpân, i s'a făcut lehamite de sinceritatea crudă pe care o întrebuițase. Simțea nevoia din ce în ce mai năvalnică de a zăpăci pe ceilalți. Călătorea tot mai des, schimbându-și cu repezițiune locuința. Aci apărea într'o capitală, aci într'alta. Și peste tot locul lua un aspect deosebit, ca un hoț urmărit de strășnicia legalității. Nu mai credea în nimic. Se căuta pe el, tulburând pe alții. Il durea nestatornicia lui și îl umilea pacea pe care o vedea întinzându-se deasupra lumii, înțeleaptă și rodnică, dar nu pentru el. La Berlin se făcea republican, la Londra era ateu, la Paris se încrunta ca un Junker prusac, la Roma cânta ode ortodoxiei și la Viena agita stindardul panslavismului. Nu știa ce să mai facă. Nu știa încotro să se mai întoarcă. Se chinuia și-și spinteca măruntaiele, ca un augur care-și

cercetează propriul viitor. Nu mai avea plăceri intense. Un rictus continuu îi strâmba figura. Desgusturi intempestive îi cuprindeau întragă ființa. Intr'un rând s'a gândit să se ducă pentru totdeauna acasă. A plecat cu gândul să nu se mai întoarcă. S'a instalat la moșie, crezând că va putea rămânea acolo. A întemeiat școli, a fondat spitale și a zidit un observator astronomic deasupra casei vechi de lângă Ufa. Toate le-a făcut, înfrigurat, ca și când l-ar alunga cineva. Apoi a plecat la Moscova. De acolo s'a dus la Petrograd. Din Petrograd a fugit în Siberia. O iarnă întreagă a trăit printre Kirghizi, vânând prin pădurile seculare de mesteceni. Așa l-a surprins războiul, umflat, ca un han tătărăsc, de toate bunătățile lumii, buhav și nemulțumit, copt și pierdut în reverii sângeroase.

În război și-a regăsit pe-o clipă echilibrul. S'a aruncat cu nările aprinse în baia de sânge. S'a bătut vitejește. Strămoșii s'au trezit în el fără de veste, aprigi și generoși. A peregrinat eroic pe toate fronturile. A fost la Tannenberg, a fost în Carpați, a fost la Lemberg, a fost în Caucaz. Peste tot locul și-a purtat flamura sufletului svăpăiat, risipind vorbe, risipind gesturi, risipind îndemnuri pentru alții și risipind sânge. A fost rănit de două ori și iar s'a întors pe câmpul de luptă. Neodihnit și fără de margini, ardea dealungul

granițelor, ca o flacăra pe care o izola o perdea de fier. Incerca să scoată capul, când într'un colț, când într'un altul. Se repezea ca un berbec sălbatec să spargă zidurile potrivnice. Nu reușea? Se mai repezea odată, până ce cădea învins, abia mai răsufând, istovit de oboseală. Atunci nu se scula multă vreme dela pământ. Sta întunecat în locul unde îl ajungea nenorocirea și visa, sugându-și ghiarele amintirilor, uscând din când în când câte o lacrimă în coada ochilor și așteptând minunea desrobitoare. Nu eșia cu lunile din tranșee, unde învărtea nimicuri fără rost cu Grișa al lui, ori făurea fantasme ca aceia a morții noi.

Intr'o bună zi s'a plictisit și de meseria aceasta. A făcut ce-a făcut și s'a retras din luptă. S'a dus la Petrograd într'o slujbă sură și s'a amestecat în forfota Capitalei. A înregistrat zi cu zi slăbiciunile alor lui, lipsurile și metehnele lor grele. Cu o plăcere de colecționar le strângea pe toate, le împărțea pe categorii, le explica, le iubea și le ura în acciași vreme. În fiecare seară și le reamintea, trecându-le pe un fir fără de sfârșit, ca într'o salbă fermecată, le mângâia și le spunea din gură pe nume, șoptindu-le în umbră, cu stăruinți unsuroase de călugăr bătrân, pățit și prea puțin penitent. Se plimba de multe ori pe malurile Nevei singuratec și posomorît,

ducându-și în urmă, ca un câine legat de lanț, sufletul desnădăjduit. Întâlnea în cale ofițeri streini, de toate neamurile, gonind vii după treburile lor, veseli și activi. Se uita la ei nedumerit și se mira. Cum se putea? Omuleții aceștia, pe cari se obișnuise el să-i disprețuiască, aveau aerul că se aștern pe război metodici, pentru vreme lungă, poate pentru o sută de ani. A mai fost odată un război de o sută de ani. Te pomenești! Sunt în stare. Pe cât sunt ei de nesimțitori, își zicea, ar putea să privească moartea în ochi o sută de ani, fără să se obosească. N'au nervi! Ei n'au nervi! Ei au murit de mult! Alții se bat în locul lor. Cine știe ce fantome! Strigoii!... Cu cât îi întâlnea mai des pe străzi sau în saloane, cu atât se înverșuna mai mult împotriva lor. Intr'o zi l-a oprit pe unul și l-a întrebat.

— Domnule, dumneata crezi că asta merge, așa, până la sfârșitul lumii?

Streinul l-a privit cu ironie și i-a răspuns râzând.

— Nu, iubite coleg, dar cred că mai ține încă vre-o câțiva ani.

Cernomorskii i-a întors spatele și s'a dus repede, ca să nu-i arunce o înjurătură. Streinul acesta îi era dușman. Cel mai mare dușman al lui. Singurul lui dușman. S'a furișat în casă la el, l-a momit cu aur, cu minciuni și cu lozinci răsunătoare. L-a prins în

laț și acum îl ține de gât. Il ține și-l joacă. L-a pus pe jeratic și-l face să joace, ca pe un animal. Așa se gândea. Infuriat a început o cruciadă împotriva tuturor streinilor. Și-a găsit tovarăși de luptă în toate părțile. Bătrâni rânceziți s'au strâns în jurul lui, ascultându-i cu evlavie verbul într'aripat. Femei străfulgerate de patima credinței îl împrejmuiu cu fanatism. Popi blonzi, cu fuioarele bărbilor atârinate peste anteree, îi subliniau fiecare propoziție cu înțelepciuni biblice. El se întărita pe măsură ce se sporea numărul credincioșilor și predica i se amăra din ce în ce mai mult. Se uita dârz în ochii înspăimântați ai ascultătorilor și-i plesnea cu biciul vorbelor peste obraz, sălbatec și crud ca Ivan cel Groaznic.

— Voi? Dar ce aveți voi cu apusul? Do-bitoci sunteți voi! Vitele lumii sunteți voi! Priviți-vă și asemănați-vă cu streinii. Aveți vre-o linie comună cu ei? Nimic, nimic. Animalele jertfei și ale răscumpărării altora sunteți cu toții.

— Așa e, așa e, i se răspundea în cor.

In 1916 a plecat în România. Nici el nu știa cum s'a agățat de coada unei misiuni militare și într'o dimineață s'a trezit la București. A uitat peste noapte toate teoriile ce făcuse la Petrograd, a răs cu poftă aducându-și aminte de ele, în treacăt și-a bătut

puțin joc de foștii lui enoriași, și a început o viață nouă.

Era o veche nenorocire a lui, dragostea. Credea în ea ca într'un leac izbăvitor, pe care nu-l putuse găsi nicăiri. L-a căutat în toate țările pe unde a umblat. Dar nu l-a găsit. Iși închipuia că dacă vre-o dată, pe un colț de pământ, ar da peste acest leac, ar înceta ca prin farmec tot sbuciumul lui. Punea oarecare naivitate țărănească în această credință. Se încânta de ea și detalii fără de număr îi roiau în închipuire, când se gândea la fericirea ce l-ar acoperi, dacă ar avea o femeie. Se vedea înconjurat de copii ca Avram, își simțea gospodăria crescându-i îmbelșugată, iar liniștea, mult dorita liniște, o auzea cum îi dă bunăziua în fiecare dimineață, din prag, ca o slujnică credincioasă. De aceia, ori unde se ducea, ochii îi fugeau în primul rând printre femei. Se uita cu neastâmpăr, căuta, adulmeca, și aproape totdeauna credea că a găsit-o pe cea adevărată. Brune, blonde, mici și mari, tot soiul de femei i-au eșit în cale. Se apropia înfiorat de ele, cuvintele i se coborau în gură ca sfintele taine, se topeau, se pierdeau și până să întindă el brațele, altul îi culegea floarea inimii. Rămânea înmărmurit, văzându-se furat totdeauna în acest chip neomenesc, se întrista și plângea de multe ori lacrimile ascunse și grele ale umilinții.

I se părea lui că aci l-a lovit destinul pe el mai crud, în bărbăția lui batjocorită. Aci l-a stigmatizat cu o inferioritate de rasă, pe care trebuia să și-o recunoască. N'avea inițiativă. Nu era întreprinzător. Orice fleac de om din alte părți i-o lua înainte, îl întrecea și îl lăsa departe în urmă. Lui nu-i rămâneau decât rămășițele uzate, aruncate după ușe și netrebnice. Nu i-a reușit nicăiri să-și însușească o femeie de lume.

Așa a pățit și la București. S'a uitat în dreapta, s'a uitat în stânga și s'a ales cu Mița. Dela început a văzut-o pe Anne-Marie. A cernut-o repede dintre celelalte. I-a bănuit sufletul și i-a desvelit inima. A simțit-o în toate fibrele și i-a scăpat. Flacări ne mai aprinse au prins să ardă în el. Lumini nenumărate i-au populat culmile gândirii. S'a înălțat, ca un sfânt, pe muntele singurătăților spiritualizate, ca să se închine ei. S'a ridicat tremurând, întinzând mâna după ea, ca după rodul de aur al visurilor lui. A suspinat adânc, simțind harurile celeste pogorîndu-se asupra-i și a fost la cununia ei cu Lassarde. Niciodată n'a suferit atât. Iși da seama că e ultima încercare. A primit lovitura cu pieptul deschis și s'a prăvălit, rostogolindu-se, ca un brad trăsmit. Nimeni n'a bănuit durerile lui. Anne-Marie mai puțin

decât oricine. Ea nici nu l-a văzut vre-odată. I-a vorbit de atâtea ori, l-a ascultat cu bunăvoință, dar nu l-a văzut. Nu l-a trecut la condica minții. Il lăsa afară totdeauna, ca pe un lucru fără de valoare. Abia când au început să o cerceteze ispite necunoscute l-a descoperit cu uimire, l-a cuprins în roata privirilor ei învăpăiate și l-a înțeles. El s'a cutremurat de o nădejde nouă și puterile i-au revenit tumultoase și răzbunătoare. A pornit din nou pe urma ei, la început îndoit și neîncrezător, apoi din ce în ce mai stăruitor și mai îndrăzneț. S'a acoperit iar de culori tari, ca în vremile bune, și-a deschis izvorul nesecat al imaginilor și închipuirea îi băjbâia de străluciri năprasnice de pietre scumpe, aruncate toate, nebunește, în grămadă, la picioarele ei. Se tortura și căuta în el ca într'o mină adâncă, scurmându-și pământul fără milă, altele noi, ca s'o poată mulțumi cât mai bine. Mergea grăbit pe drumul fericirii, când a izbucnit nebunia alor lui, care l-a fulgerat în creștet și l-a umilit profund. Toate se petreceau la el acasă ca în clipele de sălbătăcie mistică cari se năruiau asupra lui din când în când. Era nenorocit. Simțea că în obșteasca dărâmare va fi îngropat și el. Tot poporul lui s'a desbrăcat peste noapte și a început să țipe, jucând în pielea goală, în văzul lumii întregi. Nu mai era scăpare. Știa el bine. A sosit

sfârșitul. Se pregătea deci să moară, împărțind blesteme și murmurând rugăciuni.

Stelele clipeau din ochi în înaltul cerului și luna își flutura pletele bălane, zgriburind friguroasă, acolo sus la ea. L-a pătruns gerul. Călcase voinicește. A ajuns găfâind la marginea orașului și nu băgase de seamă. S'a uitat împrejur și s'a oprit. A aprins o nouă țigară și s'a întors. În dreptul casei lui Lassarde a cercetat cu privirile fereastra. Era lumină. A căutat să lămurească pragul porții. Urmele ghetelor mici ale Anne-Mariei se vedeau bine în zăpadă, alături de ale bărbatului ei. A zâmbit și s'a dus mai departe. A coborât grăbit în oraș și s'a dus la Mița. A bătut discret la ușe, cum avea obiceiul, odată, de două ori, apoi a pocnit cu piciorul în pământ și a deschis fără de veste.

— Ah, a țipat Mița, totdeauna mă sperii. Să nu mai faci prostii de astea.

— Mițo dragă, nu fii și tu supărată. Am venit să mă încălzesc la tine, a zis sărutând-o pe amândoi obraji.

— Vai, ești înghețat. Să-ți fac un ceai? Unde ai fost?

— În lume, Mițo. Dă-mi un ceai. Rom mai mult, ceai mai puțin, știi tu, ca în zilele când sunt trist.

— Iar ești trist? Ține romul. Dar nu bea prea mult, că te îmbeți și plângi iar. Nu-mi place să văd bărbați plângând.

Cernomorskii a tras o înghițitură bună, s'a desbrăcat de manta și s'a lungit în pat. Era sdrobot. Mița a pus apă în ibric și a dat foc spirtului, apoi s'a întors veselă spre el. L-a mângâiat pe frunte și i-a frecat obrazii cu palmele. L-a sărutat și iar l-a mângâiat.

— Ei, vezi, că tot e mai bine la mine decât ori unde? Spune drept, nu e așa?

Cernomorskii i-a luat mâinile într'ale lui și i le-a strâns cu putere.

— Ba da, Mișo. Numai tu ești fată bună în lumea asta. Ești frumoasă și bună. Tocmai azi mă gândeam că ar fi bine să mă însor cu tine. Facem ceva împreună, ne găsim și noi vre-o meserie și trăim bine. Ce zici?

Mița a răs.

— Nu zic nimic. Astea-s prostii. Dar îți spun că te iubesc. Ce vrei mai mult?

— Mă iubești, a strigat Cernomorskii, și a sărit din pat. Stai să văd. Nu mă iubești! Știu eu. Francezul e tot acolo.

— Ce Francez? Care Francez?

— Acela de acolo din fotografie. Intoarce-l să nu-l mai văd.

Mița a luat fotografia lui Mache de pe masa de noapte, a sărutat-o și a întors-o cu fața la perete.

— A, da, îl întorc, săracul, a zis oftând. Nu e Francez, e de ai noștri. Să nu mă vadă.

Nici măcar din fotografie să nu mă vadă. Era gelos, bietul. Și a fost un erou. A murit ca un erou. Ai auzit ce ne-a povestit Retezeanu? Ai auzit cum a murit în fruntea soldaților? Nu știi ce băiat drăguț era. Și mă iubea, la nebunie. Am plâns ca o proastă, când am primit scrisorile lui. Ultimul lui gând a fost pentru mine. Ce frumos e și ce bine e, să știi că cineva se gândește la tine chiar și de dincolo de mormânt.

— Da, ai dreptate. Amor și dincolo de mormânt. E frumos, Mișo, dar tu l-ai iubit, spune drept, a întrebat Cernomorskii visător.

— L-am iubit. De ce să mint? Da, l-am iubit, cum te iubesc și pe tine.

Cernomorskii s'a înduioșat.

— Ce bună ești tu, Mișo! Ce bună ești! Și cum iubești tu oamenii! Eu cred că numai tu mai ești pe lume care știi să iubești. Dar mai dă-mi ceva rom. Știi că m'a răzbit frigul?

Mișo i-a dat și ceai și rom, așezându-se din nou lângă el. Războiul o schimbase mult și pe ea. Nu mai era aprigă ca mai demult. S'a muiat oarecum, și pe față i s'a așezat o paloare blândă și dulce. Fărâmi din lacrimile universale au stropit și în sufletul ei cu aghiazma curată a binecuvântărilor durerii. L-a plâns pe Mache cu sinceritate și s'a apropiat de Cernomorskii duioasă, cu

înțelegeri umilite și pline de bunăvoință. Au speriat-o suferințele câte a văzut și temeri de pasăre singuratică i-au intrat în sânge. În căpșorul frumos au prins să-i bată din când în când din aripioare, chiar și gânduri triste, pe cari le alunga de altfel repede, cu un gest din mână.

—Șșș, cobe, duce-te-ai pe pustii!

Iși făcea meseria de soră de caritate cu multă sârguință. Ea era cea dintâiu la spital și pleca cea din urmă. Muncile cele mai odioase asupra ei cădeau. Doctorii n'aveau cuvinte destule ca s'o laude, iar răniții o adorau. Fiecare, din patul lui, o urmărea cu jind și o chema pentru un nimic, numai ca s'o vadă. Mița se împărțea milostivă pentru toți, râzând, deretecând în dreapta și în stânga, potolindu-i pe toți, cu o vorbă bună, cu o glumă, ori și cu o făgăduință tainică, dacă se potrivea omul.

— Fugiți dracilor, le spunea celor mai îndrăzneți. Erau zile când, apucată de patima actricească, se așeza galeșe în dreptul sobei și spunea versuri. Atunci era sublimă. Ochii i se acopereau de ceață, glasul i se învăluia de lacrimi și trupul i se aprindea de o căldură pârjolitoare. Nu-i plăceau decât poezii moderni. Le recita poeziile cu un patos mișcător și nu admitea atunci nici umbră de glumă. Se da întreagă artei, de

care se ținea legată cu îndărătnicie. Se coborise puțin pe scara breslei. A acceptat să joace în reviste. Un conflict cu directorul a alungat-o în subsolul teatrului. A avut succes. Dar visul ei tindea totuși, stăruitor, spre tragedie.

Cernomorskii s'a obișnuit cu ea și ea s'a obișnuit cu el. Il dădăcea ca pe un copil și-i asculta năzdrăvăniile cu multă plăcere. Mâncau bine și beau bine împreună. Sătui, aveau însă amândoi caractere deosebite. El era arțagos. Ea era veselă. El se tulbura și se frământa. Ea râdea și se întindea superbă pe pat.

— Haide, sărută-mă, îi zicea, ca să-ți treacă de necaz.

El se înfrângea aproape totdeauna și pacea era gata. Se așeza peste ei pacea, sănătoasă și rumenă, cu flori roșii la ureche, cu tistimelul galben pe cap, și gureșe și vie.

— Sunt bună, ai? Firește că sunt bună, a zis Mița, turnându-și și ei ceai în ceașcă.

— Bună, Mițo, ca pâinea de bună, a răspuns Cernomorskii preocupat.

— Mă uitam astăzi la soldații voștri. Groaznic erau de mulți. Dar mulți mai sunteți, frate! Erau mulți și răi. Așa-i vedeam eu, răi. Mi-a fost frică de ei. Numai femeile rele fac pe bărbați răi. S'o știi dela mine. Ale voastre trebuie că sunt rele. De altfel

toate blondele sunt rele. Numai nouă oacheșelor ne-a dat Dumnezeu inimă ca să iubim. Ce zici?...

— Ce să zic, Mișo? Tu ai dreptate totdeauna. Sunt rele Rusoaicele și Rușii sunt mulți și proști și răi acum. A intrat dracul în ei. Da. Ii scutură și dă cu ei de pământ, de pleznește fierea în ei. A venit Anticrist în Rusia, Mișo. Azi mâine mă ia și pe mine, mă duce și mă aruncă cine știe unde, în vre-o gaură cu șerpi veninoși, ori în groapa leilor, ca pe Daniil.

— U-u-u-u, a dârdâit Mișo râzând, dar pe mine cui mă lași, sfinte Sisoie?

Cernomorskii a răs și el.

— Adevărat. Nu te pot lăsa. Nu, noi fugim împreună. Știi că ideia ca să mă însor cu tine mă urmărește tot mai mult. Ne luăm și fugim de aici. Dar de ce să mă mai însor? Plecăm, așa, cum suntem. Ne ducem undeva departe, departe și facem acolo...

— Ce facem, a întrebat Mișo curioasă.

— Facem un spital mare...

— Na! merți.

— Stai! Stai! Un spital al amorului...

— Ei?

— Un bordel mare și frumos...

— Of, ce gură spurcată ai.

— Nu te supăra, Mișo, stai, că nu-i rău ce spun eu. Am greșit vorba. Facem un

spital mare. Nu, un templu facem, Mișo. O casă sfântă facem, împodobită cu tot ce e mai frumos pe lume, cu icoane și cu aur și argint, cu mătăsuri strânse de pe întreg globul pământesc, ceva nemai văzut și nemai închipuit. Un palat din povești, Mișo, pentru tine și pentru frumusețea ta și pentru farmecele tale și pentru bunătatea ta și pentru toți cerșitorii de dragoste din lume, pentru cei nenorociți cari n'au putut iubi niciodată, cari n'au cunoscut taina cea mare, Mișo...

— Nu crezi că vor fi cam mulți, a zis Mișo uitându-se chiorș la el.

— Nu, nu! Și aprindem o candelă acolo...

— Numai una? Un palat mare cu o singură candelă? Slab lucru. Un foc să aprindem!...

— Da, vezi, iar ai dreptate. Un foc să aprindem, Mișo, în care să mă arunci, ca să ard, să mă mistuesc, să nu mai rămână din mine decât cenușa mea, spulberată în vânt.

S'a sculat din pat, s'a uitat lung la Mișo și s'a înduioșat. Ea a răs.

— Atât?

— Atât, a zis Cernomorskii și s'a aruncat în brațele ei, ca într'o prăpastie.

Zilele se scurgeau din ce în ce mai triste. Iarna se urnea greu din loc. Plângea din strașini lacrimi mari și turburi, umezea aerul, inunda străzile de sloată și topea sufletele oamenilor într'o apă rece și plumburie. Anne-Marie n'a putut dormi toată noaptea. S'a frământat în pat și n'a închis un ochiu. Abia aștepta să se facă ziuă. Pândea cu lăcomie prima rază de lumină. O dorea ca pe o prietenă bună și veselă. Iși apleca pleoapele ca să vadă printre gene, doar se va ivi pe lângă perdea vestitoarea liniștei. A stat multă vreme nemișcată. Ii țiuiau urechile. Și le-a înfundat cu palmele. Dar degeaba. A ostat din adâncul inimii și, revoltată, și-a scuturat capul înfierbântat. În sfârșit raza a sosit. S'a prelinș perfidă în odaie și a prins să străbată, cercetătoare, peste tot locul. A sărutat-o în treacăt pe frunte pe Anne-Marie, a stăruiț puțin glumeață pe chelia lui Lassarde, a trecut peste mobile, a descifrat ironică titlul unei cărți pe masă, a dat cu tifla spre soba răcită,

s'a uitat la ghete, le-a prețuit din priviri, a răs peste ale Anne-Mariei fiindcă erau mici și drăguțe, a descoperit supărată, ca o gospodină bună, un colț cam prăfuit, apoi s'a statornicit în mijlocul odăii, întrebătoare și enigmatică. A răs scuturându-și părul auriu, n'a așteptat răspunsul și le-a chemat pe surorile ei, care au năvălit spre geam nebunatic.

Anne-Marie s'a bucurat ca o copilă. Ar fi bătut din palme, de veselă ce era. Coșmarurile nopții i-au fugit din suflet. Râzătoare, s'a uitat, scoțând vârful limbii, roșu și ascuțit, spre Lassarde. El dormea dus, înfundat cu capul în pernă și bosumflat. Anne-Marie ar fi răs grozav. Lassarde era ridicol, cum dormea. Avea o severitate care cerea cu stăruință o farsă. I-a făcut-o. S'a ridicat frumușel de pe pernă și s'a sprijinit pe un cot. Un sân ghiduș s'a încumetat să apară peste cămașă. L-a ascuns repede, nu cumva să mai fie cineva care-l vede. Și-a întins mâna și, chicotind, l-a tras de nas pe Lassarde, care a suflat odată înfundat printre buze și s'a întors pe partea cealaltă.

— Prostule, prostule, a șoptit Anne-Marie printre dinți, și s'a trântit cu capul pe pernă.

S'a uitat în tavan. Era alb, ca totdeauna. Nimic deosebit nu s'a ivit pe el din ziua trecută. Pe un scaun, alături, se găsea o

tavă și o sticlă de apă cu două pahare. A băut. Nu-i era sete. Ar fi dorit mai mult să mănânce. Grozav ar fi ronțait o bucată de pâine prăjită care să-i facă sgomot în gură. S'a gândit să se scoale, a dat chiar să se ridice din pat, apoi, plictisită, a renunțat. S'a întors și ea pe cealaltă parte, ca Lassarde, cu spatele spre el și a început să vorbească singură, încet. Era un vechiu obicei al ei din copilărie. Se pierdea în lungi dialoguri cu ființe închipuite sau reale, călătorind pe aripile fanteziei în lumi nevăzute, ori pe străzile orașelor în care a fost și evoca întâmplări pe cari le cunoștea sau își făurea altele, după cum se potrivea. De data aceasta a angajat o conversație vie cu bărbatul ei.

— Așa ești tu, a zis îmbufnată, nu știi când să te culci și nu știi când să te scoli. Ori prea de vreme, ori prea târziu. Nicio dată atunci când simt și eu nevoia. Nu ne potrivim. În zadar. Orice-ai spune, tu nu mă iubești. Nu mă știi iubi. Ești rece. Ești bătrân. Nici nu ești însă așa de bătrân, pe cât ești de rece. Uf, cum nu te pot suferi!...

A tăcut apoi iară. Dintr'o singură mișcare s'a răsturnat înapoi, cum fusese mai înainte, pentru a contempla cu răutate ceafa lui Lassarde. O găsea nespus de urită și

uscată. Parc'ar fi fost o bucată de carne afumată, roșcovană și neagră în aceeași vreme, nici mușchiu, nici vine, ci un fel de sgârciu scârbos. Ii venea s'o scuipe. Și părul îi cădea în șuvițe unșuroase, ca o perucă purtată de alții la un bal mascat plin de năduf. S'a gândit că dacă l-ar înțepa cu un ac în ceafă, el n'ar simți nimic. Ar dormi mai departe. Mult ar fi dat să sfărăe. I-ar fi strigat, ca să-l trezească. Dar nu sforăia. Era cu mult mai bine crescut. Era foarte bine crescut. Nici în somn nu și-ar fi permis o necuviință. Se ascundea sub plapumă atât cât trebuia. Nici mai mult, nici mai puțin. Doamne ferește, nu ar fi îndrăsnit să fie atât de indecent, încât să-și desgolească vre-un picior. S'ar fi cutremurat ca de-o catastrofă cosmică și s'ar fi trezit. Și-ar fi cerut, de bună seamă, scuze. O, ce scuze fine și elegante! S'ar fi înclinat cu noblețe, i-ar fi sărutat mâna și i-ar fi spus: scumpa mea!

— O, iubitul meu, bărbatul meu, a șoptit și s'a așezat din nou pe spate.

A cuprins-o o moleșală grea, ca de plumb. Intâi i-a fost frig, apoi s'a aprins de o căldură năvălitoare. S'a liniștit. Nici o mișcare n'a mai făcut. A închis și ochii. Plutea într'o jumătate de vis dulce și aromat. Și-a adus pe Cernomorskii lângă ea și l-a îndemnat

să-i spună vorbe frumoase. Cernomorskii s'a uitat adânc în ochii ei și i-a vorbit. Cuvintele îi străluceau ca diamantele și dogoreau ca fărâme rupte din soare. Era primul om care o iubea cu pasiune. Iși da seama bine. Il simțea în toate purtările lui. O iubea și era supus și blând și nenorocit. Așa ar trebui să fie orice bărbat îndrăgostit. Era nenorocit și mișcat de orice tresărire a sufletului ei. Pe toate le știa. Avea o sensibilitate de câine credincios. Se bucura, se gudura și o adora. Avea temeri grozave în priviri. Nu cumva să o piardă! Și era viguros, era îndrăzneț, era vulcanic, dezordonat și nebun în pasiunea lui. Mândră și sfidătoare i-a dat brațul și a trecut nepăsătoare pe lângă Lassarde. De ce, nu? Nu și-au mai înșelat și alte femei bărbații? S'a lipit, unduioasă, de Cernomorskii, ca o ederă de un copac. Fermecată, s'a legat de el. Ah, ce cald era! El a privit-o cu ochii îmbătați de fericire. I-a șoptit ceva la ureche.

— Nu, nu, a răspuns ea tare.

El a stărui și a sărutat-o cu foc pe gură.

— Ah, a țipat înspăimântată.

Lassarde s'a trezit buimăcit și a prins-o de mână.

— Ce ai, Anne-Marié?

— Nimic. Am visat ceva. O prostie.

Tremura toată. A zâmbit tristă și l-a privit rugătoare. Lassarde s'a frecat la ochi, a râs și a mângâiat-o pe frunte. S'a uitat la ea și a sărutat-o.

— Nu știi ce frumoasă ești, a zis încântat.

— Da, l-a îngânat ea.

— Da, ești adorabilă. Nu știu cum se face că pe tine nu te urâțește somnul nicio-dată. Te face mai fragedă decât erai. Îți priește. Îți pune boboci în obrazi și-ți dă o candoare copilărească. E cel mai mare farmec al tău. Eu mă scol odios și rău. Când mă trezesc și te văd alături, mă înseninez.

— Inchipuește-ți, a zis Anne-Marie strâmbând din nas.

— Da, da.

— Sunt deci fermecătoare? Sunt o fiică a aurorii cu degete trandafirii.

— Da, da. Ești însăși aurora cea cu degete trandafirii. Eu te iubesc și sunt fericit, când nu ești rea, firește. Te iubesc și-mi vine să cânt. Dar n'am glas. Atunci mai bine fluer.

A sunat și a început să șuere printre dinți aria toreadorului din «Carmen».

— O, dar ești grozav de impetuos. Ești falnic, ca un hidalgo. Nu mă strivi, te rog, sub aspectul acesta teribil, mai ales când știu că aria toreadorului înseamnă marș, deci sculare și plecare la treabă serioasă. Eu rămân iar singură.

Lassarde a răs și a sărit sprinten din pat. A început să se îmbrace.

— Ai dreptate. Astăzi sunt extrem de ocupat. Am dormit prea mult. Trebuie să plec imediat. Nu uita că mâncăm la mama ta.

— Nu uit, nu uit. Imi face o deosebită plăcere.

— Plăcere sau neplăcere! Ce să-i faci! Trebuie să mergem. E mama ta, nu e mea.

Un soldat i-a adus cafeaua pe care a băut-o pe repezeală. Anne-Marie l-a spionat din ochi și-l ura în gând. Toate metehnele i le scotea la iveală cu răutate. Il găsea nesărat, dulce ca o bomboană ieftină și mic și neînsemnat. Distincția care a subjugat-o odinioară îi părea mai mult un fel de puținătate și o slăbiciune. Se gândea că ce s'ar putea întâmpla, dacă i-ar trage două palme sdravene? Cum s'ar apăra? Ce proporții ar lua scandalul?

— Da, e mama mea, a răspuns înviersunată, a cui să fie? Știi că aurora ta cea cu degetele trandafirii a veghiat de eri seară. Dar aceasta nu are nici o importanță. E de ajuns că ai dormit tu.

— Iar exagerezi, a întrerupt-o Lassarde.

— N'am dormit, a continuat Anne-Marie fără să-l asculte, și m'am gândit mereu la mama, la tata, la mine și la tine. O vezi pe mama și-l vezi și pe tata. Nu cred că

dorești să-ți spun impietăți, ca să te fac să-i înțelegi mai bine. E destul dacă îți mărturisesc că mă înspăimântă ideea că pot să mă asemăn cu ei. Ce e mai firesc, de altfel, decât o asemănare între un copil și părinții lui?! Mă asemăn, și într'o bună zi am să fiu și eu ca ei. O, e îngrozitor! Și tu nu pricepi nimic. Mă iubești și mă ții în scutecele unei pedagogii de clase primare. E oribil, nu înțelegi? Ai să te trezești într'un moment cu ceva ireparabil, cu o crimă poate, or mai știu și eu cu ce? Ai să mă vezi căzând într'o prăpastie groaznică. Numai eu știu câte-mi trec prin cap. Tot felul de nebunii... Mă torturează ispите. Mă urmărește murdăriile. Eu fug de ele și simt cum mă atrag. Imi plac. Jean, dragă, îmi plac. Dacă mă iubești, te rog, nu mă mai lăsa așa singură, nu mai pleca atât de liniștit și mai ales nu-mi mai fii profesor. Stăpânește-mă, Jean, bate-mă și stăpânește-mă, și iubește-mă și scapă-mă, dacă poți...

Lassarde s'a înduioșat. A ascultat-o cu luare aminte, i-a sărutat lacrimile și a strâns-o cu putere la piept.

— Așa, așa! Ce bine e, Jean!

— Vezi, i-a zis cu căldură Lassarde, cum mă mișcă frământarea ta. Ești atât de curată, Anne-Marie, încât, dacă n'aș fi profesor, cum spui tu, poate că aș lăsa să-mi

picure și mie lacrimile pe care le simt în pleoape. Eu te înțeleg. Aș vrea însă ca să-ți scoți din suflet analiza. Cât privește copiii, eu sunt mai liniștit decât tine. Cred în generozitatea naturii. Imi închipui că clipa aceea misterioasă în care sunt concepuți ei e mai hotăritoare decât orice teorie asupra eredității. Știi, că acum nu mai prea crede lumea la Paris atât de mult în știință. Revenim la un fel de spiritualism optimist. Adie lumea veche peste noi și Ibsen nu mai e la modă. Cred, deci, ca un catolic îndărătnic, în binecuvântarea clipei în care te-ai născut tu. Ce mai vrei? A fost o clipă fericită în care părinții tăi, așa cum sunt ei, au strâns în suflet o frumusețe mare și te-au făcut pe tine. Aide, fii și tu mai încrezătoare în tine, fii mai veselă și iubeste-mă. Atâta îți cer. Pe urmă plecăm de aici și umblăm fericiți în lume. Nu-i așa? Iar dacă-mi ceri cu atâta stăruință să te bat, am să te și bat din când în când. Foarte bine. Iaca, încep.

A atins-o cu palma pe obraz și a sărutat-o din nou. Anne-Marie s'a smuls din brațele lui și l-a împins, răsând, departe de ea.

— Tot nu pricepi, a zis. Ești un catolic prost. Tu crezi că eu sunt o mică Nora dela București. Cum te înșeli! Tu crezi că eu am să te ajut pe tine și că am să-mi fac un

caz de conștiință dintr'un paragraf de lege? O, dragul meu, ce prost ești! Eu când voi începe să te mint, n'am să-ți mai mărturisesc nimic. Nu-ți mai vorbesc atât de sincer ca astăzi. Și dacă apuc odată pe calea păcatului, Jean, eu nu mă mai întorc. Uită-te la ochii tatei și gândește-te, Jean. Dar destul pentru astăzi. Fii mulțumit că mă ai până acum pură și copilăroasă. Ce va fi mâine, vom vedea. Deocamdată ai fost drăguț, n'am ce zice. Mi-ai vorbit frumos. Orice prostii ai fi spus, le-ai spus frumos. Haide, sărută-mă și pleacă. Mi-e somn.

— Ei, vezi? Ei, vezi?

— Văd, văd. Adecă nu mai văd. Am închis ochii și dorm...

Lassarde a sărutat-o și și-a îmbrăcat repede mantaua. Din prag i-a mai spus o vorbă și a plecat cu geanta subsuoară.

— Jean, Jean, Jean, a strigat Anne-Marie, după ce l-a auzit că a făcut câțiva pași în curte.

— Ce e, ce e, a întrebat Lassarde intrând speriat.

— Uite, ceva mic acolo la capătul patului, ceva foarte mic și foarte drăguț, care mișcă.

— Nebuno, a râs Lassarde și i-a sărutat piciorușul scos puțin de sub plapumă.

Anne-Marie s'a învelit bine și a adormit zâmbind, fără de visuri și fără de

sbuciumări. Nu s'a trezit până la amiazi. Când s'a uitat la ceas, îngrozită; a sărit din pat, s'a aruncat în baia fierbinte și a ieșit repede, strângându-și friguroasă halatul în jurul corpului. Oricât era de grăbită, nu s'a putut însă îmbrăca înainte de a-și cerceta din câteva priviri corpul. S'a admirat goală în oglindă, oprindu-se cu plăcere asupra frumuseților ascunse ale tinereților ei, s'a bătut cu palmele peste șolduri de a răsunat odaia, și-a întins brațele, lungindu-se și îndoindu-se ca o trestie, și-a vădit dintr'o grimasă dinții puternici și strălucitori, apoi și-a trântit hainele pe ea, ca o vijelie. Și-a mototolit părul mătăsos sub pălărie, a luat blana pe umeri, băgând-o pe mâneci din mers și a eșit în stradă. Prima pală de aer care a năvălit spre ea, i-a înroșit năsucul vesel și îndrăsneț. A doua i-a înfășurat picioarele într'o bură pătrunzătoare. A treia, înecăcioasă, a strâns-o de gât. A patra a posomorit-o și a închireit-o sub haină. Și-a strâns capul între umeri, dându-și gulerul în sus, și a pornit în fugă, pe stradă la vale. Era un drum dela ea dela Copou până în Păcurari. L-a făcut ciulind epurește din urechi, fără să se uite în nici o parte, și a năvălit dârdâind de frig la mamă-sa. Dintr'o ochire a văzut că venise prea degrabă. S'a supărat.

— Firește, că tot eu trebuia să fiu cea mai proastă. Jean nu e aici, tata n'a venit, iar dumneata cetești probabil romane sentimentale.

— Lasă, dragă, că mâncăm imediat, i-a zis mamă-sa, nu te supăra. Ce urit obicei ai, să fii uricioasă când ți-e foame. Ai trecut acum de vârsta când îți ședeau bine astfel de mutre. Potolește-te, și stai și tu puțin și așteaptă.

Anne-Marie n'a mai zis nimic. S'a întins pe un divan și a început să sâsâie plictisită. Soroceanca a plecat să-și desăvârșească toaleta, râzând tare de furiile fetei. Anne-Marie a urmărit-o cu ochii plini de cruzimi. Și-a zis în gând că mamă-sa merge acum să-și pună pe obraz ultimele proptele ale frumuseții dărâmate. O vedea la oglindă, șezând stăruitoare pe scaun, cercetându-se cu răbdare, dând cu grijă vopsea pe urmele unei frăgezimi veștejite de mult, subliniind cu negru cearcănele ochilor obosiți, prelungind cu cărbune niște sprâncene pleșuve și îndărătnicindu-și cu un carmin violent linia puternică de odinioară a gurii. Și-a adus apoi aminte de tatăl ei. El trebuia să fie undeva la aperitive, încurcat între două pahărele de țuică, printre alții de seama lui, înconjurat de o atmosferă îmbâcsită, în sgomot de vorbe umflate și pierdut într'o

discuție fără rost. Nu s'a uitat încă la ceas și nici prin gând nu-i trecea că ea a putut ajunge acasă și-l așteaptă. Lassarde, de sigur că era pe cale să vie grăbit, dar și-a adus aminte de ceva foarte important și s'a întors înapoi. Acolo, pe semne, cineva i-a adus ultimele știri de pe fronturi și stă în fața hărților, mutând stegulețele dintr'un punct în altul. Intr'un loc a greșit. A pus un steguleț cu un milimetru mai la stânga. Preocupat de această mare greșeală, strângând din buze și înălțându-se pe vârful picioarelor, poate că tocmai în clipa aceea potrivea acul la locul cu pricina.

A oftat și s'a întins bine pe divan, a căscat și apoi s'a sculat. S'a uitat împrejur, răspândind un profund dispreț asupra tuturor lucrurilor din odaie. Altfel se vedeau seara, la lumina lămpilor, toate divanurile și covoarele. Ziua păreau groaznice în pacea lor bolnavă. Aveau un aspect penibil de slugi hărțuite mult, scârbite de meseria lor ingrată și osândite să tot vadă și să tot tacă. Un fel de ochi cinic și brutal clipea din ele, rânjind fără de nici o țintă. Și culorile par'că erau altele. Roșul nu mai era roșu, galbenul nu mai era galben, verdele nu mai era verde, negrul nu mai era negru și albul nu mai era alb. Se bălăcăreau toate într'o compoziție murdară, ca într'un tablou

năclăit de un pictor fără talent. Odaia era scuturată și măturată, dar fire nevăzute de păianjen atârnavu totuși prin colțuri, lipicioase și insuportabile. Un miros de bătrânețe mucegăită, cu pretenții de parfum, își mlădia undele perfide, ca o dramă ascunsă în niște plicuri vechi și îngălbenite ale unui schimb de scrisori de dragoste vinovată, uitată într'un saltar de ani de zile. Razele de soare pătrundeau palide prin ferestre și tremurau buestre într'un joc silit, de teama frigului la care se așteptau. Dintr'o parte se multiplica pe un perete, din altă parte pe celălalt perete, în infinit, chipul nesulemenit al mamei ei și chipul răvășit al tatălui ei, în linii crâncene de adevăr groaznic. Mai în fund se îngrămădeau ceilalți obișnuiți ai casei, în rânduri dese, ghemuiți unii în alții și înspăimântați, ca în ziua judecății din urmă zugrăvită în tinda unei biserici dela țară, într'o curte boierească dărăpănată și tristă.

A cuprins-o frica. Pleoapele au prins să-i svâcnească. Se simțea singură și nenorocită, ca într'o pădure desfrunzită, năvălită de umbrele serii. Ar fi plâns, ar fi țipat și s'ar fi apărat, dacă ar fi știut cum. A tresărit, cutremurată din creștet până în tălpi. Se deschisese ușa. S'a uitat într'acolo. Era tatăl ei care intra.

— Ah, tată, cum m'ai speriat, a zis ducându-și mâna la frunte.

— Păsăruica tatei, las'că te sărut și-ți trece.

— De ce-ai întârziat atât?

— Niște pârliti, draga mea. Vreau să mă învețe pe mine ce e aia politica. Dar le-am spus eu lor. Știu că mă țin minte.

— Bine. Imi închipuiam, tată. Dar nu te gândești să mai vii și pe-acasă? Nici măgarul de Jean n'a venit, și mama sta pe divan. Nu mai vin niciodată la voi la masă. Să știi. Mi-e foame și mi-e urît singură.

Soroceanu, vinovat, ca un școlar sosit prea târziu la oră, s'a grăbit să arunce vina pe nevastă-sa.

— Ce să mă fac, dacă mamă-ta n'are nici un interes pentru ale casei. De geaba vin la timp. Stau și eu ca tine aci. Jean, săracul, trebuie să pice. Mi s'a părut că-l zăresc, când am intrat pe poartă. Nu l-am mai așteptat însă, căci mi-era frig.

A răs lălău și a ciupit-o ștregărește de ureche.

— Lasă-mă, că sunt supărată, a zis Anne-Maria.

— Bébé-ule, a strigat Soroceanu vesel, am sosit. Dă-ne de mâncare.

Apoi s'a întors, ascultând spre ușe.

— Auzi-l și pe Jean. Acum potolește-te, madame!

Lassarde a intrat grăbit și mulțumit. Anne-Marie a oftat.

— Da, da. Nu-mi mai spune. Ai mutat stegulețele. Știu. N'am nevoie de explicații.

— Da, și încă cum, dragă. Azi a fost sărbătoare mare. Am înaintat cinci kilometri la Saint-Quentin. Patruzeci de mii de prizonieri, tunuri și mitraliere! Ne ținem bine. Dacă mergem tot așa, în vara aceasta am terminat cu războiul. Vestile dela Paris sunt foarte bune. Am primit și o scrisoare dela mama. Știi că e încântată de rândurile tale. Săraca, abia așteaptă să te vadă. Uite scrisoarea.

Anne-Marie a luat plicul în mână și a trecut întunecată în sufragerie. Soroceanca, spilkuită și îngrijită, s'a arătat și ea în pervazul ușii.

— Poștiți, flămânzilor, a zis râzând. Nu prea am multe. Să vă mulțumiți cu ce vă dau. E teribil. Nu mai găsim nimic de mâncare. De-ar veni odată primăvara cu verdețuri.

Și s'au așezat toți la masă. Au vorbit printre bucături, spunând fiecare câte ceva, sărind dela una la alta, într'o neorânduială înlăturată din ce în ce mai mult, pe măsură ce-și potoleau foamea. Lassarde a dat

amănunte asupra evenimentelor din urmă, a povestit fapte din revoluția rusească și a presărat anecdote printre lucrurile grave cari se petreceau. Soroceanu și-a adus pe-ale lui în vorbă. Mereu revoltat, fixa prostia oame-nilor și răutatea obraznică a timpului. Arunca șervetul la o parte, trântea furculița și cu-țitul pe masă și se indigna.

— Mai lasă-le, dragă, îi zicea nevastă-sa, nu te mai lega de toate.

Anne-Marie asculta, când pe unul când pe altul, nemulțumită și bodogănind în ea, ca o babă, fierbând și clocotind. Rând pe rând s'a înseninat însă și ea. A băgat de seamă că fără să vrea, de vre-o câteva ori s'a amestecat în conversație. A răs chiar cu poftă de o glumă a lui Lassarde. Atunci și-a uitat de toate frământările. O veselie intempestivă, bună și sburdalnică, i-a nă-vălit în suflet, nepricepută și fără de nici un motiv. Mâncarea s'a isprăvit, deci, într'o satisfacție a tuturor. A ei mai mare decât a celorlalți. Au trecut în salon împăcați și prietenoși. Lassarde îi spunea soacrei sale o aventură dintr'o călătorie în Algeria, iar Soroceanu se plimba tacticos în lung și în lat, trăgând cu plăcere din țigară fumuri groase. Se oprea câteodată și se uita liniștit dela unii la alții. Ea l-a văzut și s'a induio-șat. S'a gândit la bătrânețea lui fără de

vreme și l-a învăluit într'o caldă dragoste înlăcrimată. Oricum, tatăl ei pe lângă toate greșelile lui, avea o inimă curată și o bunătate fără de margini. Era o figură elegantă în dărăpănarea lui timpurie și n'ar fi trecut neînsemnat ori unde s'ar fi dus. L-a prins de mână, i-a sărutat-o și l-a îmbrățișat.

— Tată, te iubesc, i-a zis mângâindu-l.

Soroceanu a râs mulțumit și a oftat.

— Fetița tatei, scumpa mea! Tocmai la tine mă gândeam. De te-ași ști fericită cel puțin pe tine. Să-ți păstrezi primăvara aceasta toată viața. Bine-ar fi.

— Dar tu n'ai fost fericit, l-a întrebat Soroceanca glumeață.

— Am fost, dragă, am fost, n'am ce zice, i-a răspuns el într'o doară.

Anne-Marie s'a așezat pe un divan și și-a sorbit cafeaua, descifrând cu iertări și cu blândețe din chipurile lor, viața părinților ei. Mamă-sa, în pragul unei vârste amenințătoare, mai aprindea încă din apus raze înflăcărâte. Avea ceva tragic în masca pe care și-o împrumutase. Nu voia de loc să îmbătrânească. Dârză și oțelită, se înverșuna ca să-și ție carul vieții pe loc. Ii era milă de ea și a ocrotit-o în gând de toate vorbele urite ale oamenilor, pe care le-a auzit și ea. Umbre și lumini din viitor i s'au proiectat în suflet, tulburi și neliniștitoare.

Lassarde s'a apropiat vesel de ea.

— Știi, Anne-Marie, a zis, că l-am văzut pe Andrei astăzi. Inchipuește-ți că a venit el la mine. E ceva ce n'a mai făcut de multă vreme. De când eram împreună la Paris, nu s'a mai întâmplat un astfel de lucru. M'am bucurat foarte mult. Avea față de mine, de când am venit în țară, o atitudine inexplicabilă. Mă ocolea și vă spun drept că aveam impresia că mă ura. În orice caz, mă persecuta cu un fel de ironie rece și cu o răutate, pe cari nu i le iertam decât fiindcă le credeam absurde. Niciodată n'a fost între noi și Cer-nomorskii o prietenie de o egală măsură. Aici se întovărășise cu el. Ce să-ți spun? Astăzi, când l-am văzut că intră pe ușe, mi s'a părut că am întinerit cu câțiva ani. Era vesel și el. Mi-a povestit o mulțime de planuri de viitor. Simt că se întoarce la mine. Sunt fericit, mai ales că-l văd cu mult mai așezat. L-a chinuit mult războiul. E firesc. Pe toți ne-a surprins nebunia aceasta a morții. N'am fost pregătiți.

Soroceanca a surâs cu înțeleș.

— Eu cred că Andrei e mai senin de când a rupt cu Ana. Femeia aceasta e ca o caracatiță. Pe mulți bărbați i-a mistuit.

— Se poate, a zis Lassarde, râzând, căci îmi părea statornicit cu temei într'o stare sufletească potolită.

— Cu atât mai potolită, a adăogat Soroceanca, cu cât se pare că acum s'a statornicit de tot în preajma Mariei.

— Imi pare bine că a scăpat de femeia lui Patridi, a zis Soroceanu, fiindcă era ridicol acest amor, căruia i s'a dat un fel de caracter de tragedie antică. Toate v'ați despletit și ați cântat în cor în jurul lor, ca niște nebune. Bine că a scăpat de ea. Am văzut-o și eu cum se plimbă acum singură, văduvă și nenorocită. Să se întoarcă la bărbatul ei. N'are altă treabă. Cât despre Maria, mi se pare că ar fi și mai ridicol. Ce poate fi în sufletul băiatului acestuia, de se aruncă așa în prăpăstii? Dar par'că tot nu-mi vine să cred. Va fi și asta vre-o trăsnaie de-a Coraliței. Tot de astea se ține și baba asta nesuferită. Par'că-i o capră care tot behăe minciuni pe la colțuri de stradă.

— Nu știu ce poate fi, a zis Lassarde, eu o primesc însă pe Maria, căci, întrucât ea ar fi autoarea, îmi redă prietenia lui Andrei. Sunt mulțumit.

Anne-Marie i-a ascultat, urmându-și în cap un val de gânduri îmbinate capricios unele de altele, apoi s'a sculat vie de pe divan și a început să vorbească anapoda, peste ceilalți, cum avea obiceiul de multe ori.

— Ce frumos e Andrei, a zis, ce splendid exemplar de bărbat. Acum, de când a ieșit din spital, e și mai frumos. E încântător. Are o umbră de durere care îl întunecă puțin. E mai sombru decât înainte. E mai mare însă și mai stăpânitor. Totdeauna m'am mirat cum de nu m'am îndrăgostit de el. Am fi fost foarte potriviți. Spun drept că le invidiez pe toate femeile cari l-au iubit și-l iubesc. Ana era interesantă. Maria mi-e foarte simpatică. Mă duc să-l văd. Mi-e dor de el. Nu știam ce-mi trebuia mie astăzi. Acum am găsit pricina nelămuririlor mele.

Soroceanu a domolit-o.

— Nu vorbi din nou prostii, Anne-Marie. Incesturile sunt odioase, chiar și în a șaptea spiță. Nu pleca. Mai stai cu noi.

Lassarde a râs.

— Las-o să se ducă, a zis, pentru că și eu trebuie să plec. Mă duc să-mi isprăvesc hârtiile.

— Plec fără tine, plec, nu te mai aștept, a zis Anne-Marie, și a eșit fără să spună bună ziua nimănui.

— La revedere, Anne-Marie, la revedere, i-a strigat Lassarde din urmă, râzând încântat.

— La revedere, diseară tot aici, i-a răspuns ea din curte.

A pornit vânturată spre Sărărie, a intrat veselă pe poartă și a bătut sfioasă la ușe. Coana Coralița plecase în oraș. Coana Smărăndița dormea. Andrei și Maria stau de vorbă liniștiți în sufragerie. Anne-Marie s'a oprit în prag, înmărmurită. Era atâta pace în privirile lor, atâta înțelegere și atâta adâncime, încât i se părea că s'a năpustit brutală asupra unui colț fericit. A priceput dintr'odată ce era la ei și ce nu era la ea. Intimidată, s'a așezat pe un scaun și a îngâimat câteva cuvinte fără rost. Maria a roșit și s'a sculat.

— Nu pleca. Te rog să nu pleci, a zis Anne-Marie, cu lacrimile în ochi.

— Mă ierți, dar nu mă simt bine, i-a răspuns Maria, îngălbenind și retrăgându-se repede.

Anne-Marie a izbucnit în hohote de plâns. Andrei, zăpăcit, i-a luat mâinile și a mângâiat-o pe frunte, ca pe un copil răsfățat. Nu-și da seama de unde răsărea acest puternic izvor de lacrimi.

— Ce ai, Anne-Marie? Ce e cu tine? Ce s'a întâmplat, a întrebat îngrijat?

— N'am nimic. Nu s'a întâmplat nimic, i-a răspuns ea încercând să zâmbească.

Andrei a stăruit.

— Nu. Nu se poate. Trebuie că s'a întâmplat ceva, de ești atât de turburată.

— Iți spun că nu s'a întâmplat nimic, a zis ea surâzând deabinelea, nu s'a întâmplat nimic, căci în viața mea nu se întâmplă niciodată nimic. Mi-a fost dor de tine. Am venit să te văd și m'am bucurat. De accia plâng. Sunt impresionabilă. Tu știi.

Andrei a răs.

— Nu se poate. Nu te cred. Uite, eu mă leg că tu ai avut o ceartă cu Lassarde și nu vrei să-mi spui. Sunt sigur. Am să-l și întreb. L-am văzut azi. Am fost pe la el. Am să-i spun mâine.

Anne-Marie s'a recules puțin.

— Nu, n'am avut nici o ceartă cu Jean. Aș putea să mă cert eu vre-odată cu el? Nu pot. E imposibil.

— Atunci, poate că fiindcă nu te-ai putut certa, de accia ești supărată.

— Nu. Da. Poate. Dar de ce mă descoși? Sunt tristă, vezi, sunt tristă astăzi și mă simt nenorocită.

— Dar de ce?

— Fiindcă sunt fericită. Sunt prea fericită. Jean mă iubește mult și eu simt că nu pot să-l iubesc. Il iubesc, înțelegi, dar nu pot să-l iubesc deajuns. Ție pot să-ți spun. De ce nu ți-ași spune? Ne iubim, dar nu ne potrivim. Vezi, Andrei, nu ne potrivim. Ne-am luat prea repede. Dacă.

ne vedeam mai mult, poate că ne dam seama și rămâneam fiecare unde eram. Nu ne chinuiam unul pe altul. El nu suferă atât de mult, dar eu sufer grozav. Nu știu cum să-ți spun. E cu totul altceva, el și eu sunt cu totul altceva. Venim din două lumi deosebite. Cum să-ți explic? Uite, cum se scoală, cum se culcă, cum merge, cum mănâncă, cum râde, cum se supără, toate le face altfel decât mine. Și are o seriozitate care nu se potrivește cu firea mea. Par'că e un popă catolic, fin, elegant și bun, dar popă. Eu am trecut la catolicism, fiindcă mi-a cerut el, dar nu știi cum umblu la bisericile noastre, de când m'am măritat. Și dau acatiste, și aprind lumânări pe la icoane, de par'că ași fi o babă habotnică. La ei e îngrozitor în biserică. La noi, știi, sfinții sunt una, oamenii alta. Mă simt mai liberă. Și pe urmă, sufletul lui, Andrei, par'că ar fi o carte cu paragrafe multe. Toate le face după paragraf. Eu le mai schimb. Le mai încurc. Imi plac capriciile. Mă ispitesc nebuniile. El nu mă împiedică. Mă lasă să fac ce vreau. Poate că mă lasă chiar prea mult. Numai, mă judecă. Deschide cartea, caută la paragraf și mă judecă. Nu râde, Andrei, dar asta e ceva grozav. E o durere mare pe sufletul meu. Mi-e frică să nu fac vre-o prostie. Mi-e groază, Andrei, mi-e

groază de mine și de el. N'ași vrea să-l nenorocesc, săracul!...

Andrei n'a răs de loc. A ascultat-o și i-a simțit bătăile svăpăiate ale inimii. S'a uitat blând la ea și i-a cuprins cu ochii sufletul sbuciumat. I-a vorbit trist, ca pentru el.

— Anne-Marie, dragă, te înțeleg, i-a zis. Imi dau seama că e o dramă subtilă și plină de lacrimi tainice începutul căsniciei tale. E greu să-ți comprimi sufletul tău, pe care-l cunosc, fiindcă seamănă și cu al meu, în paragrafele acelei cărți de care spui tu. E greu. E foarte greu. Dar e bine, Anne-Marie. Mai târziu, îți vei da seama de ce-ți spun eu acum. Vei vedea și-l vei iubi tot mai mult pe Lassarde. El e, draga mea, un cuvânt dintr'o mare epopee, o notă dintr'o mare simfonie.

Anne-Marie și-a plecat capul în pământ, a stat și s'a gândit. Glasul adânc al lui Andrei a pătruns-o. Gravitatea lui a supus-o. S'a uitat cu ochii mari la vărul ei. Cuvintele i-au venit pe buze, ezitând, călătorind din mari depărtări.

— Simfonie, mare simfonie, dar dacă eu sunt o scripcă țigănească, a zis râzând și plângând în aceeași vreme.

Maria și-a dat trupul cuvioasă și nevino-vată, ca o mucenică ce-și oferea viața pen-tru izbânda credinții. Intr'un avânt săl-batic și-a zdrobit corola fecioriei și s'a bu-curat, curată, de plăcerile fără de margini ale împreunării. În sfârșit, visul i s'a izbân-dit. Și nici prin gând nu-i trecea să-și tul-bure fericirea cu ispitiri lăaturalnice ale dra-gostei ei prinsă definitiv sub pecetea rea-lității. El i-a revenit deseori în brațe, după cea dintâi înlănțuire, tot mai cald, tot mai robit și tot mai fermecat de minunata pri-velişte sufletească ce i se deschidea în față ca o grădină ne mai văzută. Ea îl primea și îl ținea strâns la piept și după ce pleca de lângă ea. Il purta în ea, având uneori iluzia că se scufundă cu el în profunzimile fiebinți ale pământului, alteori, părându-i-se că se ridică într'aripată spre binefacerile ce-rești ale spiritualității pure.

Abia mai târziu, cu scurgerea zilelor de vraje, copleșită de simțiri neștiute, abia atunci și-a plecat capul greu, cum se apleacă florile îmbătate de soare, și a început să se gândească ce a făcut. Bunul ei simț să-nătos s'a pornit să judece pe îndelete, cu aspre valuri de energii moștenite, întreagă fapta și toate urmările ei.

Înțelegea că nu se putea întâmpla altfel. Iși da seama că-i era scris să fie, așa cum

a fost, a aceluia pe care l-a aşteptat, fără să-l cunoască, şi pe care l-a cunoscut, fără să se îndoiască măcar o clipă că e el cel adevărat. Rând pe rând şi-a adus aminte de toate pricinile frământărilor pe cari le avuse mai înainte, când, desnădăjduită, căuta să renunţe la el. Fireşte, că ea avea un tată şi el avea o mamă, cari veneau fiecare cu lumea lor să se aşeze deacurmezişul fericirii ei. Dar, ce-i păsa? Pricepea că toate aceste zăgazuri meşteşugite ale vieţii au fost rupte în clipa când buzele lor s'au lipit unele de altele pentru a sfinţi destinul amândurora.

Privirile iscoditoare ale coanei Coraliţa puteau să se îndrepte, deci, din ce în ce mai piezişe şi mai ascuţite asupra ei, căci nu o turburau. Nici chiar întrebările mute şi înspăimântate ale coanei Smărăndiţa, stăruitoare dela o vreme, nu aveau decât darul de a o înduioşa. Tatăl ei o vedea şi o strângea cu putere la sân, cu îngrijorări nelămurite de părinte care îşi teme copilul, şi ea îl mângâia, alungându-i norii de pe frunte. Niculae o ocolea din ce în ce mai morocănos, iar Piperea, mirat, o cerceta din ochi cu un zâmbet mulţumit, alunecat pe furis, ca un proverb drăcos, dealungul feţii lui mu-calite.

Inregistra totul şi nu-şi pierdea cumpăna viguroasă a firii. Chibzuia adeseori în nopţi

de veghe, regăsindu-se mereu în aceeași stare, pe care nu o mai putea schimba. O liniște deplină, coborită în mers, îi sporea în gesturi și în priviri, armonia desăvârșită a sufletului.

Intr'o zi, cum s'a sculat de dimineață ca să meargă la spital, s'a frânt dintr'odată și a căzut pe pat fără să simtă vre-o durere. O ceață de vis i s'a lăsat peste ochi, învăluindu-i paloarea, cum învelește ceața luna prevestitoare de schimbări de vremi. S'a adâncit în ea însăși, câzând în extaz, a în-genunchiat iluminată în biserica dragostei, a aprins cu mâini tremurate candela conștiinții și a văzut, uitându-se cu ochii mari, în adâncimile sufletului și în tainele trupului. Nu putea lămuri bine ce se petrecuse în ea, dar simțea o schimbare mare care începea să-i prefacă întreaga ființă. Avea senzația ciudată că se rămurește ca un pom puternic, împărțindu-se lumii întregi, dăruindu-se cu frenezie infinitului necunoascut. Din fiecare creangă a inimii îi alerga sângele aprins de mister spre mugurii cari creșteau din ea, tari, îndrăzneți și plini de făgăduelile roadei. S'a sculat cu grije, aiurită, bolnavă de sarcina fericirii, grea, ca o primăvară mustită de darurile pământului. A făcut câțiva pași prin odaie și s'a uitat prin geam, afară, în cerul albastru. O viziune

a ținut-o pe loc. Ingerul vieții îi aducea Buna Vestire. Cutremurată, și-a dus mâinile la ochi, s'a întors în pat și a plâns lacrimi fecunde peste perna cari i-a sprijinit cea dintâi îmbrățișare.

Andrei, tulburat de mărturisirile Anne-Mariei, a stat și s'a gândit, după ce a plecat ea, la el și la Lassarde, apoi, repede, a căutat-o pe Maria care se retrăsese atât de neîndemânatecă, când a intrat vară-sa. O vedea schimbată de câtăva vreme și se întreba nedumerit, ce putea să însemne această stare sufletească a femeii lui. Așa-i spunea, răsând mișcat de înduioșările ce-i năvăleau pe poarta inimii, de când și-o știa robită. Se împărtășise și el, ca și ea, de valurile de miresme îmbătătoare ale celor dintâi străngeri în brațe, păstrând în suflet cucernicia legăturii adânci și curate dintre ei. Un svon de lanuri coapte îi pătrundea sufletul, de câte ori se apropia de ea, și sănătăți, calme, nebănuite, se înstăpâneau cu fiecare sărutare asupra lui. Tot atât de liniștit, ca și ea, a trecut pe alături de ochii nepricepuți ai celor din jur și s'a bucurat, blând și simplu, de reconstruirea lui, care îi sporea din zi în zi forțele trezite la o viață nouă. Un misticism bucolic îi netezea gândirea, așternându-i pe imaginație un praf fin, brumăriu, asemănător aceluia

de pe fructele neatînse de mîna omenească. Taina iubirii lor și-o păstra cu un zîmbet ștregăresc pe buze, mai mult pentru a gusta cât mai bine spaima descoperirii pe care o rezerva tuturor aceluia cari nu l-au înțeles.

— Ce ai, i-a zis deci Mariei, intrînd grăbit în odaia ei, de te-ai retras așa fără de veste? Anne-Marie te iubește și nu era nevoie să fugi de ea.

Maria, vinovată, l-a potolit, i-a dat ușor la o parte mîna cu care o ținea de bărbie și l-a pus să șadă pe un scaun.

— Nu am nimic, i-a zis, dar într'adevăr nu mă simțeam bine. Mi-a venit așa, fără de veste. Nu știu cum să-ți spun, dar am avut impresia — și nu mă înșel — că Anne-Marie dintr'o privire, a înțeles tot și atunci, firește, că cea dintâi mișcare era... spre ușe. Mi-a părut rău, dar nu aveam ce face.

Andrei i s'a uitat lung în ochi și i-a vorbit îngîndurat.

— N'aveai de ce pleca. Anne-Marie, cum o cunosc, ar fi spus și de față cu tine ceiace mi-a spus mie. E tristă, săraca, are îndoeli și nu-și dă bine seama, dacă-l poate iubi pe Lassarde. Spune că nu se potrivesc și are dreptate, în parte. Dar, mai știu eu? Voi femeile aveți atâtea ascunzișuri sufletești și ne rezervați atâtea surprize! Să nu care cumva

să mă trezesc într'o bună zi și cu tine că-ți desfaci ghemul dela inimă și mă frământă cu întrebări inutile. Ar fi o nenorocire, Mario!

— N'ai nici o grije, i-a răspuns ea râzând, că de pe urma mea nu te vei alege cu drame. Eu sunt mai puțin complicată. De pe penele unei găsculițe ca mine, apa împrejurărilor se scutură repede și nu lasă urme. Nu-i așa?

— Lasă glumele, i-a zis Andrei și a sărutat-o pe ochi. Nu mă tem de nimic, numai de privirile tale. Văd de câteva zile în ele neguri pe cari nu le-am mai văzut. Te îngrijește plecarea mea? Spune drept? Dar știi bine că mă întorc în curând. Trebuie să trec pe la regiment și peste două-trei săptămâni iar sunt aici. Vezi și tu că mi-am făcut o mutră de erou. Sunt deci dator să mi-o port onorabil până la sfârșit. Ori poate ești tulburată de căutăturile indiscrete ale acelor cari ne bănuiesc? Coana Coralița? Mama? Știi, că m'am gândit mult la asta. Trebuie să te obișnuiesc cu lumea, înainte de a pleca. Trebuie să te duc ca să te vadă toți. Mai zilele trecute m'a prins o dorință nebună ca să-mi arăt comoara proștilor. Da, da. Să știi că am s'o fac. Astăzi chiar ne vom duce la clubul albaștrilor, să-i zăpăcim cu macii cari ne cresc nouă din inimi, roșii și strigători.

Maria a protestat și s'a îmbrăcat, grăbită de stăruințele lui. Au pornit-o spre Copou și de acolo, afară din oraș, spre vii. Era plimbarea lor obișnuită.

Se înserase de mult și stelele pâlpâiau pe cer, în cărduri gureșe de pui aurii. Pământul reavăn exala mirosuri tari. Pe ici pe colo, prin colțuri dosnice, pete albe de zăpadă sgriburiau, învelite în giulgiuri diafane de ceață. Andrei, cuprins de o veselie neobișnuită, vorbea mereu. Din când în când se oprea și își puna întrebări la cari își răspundea singur.

— Nu-ți poți închipui, i-a zis Mariei, ce plăcere îmi face să ne plimbăm pe aici. Și cât de adâncă e tăcerea care ne înconjoară. Și știi tu ce se întâmplă acum? Nu știi. Acum cresc ghiocicii, draga mea. Mii și mii de voinți mici sfredelesc copilărește coaja pământului, ca să deschidă mâine guri pline de cântece îndreptate spre bătrânul vrăjitor beat de lumină, care le chiamă spre el. Par'că-i aud cum mizgue cu botișorul lor alb. Ascultă.

Maria râdea.

— Ești vesel, i-a zis, gândindu-se la ghiocelul care-i creștea și ei în sân.

Două lacrimi i s'au scurs pe obraz.

— Nu sunt vesel, a zis el, sunt mulțumit. Am venit pe-aici ca să luăm cu noi o fărâmă

de pământ și s'o aruncăm printre albaștri, doar-doar vor învia și ei.

Și s'au întors.

— Trebuie să mergem, a zis, ca să ne arătăm. Știi că publicitatea, în definitiv, e singurul mijloc suveran de a-ți consfinți o avere morală sau materială. Trebuie să mergi la bâlci, ca să vadă lumea ce ai și să te convingi și tu că ai ceva. Seratele, ceaiurile și mesele sunt și ele bâlciuri unde se așează omul cu marfa lui și vinde ori cumpără, ori se uită la mărfurile altora și se bucură de superioritatea averii lui.

Ea l-a urmat, deși nu-i prea pricepea această dorință năstrușnică de a se arăta cu orice preț. L-a urmat senină.

Albaștrii erau strânși toți. Andrei a deschis ușa cu un zâmbet ironic pe buze și a intrat după Maria căutând dintr'odată privirile tuturor. Soroceanca și Patridi au rămas înmărmuriți, ea de surprindere și el de mulțumire. Nu era nimic neobișnuit în apariția lui Andrei, dar după câte se vorbea despre el, nu se așteptau la o îndrăzneală atât de mare. Coana Coralița, care muncea pianul ca de obicei, s'a oprit, s'a uitat spre ușe, odată, de două ori, de trei ori, apoi, cu gura căscată, a încetat cântecul. O mână i-a rămas suspendată în aer, cum căutase să lovească clapele. Ana, într'un

colț, înconjurată de mai mulți streini, a răs, tare, continuându-și anecdota pe care o povestea. Numai Anne-Marie s'a precipitat veselă spre ei. Lassarde i-a primit cu bonomie. Cernomorskii i-a urmărit dintr'un grup de fete, cu ochii mirați și șăgalnici.

Întâi s'a produs o tăcere penibilă, apoi o răceală de ghiață și pe urmă s'a pornit un susur de vorbe mici, aruncate în dreapta și în stânga din colțurile gurilor. Firește că dansul a încetat. Dar nici nu s'ar fi putut altfel, chiar dacă ar fi voit toți să-l continue, căci coana Coralița s'a sculat de pe scaun. În clipa cea dintâi, urmându-și primul impuls, a făcut câțiva pași spre Maria. S'ar fi aruncat la ea, s'o ia de spate și s'o dea afară. S'a reținut însă, întorcându-se spre Andrei și făcând spre el alți câțiva pași. Grozav l-ar fi tras de urechi, dar n'a putut. Inciudită, s'a mulțumit să-și ridice de câteva ori ochii spre cer și să ofteze odată tare, apoi, glonț, s'a îndreptat spre ușe, spunând, fără să-și întoarcă capul, un bonsoir acru și răgușit, astfel încât toți cei din salon au putut să-și facă semne din cap și din umeri în urma ei.

Andrei a schimbat vorbe amabile cu toți pe rând. Apoi s'a oprit cu Lassarde. I se părea că a făcut o greșeală. Nu prea putea să-și lămurească nici lui însuși această irupție

nejudecată între niște oameni cari n'aveau cum să-l înțeleagă. S'a căit deci și s'a uitat cu grije în spre Maria, căutând în aceiași vreme cu ochii și pe Ana. Ce lipsă a avut să le întâlnească pe aceste femei în astfel de împrejurări, s'a întrebat, cântărindu-și cruzimea fără rost.

— Am venit să vă văd înainte de a pleca la regiment, i-a zis lui Lassarde. Mi-era dor mai ales de tine. Știi că azi a fost la noi Anne-Marie și te-am lăudat. E cam zăpăcită, biata, de cele dintâi probleme ale căsniciei. Dar e atât de curată și sunt conșvins că te iubește mult. Tu poți să fii fericit. Ți-ai găsit o femeie care-ți dă tocmai ce-ți trebuia ție: — dragostea de a trăi și culoarea din care să-și împodobească inteligența ta cununile cari se usucă ușor la Paris. Ai să-ți duci, când vei pleca de aici, o frântură de pajiște românească care îți va parfuma viața. De altfel, noi aveam nevoie amândoi de așa ceva. Nu-ți dai seama, mai ales acum, cât de searbădă ne era toată sbuciumarea noastră de pe vremuri? Scăpăram mereu scânteii din piatra minții și nu puteam aprinde nici un foc. Acum cred că ai prins sensul vieții. Ori nu?

Cernomorskii li s'a amestecat în vorbă.

— Ascultă, Andrei, a zis răsând, ai reapărut, așa, cu iarbă în barbă printre noi,

animalic și sănătos. Ești admirabil. Se vede că rana ți-a priit. Nu știi cum te invidiez. Cât n'aș da să fiu și eu ca tine. Respiri un optimism pe care nu ți l-am mai cunoscut. De altfel, eu m'așteptam. Mereu am spus aici, printre amici, că tu clocești ceva. Și eu mă pricep în de aceste. Te vedeam, de câte ori te-am găsit acasă, că tu clocești ceva. Aveai aerul că sufletul ți se plimbă prin gospodărie ca un cocoș fără treabă, plictisit și bleg, mai inciocând din când în când câteva grăunțe, aruncându-se după câte o muscă ce sbura ca o iluzie pe dinainte și strigând cucuriguri fantastice de pe bălegarul gândurilor fermentate și putrede, câtă vreme inima, săraca, îți sta pe cuib și-ți palpita aprinsă de misterul creațiunii. Ehe, le știu eu astea și te pricep, Andrei, și te iubesc, dragă prietene.

Andrei nu l-a prea ascultat. Era chinuit de înfățișarea dezordonată a Anei. Râdea mereu, vorbea prostii, pe cari le auzea cum răsună falș peste capetele tuturor. Se înfășura într'o veselie nepotrivită, ca într'o haină de carnaval. Și masca tragică îi impregna o expresie stranie. Slăbise și se ascuțise. Și era oare numai o închipuire de a lui, ori îmbătrânise? Plin de remușcări, ezitând, încet-încet, s'a apropiat de ea și i-a prins mâna rece.

— Ce mai faci? i-a zis privind-o trist în față.

— Bine mulțumesc, i-a răspuns ea râzând.

Unul câte unul, veselii admiratori s'au îndepărtat din colțul fermecat, lăsându-i singuri. Prezența lui Andrei i-a alungat.

— Ce mai faci? a întrebat-o din nou.

— Ți-am spus că bine, i-a zis ea clipind din pleoape.

Apoi au tăcut. El care credea că-i va putea spune câteva vorbe calde, înspăimântat, a simțit că toate i se usucă pe limbă, ca niște minciuni fără putință de a fi articulate. Nemîșcat, a stat în fața ei, umilit și micșorat. Iși da seama acum, mai mult decât oricând, de goliciunea amorului lor și de întreaga zădărnice a îmbrățișerilor lor sterpe. O milă nesfârșită l-a cuprins, de ea, de el și de tot sbuciumul lor nenorocit de doi ani.

Ana, înghețată, a încremenit așa cum era. Numai ochii i s'au umezit și două lacrimi mari i-au căzut în poală.

— Vrei să mă primești mâine, a întrebat-o în sfârșit.

— Da, i-a răspuns ea.

— Vreau să-ți vorbesc.

— Bine.

Și s'au despărțit.

Anne-Marie s'a retras într'un colț cu Maria, care n'a simțit decât târziu întreaga

atmosferă din jurul ei. Stingheră, a aruncat priviri de căprioară în jur, căutându-l pe Andrei, apoi, frământată mai mult de nemulțumirea lui decât de jignirea ei, a încercat să primească veselă toate cuvintele Anne-Mariei. O clipă l-a văzut pe Andrei cu Ana și și-a întors capul.

— Nici nu știi cât de frumoasă ești, și te iubesc pentru liniștea supremă pe care o împarți cu amândouă mâinile în jurul dumitale.

— Eu? a întrebat mirată Maria.

— Da, dumneata, i-a răspuns Anne-Marie, încântată că-i poate vorbi unei femei cu desăvârșită sinceritate și dornică de a-și duce sufletul la fântâna unei păci pe care nu o mai avea de mult.

— Nu știu dacă e o însușire bună, sau e o meteahnă această liniște a mea, a zis Maria. Poate pentru alții să fie de preț, în paguba mea. Știu și eu! Oricum, fiindcă-mi spui că mă iubești, sunt fericită și-ți mulțumesc.

Anne-Marie nu avea cum să-și tălmăcească toate gândurile. Dar totuș a stăruit. Ochii i s'au umezit și mâinile tremurânde i s'au așezat plâpânde pe mâinile Mariei.

— Mult ași vrea să-mi fii prietenă, i-a zis. Ași avea pe cineva cui să mă plâng. Știi că astăzi am vorbit cu Andrei și nu m'a priceput de loc. Am plecat dezolată și

am regretat că i-am vorbit. Bărbații, aproape totdeauna, vorbesc cu noi o limbă necunoscută. Nu ți se pare? Câte odată am impresia că trăesc un roman, când vorbesc cu ei. E ceva artificial, gândit de altcineva în mine atunci, o mână streină mă diriguește și eu protestez și mușc și nu mă pot desface de penibila impresie care mă urmărește. Câtă vreme o femeie e cu totul altceva. Și mai ales o femeie ca dumneata.

Pe buzele Anne-Mariei fluturau mărturisiri îndrăznețe, cum vorbea. Maria i-a luat mâinile într'ale ei și i le-a mângâiat ușor, uitându-se în vag, ca să nu-i răspundă. Simțea sbuciumul verei lui Andrei și își da seama cât de singură se găsea și ea și cât de mult ar fi avut și ea nevoie de o prietenă. După perdeaua ochilor îi ardeau lacrimi neplânse.

— La ce te uiți? a întrebat-o Anne-Marie, căutându-i ochii.

— Mă uitam că a intrat domnul Soroceanu, a răspuns Maria, oftând ușor.

Era adevărat. Soroceanu, chemat de nevastă-sa, a venit și el în salon, ca să vadă cu ochii ceiace refuzase să creadă până atunci. Imbufnat, cu monoculul pus, schițând o grimasă de dispreț, s'a uitat de jur împrejur, a ochit-o pe Maria și a tușit cu tăle.

— Da, a zis dumirit. Bună seara Andrei. Am auzit că ești aici și m'am grăbit să viu, ca să-ți dau binecuvântările mele de unchi. Te văd așa de rar, încât saluturile obișnuite nici nu mai pot avea loc între noi. Ași putea muri, până te-ai hotărî tu să mă cercetezi din nou. De aceea, fii binecuvântat, nepoate, și noapte bună.

Andrei a înțeles și a râs. Dar n'a zis nimic. A profitat însă de acest prilej, s'a desfăcut de cercul în care se găsea și s'a îndreptat spre Anne-Marie.

— Om-leac, i-a zis Mariei, continuând să râdă, haide, scoală-te, ia-mă și du-mă acasă, culcă-mă și oblojește-mă bine.

— Om-leac, ce vorbă adevărată, a strigat Anne-Marie, bătând din palme. Ce vorbă potrivită. E ceiace îi spuneam eu mai înainte.

— Nu-i așa, a zis Andrei, sărutându-și vara cu drag. Nu-i așa, că-i adevărată vorba mea? E adevărată și bună și caldă, cum sunt toate vorbele mele de o vreme încoace.

Și au eșit. Maria, îndoită de griji, s'a sprijinit grea de brațul lui. Un gând nebun i s'a icuit în creier, trezit de teama despărțirii. El fredona o arie veselă și căuta să-și alunge gustul amar al întâlnirilor pe care le avuse.

Au mers, așa, spre casă, tăcând amândoi și strâns legați unul de altul. Maria a început cea dintâi să vorbească. Infrigurată, ocolind pe departe adevărul, frământând fiecare cuvânt, chinuindu-se, i-a mărturisit viața nouă ce s'a zămislit din dragostea lor.

— A trebuit să-ți spun, a zis strângându-i cu putere brațul, ca să știi că sunt cu desăvârșire fericită. Orice se va întâmpla de aici înainte, eu te voi purta în mine și te voi păstra, Andrei. Auzi? Orice se va întâmpla...

Andrei a ascultat grav, și-a plecat capul în pământ și a priceput dela început, fără să mai aștepte cuvântul decisiv. Potolit, la lumina unui felinar, a oprit-o din mers și i s'a uitat în ochi, scandând cu lacrimi în glas fiecare silabă.

— Mario, scumpa mea femeie. Așa ți-am spus, așa-mi vei rămâne.

Și i-a sărutat mâna, apoi, plutind ca în vis, s'au apropiat de casă și s'au despărțit, ducându-se fiecare în camera lui, fără a-și mai zice vreun cuvânt...

* * *

Ana a plecat dela Soroceni de vreme și s'a închis în camera ei dela otel, trântindu-se în pat, așa cum se găsea, cu mantaua

pe ea. Și-a aprins o țigare și prin rotocoalele de fum s'a uitat pierdută în infinitul durerii. Și s'a judecat, s'a cântărit, strângându-și într'o salbă sonoră toate însușirile, toate slăbiciunile. Și-a reamintit, amănunt cu amănunt, plăcerile anilor din urmă, și grijile și tulburările. Și nu înțelegea cum se putea să se sfârșească povestea dragostei ei, așa cum se sfârșise. Și-a scuturat mândria de pe ea, ca pe o haină fără rost, și a căutat, umilită și cinstită, să dea o rațiune nepriceputei despărțiri. L-a cercetat apoi pe Andrei, furișându-se cu lumina inteligenței, ca un hoț, prin toate taințele sufletului lui, pe care le cunoștea. Și n'a putut găsi nici o urmă de temeii pentru hotărîrea lui. De ce? De ce? Se întreba și nu putea să-și răspundă...

Analizându-se mereu, lămurind detalii și despiciând valuri mari din furtuna inimii, într'un târziu, neputincioasă și obosită, s'a întins cu mâinile cruce și s'a oprit din aspra-i pornire. Atât de mult se căznise să vadă în ea, încât, părându-i-se că s'a făcut transparentă, a rămas nemișcată, ca nu cumva să-și tulbure oglinda perfectă a ființei. A rămas nemișcată și a înghețat în apa rece a minții, a murit poate cu trupul, pentru a putea pătrunde cât mai bine în limpezimea neiertătoare a spiritului. Și a

plâns, lung și monoton, desnădăjduită, fără lacrimi. A plâns până dimineața, într'un ritm domol de îngropare.

A doua zi, razele de soare i-au topit sloiurile din trup și s'a sculat amară, prinzând din sgomotul de afară îndemnuri noi de viață. S'a gătit ca în zilele cele bune și a eșit în stradă să se plimbe. Amestecul cu restul lumii i-a redat repede elasticitatea de arc întins. A zâmbit. Putea, deci, să mai aibă o nădejde? De ce nu?

Andrei a găsit-o cu privirile rotite de flăcări. A intrat îndurerat, s'a oprit blând în fața ei și i-a întins mâna.

— Nu, a zis ea, scuturându-și capul, nu-ți dau mâna. Sărută-mă.

El a râs și a sărutat-o pe obraz.

— Ei, vezi, îmi pare bine că mă primești așa, a zis, căci îmi dovedești o superioritate care mă va urmări totdeauna.

— Nu, nu! Nu pe obraz. Aici să mă săruți, pe gură. Haide, repede. Aici, unde m'ai sărutat de atâtea ori, nopțile și zilele de-arândul.

Andrei s'a dat un pas înapoi și s'a cutremurat.

— Nu cred că mai am dreptul, Ano!

— Ba da! Ai și dreptul și ai și datoria. Eu sunt încă a ta și uită-te la buzele mele, că sunt arse de frigurile așteptării. Andrei,

nu fii laș. Sărută-mă, ca să-ți verific conștiința.

— Nu, Ano. Ași face un păcat.

— Ce păcat? Dar n'am păcătuit noi împreună de atâtea ori? Vorbești prostii! Se vede că te-ai coborât în regiuni inferioare. Haide, Andrei, sărută-mă, când îți spun să mă săruți.

— Nu, a zis, nu se poate. Să stăm frumușel unul lângă altul și să vorbim. E mai bine așa. Să-ți povestesc povestea mea, căci sunt sigur că ai să mă înțelegi.

— Să te înțeleg? Cum spui? Să te mai și înțeleg?

A răs cu hohote. Nu se mai putea opri. Și-a luat un scaun, și răsând mereu, a șezut. I-a făcut semn să stea și el, dar când s'a așezat, l-a prins de mână și l-a tras repede lângă ea, l-a îmbrățișat, l-a strâns cu putere și i-a căutat nebună gura. Și l-a sărutat lung, fără să se mai oprească.

Un gust de otravă veche i-a străbătut pe amândoi. Infiorat, Andrei a cuprins-o pe după mijloc și a sărutat-o și el. A sărutat-o cu foc, uitându-și de el, năuc, pierdut de ultimele unde ale unei beții de demult. Apoi, dintr'odată, s'a trezit. S'a smuls cu ură din brațele ei și a împins-o departe.

— Dar nu înțelegi că e stupid ce facem noi? Dar nu înțelegi că eu am venit ca să-ți

spun adio? Ce vrei cu mine? Ce mai vrei dela mine? S'a isprăvit, Ano. Nu înțelegi că s'a isprăvit?

Ea a stat o clipă zăpăcită, cu mâinile în vânt, apoi, trecându-și palmele peste frunte, liniștită, s'a așezat într'un colț al odăii și i-a răspuns.

— Da? S'a isprăvit? De ce mai spui? Știu și știam. Am mândria de a-ți mărturisi. Nici eu nu înțeleg de ce s'a năpustit asupra noastră trecutul cu atâta furie prostească. Se vede că își are și el drepturile lui. Iartă-mă și să-l iertăm și pe el. A fost ceva mai presus de puterile noastre. A fost ceva foarte frumos, o minune. De ce te superi?

Andrei s'a apărat.

— Nu, nu. Să lăsăm vorbele frumoase, Ano. Te respect prea mult ca să-ți spun numai vorbe frumoase astăzi. Vreau să fiu sincer. Vreau să-ți spun ce cred, stăpânit cum sunt de o aspră dorință de adevăr. Știi că eu nu te-am iubit nici odată. Ne-am întâlnit, fiecare cu desnădejdea singurătății lui, pe o culme. Și ne-am prins în brațe, unindu-ne slăbiciunile. Atât. Dar eu de atunci am căzut din înălțimi. Tu nu-ți dai seama. M'am rostogolit în valea lumii obișnuite și m'am trezit deodată că mă năpădesc sucurile vieții, a căror fermentație se vede că se oprișe în mine de mult, ori

poate că n'am avut-o nici odată. Știi cum eram mai înainte? Un fel de sburătoare ciudată, fără pământ, rătăcitoare prin văzduhurile irealității și îmbătată de lumina unui cer prea îndepărtat. Știi, căci ți-am vorbit. Așa eram. Și a venit într'o bună zi marele vânător al nostru, destinul, săgetătorul fără greș, m'a ochit cu sete, a întins săgeata, a tras și m'a lovit în inimă; — dă-te jos, pasăre îndrăzneată! Și am căzut, izbindu-mă de glia străveche a acestei țări. Toate măruntaele mi s'au cutremurat și creierul din cap. Și m'am sbătut și m'am frământat și m'am sculat într'un târziu cu minunea lui Pascal în suflet. Am început să am o religie. Astăzi sunt altul. Sunt cu desăvârșire altul.

Ana l-a ascultat. L-a privit la început mirată, apoi, prinzând din ce în ce mai mult interes, ca și când ar fi fost vorba despre altcineva, curioasă, rece și crudă, i-a pus întrebări. Picături de ironie amară străluceau fugare, se arătau îndrăsnețe, cu fulgerări de oțel, ca să dispară pe urmă repede după pupilele mărite ale ochilor ei frumoși. Fața i s'a lungit, stranie, și gâtul i s'a încordat, ridicând sus podoaba capului. Nasul tremura ritmic din nările-i subțiri. Un accent circumflex i-a îndoit buzele, într'o expresie de hotărîre oarbă.

— Ei, spune. Te-ascult.

Andrei a șovăit o clipă. S'a uitat cu milă la pantera rănită, care l-a mângâiat de atâtea ori în ceasuri de nebunie. Gura îi ardea încă de sărutarea ei, ca mușcată de-o sălbătăciune. Iși simțea sângele podidit în buze. Și le-a șters cu palma, trecând în gest și o parte din teama ce-i adia prin suflet.

— Cum să-ți spun, Ano? Sunt în fiecare colț de pământ din această lume Icari, pe cari i-aruncă spre soare o voință neînțeleasă, Icari ce cad totdeauna pentru a îmbelșuga pământul de pe care au sbúrat. Ei fură ceva din bogățiile cerului atins, se leagă un polen de aripile lor în apriga călătorie și se rostogolesc pentru a îngropa acest praf auriu, aceste particule din taina nemuririi, în țărâna care i-a zămislit. Un astfel de Icar am fost și eu. Undeva, deasupra, mai înainte de a mă prăvăli, te-am întâlnit și pe tine. Dragostea noastră a fost însă mai mult un fel de spasm al inteligenții mele și o dorință de incest a străduințelor tale spre lumină, astfel încât ași putea spune, ori cât ți s'ar părea de ciudat, că nu era nimic firesc în ea, nimic ce să ne lege. Astăzi îmi dau seama, mai bine decât ori când, de aceasta. Noi nu ne-am iubit, draga mea prietenă. Noi ne-am întâlnit în sbor, ca doi tovarăși nenorociți,

ca doi frați, și am păcătuit împreună, am săvârșit o fărâdelege, de care eu astăzi mă desfac liniștit și purificat, căci nu ți-a fost scris ție, Ano, să fii femeia mea.

Ana, cu ochii mari, vrăjită de fulgerele ce-i pătrundea în suflet prin cuvintele lui, și-a adus degetul la buze și a șoptit ca în vis, înfiorată de prăpastia ce i se deschidea în fața conștiinței.

— Atunci eu sunt un monstru?

— Da, ești, i-a răspuns Andrei. Cum am fost și eu. Nu-ți aduci aminte de vorbele noastre dela București? Și fiindcă ești atât de româncă, atât de frumoasă și atât de ademenitoare, eu ași zice că tu te-ai desprins din hora ielelor născute în pădurile imaginației noastre populare. Uite, cum mă uit la tine, par'că îmi strălucesc în ochi limpezimi de lac de munte din ochii lui Piperea, par'că îmi vine să chitesc, ca el când spune povești, un punct îndepărtat în zare. Și par'că te văd într'o poiană, învăluită de ceața alburie a pădurii, răsturnată pe un maldăr de bujori, cu un zâmbet îndoelnic pe buze, ispititoare și păcătoasă pentru ochii mei creștinești.

— Și, a zis Ana înmărmurită.

— Da, așa ești, a continuat Andrei. Ești ca o vedenie diavolească într'un creier luminat recent de învățătura lui Cristos. Ești

păgână. Și mai ai ceva, Ano, ceva aproape pervers pentru sufletul meu de astăzi, pentru menirea cu care m'a înzestrat soarta acum, aci în acest colț de pământ. Ești sterilă. Ești blestemată să nu concepi nici odată. Imbrățișerile tale sunt goale de orice sens. Plăcerile pe care le îmbii tu sunt amare ca poamele pădurețe. Gura ta e izvor fără apă. Sâniii tăi sunt munți de minciuni. Pântecul tău e mormântul îndemnurilor de viață. Ești sterilă, Ano, și eu sunt făcut ca să rodesc. Renăscut din propriile mele ruini, am în mine forța spornică a vegetației bogate de pe acest pământ nemuncit. Nu înțelegi? Eu sunt făcut ca să rodesc și mie îmi trebuie o fecioară, Ano, îmi trebuie o Marie.

Istovit de cumplita mărturisire, Andrei și-a sprijinit capul în palme și s'a legănat greu, răsufând din plin și inspirând aer, pentru a-și umplea pieptul sbuciumat. Apoi s'a uitat întristat la ea. Ana, pe măsură ce-și primea osânda vorbelor lui, se retrăgea tot mai mult în colțul odăii, îngrozită de adevăr, palmuită, sdrențuită, călcată în picioare. Întâi și-a ridicat mâinile, ducându-și-le deasupra capului în chip de apărare, iar după aceea le-a întins rugătoare spre el și le-a lăsat să cadă de-alungul trupului, ca două aripi frânte.

— Andrei, Andrei, a murmurat, și s'a aruncat în pat sguduită de plâns, Andrei, te-am înțeles...

El a privit-o, înspăimântat, ca un ucigaș, a privit-o lung, zăpăcit. Un râs prostesc i-a crispat obrazul.

— Vezi, a îngăimat, erai cât pe aci să fii femeia lui Putifar și nu-ți dai seama că eu calc pe urmele celuiilalt Iosif, ale dulgherului din Nazaret. Se vede că nu cunoști de ajuns Biblia suferințelor mele...

Și s'a așezat lângă ea pe pat, mângâindu-i ușor părul despletit, râurit în valuri mari pe pernă. Două lacrimi i s'au scurs și lui din ochi, cum sta pierdut ca în fața unui sicriu care ducea cu el și o parte din trecutul lui.

IV

Albaștrii s'au mișcat toți zumzuind și au roit în oraș cu povestea lui Andrei în cioc. Pâlcuri, pâlcuri, prin colțuri de saloane, s'au arătat speriați și indignați de purtarea fostului lor idol. Repede l-au dat jos de pe altarul pe care îl ridicaseră și l-au scuipat și l-au batjocorit și l-au aruncat pradă gurii lumii însetată de ocară. Unii au căutat să-și aducă aminte de prima impresie pe care le-a făcut-o acest om rece. Alții s'au trezit, naivi, că nu l-au cunoscut mai din vreme. Erau și de aceia cari nu se mai gândeau nici la gloria lui de ostaș, care glorie, altcum, în războiul modern, în mulțimea de oameni puși în fața morții, putea să cadă asupra oricui. Erou? Dar de ce tocmai el? Și s'au găsit apoi destui bătrâni cari să-și amintească de ascendenți de ai lui, atât din partea tatălui, cât și din partea mamei, cari au vădit aceeaș lipsă de inimă. Rând pe rând au fost scoși din praful vremii boieri vechi și boieroaice de demult, din Moldova și din Muntenia, cari, la fel cu scumpul lor urmaș,

și-au bătut joc de femeile și de bărbații altora: — ce vrei, dragă, era în familie! Și era un răs și o voie bună, căci, deodată cu această cruzime, nesocotitul Don Juan se declasase. O fată de popă dela țară! murmurau toți, și se uitau unii la alții a dispreț.

Ana, bolnavă o săptămână, n'a mai ieșit din casă. Patridi veghia smerit la căpătâiul ei, iar clubul albaștrilor, foștii hagii ai Ierusalimului lui Andrei, s'a strămutat în întregime la hotelul ei. Aceeaș delicată, aceleași flori frumoase și fără miros, au fost depuse în glastrele triste ale sufletului ei întunecat.

Andrei, cu capul plin, ca un ogor însă-mântat, nici nu bănuia ce valuri a stârnit în urma lui. Senin și însetat de lumina ce-i venea din cerul credințelor noi, el mergea săltat pe drumul Damascului.

Numai coana Coralița nu se mai astâmpăra. Ea a suferit cumplit. Și s'a sbătut din toate puterile ca să-și apere nepotul. Primul drum l-a făcut la Ana. Dulce, compătimitoare, bună și drăgălașe, a sărutat-o pe femeia pe care n'a putut-o suferi niciodată, și, discretă, a scăpat două lacrimi în palme, de teamă ca nu cumva biata Ana să se pomenească, Doamne ferește, cu vreo pneumonie după „gripa” pe care o avea. Apoi, ieșind, s'a uitat chiorș la cel dintâi pe care l-a întâlnit: — N'are nimica, frate, n'o să moară din asta. . . Iși

găsește altul, fii pe pace!.. Și nu spunea tocmai adevărul. Știa că nu-l spune. Atunci când s'a aplecat ca s'o sărute, uitându-se în ochii împăenjeniți de febră ai bolnavei, o clipă, străfulgerată de amintiri vechi, s'a oprit înțelegătoare și plină de milă. Dar numai o clipă, căci datoria ei de mătușe era alta.

Al doilea drum a fost la Soroceanca. Femeie pățită și ea, coana Coralița credea că va putea primi o îndrumare prețioasă de la ea. S'a întrebat, deci, în fața ei, dacă nu cumva, prin cine știe ce nebunie, s'ar putea ivi primejdia unui duel cu Patrîdi din această întâmplare, nenorocită, ce vrei, dar fără nici o însemnătate, ca oricare alta.

— Vezi-ți de treabă, i-a zis Soroceanca liniștită, căci Patrîdi e om serios. Nu se va apuca el, acum la spartul târgului, cum s'ar zice, de prostii. El se bucură că a scăpat de Andrei și-și poate relua pe Ana. Nu știi cum o iubește. Ai văzut, avea aerul că-mi face curte mie și mă uitam la el cum suferea din pricina nevestei. E un grec pasionat doctorul, dar e prudent și discret.

Coana Coralița nu s'a mulțumit însă numai cu sfatul femeii lui Soroceanu. L-a chemat și pe bărbat. L-a întrebat apoi și pe Lasarde. Anne-Marie s'a amestecat deci și ea în vorbă.

— N'are nici un rost, Coralito, a zis Soroceanu posac, să te sbuciumi prea mult de teama rupturii cu Ana.

— Bine, dragă, dar scandalul e mare. Vorbește lumea. Ce vrei? Nenorocita aia e bolnavă. Am văzut-o. Suferă. E numai nervi și n'au ieșit încă dracii din ea. Cine știe ce mai poate coace în capul ei? E neam de oameni de rând. Arendași cari lovesc cu biciul și trag cu pușca.

— Fugi, că vorbești năzbâtii.

— Nu, nu-i de glumit. Eu am auzit că tată-său, Nae, era un câine de om. Snopea în bătăi pe țărani și-i lega la stâlp. În nouă sute șapte l-au căutat cât e județul și a scăpat travestit în țigancă bătrână. Altfel, o pățea. Ce crezi? Cum ar fi putut el să strângă în alt chip atâta bănet?

Soroceanu nici n'a ascultat-o.

— Auzi-mă ce-ți spun, Coralito. Nu mai bate câmpii. Mai bine te-ai îngriji de puicu-lița pe care o oblojiți sub aripile voastre. Ea o să vă rupă capul. Mironosița asta, după cum o văd eu, e primejdioasă. M'am uitat la ea. Știe pune capul în pământ. Știe să te lucreze din ochi. Și-i bună. E blândă. E țarancă. Are meșteșug de legea veche. Te botează cu apă neîncepută și te culcă în flori de fân. Te descântă și te leagă fedeleș pe o vieață întreagă. Ehe, las'că le știu eu pe

astea, sfintele. Iar Andrei e Retezean nebun, ca toți Retezenii.

— Te rog, te rog, l-a oprit coana Coralița.

— Lasă-mă, Coralițo, că l-am cunoscut eu pe tată-său și pe bunicu-său și pe unchi și pe mătuși, Coralițo. . .

— Ești nebun, parole d'honneur, a protestat coana Coralița.

Soroceanu a răs în cor cu ceilalți.

— Păi, nu vă știu eu? Oameni de treabă sunteți cu toții. Poate prea de treabă. Dar vă aveți pandoliile voastre. Când vă apucă, e rău de tot. Mi-aduc aminte că-mi povestea tata, săracul, de bunicul vostru. Conu Iorgu, atâta-i trebuia, să scape la țară printre țărănci. Ii plăceau, nevoie mare. Imi povestea și mie, când eram băețandru, câte o șotie, și râdea ca un haiduc bătrân. Par'că acum-l văd. Era vestit, Coralițo, după cum bine știi și tu. Și nu prea ținea din partea inimii la protipendadă. Știi, că tu ai mai multe rude pe la moșiile voastre decât pe la București. Numai eu știu vreo zece, Coralițo, leite tu.

Coana Coralița, plictisită, i-a dat peste mână lui Soroceanu, care a prins-o de bărbie și i s'a uitat râzând în lumina ochilor.

— Ei, lasă prostiile acum, te rog. Om bătrân și vorbești tot prostii. Cât o privește pe puiculiță, am să-i fac eu de petrecanie. N'ai tu grije. Numai să plece odată Andrei.

Mai îndemnați-l și voi să se ducă la regiment.

— Bine, bine. Eu nu zic, dar spun, a încheiat Soroceanu.

Lassarde asculta totdeauna cu nemărginită plăcere poveștile aromate din lumea veche, pe cari le spunea socrul său din când în când, dacă era de bună umoare. Il fermecau. Și găsea în ele mustul vieții ce-l robise la poalele Carpaților.

— Simpatice om acest bunic al lui Andrei, a zis.

Soroceanu l-a tras la o parte.

— Simpatice și stăpân pe femei, i-a șoptit la ureche. Despre el se povestește că odată, într'o noapte cu lună plină, rătăcit pe lângă iazul morii, și-a chemat morărița cu care trăia de un an de zile, și acolo, sub un cais, nu departe de casă, și-a strâns-o în brațe cu foc. Și când o strângea mai bine, iaca nevestă-sa, care-l bănuia și-l căutase prin grădină. Iorgule, Iorgule, nu ți-e rușine, Iorgule, a țipat infundat biata femeie. Dar el, de jos; — Elencuțo, vrei să mă bolnăvesc? Și s'a dus nenorocita, înghițindu-și amarul. A murit de vreme, săraca, și l-a iubit până la moarte. L-a iubit, dar nu l-a iertat nici când a murit. El văzând-o că se stinge, s'a apropiat de ea cu lacrimile în ochi și a rugat-o să-i uite năzdrăvăniile. Ea, muștrătoare, i-a spus cu

glas dogit de suferințe: — târziu boierule, târziu... Apoi a închis ochii pentru totdeauna.

Anne-Marie se luase la hartă cu coana Coralița și cu mamă-sa. Soroceanu s'a întors spre ele, morocănos.

— Ce e? Ce e? Ce e? Opriți-vă.

— Anne-Marie, ca totdeauna, emite păreri, a zis nevastă-sa.

— Ce păreri?

— Ascult-o.

Lassarde, râzând, s'a apropiat proteguitor.

— Lăsați fata, căci are și asentimentul meu.

Coana Coralița, aprinsă, i-a aruncat nepoatei ultima piatră.

— Da, sunteți moderne, voi. Nu mai e ca la pașopt. Firește, că nu mai este. Și e foarte rău că nu mai este, căci altfel ar fi oamenii, s'ar purta mai cuviincios și fetele tinere nu s'ar mai socoti îndreptățite să apere cu atâta îndrăzneală toate rușinile.

— Dar ce rușine e în a iubi o femeie? Nu văd de loc, a stăruit Anne-Marie.

— Care femeie? Cine o iubește, a întrebat Soroceanu.

— Maria, Andrei, au răspuns deodată și Soroceanca și coana Coralița.

— A, da, s'a dumirit Soroceanu, am înțeles. Anne-Marie e gata totdeauna să apere

pe toate metresele vărului ei. Suntem în perfectă normalitate. Dar să știi un lucru, draga mea, că în casă la mine, orice ai face, nu-și va mai pune piciorul mironosița. Asta s'o știi. Până aci. Mi-a fost deajuns cu cealaltă. Incolo, dacă bărbatul tău îți dă voie, poți avea orice părere. Nu mă interesează.

Anne-Marie, cu privirile încrucișate, s'a uitat haină la Lassarde.

— Nici odată nu i-am cerut voie lui Jean ca să am o părere. Mi le fac cum vreau eu. Maria e fată distinsă, are rasă și de unde știți voi că e metresa lui Andrei. De altfel, sunteți ridicoli cu toții când vă urcați pe Olimpul vostru aristocratic și vorbiți de acolo cu dispreț pentru toată lumea. Ar fi mai bine dacă v'ați cerceta dicționarul, mai ales în fața lui Jean. Nu băgați de seamă cu ce bunăvoință vă ascultă? Și are dreptate. O, dar eu nu mă înspăimânt de cruciații lui. Eu sunt mândră de sălbăticia mea și de ascendența mea, nu de cea boierească, ci de aceea care mă face s'o iubesc pe Maria și să vă spun vouă că fata aceasta este și va fi prietena mea.

A zis, și-a strâns repede blana și a ieșit, trântind ușa în urma ei. Lassarde, ca de obicei, a întovărășit-o fascinat, blând și înțelegător, cu enigma unui surâs pe buze.

Soroceanu s'a oprit înăcrit în mijlocul odăii.

— Totdeauna vorbiți prostii, a zis plictisit și a ieșit și el.

Coana Coralița, făcându-și cruce, și-a luat rămas bun de la Soroceanca, și a ieșit bolborosind.

— Doamne ferește, ce mi s'a dat să mai trăesc. Și nimicul acesta de Francez par'că n'are gură! E căzut de tot, săracul. Vai de capul lui. Ce-o mai păți și el, bietul baron...

A plecat ată acasă, la cumnată-sa. Niculae a întâmpinat-o în curte.

— Conița, mi se pare că doarme.

— Ca totdeauna, a zis coana Carolița, fără să se uite la el.

A mers câțiva pași, apoi, scuturată de un gând, s'a oprit brusc, și-a dus mâna la gură și s'a întors șireată spre Niculae. Pe urmă iar s'a oprit răsghândindu-se. A stat câtăva vreme îndoită, s'a căznit, a frământat pământul cu picioarele și, însfârșit, totuși, s'a hotărît.

— Ascultă, vino, să-ți spun ceva. Dar să taci din gură. Nu care cumva să aud că ai suflat vreo vorbă. Spune, tu ai băgat ceva de seamă... Conașul Andrei... Domnișoara Maria... se vād des?

Niculae a zâmbit și s'a scărpinat după ceafă.

— Aici în casă cum să nu se vadă?

— Nu așa, mă. Nu pricepi?

— De, ce să-ți spunconiță, se văd...

— Când?

— Când vreau dumnealor.

— Ziua?

— Și noaptea câte odată. Știu eu...

— Și tu ce crezi?

— Păi, eu ce să cred? Dumneavoastră să credeți,coniță. Eu ce drepturi am?

— Am înțeles, a zis coana Coralița, și a intrat vijelioasă la cumnată-sa.

— Așa te-am pomenit. Dormi și nu știi nimic ce se petrece în casă.

Coana Smărăndița s'a uitat lung, neștiind despre ce este vorba.

— Nu dormeam de loc, a zis, mă odihneam, mă gândeam și eu...

— De sigur că nu la ce trebuia.

— Ei, asta-i treaba mea.

— A ta? Dar a mea nu e? Dar Niculae ce crezi tu că nu știe nimic? Dar lumea cealaltă? Orașul întreg vorbește. Ne-am făcut de râs. Li ținem aci în casă. Li ocrotim. Li acoperim noi cu onorabilitatea noastră și cu numele nostru. Nu, Smărăndițo, dacă nu ești în stare să-ți aperi băiatul și familia, atunci să știi că intru eu în joc. Și dacă intru eu, atunci s'a isprăvit. Asta e totuși prea mult, Smărăndițo. Nu mi-ași fi închipuit vreodată că domnișoara ar putea avea atâta îndrăzneală. Cât despre el, e un inconștient. Sunt convinsă.

Trebuie să-l tratăm ca pe un copil. Cu toate aerele lui grozave, trebuie să-l punem sub tutelă.

Coana Smărăndița a ascultat, tristă, dusă pe gânduri. Aceleași idei, mai puțin colorate, le avea și ea, când a intrat cumnată-sa.

— Bine, Coralițo, vom mai vorbi. Lasă-l deocamdată să plece, a zis potolindu-și pornirea de jale care-i stăpânea inima.

— Bine? Ce bine? Ba, nu-i bine de loc. Noi nu mai putem întârzia nici un minut. Firește, că de plecat trebuie să plece, și numai după aceea...

— Atunci de ce mă mai frământă? a întrebat coana Smărăndița.

— Te frământ, fiindcă mă frământ și eu.

— Ei bine, frământă-mă și frământă-te. In orice caz, te rog, a încheiat coana Smărăndița turburată, lasă însă vorbele și gesturile tale obișnuite. Ceeace se petrece în sufletul meu e cu mult mai adânc și mai greu. Simt că-mi sboară deasupra capului o mare nenorocire. Și nu știu sigur de unde-mi vine. Dar simt că vine asupra mea și-mi sfâșie inima.

Coana Coralița, mirată întâi, apoi indignată, pe urmă înlăcrimată, a tăcut. Și-a încrucișat mâinile pe piept și a oftat prelung.

— Vai de bătrânețele noastre, Smărăndițo.

Andrei a plecat a treia zi la regiment, mânat de un sentiment îndoit de teamă și de nădejde.

— Măi Sancho, i-a zis lui Piperea în gară, urcă-te pe măgarul tău, că eu încălec Rosinanta. Și bagă de seamă să te dai jos la Huși.

O primăvară nouă îi înfierbânta sângele. Imagini fantastice îi sburau înaintea ochilor, pierzându-se în zarea viitorului.

Piperea l-a privit bănuitor.

— Ce-o mai fi și asta, domnule căpitane, a zis zâmbind, în doi peri.

— Ce să fie, Pipereo, i-a răspuns el vesel. Ne facem meseria. Plecăm iar la moara morții, ca să cucerim nemurirea. Haide, du-te și să te ții de mine. Și când vom ajunge la apa cumpănită, să ne oprim, să bem și să întinerim.

Piperea a dat din umeri, și-a săltat calabalâcul în spate și s'a urcat nedumerit într'un vagon. N'avea cum să se așeze nicăeri. N'a găsit un loc, nici măcar pe coridor. S'a uitat deasupra vagoanelor. Ciorchine de soldați atârnavu prin toate părțile. S'a urcat deci și el sus. Și-a întins lucrurile ce avea sub el, a pus capul pe un sac și s'a culcat alături de un altul, bolborosind înjurături în barbă.

Andrei a fost mai norocos. S'a putut aciuiua într'un compartiment tescuit de călători.

Trenul era neîncălzit. A zgribulit deci alături de ceilalți și a ascultat conversațiile plictisite ale tovarășilor de drum. Un domn distins, înfășurat în blană, se ținea ghemuit în colțul lui, crunt și izolat, de teamă să nu-i vorbească cineva. O doamnă vârstnică, îndoliată, sărăcăcios îmbrăcată și tristă, ofta din când în când, privind fix înaintea ochilor. Un alt domn, mai puțin distins, osos, bine legat și cu glasul dogit, se uita în dreapta și în stânga, înregistrând toate lipsurile, geamurile sparte, canapelele sfârticate, murdăria.

— Ce mizerie, ce mizerie, își zicea, și trăgea cu ciudă dintr'o țigară de foi.

Conductorul s'a ivit cercetător la ușe și i-a zis:

— V'ați găsit loc, domnule deputat?

— Lasă-mă băiete, nu-mi mai zice deputat, a răspuns domnul, făcând un gest de dispreț, că mă ia lumea la bătaie.

Un zâmbet înțelegător s'a întins pe fețele tuturor.

— Ce vreți, noi le ispășim pe toate, a zis el mulțumit, altfel, că-și putea lua asupra-și răspunderi mari.

Doamna vârstnică, sfioasă, i-a pus câteva întrebări asupra pensiilor. Domnul distins, interesat, și-a părăsit mutismul și a cerut deslușiri asupra reformelor agrare. Ceilalți au avut toți câte ceva de lămurit.

— Ei, vedeți, a zis deputatul, că suntem buni și noi pentru ceva.

Apoi, încrezut, vorbăreț, șiret și insinuant, și-a început și el povestea lui. A deslușit cu amănunte inedite toate tainele războiului și ultimele noutăți din lumea mare. Numele tuturor personalităților de seamă din țară au fost puse la contribuție și numele șefilor din celelalte țări ale continentului, ale Asiei, Americii, Africii și Australiei.

Andrei asculta și nu putea să scape de obsesiunea Rosinantei. Vagonul mic, vechiu de tot, aluneca deasupra șinelor desghiocate din rosturile lor, într'un ritm săltat de gloabă spetită. Prin câte o gară se oprea speriat, ca să pornească iar, târând par'că după el mereu un picior cotonogit. Și deputatul vorbea, vorbea înainte. Evocate de el, chipurile eroilor epopeei universale, apăreau ca într'un film nesfârșit la fereastra vagonului ce năzuia spre Huși, se uitau pline de curiozitate, o clipă; două, surâdeau cu bunăvoință și dispăreau. Andrei, fără să vrea, de câte ori i se arăta o nouă nălucă, nervos, își potrivea haina pe el, își așeza căciula bine în cap și se înscăuna cuviincios, într'o postură de om bine crescut. Înțelegea că ochiul lumii se uita acum întâia oară, cu stăruință și cu spirit critic, asupra poporului în numele căruia se exprima cu atâta volubilitate sfătosul părinte al patriei.

Un tânăr ofițer, slab, palid, cu ochii fosforescenți, tușea mereu și fuma și el cu lăcomie, aprinzând țigare după țigare. Asculta, râdea când nu trebuia și își contracta obrazul ofilit, când ceilalți râdeau. El nu s'a amestecat decât târziu în vorbă. A început prin a pune deputatului întrebări piezișe, neli-niștitoare, cari au tulburat pe toți cei din jur. Un sarcasm năvalnic îi isvora din jurul gurii, săgetând cu patimă în toate domeniile pe cari le atingeau ceilalți. Deputatul s'a potolit. Și-a închis sacul cu povești și s'a uitat melancolic la vecin, un bătrân, care primise cu plăcere lămuririle lui. Tânărul ofițer i-a prins căutătura, dar nu s'a mulcomit. Și mai impetuos, a dat asalt tuturor problemelor limpezite cu atâta pricepere și cu atâta ușurință de vorbă de către prea înțeleptul pilduitor, a cărui miere intelectuală pătrunsese cu dibăcie la osia scârțâitoare a feluritelor rele ce bântuiau țara și omenirea.

— Acesta e glasul tranșeelor, domnule, a zis tânărul ofițer, întunecându-și fruntea. Știm și noi ceva. Avem școala noastră. Am fost la academia morții și am avut profesori buni. Cred că nu-i contestați. Tunul, mitraliera și tifosul exantematic...

Rând pe rând privirile celor din compartiment au început să se întoarcă dinspre deputat în spre noul cuvântător.

— De, vei fi având și dumneata dreptate, a zis tocmai bătrânul care dăduse din cap toată vremea, mai înainte, în semn de aprobare.

— Așa zic și eu, a întărit doamna îndoliată, cu acreală.

Domnul distins a făcut ochi mari, a căutat în jur să vadă dacă se mai găsește cineva care să aibă altă părere și, îngrijorat, și-a îndreptat și el toată luarea aminte spre tânărul ofițer, astfel că taifasul curgător dela început s'a transformat repede într'o furtună de vorbe aspre. Nimic nu mai era bine. Răspunderi grele apăsau asupra oamenilor cari au deslănțuit suferința peste țară și peste lume.

— Da, da, a continuat tânărul ofițer, are să vie generația nouă, domnilor, generația războiului, care va schimba totul din temelie, tot ce e putred, tot ce e stricat. O lume nouă are să vie, domnilor, care va arde cu fierul roșu...

— Da, da, să ardă, a subliniat bătrânul, cu cruzimea vârstei lui.

— Să-i spânzure pe hoți, a strigat doamna îndoliată, crispată de ură.

Și pensiile și reforma agrară s'au ridicat iar la suprafață, sub un aspect cu totul altul. Deputatul n'a mai putut ajunge la cuvânt și nici nu l-a mai întrebat nimeni ce părere

are. Mic, s'a sgulit în colțul lui, a tăcut, a prins cu patru urechi ceea ce se spunea, și se uita cu ochiul stâng, închizându-l pe cel drept, de teamă par'că să nu-l lovească cineva.

Andrei a urmărit întreaga scenă din fața lui, apoi, într'un târziu, când s'au curmat apostrofele, în liniștea plumburie ce s'a lăsat peste toți tovarășii lui de drum, a simțit și el alături cu ei o povară mare asupra sufletului.

La Huși s'a dat jos, a căutat pe Piperea prin mulțime, și a plecat în oraș. Trecuse de mult de amiazi. Trebuia să mănânce undeva, înainte de a se duce la regiment. Fumuriu, cu capul buimăcit de atmosfera din tren, nu s'a uitat nici în dreapta nici în stânga, dealungul străzilor pe cari nu le mai văzuse din copilărie. A căutat un restaurant, cel dintâiu peste care a dat, și a intrat. S'a așezat la o masă. Nu mai era decât un singur mușteriu în sala scundă, murdară și îmbăcșită. Un biet om necăjit, acoperit de o coamă rebelă de păr cărunt și de niște mustăți pădurețe, burzuluite sub nas și peste gură. Sta omul, trist și îngândurat, în fața unei sticle de vin, din care își turna din când în când și sorbea sugându-și mustățile. Câteva raze de soare betege se strecurau cum puteau prin geamurile turburi, risipindu-și paloarea

neputincioasă pentru a accentua par'că și mai mult privescerea desnădăjduită a localului. S'a așezat la masă, dar nu s'a arătat nimeni ca să-l servească. Atunci, după bunul obicei, a bătut cu inelul într'un pahar. Mușteriu a tresărit și a bătut și el cu cuțitul în sticlă.

— Dumitrache, a strigat cu glas răgușit.

Patronul a apărut, durduliu și grijuliu, cu un șervet pe umăr.

— Arată-te, Dumitrache, că ți-a venit un oaspe întârziat. Trece-i și dumnealui pe la nas o ciorbă de cartofi și o iahnie de fasole, ca să-ți ducă vestea peste mări și peste țări. Și nu uita să-i dai vin acru și cu floare.

— Am înțeles, domnule profesor, a zis patronul râzând.

Andrei i-a mulțumit din cap mușteriuului morocănos și a cerut ciorbă și iahnie, după cum i se spusese. Patronul s'a retras, săltându-se în mers din șalele grase.

— Atât găsești aici, ciorbă și iahnie, a stăruit mușteriuul, uitându-se din niște ochi adânci, negri, mari, străfulgerați de ironie amară.

Andrei a zâmbit și a tăcut. Mușteriuul s'a mai uitat odată lung și a tăcut și el. De alături, din bucătărie, s'au auzit câteva sunete de vase mișcate dela loc. Un capac de tinichea a trebuit să cadă, rostogolindu-se

cu un țiuit lung. O înjurătură sdravănă i-a urmat. Nu era a patronului, care avea glas subțire și unsuros. Trebuia să fi fost a bucătarului.

— Așa, trage-i, nu te lăsa, a mormăit mușteriu.

Andrei s'a gândit că din trenul în care călătorise nu putea să se coboare decât într'un astfel de restaurant. S'a uitat pe jos la fărmiturile de pâine, presărate cu profuziune în jurul meselor. Hârtii felurite, mototolite, zăceau aruncate prin colțuri. Pe pereții bobotiți de igrasie, atârnavu vreo câteva plante verzi, iar pe fereastră, o mușcată ciupelită se întindea, sprijinită pe un bețigaș, ca să dea de lumină. Deasupra ușii, tocmai pe peretele principal, între portretele suveranilor, se găsea o fotografie mare a proprietarului, de pe când era tânăr. Se spălăcise în dreptul nasului, unde nu se mai lămură decât o pată mare, gălbue, dar se putea ceti bine dedesupt, tipărit cu litere aurii: Demetriu I. Iovanache.

A venit ciorba.

— Caldă, bună, a afirmat patronul.

Apoi iahnia.

— Delicioasă, numai mușchiulețul de purcel îi lipsește.

Andrei a mâncat cu poftă. Era flămând. Și a băut setos. Vinul n'avea culoare. Acrișor,

amestecat cu sifon, făcea o apă rece, bună și răcoritoare.

Mușteriu — a băgat de seamă — l-a privit de mai multe ori în șir, și-a dus mâna la cap tot de atâtea ori, s'a sprijinit lung, legănându-se, și-a mușcat buzele ca și când ar căuta ceva în memorie, apoi dintr'o dată s'a bătut cu palma peste frunte și s'a sculat hotărît. Andrei era tocmai pe isprăvite.

— Mă ierți, domnule căpitan, dar mi se pare că te cunosc, a zis râzând tare.

— Nu cred, a zâmbit Andrei, vesel că isprăvise și putea să scape curând.

— Ba, da, te cunosc. Acum te cunosc. Nu te-ai schimbat prea mult, cum m'am schimbat eu. Mi s'a părut mie dela început, dar nu-mi venea să cred că tocmai aici, la Huși, în restaurantul acesta, la Dumitrache, să ne întâlnim vreodată. Ei, dar ce nu face întâmplarea.

Andrei a zâmbit din nou.

— Mi se pare că greșești. N'ai de unde să mă știi, domnule.

— Nu, nu, a stărui convins mușteriu. Dumneata ești Andrei Retezeanu. Am sau n'am dreptate?

Andrei, uimit, s'a sculat în picioare.

— Da, eu sunt Andrei Retezeanu. Și Dumneavoastră?

Mușteriu a râs din nou și mai tare.

— Eu? Pe mine desigur că dumneata nu mă mai poți cunoaște. N'ai cum. Ești și mai tânăr de altfel. Și pe urmă, așa cum sunt acum, mai ales astăzi...

Andrei, întrebător, a rămas mai departe în picioare, așteptând.

— Eu? Cine sunt eu? Eu, a continuat mușteriu, trecându-și mâna prin mustăți, eu, dragă domnule Retezeanu, ar fi să fiu profesorul Matei... Matei...

O umbră grea i-a fluturat pe obraz.

— Eh, Matei, a zis plecându-și capul trist și privirile inteligente și bețive asupra lui.

— Matei? a întrebat Retezeanu.

— Da, Matei, i-a răspuns el, dar șezi te rog, ca să pot să stau și eu câteva clipe cu dumneata. Imi face o deosebită plăcere. De mult n'am mai avut așa o durere bună a amintirilor, ca acum când te văd. Nu știi cât de drag îmi erai și de câte ori m'am gândit la dumneata, de atunci. Aveai un suflet de elită. Erai cam înstrăinat. Erai însă delicat și înțelegător, și dornic de a cunoaște lucrurile. Nu erai ciocoi, ca alții.

Andrei, nedumerit, a șezut și a căutat zadarnic să-și aducă aminte de un profesor Matei, pe care să-l fi cunoscut. Matei? Dar ce fel de Matei?

— Mă ierți, domnule profesor, l-a întrerupt, dar ce fel de Matei? Cum vă numiți, vă rog?

— Cum, nici acum nu-ți aduci aminte? Ești cam uituc. Par'că te văd cum râdeai, când îți mazileam câte un vodă poghircit din umbra cronicilor, și ziceai: ce dracu, iar, frate, și râdeai...

Andrei, uluit, s'a încruntat și l-a cercetat îndelungat din ochi pe ciudatul om care-i venea în cale ca un spectru.

— Matei Calotă, a zis zăpăcit, cu gura de jumătate.

— El, a răspuns profesorul, adică rămășițele lui pământești, precum vezi. Dar, nu te mai uita așa la mine și nu mă mai descoase din priviri. Ce vrei să-ți spun? Vieța mea? Decăderea mea? E o poveste simplă, ca atâtea altele în țară la noi. M'am întors dela Paris, am scris o cărticică de istorie, modeștă, sobră și adevărată, am concurat cu ea la o catedră universitară, dar fără succes. Atunci m'am supărat, ca un prost ce sunt, căci mă credeam mare, și i-am purecat pe toți mandarinii dela universitate prin gazete și reviste. Le-am găsit greșelile, minciunile și falșurile istorice, ba, într'un rând m'am făcut și socialist. În sfârșit, m'am supărat, ce să-ți spun. M'am supărat și m'am însurat. Imi câștigasem oarecare faimă de om nedreptățit și s'a îndrăgostit de mine o fată dela Bârlad, săracă și frumoasă și bună de pat și rea în gospodărie. Mi-a făcut vreo cinci copii. E

plină casa de golani, la mine. Și m'am dat la darul beției. Frumos dar. Știi, că beția, ea mă mai salvează. Acum, de vreo câțiva ani, sunt profesor aici la liceul din Huși, eu, Matei Calotă, fostul îndrumător al dumatiale pe căile neumblate ale istoriei românești. Îți aduci aminte cum îți vorbeam eu de Cantemir, când ne plimbam odată prin parcul Luxembourg. Știi, că stăteam atunci în rue Bréa, la spatele parcului, la o Lorenă groasă și acră, care cam mirosea a Nemțoaică. Îți aduci aminte, că-ți spuneam cum îl apreciez eu mai mult pe Constantin Vodă, bătrânul, decât pe Antioh și pe Dimitrie. Îți ziceam atunci și-ți zic și astăzi, că ăsta a fost cel mare pentru țara lui, mare, fiindcă a putut să domnească doisprezece ani de zile în vremurile acelea grele, el care nu știa scrie și ceti, de care râdea Miron Costin în divanul domnesc făcându-l dobitoc, mare, fiindcă gândea adânc și bine, ca un răzeș din Fălciu ce era, răzeș pățit și potolit. Mare era, fiindcă, deși cunoștea puterea lui Sobieski, sub care slujise ca ostaș, totuși a respectat testamentul lui Ștefan cel Mare și n'a ieșit din cuvântul Sultanului, cu toate că-l îndemnau toți polonizații și polonizanții de atunci. O țară mică, domnule, nu se cârmuește cu visuri. Dumneata, mândru, țineai cu Dimitrie, îl proslăveai și ziceai, că de n'ar fi

fost el, băiatul lui, ambasador al Țarului la curtea Franței, n'ar fi putut avea gloria de a sta de vorbă cu Montesquieu. Ehei, mi-aduc aminte. Ce vremuri, domnule, ce vremuri! Imi sbârnâiau creerii atunci, plini ca stupul de albinele spornice ale ideilor. . .

Andrei nu-și putea încă regăsi echilibrul pierdut al judecării. Asculta cruda povestire a profesorului și nu putea să înțeleagă cum s'a prăpădit un om, într'o vreme atât de scurtă. În cincisprezece ani, muntele sănătos de odinioară, se prefăcuse într'o groaznică ruină. Nici nu avea ce să-i răspundă, la câte îi spunea. De aceea l-a întrebat, mai mult ca să nu tacă.

— Și ce-ai mai făcut de atunci?

— Ce să fac, a răspuns Calotă plictisit. Nimic. Nu poți să faci nimic aici în țară. Noi trăim acum epoca minciunilor cuvioase, în toate domeniile. Un om onest e dezarmat. Minciună în politică, minciună în viața socială, minciună în știință și minciună în literatură. Totul se face aici pentru a creia paravane pe seama proștilor și nepricepuților. Iacă, eu, de pildă, în meseria mea, dacă m'ași apuca să scriu istorie adevărată, așa după cum o cunosc eu, m'ar scoate din învățământ și ași rămâne pe drumuri. Mi-ar trage o labă curcanul umflat al parvenitismului românesc, căruia îi trebuie tradiție, nu glumă,

strămoși curați ca aurul și croi, al căror singur cusur să fie, că nu-i cunoaște istoria universală. Asta trebuie aici. Și eu nu pot, uite, nu pot. Nu mă iartă capul. Cu cât cad mai jos, cu atâta pot mai puțin. Sau să-ți vorbesc de literatură? Știi că totdeauna am avut veleități literare. Ei bine, crezi că e posibil să faci aici literatură? Am în saltare două romane. Eu cred că dacă le-ași publica, m'ar bate lumea cu pietre, ori m'ar închide în casa de nebuni. Intr'unul descriu viața dela țară, pe care o cunosc, fiindcă sunt țaran. In celălalt viața orășenească, pe care iarăși o cunosc, fiindcă mă izbesc de ea. Și unul și celălalt pătinesc însă de groaznica meteahnă a dorinței nebune de adevăr. In primul zugrăvesc animalitatea plină de pitoresc a țăranilor noștri. In al doilea lămuresc farsa tragică a barbarilor dela oraș. Pentru cel dintâi m'ar decapita aceia cari dintr'o vacă și dintr'o balegă știu să scoată pagini de miresme bine mirositoare. Iar pentru al doilea m'ar răstigni civilizații caricaturii franceze. E greu, e greu. Ce să zic? Mult ași fi dat să fi avut în mine tăria lui Julien Sorel, să-mi fi găsit pe o Madame de Renal și o Matildă, să fi trăit cu ele o scurtă vreme de fericire egoistă și să mă fi prăvălit, ca el, beat de mulțumire. Ar fi fost mai bine, decât să-mi umble prin cap prostiile astea.

Dar, iar mă întorc și zic: cine știe dacă am dreptate? Julien Sorel a venit după o mare revoluție și după un Napoleon, după ce se ridicase în slăvi stâlpul de foc al puterii celor de jos. Ori poate că nici aici n'am dreptate. Mai știi și eu ce să mai zic?

Andrei i-a strâns cu putere brațul și l-a mângâiat.

— Acum, că mă trezesc din surpriză, i-a zis, dă-mi voie să-ți spun că sunt fericit să te văd. Imi reamintești anii frumoși dela Paris, când, cum spuneai, căutam cu stăruință să înțeleg lucrurile. De atunci, firește, că am trecut prin multe, și dumneata, dar și eu. N'ar trebui să fii însă atât de pesimist. Vezi, după ce m'am întors în țară, am avut și eu revolte ca ale dumitale, dar m'am potolit. Am ajuns astăzi să-mi fac filozofia jertfei. E bine și util să venim aici, ca să ne îngropăm sufletele, cu cele mai frumoase îndemnuri, nădăjduind pentru alții o viață mai bună. O altă rațiune de a fi nu avem. Trebuie, deci, să ne mulțumim cu această înviere de apoi.

Matei Calotă a râs, bătându-l pe umăr.

— Ei, bravo, te felicit. Totdeauna am zis că ești un suflet de elită. Și te felicit mai ales pentru țicneală, căci noi toți cari ne întoarcem dela Paris venim cu câte o țicneală. N'ai băgat de seamă? Dumneata ți-ai ales

țineala nobilă a martiriului. Frumos. N'am ce zice. Jertfă... util... pentru alții... nădejdi pentru alții... mâncare porcilor... pentru alții... da, da, ai dreptate. E și aceasta o teorie salvatoare, ca beția mea. Frumos. Te felicit. Te duci la regiment? Ai fost rănit? Eram sigur. Și acum te duci iar ca să te masacreze, ori cauți pe aici, ceva, vreun tifos? Nu? Am înțeles. Dar, vezi, eu nu pot, vezi, să fac ceea ce faci dumneata, căci țineala mea e alta. Eu am țineala îndoelii. Cu aceasta m'am ales eu la Paris. Grozavă otravă în sufletul meu. Năpârcă înfiptă în inima mea. Mă îndoesc de toate, de oameni, de lucruri, de mine și de Dumnezeu. De tot. Și de aceea îl blestem eu pe Jean Jacques, în fiecare seară, când mă culc, și în fiecare dimineață, când mă scol. Căci el a deschis drumul tagmei noastre în lume. El, cel dintâiu, s'a sculat în două picioare și a început să gândească, fermecător și sublim, de i-a speriat pe Voltaire și pe regi și ne-a dat nouă posibilitatea să înnebunim și noi.

— Jean Jacques, stârpitură de geniu, mascul bolnăvit de dorul posesiunii unei femei din lumea mare, dacă nu erai tu, nu existam nici eu astăzi. Cine știe unde aram o țarină bogată, ca un animal vesel și inconștient, fără știință în cap și fără probleme în suflet.

Andrei, înduioşat, trist şi rugător, l-a întrerupt.

— Domnule profesor...

Matei Calotă, cu privirile rătăcite, nu l-a auzit.

— Da, a continuat, el e de vină. Dar el avea cel puţin feminitatea isterică a îndrăznelii oarbe, câtă vreme eu sunt biruit de demonul viril al îndoelii. Eu sunt un bărbat înfrânt, ca un copac răsturnat de o vijelie mare...

— Domnule profesor, a stăruit Andrei, chinuit.

Matei Calotă a râs, ca trezit dintr'un vis turburător, şi-a scuturat capul şi a schimbat fără de veste vorba. S'a uitat pizmaş la Andrei şi a băut repede două pahare de vin.

— Aşa era, cum îţi spuneam, cu Cantemirii, a zis chefliu. Ştii, că nu-ţi prea găseam pretinsa filiaţiune. Ne-am căznit şi n'am putut. Dar, a propos de Cantemir. S'a găsit de curând un portret de al lui Dimitrie Cantemir, făcut la Constantinopol de un francez spiritual. E admirabil. E simbolic. Şi ţi se potriveşte şi dumitale, căci văd că te-ai întors patriot acasă. Te-a tras aşa înapoi, hai? Dimitrie Cantemir e făcut îmbrăcat în haine de marchiz. Are şi perucă. Dar ce crezi că poartă în cap drept tricorn? Un turban.

E fenomenal. Un turban peste peruca inelată. E extraordinar. Un turban care-i crește din capul occidentalizat ca o varză orientală, stufoasă și tragică. Nici nu se putea lămuri mai bine fizionomia sufletească a strălucitului nostru prinț, a mea și a dumitale și a altora de seama noastră. Toți umblăm cu turbanul nostru, ori unde ne-am duce. Și când cu gândul nu gândești, ți se vede, se arată și te trezești la realitate. Ba nu, zău, spune drept, acum că te-ai reromânizat, acum că simți Orientul fluturându-ți pe frunte, nu te încearcă o senzație ciudată, nenumită, perversă? Nu ți se pare că-ți vine să joci cu un picior menuet-ul și cu celălalt sârba popilor? O dedublare stupidă, drăcească?...

Andrei n'a mai putut suporta, s'a sculat, i-a strâns mâna, și a ieșit repede, ca alungat de o arătare din infern.

— La revedere, dragă domnule Retezeanu, i-a zis profesorul căscându-și ochii turburați, acum că ești aici la Huși, am să te mai văd.

— Da, da, a zis Andrei înfiorat.

Dumitrache, patronul, s'a închinat cu un zâmbet pe buze.

— Domnul Calotă e marele învățat al orașului nostru.

Regimentul era afară din oraș, la câțiva kilometri, în niște bărăci de scânduri. Andrei s'a dus împovărat de impresia ce i-a lăsat, grea, ca o lespede, întâlnirea cu fostul lui profesor dela Paris. Vasilescu îl aștepta. Au povestit amândoi prietenește, liniștiți, triști, calzi și buni. Un farmec nou prindea să-i învâluie inima lui Andrei. Era plăcerea de a sta de vorbă cu un om cinstit, necercetat de ispita problemelor complicate, drept și sănătos. Un izvor nebănuit de viață țâșnea cu generozitate din sufletul acestui frate al lui, pe care îl descoperea cu fiecare clipă, tot mai bine, tot mai priincios lui, tot mai apropiat și tot mai puternic. După fruntea întupecată a lui Vasilescu se ascundea o minte limpede și îngustată, ca o rădăcină, pe măsură ce pătrundea mai adânc.

— Imi pare bine că ai venit, i-a zis. A dat primăvara și trebuie să ne apucăm de lucru. Trebuie să ne instruim bine soldații și să ne pregătim de luptele cele noi. Știi, că ne-au sosit arme din belșug. Avem mitraliere franțuzești. Avem puști-mitraliere. Avem bombe de mână. Avem gaze asfixiante și gaze lacrimogene. Alături de noi e un regiment de artilerie. Să-i vezi ce tunuri admirabile au. E o plăcere să faci război acum. Abia aștept să-i scot pe țopârlanii mei din bordee și să-i împrietenesc deabinele cu toate darurile

aceste pe cari ni le trimite Parisul. Așa înțeleg și eu să mă bat. Așa mă franțuzesc și eu...

Vorbea, glumind mulțumit, ca un țăran chiabur înzestrat cu toate uneltele de lipsă pentru o bună exploatare agricolă. I-a explicat, stăruind migălos asupra amănuntelor, noile metode de luptă și i-a lămurit cum și-a completat efectivul regimentului. I-a vorbit despre noii ofițeri și a ieșit ostând, afară, privind îndelungat spre cer.

— Numai de n'ar fi nebunii ăștia de Ruși, a zis plictisit, ca și când, de pe brazda lui, s'ar uita iscoditor, temându-se de cine știe ce ploi și vânturi neprielnice.

Andrei l-a ascultat, făcând mereu comparații în gând cu Matei Calotă, apoi, urmându-l, a cercetat și el bogăția armamentului nou. De pe fiecare armă cetea, cu tresăriri în suflet, numele fabricii de unde venea. Erau tot nume cunoscute, incrustate pe plăci de bronz, ca pe niște cărți de vizită, pe cari i le trimiteau cu profuziune amici îndepărtați din Franța. Se uita la ele și întindea mâna, mângâindu-le cu gingășie.

— Scule, dragă căpitane, a zâmbit colonelul, scule bune. De astea ne trebuesc nouă. Scule pentru a putea pune în valoare, cu ajutorul lor, darurile cu cari ne-a miluit Dumnezeu. Și e bine că ne trimit Francezii și de alde astea, că, pederăști și parfumuri și idei

politice ne-au exportat peste cap până acum. Iartă-mă, dar așa cred eu. O judecată simplă de Rumân necăjit. . .

Se însera. Soldații gospodăreau prin preajma băracilor, își curățau armele, își peteceau hainele, ori ascultau teoria gradaților. Mulți tineri au înlocuit pe cei pieriți. Multe figuri noi se arătau ochilor pătrunzători ai lui Andrei. Soarele primăvăratec își trimitea ultimele raze de după dealuri. Pământul par'că tremura, cuprins de o sensibilitate maladivă. O febră intensă îi frământa coaja transpirată de umezeală. Pe alături, niște mesteceni, albi-verzui, delicați, tremurători în bătaia vântului rece, zgribureau, îndoindu-se din coamele elegante, nebiruite de puterea gerului trecut. Fiecare soldat părea că e un frate bun cu un mesteacăn de pe pajiște. Aceeaș culoare, aceeaș boală, aceeaș febră era și la unii și la alții.

De undeva, din bucătăria companiei a noua, se auzea, târăgănat, moale și jalnic, glasul lui Geană albă:

Când aud cucul cântând,
Și mierlița fluerând,
Mă fac broască pe pământ. . .

Colonelul a râs.

— Ascultă-l pe țigan, a zis. L-a apucat haiducia.

Andrei era adânc mișcat. Intreg peisagiul și toți oamenii aveau ceva din sufletul lui. Un fel de convalescență tristă stăruia în fiecare imagină ce i se desvelea în față. Un fel de veselie lividă, de refacere fizică și morală. Un fel de zâmbet imprecis de mugur care mijeste în vraja celor dintâiu binefaceri ale soarelui.

— Bieții băieți, a zis colonelul, mă mir cum au putut să răzbată până în primăvară. E aproape o minune. Când stau și mă gândesc, mi se pare că iarna asta am petrecut-o într'un iad, în care, în loc de draci, ne-au chinuit păduchii. Niște păduchi groaznici, veniți în migrațiune din fundul Asiei și purtând fiecare în cioc un microb de tifos exantematic. Nu-ți poți închipui. Am dus un război desnădăjduit împotriva lor, mai crâncen decât oricare altul. Și mi-am zis de multe ori: ce nenorocire e pe capul nostru, că suntem în astfel de vecinătăți! Dacă eram undeva în Apus, poate că făceam alți păduchi, mai blânzi, mai civilizați. Dar iar mă întorc și zic, că tot le-am venit de hac. Aveam un fond de rezistență comună cu stăpânii lor. Altfel ne prăpădeau de tot.

Andrei asculta vorba hotărîtă a colonelului, se uita mereu în jur și primea prin toți porii infuziunea unei simțiri noi. Dumirit, își pleca fruntea cuminte și își așeza

grumazul supus în jugul unei fatalități împotriva căreia înțelegea că ar fi o nebunie ca să mai lupte. Simțea chiar o dureroasă plăcere în înfrângerea pe care o suferise. Neîndemânatec în mișcări, dar vânjos în voință, din ce în ce mai dârz, prins năvalnic într'o dorință aprigă de a sluji credința nouă care-i încolțea în inimă, se încadra cu frenetică mulțumire între ai lui.

Colonelul a continuat.

— Acum, uită-te, dragă căpitane, uită-te și spune-mi dacă nu te înduioșează spectacolul.

Erau caii mitralierelor. Veneau dela fântână. Mici, cu capetele plecate, cu coastele ieșite și cocoșați puțin, mergeau în șir, fără căpestre, spre grajduri.

— Săraci căluții mei, a zis colonelul. Nu-ți poți da seama ce milă mi-e de ei. Au suferit alături de noi, ca frații. Când îmi murea câte unul, îmi venea să-l îngrop cu popă, ca pe om. Mă năpădeau lacrimile. Să știi că dacă se va ridica odată un monument pentru eroii din războiu, va trebui să i se ridice unul calului nostru. Să facă cineva un dobitoc de ăsta în piatră, așa cum îl vezi acolo pe murgul acela de pildă. Să-l facă în piatră, ca să știe urmașii cine a fost tovarășul și semenul nostru. În vrăjmășia cumplită de astăzi. Ca să se știe cine a răbdat adevărata

mucenicie a țării lui. Uite, căluții ăștia, așa cum îi vezi, ei ne vor duce, dacă ne vor duce, la izbândă. Așa să știi...

Andrei, furat de dragostea colonelului pentru caii lui, l-a strâns cu putere de braț și i-a vorbit, fermecat de elocința lui neașteptată de om tăcut.

— Da, e adevărat. Ai dreptate, domnule colonel, a zis. Căluții aceștia au ceva omenească în ei. Din nara lor nervoasă și din ochii lor triști vorbește o tragedie.

— Nu-i așa? a spus colonelul. Sunt de ai noștri, săracii...

Apoi s'au despărțit. Andrei, rămas dintr'odată singur, nu prea știa de ce să se apuce. Neajutorat; a privit în dreapta și în stânga, gândindu-se cu respect la Virgilul lui, care ca totdeauna, l-a condus și acum prin infernul epopeei, arătându-i drumul spre purgatoriu și spre rai. Un rustic era acest Vasilescu, un om al pământului. Avea însă în el seva bogată a vieții. L-a binecuvântat în gând.

La companie, privirile tuturor s'au îndreptat asupra lui, cercetătoare. Piperea, într'un colț, întunecat, răzima un stâlp de ușe și se uita în pământ, singuratec și părăsit.

— Ce e, Pipereo, l-a întrebat.

— Rău, domnule căpitane.

— De ce?

— E moarte pe aici. Mai bine mai stam la Iași.

Andrei a zâmbit cu bunătate. Abia când a aflat pricina durerii lui Piperca și-a cernit și el gândurile, căci era vorba de Năgăilă, care trăgea de moarte. Ghiță, muntele de om, eroul simplu și naiv dela Argeș, se sfârșea. A avut un tifos năpraznic, de care a scăpat. Acum, slăbit, a răcit și a dat în pneumonic. Iși trăia ultimele ceasuri. Nu mai putea fi trimis nici la spital. Zăcea în infirmerie.

— Par'că m'a așteptat anume, a zis Piperca încruntat.

Iar mi-a spus de ale lui, de copii și nevastă. Mi-a dat banii. Se duce. Are cap de mort. Acum nu mai scapă.

— Du-mă la el, a zis Andrei mișcat.

Năgăilă, întins în pat, cu picioarele rășchirate și scoase de sub țol, răsuflea greu printre buzele fripte de călduri. Măinile osoase îi atârnau inundate de peri deși, slabe, fără mușchi și învelite într'o pieleță sbârcită. Mustățile subțiri și lungi se pleoșteau pe obraji scofâlciți. Barba-i era nerasă și părul crescut peste urechi. Ochii lui blânzi și prostănaci se duseseră undeva în fundul capului, mistuiți de foc. Aveau o culoare nelămurită de melci fierți.

Piperea, înfricoșat, s'a oprit la picioarele patului.

— Măi Ghiță, a zis tare, uite, domnul căpitan, a venit să te vadă.

Năgăilă și-a întors capul într'o parte și a zâmbit împrăștiat.

— Mor, a răspuns, căscând gura pentru a prinde aer, mor, Piperco. Nu uita ce ți-am spus. Prisaca-i a fetii... Uneltele ale băiatului...

— Dă-le dracului, astea, măi Ghiță, a izbucnit Piperea, ștergându-și o lacrimă. Cine știe dacă-i mai văd și eu pe ai tăi.

— Ce, a urlat Năgăilă, ridicându-și cu greutate capul de pe pernă.

Piperea s'a opintit, și-a fixat năstrușnic tovarășul drept în crucea ochilor și a strigat tremurând.

— Dar eu sunt necuratul, să nu mai mor niciodată? Ce crezi?

Năgăilă, prost, a holbat ochii mari și și-a lăsat capul în piept. N'a priceput nimic. O umbră neagră i s'a lăsat peste frunte. Piperea și-a trecut mâna pe dinaintea ochilor și a suflat în palmă.

— Doamne, nu mă lăsa...

I s'a părut că i-a trecut moartea pe dinainte.

Lampa săracă arunca fășii albe de lumină în baracă. Din paturile de alături, alți bolnavi

întorceau capetele spre muribund, trimițându-i priviri pământii. Andrei a stat o clipă fulgerat de durere, s'a uitat în jur, l-a văzut pe Piperea și a cetit din chipul lui Năgăilă chemările zorite ale neștiinții. Și-a adus încă odată aminte de povestea din tranșeele de pe malul Argeșului și s'a cutremurat de nenorocul omului care, cât fusese de voinic, s'a măcinat și s'a prăpădit. O milă fără de margini l-a cuprins, l-a apropiat, l-a îndoit de spate și l-a aplecat asupra patului lui Năgăilă. Tulburat în adâncul sufletului, l-a sărutat pe frunte pe fostul lui soldat și a ieșit repede, cu ochii învăluiți în lacrimi. S'a dus în odaia lui și s'a întins obosit în pat. Plutonierul major a venit și i-a dat raportul. Toate erau în ordine. Numai Harry Grünberg a fost dat dezertor de o săptămână.

— Ce zici? a întrebat distrat, fără a putea să înregistreze bine vestea.

Plutonierul a salutat și a ieșit. El a rămas nemișcat, cu privirile ațintite în tavan. Un sentiment ciudat i-a pătruns cuceritor în inimă, sprijinit de o icoană vie a lucrurilor și oamenilor pe cari îi revedea. I se părea că umbla printr'o țară de copii. Copil era colonelul, copil Năgăilă, copil Piperea, copii căluții și mestecenii și dealurile dinprejur. Era o mișcare nătângă, copilărească, în tot ce-l înconjura și o risipă nesocotită de energii

bogate, cari se revărsau cele mai multe printre degetele vieții. Calotă? Copil și el. Năzuinți de copii și tragedii de copii. O tristețe secundă de părinte ocrotitor a prins să-i stăpânească conștiința. Ar fi voit par'că să strângă la piept întreg colțul de pământ de unde se zămislise, să-l legene într'un cântec domol, să-l învețe și să-l îndrumeze, înlăturându-i suferințele inutile și ferindu-l de ispitele fără rost ale jucăriilor împrumutate dela meșteri străini.

— Da, sunt tată, și-a zis într'un târziu, gândindu-se cu nemărginită duiosie la Maria, și aceasta e suprema mulțumire a unui bărbat.

v

A murit Năgăilă. A avut o lungă agonie. S'a luptat greu cu moartea. Acum, întins într'un coșciug de scânduri albe, zăcea în fața infirmeriei, înconjurat de camarazi. Preotul regimentului îl prohodea.

— Dumnezeu duhurilor și a tot trupul, carele ai călcat moartea și pre diavolul ai surpat...

Andrei asculta rugăciunea.

— Odihnește sufletul răposatului robului tău Gheorghe, în loc luminat, în loc cu verdeață, în loc de odihnă, de unde au fugit durerea, întristarea și suspinarea...

Cuvintele grele se răspândeau prin fumul de tămâe, stăruind par'că prelung deasupra capetelor celor cari le auzeau. O tristeță neagră se desfăcea de pe aripile lor, cui-bărindu-se, ca o funingine, în suflete. Toți stau cu capetele plecate, temători și umiliți.

— Eu sunt oaia cea pierdută, s'a auzit deodată glasul cântărețului clamând în liniștea funerară.

Andrei și-a întors capul în spre partea de

unde venea cântecul. Era un soldat care ținea ceaslovul în mână și cânta smerit și gutural. Din fiecare cântec al lui se ridica spre cer un imn de slavă pentru Dumnezeu în Trei Străluciri, pentru Fecioara Lumii, pentru sfinți și pentru mucenicii cari au fost junghiați ca niște miei. În deosebi, însă, ruga se îndrepta spre Dumnezeu Tatăl.

— Și-l așează pre dânsul în curțile tale, precum este scris.

Prea Puternicul, evocat de imaginația ortodoxă, i se arăta iar lui Andrei, ca și altă dată, înconjurat de întregă splendoarea Lui împărătească, la curtea Lui, slujit de Domnii și Stăpânii, de Arhangheli și de Heruvimi și Serafimi, așezat pe tronul Lui de aur, bătrân și implacabil judecător, trist și răspânditor de miresmele neștiinței. Un pesimism grozav se desprindea din icoana Lui prea sfântă, apăsător și rece. Dacă n'ar fi fost soldații terorizați de credință, poate că Andrei s'ar fi dedat din nou la revoltele lui de demult. Dar chipurile lor obidite l-au oprit. Suferința scrisă pe frunțile lor umbrite de aripa de foc a Orientului, l-a oprit. Înțelegea că Acesta a putut fi singurul lor Dumnezeu adevărat. Ii plângea și-i înțelegea. Și pentru ca să se flageleze și mai mult, l-a ascultat pe preot, care a început iar să cânte, monoton, convins și liniștit, ca o înțelep-

ciune trecută de mii de ani în domeniul adevărilor imutabile.

— Cu adevărat deșertăciune sunt toate și viața aceasta este umbră și vis. Că în deșert se turbură tot pământeanul, precum au zis Scriptura: când dobândim lumea, atuncea în groapă ne sălășluim...

Era atâta sacră poezie a renunțării în cadența cântecului domol, atâta oboseală de viață, atâta durere sugrumată, încât Andrei, biruit, și-a plecat și el ochii în pământ, înveșmântați în ceață. S'a gândit la el, la cei din jurul lui și la Năgăilă mai ales, care se cobora de acum în mormânt. Simțea cum o mână de oțel îi căuta sufletul ca să i-l prindă, să i-l smulgă și să i-l arunce în cer.

Preotul cânta și cântărețul cânta. Amândoi cântau mereu, trecându-și ceaslovul dela unul la altul. Soldații ostau și se plecau, tot mai înfrânți, tot mai cuceriți de stihurile dumnezeiești. Intr'un târziu s'a auzit, străfulgerând ca o biruință în praful de aur al soarelui păgân, bucuria mistică a creștinătății.

— Veniți, fraților, să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă, mulțumind lui Dumnezeu că acesta a ieșit din rudenia sa și de groapă se apropie.

Andrei, transfigurat, și-a oprit răsufierea.

Mâna de oțel s'a învârtit puternic, strângând fără milă și furându-i sufletul. Un heruvim sbura cu el spre regiunile spiritualității fără de prihană. Murise par'că. Se desfăcuse de toate legăturile pământești. Ultima cântare a primit-o cu osârdie și liniștit. Cântărețul îi spunea:

— Ce este viața noastră? Floare și fum și rouă de dimineață, cu adevărat. Deci veniți la groapă să vedem, aevea, unde e frumusețea trupului și unde sunt tinerețele? Unde sunt ochii și chipul trupului? Toate s'au veștejit ca iarba. Toate s'au stins...

A stat o clipă înmărmurit, apoi, rechemându-și forțele irosite în bătaia nimicitoareii filosofii versuitoare, s'a scuturat ca trezit dintr'un vis.

— Nu, a murmurat, nu se poate să fie așa...

Infierbântat, și-a împlântat picioarele în pământ, și a privit îndrăzneț spre ceruri. De acolo de sus i-a picurat în suflet glas de Evanghelie, balsam mângâetor.

— Amin, Amin, zic vouă, că va veni ceasul, și acum este, când morții vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cari vor auzi, vor învia...

— Da, da, Isus, El trebuie să vie pe aici, și-a zis, El cu tinerețea Lui și cu nădejtile Lui nebiruite. El trebuie să îndulcească stă-

pânirea grea a Tatălui. Farmecul învierii le trebuie acestor copii striviți de durerile pământului. Isus, mirele, trebuie să se logodească cu gândirea lor, fructificând-o...

— Isuse!... Isuse!...

CARTEA A PATRA

I

L assarde s'a întors din oraş şi a găsit casa goală. A trecut dintr'o odaie într'alta de mai multe ori, apoi, dus pe gânduri, s'a oprit. Nevastă-sa fugea de el de o vreme încoace. Il ocolea. Avea tăceri sombre în faţa lui şi stăpâniri de sine duşmănoase. Avea plecări fără rost şi reîntoarceri intempestive. Câte odată, pentru lucruri de nimic, izbucnea ca un vulcan, alte ori, apatică, aluneca rece peste orice întâmplare. Seara se înegura din vreme, sgriburea, căsca plictisită şi se culca. Ii făcea plăcere adescori să-şi însuşească o notă de vulgaritate voită, obrasnică. Striga, se strâmba şi reproducea cu cinism expresii populare auzite pe stradă. Odată, la o masă unde erau invitaţi, a tăcut toată vremea, necuviincioasă, apoi, către sfârşit, întrebată fiind de un vecin ce crede despre o problemă banală, a debitat cu voluptate o prostie nemărginită, s'a sculat şi a trecut fluerând în odaia de alături. Când a întrebat-o ce are, i-a răspuns cu o aluzie obscenă. Mon baron, îi zicea ori de câte ori

i se da prilejul ca să fie auzită de mai mulți. Și se certa, întrebuintând, studiate, atitudini ordinare. În special pe coana Coraliza o căuta cu predilecție, exasperând-o, scoțând din ea tot ce putea scoate mai puțin potrivit cu manierele bune, ca să rădă pe urmă și să se bucure ștregărește.

— Nu-i așa, iubită mătușe, îi zicea, că eu sunt fiica ta spirituală?

Alte dăți se îngropa într'un mormânt de durere nemărturisită și plângea fără de sfârșit. I se întâmpla că mergea pe stradă liniștită, indiferentă față de tot ce era în jur, aproape normală. Dintr'odată, fără de veste, se pomenea că-și strânge buzele și clipește repede din ochi. Lacrimi mari îi cădeau din pleoape, ca o ploaie din senin. Lumea se oprea, se uita la ea și o compătimea. El încerca să o potolească, o întreba, o mângâia, o amenința, dar nu putea reuși s'o facă să vorbească, nici s'o oprească din plâns.

— N'am nimic, așa-mi vine, răspundea cu îndărătnicie.

Rareori, tot mai rar, i se arunca în brațe. Dar și atunci, după furtuna încheștărilor, rămânea întinsă, moale, fără cuvânt și rece. Ochiul i se ascundeau stinși după genele lungi și trupul par'că i se schimba într'o păpușe de mătase. Gura, afânată, gura ei frumoasă, supusă, primea sărutările fără a tresări, îm-

plinind ca o slujnică de demult un ritual obișnuit al casei.

Lassarde a căutat să-i pătrundă în suflet și s'o înțeleagă. A încercat pe la toate porțile. A bătut la toate ușile. Zadarnice i-au fost însă opintelile. Pe măsură ce stăruia mai mult, pe aceeaș măsură se zăvora în ea mai adânc. Ajunsesse sensibilă ca o rană. Ori din ce parte o pipăia, cu oricâtă finețe, țipa și se svârcolea. Desnădăjduise. Intr'un rând obosit, a țintuit-o locului, a iscodit-o, a brutalizat-o și i-a spus hotărît că s'a isprăvit: — ori îți mărturisești boala, ori mă lași! Ea, mută, ca un animal fugărit, l-a privit din niște ochi stranii, plini de un amestec tulbure de ură, de neputință, de rugăminți și de imprecțiuni. Uimit, s'a dat la o parte, ștergându-și o lacrimă. Era atâta suferință tragică în ochii ei, încât, ca un dresor care a mers prea departe cu experiența, a trebuit să se înduioșeze.

— Anne-Marie, scumpa mea sălbătăciune, i-a zis înfrângându-se.

Și de atunci a adoptat o altă metodă. N'a mai tulburat-o cu ispitiri de conștiință. A lăsat-o liberă în grădina inimii lui, mulțumindu-se s'o privească din depărtare, ca pe o căprioară închisă acolo. O ocrotea, cât putea, de toate intemperiiile, o ajuta cu discreție, și o iubea cu o pasiune distilată de

spectator curios, blând și îndurerat. Niciodată nu și-ar fi putut închipui că ar fi în stare să aibă un astfel de sentiment complicat față de o femeie. Filosof, ironic, a început să-i suporte capriciile zâmbind, îndemnând-o chiar să și le sporească. Din când în când se uita în floarea sufletului ei și o scruta să vadă dacă e nepătată. Avea certitudinea că cel dintâi păcat împotriva lui i s'ar fi scris pe fruntea de zăpadă. De aceea liniștit, a mers astfel înainte, așteptând cu brațele încrucișate clipa mare a apropierii desăvârșite sau a despărțirii. Un gust amar, o decepție, totuș îl rodea. Avea impresia că purtarea ei, cu întreg cortegiul de deslănțuiri desordonate, îl îmbătrânea. I se părea câte odată, stând lângă ea și contemplând-o, că e cu o mie de ani mai tânără decât el, că el e un fel de moșneag uscat, ca o ruină romantică pe care a răsărit un fir de iarbă verde. Se întreba de unde i se trăgea această stare de spirit și nu prea pricepea.

Dar dacă nu o putea cuceri în atac de față, a căutat s'o descifreze din alții, întreprinzând o vastă expediție de cercetare prin societatea în care trăia de aproape un an. Inarmat cu toate instinctele strămoșești, s'a apucat să strângă dovezi în dreapta și în stânga. Anne-Marie, de altfel, în această

intreprindere l-a servit. De la început, de când s'a măritat, își făcea o plăcere ca să-i descopere câte un aspect nou și neașteptat al lumii în care intrase. Mai târziu, înverșunată, cu cât se oțerea mai mult în neînțeleasa-i stare sufletească, cu atât îl călăuzea mai temeinic în abondenta materie de observație. Cu o inteligență sprintară și o cruzime neînblânzită, zilnic rupea câte o fâșie de pe trupul oamenilor din jurul ei. Se strecura printre toți, ca un copil răsfățat crea situații imposibile, smulgea mărturisiri nebănuite, supăra și alinta, ca la sfârșit să se oprească în fața desgoliților rușinați, ca un drac. Et voilà, zicea și trecea mai departe. Iar el, strângând mereu frânturi de adevăruri de pe urma ei, a ajuns să știe multe și să-și alcătuiască o icoană completă a sufletului autohton.

Anne-Marie, pornită pe distrugere, oarbă în patima ei fără frâu, nici nu bănuia ce clădește cu mâinile ei nestăpânite în capul lui Lassarde. Din tot ce scotea ea la iveală din toate poveștile din bătrâni și din toate pildele actualității, el aduna cu îngrijire esența pură și zugrăvea cu ea. De multe ori, răsând, după ce culegea o nouă nuanță de culoare, se oprea, se uita la nevestă-șă și trăgea linia zilnică, cu mulțumiri tainice de meșter îndrăgostit. Dovezile se îngrămă-

deau în jurul lui și el muncea înainte de sârg, robit tot mai mult de subiect și punându-și în cumpănă toate scrupulele de conștiință și toate finețele în mânuirea detaliului. Și-a ales drept patron în această operă grea, de construcție infinit de delicată, pe Leonardo. Și-a adus aminte de proporțiile uriașe ale puterii de a comprima ale acestui pictor al sufletului omenesc, care se înfrătea, când cu Dumnezeu, când cu diavolul, pentru a lămuri adevărul unei energii spirituale. Și când a isprăvit, Lassarde, purtând în ochi stropi de lumină misterioasă din limpezimile crude ale bătrânului titan, liniștit și rece, cu un vag zâmbet de creator pe buze, a avut mângâerea rară a celor aleși, cari îmbogățesc cu o figură nouă galeria bogată a umanității.

Icoana minunată, plină de culori estompate, ca un covor oltenesc, fragedă, ca un peisagiu dela poalele Carpaților sudici, sveltă, ca un copac singuratec ivit pe o muche de deal moldovenesc, fumuriu, ca povestea unui voevod pierdut în neștiința veacurilor, avea un farmec nebiruit de lucru crescut în umbra lumii. Lassarde o privea și se încânta de noutatea ei. Se încânta și o ținea la piept harpagonește. O ținea? Icoana, desigur că, da. Cât o privea pe Anne-Marie, ea, poate nu cea adevărată, dar carnea ei și oasele

ei, în clipa când se plimba el în sus și în jos prin odae, căutând să-i pătrundă sufletul cât mai bine, tocmai în clipele acelea, luase un drum atât de îndepărtat, încât Lassarde nici bănuî nu l-ar fi putut. Anne-Marie se ducea la Cernomorskii. Cu buzele strânse, încordată, cu privirile tulburi, agale în mersul ei legănat, dar vijelioasă în pornirea-i nebună, ca o călăreață încălecată pe un cal năzdrăvan, cobora în oraș spre camera de hotel a lui Cernomorskii. Toate blestemele Evei cântau din ea aria păcatului. Anne-Marie se ducea nestăvilită în pasiunea-i năvalnică. Un zâmbet crud îi adia puful de pe buze și drept în frunte, ca o lamă de oțel, îi strălucea o lumină aspră din fulgerul îmbrățișerilor vinovate.

De mult își pregătise în cap acest drum. La început l-a închipuit copilărește, cu amănunte ridicole, mai apoi și l-a interzis cu jurăminte grozave în fața icoanelor, pentru ea, în sfârșit, simțindu-se femeie întreagă, să-l calce hotărîtă și liniștită în conștiință.

— Să știi că viu, i-a spus lui Cernomorskii, mâine seară la ora șapte. Să mă aștepți.

Nici un gând lăaturalnic, de când a rostit aceste vorbe, nu i-a mai trecut prin minte. O perdea de fier s'a lăsat în urma ei, izolând-o de trecut, de cei din jur, și de toate preceptele de viață ce-și putuse făuri până

atunci din nelămuririle tinereții. Se ducea la Cernomorskii. De ce? Nu putea să-și dea bine seama. Il iubea? Ea credea că da. Se ducea la el. S'a dus...

A urcat scările hotelului, grăbită, și a bătut la ușe, la numărul nouă, fără să clipească din ochi. Cernomorskii a deschis, s'a înclinat adânc în fața ei, fără a putea spune însă un singur cuvânt.

— Iată-mă, sunt aci, a zis Anne-Marie.

El a căzut în genunchi și i-a acoperit mâinile de sărutări.

— Cred că n'am întârziat, a continuat privind distrată în jur.

Cernomorskii s'a sculat și s'a retras doi pași înapoi, pentru a o putea privi mai bine. Inima, zvâcnindu-i puternic, încerca să-și facă loc spre gură, ca să i se transforme într'un cuvânt.

-- Îți mulțumesc, a zis după o vreme, cu un glas de nerecunoscut.

— De ce, l-a întrebat Anne-Marie.

— Fiindcă venirea dumitale aici este o binefacere, o mare binefacere pentru mine.

Ea n'a priceput și s'a uitat lung la el. O clipă a avut iluzia unei scene dintr'un roman cetit demult. Nu-și pusese vâl pe obraz și n'a lăsat cupeul la un colț de stradă îndepărtată, ca să-și piardă urma, după vechiul

obicei consacrat. De ce atunci aceste vorbe de prisos? De ce să-i mulțumească?

— Iubește-mă, a zis îndărătnicită, iubeste-mă și nu-mi vorbi.

Un gest de nerăbdare i-a mișcat umărul și piciorul drept. Cernomorskii nu se mai sătura privind-o.

Ochii lui albaștri au prins să-i ardă cu străluciri cerești și pleoapele îi palpitau ca două aripi de ametist.

— Să te iubesc? Dar ce fac eu de când te-am cunoscut?

Anne-Marie, încruntându-se, și-a strivit două lacrimi între gene. Nici odată nu și-ar fi închipuit întâlnirea lor în acest fel. O furtună? Da. O luptă din care să iasă ea învinsă? Da. O încăerare nebunească de patimi! Dar îngenunchieri, tăceri cu înțeles și mulțumiri?

— Ești ca un heruvim ortodox, speriat, ai sute de ochi, a zis nemulțumită. Haide, păcătuiește. Ce aștepti?...

Cernomorskii s'a mai retras un pas înapoi sporindu-și lumea vederii cu o intensitate și mai mare. Nici n'a auzit ce i-a spus. Ea a zâmbit obosită.

— Ce sunt aceste mișcări actoricești, a întrebat. Par'că dansezi.

— Da, i-a răspuns el, dansez. E dansul sălbatec al nomadului care și-a găsit co-

moara. Lasă-mă să mi-l dansez în plină libertate. Imi trebuie, am nevoie de ritmul lui.

Anne-Marie a tăcut o clipă, l-a măsurat cu o privire cercetătoare de sus până jos, apoi și-a căutat un loc în odaie, unde să se așeze.

— Ei bine, atunci dansează, a zis înfrângându-se, eu te privesc.

Cernomorskii, fermecat, a prins-o de braț, a strâns-o la piept, a sărutat-o pe obraz, pe ochi și pe gură.

— A, nu, nu, i-a șoptit printre sărutări, să nu mă privești. Acest drept nu-l am decât eu, fiindcă numai eu am ce vedea în tine.

Simțindu-i buzele lipite de buzele ei, Anne-Marie, s'a cutremurat de un fior de dezgust. Aveau un miros acru de tutun. Și mustățile lui o înțepau în obraz străine și reci.

— Nu, nu, nu, nu, a zis tare, fără să vrea.

— Anne-Marie, i-a șoptit rugător Cernomorskii.

— Da, da, i-a răspuns ea fermă, ca trezită dintr'un vis nebun.

— Anne-Marie, i-a repetat el.

— Da, da, i-a răspuns ea din nou, tot atât de hotărâtă, prinsă însă din creștet până în tălpi de o repulsiune fizică ce-i pătrundea năvalnică în toată ființa.

Cernomorskii, îmbătat de fericire, n'a înțeles nimic din zguduitoră dramă de-o

clipă ce se petrecuse în sufletul femeii ce-i dăruise, credea el, singura lui mare biruință. I-a prins capul între palme și-i ploua sărutări în părul parfumat.

Anne-Marie a început să plângă. Lacrimile i se scurgeau domoale din fântânile ochilor. Ar fi părut să fie lacrimi de adâncă mulțumire și erau lacrimile amare ale decepției. Abia când a căzut în brațele lui Cernomorskii și-a dat seama că toată așa zisa ei dragoste pentru exoticul călător prin inima ei, nu era decât o simțire răznită din ea, fără control, ca o săgeată scăpată într'aiurea, către o țintă imaginară. Plângea și-și mușca buzele copilărește, inciudită, frământându-și în gând ireparabila greșală, pe care totuși nu voia să și-o recunoască nici față de ea însăși. De aceea, în loc să fugă din preajma unui păcat fără rost, a căutat să se cufunde în el tot mai mult, răzvrătindu-se împotriva conștiinței ce i se trezea surâzătoare în suflet, ca o blândă ironie. De aceea, înainte ca Cernomorskii să-i fi bănuit cât de puțin, o pârțicică măcar din mișcarea-i lăuntrică, s'a smuls de lângă el, parodiindu-i dansul de care-i vorbise cu câteva clipe în urmă. S'a retras un pas, doi, trei, înapoi și l-a privit lung pe amantul ei închipuit.

— Scumpul meu, a zis flagelându-se cu minciuna pe care o descoperise uluită.

Și l-a sărutat apoi și l-a îmbrățișat pe Cernomorskii, împletindu-se ca o iederă împrejurul lui, strângându-l în brațele-i rotunde, strivindu-l cu puterea unei voinți drăcești.

— Scumpul meu, îi spunea mereu, susurându-i în urechi dogoarea unei patimi sălbatece.

El primea ofranda bastardă, trecut dincolo de limitele realității, pe un tărâm spiritual pe care nu mai fusese. Imaginația lui invoaltă și multicoloră, ca un cacoșnic înflorit cu mărgăritare, cu smaragde și cu rubine, creștea deasupra-i, binecuvântând darnică ființa celei mai frumoase zile din viața lui.

— Anne-Marie, Anne-Marie, murmură, apărându-se oarecum de fluviul de plăcere ce-l copleșea.

Anne-Marie s'a oprit din furtunoasa-i pornire, aproape fără răsufare, cu sângele fugit din obraz, cu pupilele mărite, cu buzele agitate de un tremurat imperceptibil, cu părul dezordonat, stranie și ca stigmatizată de o crimă pe fruntea-i umbrită de un nor necunoscut.

Privirile i se prăvăleau în cascade vinovate asupra lui Cernomorskii, ca privirile unui ucigaș asupra cadavrului cald încă după cea din urmă lovitură.

— Nu-i așa, că tu ești astfel cum mi te-am închipuit eu, a zis aiurită, nu-i așa?

Cernomorskii a rămas nemișcat, fără să răspundă.

— Spune, că da, a stăruit ea tulburându-se.

— Nu, a zis el cu o vagă nelămurire în glas.

Anne-Marie s'a încăpățânat râzând tare.

— Nu fii modest, i-a spus, căci modestia nu-i șade bine, nici sălbăticiii mele și nici sălbăticiii tale.

Și iar s'a apropiat de el, întinzându-i brațele deschise. Cernomorskii a înlănțuit-o pe după mijloc, frângându-i-l. Patul era aproape. Domol, cu mișcări feline, au pășit amândoi spre pat. El căuta să articuleze cuvinte nepricepute, ea se uita îngrozită la fioroasa mobilă, căscată ca o gură de mormânt către ea.

— Ah, a țipat, zvâcnind deodată în brațele lui, zbatându-se și desfăcându-se de el.

Cernomorskii, nedumerit, a mângâiat-o.

— Anne-Marie, i-a zis, tu ești femeea mea.

— Nu, nu, nu-i adevărat, i-a răspuns ea zguduită de friguri, nu-i adevărat și te rog să mă ierți. A fost o minciună. Te-am mințit pe dumneata și m'am mințit și pe mine. A fost o nebunie a închipuirii mele. A fost o eroare, o profundă eroare. De sigur că n'ai să mă înțelegi, cum nu mă înțeleg de altfel nici eu pe mine. Ceeace știu însă acum, uite, acum în clipa aceasta, e că nu-i adevărat că

te iubesc, că nu te-am iubit niciodată, că nu se poate să te iubesc, că ești strein de mine, că n'am nimic cu dumneata, cum de altfel, crede-mă, că n'am nimic cu nimeni în lume; căci sunt singură, atât de singură încât, vezi, îmi făuresc fantasme după care plec tulburată, ca după niște realități. Așa este, da, sunt singură și nu te iubesc și nu te voi iubi niciodată. Iartă-mă, dar așa este. Nu te supăra, iartă-mă...

A zis și a căzut plângând într'un fotoliu.

In seara aceea, la marginea Iașilor, la Socola, era o întrunire a soldaților revoluționari. Cernomorskii s'a îmbrăcat în mare ținută, și-a atârnat toate decorațiile pe piept și a plecat și el la întrunire. Mai fusese la câteva, căutând să braveze mulțimea deslănțuită, luând cuvântul alături de tot soiul de agitatori și încercând să stăvilească puhoiul. Era mai mult un fel de sport de om îndrăsnit ceeace făcuse, căci nu credea nici el într'o reîntoarcere pe căile de demult. De data aceasta se ducea ca să-și uite de el, ca, aruncându-se în vârtoare, să-și piardă urma suferinței îndurate. Anne-Marie l-a lăsat cu brațele în vânt, umilit și zdrobit. Era ultima lovitură ce putea primi. N'a priceput nimic din tot ce se întâmplase. Sărutările ei îi

ardeau încă pe buze și trupul ei cald îl simțea încă în brațe. De ce a venit? De ce s'a dus? Nu înțelegea. S'a căznit să-i găsească explicații feminine și s'a acoperit cu ponosul insuficiențelor lui de bărbat. Nici una nici alta nu-l satisfăceau. Altceva trebuia să fie. Dar ce? Un blestem trebuia să fie. Dar al cui? Al lui? Al părinților lui? Al strămoșilor lui?

Trecând prin piața Unirii și ascultând cuvântul trecătorilor, fără să vrea, s'a gândit cu oarecare milă la ai lui, cari, acolo la Socola, în noaptea lor, bâjbâind ca niște gândaci ai unor nelămuriri haotice, se frământau în căutarea unui adevăr, de pe urmele căruia așteptau fericirea.

Revoluția se găsea încă în faza vorbelor. Pe ici pe colo dacă se arătau colții sângerăți ai acțiunii ce trebuia să se apropie hotărâtoare. Intrunirea era deci ca cele obișnuite. Prezida un lungan nesfârșit, cu capul mic, cu ochii mici, spân, sbârcit și adus din spețele înguste. Glasul lui crud de copil stăpâna mulțimea.

— Tovarăși, să fim îngăduitori unii cu alții, să ne ascultăm, să ne lămurim, ca să votăm o moțiune, pe care s'o trimitem comitetului...

Părea să fie un scapet. În orice caz era un fost subofițer ajuns comandant de di-

vizie. Din clipirea șireată a ochilor și din tăetura buzelor subțiri, ca și din obiectivitatea cu care conducea desbaterile, Cernomorskii îi dibuia groaznica voință de destrucțiune.

— S'o trimitem și apoi să executăm hotărîrea comitetului, fără milă și fără nici-o urmă de îndoială în suflet, spre binele nostru și al revoluției, tovarăși...

Alături de el, învăluit într'un păr lung castaniu, în niște sprincene stufoase aplecate peste ochi și într'o barbă pădureață încâlcită, ședea un altul, impenetrabil, întunecat și dârz. Fruntea lată i se încrunta din când în când, tăiată de o dungă sioroasă. Ochii, înfundați ca două puncte cenușii în cap, nu i se prea vedeau din orbite. Se asemena cu o sculptură în lemn făcută de un meșter primitiv.

— Constantin Iagorovici, a zis acesta ridicând glasul răgușit, pacea este cea dintâi a noastră dorință. Pace vouă, a zis Hristos către apostolii Săi, pace a predicat și Lew Nicolaevici, răposatul întru Domnul apostol al vremii ce va să vie. Pace să cerem și noi, măcar de am cere-o cu arme ucigăse în mâini. Pace, să strigăm cu toții.

— Mir, mir, mir, i s'a răspuns prelung din mulțime.

— Estimii Avacumovici, a întrerupt unul,

pace să fie, așa după cum zici tu, dar ce folos vom avea noi de pace, dacă nu vom avea pământ și nouă pământ ne trebuie, căci fără pământ murim zdrențoși ca cerșetorii, împreună cu copiii noștri. Și decât să murim noi mai bine să moară alții.

— Să moară, i s'a răspuns și acestuia tot atât de prelung.

Un altul, dintr'un colț, agita mereu o pancartă și nu zicea nimic. Cu gesturi mașinale o ridica și o cobora în răstimpuri egale și privea fix înainte-i, sfredelind cu privirile un gol imens ce i se deschidea fără de sfârșit în față.

— Ei cântă și cred că cântecul lor este nou, scria pe pancartă.

În dreptul acestuia tăcea un altul, o tăcere care vorbea însă mai mult decât toate cuvântările ce se rosteau, o tăcere aspră și provocatoare, tăcerea roșie. Din umbra lui, insul, cu nasul fosforescent, galben violaceu, cu ochii mari ca două proiectoare de lumină tare, cu gura rănită de un zâmbet încrezut, cu dinții puternici gata de a sfâșia, conștient de forțele ce i se lămurau din umerii lași și din brațele vânjoase, aștepta liniștit clipa ce trebuia să-i vie, clipa hotărâtoare a loviturii mute, clipa lui. Neînregistrat de către ceilalți, el asculta disprețuitor sporovăiala din jur și producea din când în când cu

mulțumire o hârâială de bestie apocaliptică, un fel de râs câinesc amestecat cu un behăit de țap diabolic. Tăcea, asculta, nu se mișca și totuși par'că el era diriguitorul, par'că el strângea cu mâini nevăzute patimile colcăitoare ale tuturor, într'un singur cazan încălzit de focul privirilor lui.

Cernomorskii îi cunoștea pe toți. Ii mai văzuse la alte întruniri. Când s'a vârit printre ei, și-a pipăit revolverul în buzunar și a căutat să-și facă drum înspre Constantin Iagorovici.

Harry Grünberg era și el printre frunțași. Dezertase de o lună de zile, a rătăcit ascunzându-se din oraș în oraș, acum se găsea la Iași și se pregătea pentru marea ascensiune a vieții lui. Revoluția, din primele zile, l-a luat pe aripi fantastice și l-a purtat prin norii incendiați de idealul pe care l-a visat el totdeauna.

Abia mai putea fi recunoscut. Uniforma rusească ce îmbrăcase, pentru ca să-și piardă urma prin furnicarul bărboșilor revoltați, nu-l schimba atât de mult cât îl schimba grava expresie a feței. Liniiile i se precizaseră într'o bărbăție neașteptată, iar paloarea lui bolnăvicioasă i s'a prefăcut în culoare măslinie. Nehotărîrea gesturilor nervoase îl părăsise. Măinele i se agitau rar, în ritm tăios, ca niște indicatoare. Febra de odinioară,

febra lui de visător sedentar așezat în fața mesei de scris, nu-l mai obosea. Nici ironia mușcătoare, din care-și făcuse pe vremuri o armă redutabilă în gazetărie, nu-i mai chinuia colțurile gurii. Nici tristețile de demult nu-i mai moleșeau firava lui făptură. Trăsura fundamentală a caracterului, boala lui veche și farmecul lui de totdeauna, spiritul de detaliu, nu-l mai avea. Masiv și liniștit, concentrat și hotărît, Grünberg era acum un om cu totul altul.

— Trăiască revoluția, a strigat începându-și cuvântarea.

Pădurea de oameni a răspuns ca un ecou înmiiit cuvintelor lui.

— Trăiască revoluția!...

Pronunța rusește cu un vădit accent străin. Vorbele îi musteau însă în gură cu multă aromă veche. Rostindu-le își readucea în memorie figura bunicului său, dela care a învățat limba pe care o vorbeau de altfel toți în familie și de care se slujea acum cu o infinită plăcere.

— Revoluția nu va trăi însă, a continuat aprinzându-și ochii de o flacără mistică, dacă voi vă veți mulțumi numai cu pacea, cu pământul și cu drepturile ce le-ați câștigat — căci toate acestea, orice vi s'ar spune, sunt câștigate acum, — revoluția nu va trăi, decât dacă vom aprinde-o pe întreg pă-

mântul, ca să arză cu vâlvătae, prefăcând în cenuse întreagă moștenirea pe care ne-a lăsat-o trecutul ca un blestem.

Grünberg era de felul lui, în structura lui intelectuală un geometru. Totdeauna, în reveriile ce-l frământau, se uita cu îndărătnicie asupra mapamondului, fixa între cele patru puncte cardinale ale teoriilor lui problemele de viață ale continentelor, orânduia patimile omenești în triunghiuri și paralelograme, tăia din dreapta și adăoga în stânga, deschidea linii noi cari trebuiau să se întâlnească undeva, într'un punct știut de el și găsea vadul bine precizat pentru toate râurile tulburate ale tuturor popoarelor și soiurilor de oameni din lume. Un singur dușman avea în această muncă de aliniere minunată. Era trecutul care, ca un urs besmetic, fie că-i hohotea din spate un răs nebun, fie că-i zbârlea din față o coamă fioroasă, aproape în toate clipele hotărâtoare, îi strica geometria savantă, îi trăgea cu laba peste frumoasele lui ordonări și coordonări, și-l lăsa apoi să-și reînceapă ingenioasa-i meserie.

— Trecutul, da, trecutul trebuie ucis oriunde l-am întâlni, a strigat apăsând pe fiecare cuvânt, pentru ca o lume nouă să se nască din stârvul lui, spre fericirea noastră și a copiilor copiilor noștri.

Un fior de plăcere a trecut prin întreagă

mulțimea. Harry l-a înregistrat cu o nemărginită satisfacție. Capetele turmentate ale mujicilor, adunate, unele lângă altele, se dospeau toate într'un aluat inform, ce-și aștepta meșterul modelator. Cernomorskii vedea și se înverșuna. Vedea germinația nebuniei în massa ascultătoare, vedea desemnându-se viitorul din cuvintele lui Grünberg și mai vedea ceva ce-i sfâșia inima. Se făcea că, din aburul îmbâcsit ce se întindea neguros deasupra revoluționarilor înfierbântați, se desprinde figura albă, diafană, a Anne-Mariei, cu ochii mari îndreptați întrebători spre el și cu gura muiată într'un zâmbet de milă. Se făcea că Anne-Marie, scăpând din brațele lui, se înălța spre cerurile unui ideal ce nu-i era scris să-l ajungă el.

Nu mai putea. N'a mai putut suferi osânda groaznică a clipei. Toată nenorocirea vieții i s'a lămurit tragică în minte.

— Fraților, a strigat cuprins de desnădejde, ca de o apă mare.

Un mârâit de nemulțumire a pătruns dintre soldați.

— Tovarăși, l-a întrerupt unul.

— Nu, nu, nu, fraților, a repetat el, cu ochii împăenjeniți, alții vă pot fi tovarăși, eu însă nu vă pot fi decât frate, un biet frate strivit de rătăcirea voastră.

— Să-l ascultăm, tovarăși, a intervenit

Constantin Iagorovici ascuțindu-și cocoașa, căci astăzi toți putem vorbi, toți avem drepturi egale.

Cernomorskii a aruncat o privire de dispreț președintelui, apoi a pășit în fața lui Grünberg, acoperindu-l cu spatele-i late.

— Un tovarăș de al vostru, nu știu cum îl cheamă, a zis arătând cu mâna înapoi, fără a-și întoarce capul, v'a spus astfel de prostii încât nu pot tăcea. De mult m'am obișnuit cu gândul că toate încercările mele de a vă face să înțelegeți calea greșită pe care ați apucat, nu mai au nici un rost. Se vede că Anticrist a deschis jilipurile și îndreaptă astăzi asupra Rusiei râurile râului. Eu totuși mă ridic în fața voastră și cuvântez, dacă nu pentru altceva, cel puțin ca Bog Nași, de acolo de sus, să însemneze în pomelnicul său că am trecut pe aci și că nu mi-am ascuns gândurile.

— Ei, dacă vorbește cu Dumnezeu, atunci să-l lăsăm, tovarăș, a zis unul râzând și începând să roază semințe de floarea soarelui.

Un hohot de râs a fost sublinierea, care se prelungea cu atât mai mult cu cât un lălâu, o prăjină de om, pricepând gluma, sughița de râs și nu se mai putea opri.

— Ohâ, ohâ, ohâ...

Cernomorskii a aşteptat încordat potolirea valurilor hilare şi a continuat pe acelaş ton.

— Vi s'a spus că trebuie să aprindeţi focul revoluţiei în toată lumea. Pentru ce? Pentru ca să ardeţi trecutul. Mai întâi ce are lumea cu voi? După câte ştiu eu lumea nu v'a făcut decât bine până acum. V'a învăţat să vă faceţi case şi să vă strângeţi în sate, căci nu era bine să umblaţi de colo până colo, hai-hui, ca nişte derbedei ai stepci. V'a învăţat să vă tundeţi şi să vă spălaţi. V'a învăţat să cetiţi şi chiar să scrieţi. V'a învăţat meşteşugul şi industria. V'a dat trenuri, telegrafe şi telefoane, ca să puteţi circula mai repede şi să vă înţelegeţi din depărtări. V'a pus în mână puşti, mitraliere şi tunuri, ca să vă apăraţi de duşmani. Aceste lucruri vi le-a făcut lumea. Şi dacă ea nu are nimic cu voi, atunci ce aveţi voi cu ea? Iată, un lucru pe care nu-l pricep. Ce aveţi voi cu lumea? De unde îndrăzneala voastră de a avea ceva cu lumea? Căci nu cumva vă închipuiţi, ca slugile rele care au prins ceva din purtările stăpânului, că acum veţi fi şi voi în stare să faceţi la fel ca el, înlăturându-l?

Singur Estimii Evacumovici îl asculta cu întreagă luarea aminte. Il asculta şi se neliniştea. Pe măsură ce pronunţa o frază Cernomorskii, învăţăcelul lui Lew Nicolae-

vici își scutura floarea din cap și barba și mustățile și genele și sprincenele și mesteca în sec un răspuns pe care nu-l putea încă formula bine.

— Lumea, lumea, a putut să articuleze însfârșit, lumea e rea. Lumea, cu toate învățăturile ei, a răstignit a doua oară pe Hristos, s'a nenorocit pe ea și ne-a nenorocit și pe noi. Căci ce folos avem de toate bunătățile, după cum spui tu, tovarășe, dacă ne-am pierdut sericirea de pe pământ și mai ales pe cea din ceruri. Să piară această lume păcătoasă și să ne întoarcem de acolo de unde au plecat strămoșii noștri. Mai bine le era lor decât nouă, fără telefoane și fără tunuri...

Cernomorskii, și mai încordat, a așteptat isprăvirea exploziei lui Eftimii Avacumovici, apoi a încercat să-și urmeze firul judecății. De data aceasta ignorarea întrerupătorului nu i-a mai reușit. Tovarășii au început să-și dea din coate și din umeri. Semințele de floarea soarelui nu le mai pocneau atât de des printre dinți. Unii se încruntau. Alții își manifestau nerăbdarea bătându-și cizmele unele de altele. Toți laolaltă nu-l priveau însă cu prea multă răutate sau cu prea mare ură. Apariția lui le pricinuia mai mult o silă blândă, o leșinătură la cap și o adiere de somn pe la ochi. El și ai lui nu mai existau pentru ei.

— Trecutul, a vorbit mai departe Cernomorskii, abia stăpânindu-se, trecutul vreți să-l ucideți? Dar ce trecut? Trecutul cui? Al vostru? Ce trecut aveți voi? Dacă l-ați ucide, din stârvul lui nu s'ar putea hrăni nici cei câțiva corbi cari abia așteaptă să-l vadă la pământ. Nu. Iar acci cari vă îndeamnă să ucideți acest trecut, au ceva cu el, o afacere personală a lor, care n'are nici o legătură cu voi. Pricepeți? Ori, nu pricepeți? Aceste vi le spun eu care știu ce este Rusia și știu ce este lumea.

Harry Grünberg n'a putut să tacă.

— Dacă revoluția nu va cuprinde întreaga lume, tovarăși, a zis scoțând capul ca o muche de cuțit pe alături, nici câștigurile revoluției voastre nu vor veni, căci burjuii din vecini se vor uni cu ai voștri.

Cernomorskii, într'o clipă, ca prin minune, cum se întâmplă totdeauna în clipele rezumative și hotărîtoare, și-a revizuit conștiința. Vechiul lui proces sufletesc s'a rezolvit. Și-a adus aminte de întreaga-i viață. Și-a dat seama de asalturile îndrăsnite ce diriguise ani dearândul împotriva capitalelor occidentale. Și-a lămurit predicile lui dela Petrograd împotriva streinilor. Și-a înțeles sterilitatea unei energii sălbatece cheltuită degeaba. Totul fusese pe alături de adevăr. Tot zbulciumul lui n'a fost decât o irosire în deșert,

o nebunie copilărească, o barbară supraprețuire a propriei lui valori, o tristă sinucidere asiatică.

— Ei și? Dacă se vor uni, bine vor face, a strigat dintr'odată cuprins de furie și flagelându-se mai mult pe el însuși decât pe ceilalți, cu o mărturisire care-i venea amară pe buze — se vor uni și vor face poate să triumfe limpezimea asupra bâiguelilor, inteligența asupra prostiei și omul asupra animalului; da, da, omul asupra animalului, căci animale sunteți voi, pe cari dacă nu le poate stăpâni ideia, trebuie să le stăpânească nagaica.

Iși ieșise din fire. Cuvintele i se rostogoleau din gură ca niște bolovani aruncați de un vulcan aprins.

— Un Dumnezeu, un țar și o nagaică vă trebuie vouă, nu revoluție.

Mulțimea a primit mirată acest neașteptat iureș de vorbe.

— Ho-ho, tovarășe, mai domol, ho-ho...

Constantin Iagorovici s'a sculat în picioare, și-a stors lămâia feții într'un zâmbet picurat la intervale bine studiate și a vorbit cumpănindu-și cuvintele.

— Tovarășe, nu cred că e bine să provoci adunarea.

Cernomorskii s'a oprit un moment, a căutat cu privirile un punct de sprijin în

mulțime și deodată, fără de veste, firul vederii i s'a înnodat cu al necunoscutului ce tăcea ca un munte printre ceilalți. Nasul galben violaceu al individului, un ghem bortoș al vițiului, i-a strălucit simbolic în față, luminându-i ca un fulger adevărul implacabil al tragediei din prăvălirea căreia nu mai putea să scape.

— Iertați-mă, fraților, a zis schimbând repede asprimea glasului, iertați-mă și nu vă supărați. Am greșit.

Necunoscutul a rânjit înțelegător.

— Vă rog să treceți peste tot ce am spus, de oarece nu erau pentru voi cuvintele mele. Erau pentru acela de acolo, pentru fratele meu de acolo, care mă urmărește cu înverșunare de zile și de săptămâni întregi, cu ochii lui ca flacăra pucioasei. Nu-i așa, frate?

O rumoare îndelungată s'a produs în mulțime. Toți și-au întors capetele spre necunoscutul ce s'a apropiat de Cernomorskii.

— Pentru el vorbeam, pentru că pe el îl urăsc eu din tot sufletul, pe el care de altfel nu mi-e nici frate, ci mai mult mamă și tată, bunică și bunic, strămoș...

— O, o, o, s'a auzit din mulțime.

— El, da, pentru că pe el îl urăsc cu toată fierea ce mi-a strâns viața în suflet.

S'a făcut tăcere desăvârșită. Teroarea unui

sentiment necunoscut apăsa deasupra revoluționarilor răpuși deodată de posibilitățile supranaturale ale stepei lor. Cernomorskii, alb ca varul, abia își șoptea cuvintele cari pătrundeau ca un duh de foc. Necunoscutul s'a oprit îndrăsneț la câțiva pași în fața lui. Hârâiala-i apocaliptică s'a răspândit ca un fior de gheață. Mujicii, înspăimântați, nici nu puteau să-și facă semnul crucii, de teamă să nu-i strângă de gât una sau alta din cele două arătări, căci arătări erau cei doi oameni așezați unul împotriva celuilalt. Cernomorskii transfigurat, cu brațul drept ridicat în sus, părea că prinde aripi și ia formele văzute ale Arhanghelului Mihail. Necunoscutul, pământos, plin de sucurile unei puteri nemărginite, hain și răzbunător, părea să fie Mamona.

— Da, da, te urăsc, a continuat Cernomorskii, fiindcă tu râzi când eu plâng și fiindcă tu plângi când eu râd, fiindcă tu ești întruchiparea neînțelegerii și nodul nedeslegat al împotrivirii cu orice preț. Tu ești Rusia de totdeauna, tu ești eu în toată sălbăticia mea.

— Eu, a zis necunoscutul, râzând cu un glas profund de flașnetă răgușită, eu sunt Vladimir Axenteevici Repanov, țăran din guvernământul Cazanului, om necăjit și rus pravoslavnic ca și tine. Nu mai vorbi prostii

și nu mai zăpăci lumea cu vorbe goale. Ce vrei? Râd, fiindcă nu mai cred în nimic, până nu se va lăsa sânge de undeva, din vre-o parte, ca să țâșnească izvorul roșu al faptelor. Tovarăși...

— Minți, a strigat Cernomorskii băgându-și mâna în buzunar și pipăindu-și din nou revolverul, minți, nerușinatule! Uitați-vă la el, fraților, cum i-a eșit lepra pe nas! E lepra Rusiei! O știi! O cunosc!...

A strigat, a scos revolverul și a tras liniștit și sigur, a tras cu setea crâncenă a omului trecut dincolo de limitele suferințelor. Repanov, lovit în piept, s'a clătinat puțin, dar n'a căzut. A urlat ca o fiară, și-a scos cuțitul din brâu și s'a aruncat asupra lui Cernomorskii. Cu o lovitură i-a spintecat beregata. Cernomorskii, năpădit de sânge de sus până jos, s'a mai ținut câteva clipe cu mâinile de grumazii firoși ai lui Vladimir Axenteevici, apoi s'a rostogolit greu la pământ.

— Doamne, a biruit Mamona, a strigat unul.

— Strivește-l, Vladimir Axenteevici, au strigat ceilalți.

Și a fost o descărcare dementă de patimi care nu se mai isprăvea. Toți, posedați, s'au repezit asupra cadavrului lui Cernomorskii și l-au călcat în picioare și l-au frânt și l-au sfărâmat, amestecându-l într'o masă informă de sânge și de carne.

Constantin Iagorovici, Eftimii Avacumovici și ceilalți fruntași, s'au dat la o parte după ce au pronunțat cuvenitele admonestări sacramentale ale tuturor conducătorilor de mulțimi.

— Tovarăși, să păstrăm disciplina revoluționară! Tovarăși, nu vă lăsați atrași în curselē agenților provocatori!

Obiectiva lor intervenție n'a schimbat însă nimic. Au fost măturați într'un colț cu ea cu tot, până ce nebunia și-a făcut cursul: Abia atunci a putut reapare președintele și biurul adunării pentru a continua discuția, bine înțeles, după ce regretabilul incident a fost comentat cum se cuvenea. Și mult dorita moțiune a fost votată cu unanimitate, cerându-se pace, pământ și drepturi.

Harry Grünberg mânca pentru prima oară din bucatele otrăvite ale revoluției. El a înfipt cel dintâi cuțit în inima lui Cernomorskii. Iși da bine seama. Dar ceeace a urmat, nu-i mai aparținea. Era peste puterile lui. Și totuși, par'că simțea în gură gustul groaznic al teribilului ospăț din care se împărtășise, oricum și el. Un fior l-a cutremurat în toată ființa: mâncase carne de om! Automobilul îl aștepta în drum. Repede s'a aruncat în automobil, fără să mai aibă curiozitatea sfârșitului adunării și a plecat cu mare viteză. Doi muncitori din București îl întovărășeau.

A plecat spre Rusia, spre infinitul răsvrătit, de a cărui ordonare și coordonare geometrică visase o viață întreagă. Plecarea îi era pregătită de mult.

Toată noaptea a gonit mașina. Toată noaptea s'a frământat Grünberg, chinuit de ceea ce fusese el mai înainte, de celălalt Grünberg, de intelectualul problemelor nedeslegate, de literatorul legat de condei și de călimară. În mai multe rânduri și-a evocat figura tatălui său, pe care-l părăsea poate pentru totdeauna, cu bătrânețea lui tristă și nemângâiată. Nu l-a uitat nici pe Andrei Retezeanu. Oare se vor mai întâlni vreodată în viață? Poate. Cine știe? Undeva pe baricade, el deoparte și Retezeanu de cealaltă, și-a zis cu amărăciune. Apoi și-a adus aminte de un drum din copilărie făcut între Târgul Neamțului și Piatra. Peisagiul moldovenesc i s'a întipărit în memorie cu dulceața lui nesfârșită.

— Măi băieți, le-a spus muncitorilor bucureșteni cari glumeau, voioși de aventura ce-i aștepta, voi nu puteți ști ce este ideea de patrie. Numai un om fără țară ca mine, o poate pricepe. Nu vă doresc ceasul când s'o înțelegeți și voi.

Și două lacrimi mari i-au împănjenit privirile. Deodată cu zorii zilei s'a refăcut însă, reaprinzându-și din soarele ce se arăta la

răsărit focul vieții noi ce-i încălzea a doua ființă, a lui Harry Grünberg făptuitorul...

Mașina gonia mereu și gândurile lui o întreceau în goană, mergând departe, dincolo de Nistru, în largul nemărginirii rusești, spre arșița orientului tainic, ale cărui pasiuni nelămurite și crunte doruri neîmplinite i le scriseseră strămoșii în sânge.

Anne-Marie a plecat dela hotel, coborînd scările în fugă, a străbătut piața fără să-și dea seama încotro apucă și s'a pomenit într'o stradă pe unde nu mai umblase niciodată. Multă vreme a rătăcit de colo până colo, fără nici o țintă. De câte ori ajungea la colțul altei străzi, se oprea o clipă, fixa din priviri lungimea străzii și pornea zorită mai departe, ca mânată de o voință streină. Nu înțelegea nimic, nu gândea nimic, nu dorea nimic și nu simțea nimic. Târziu de tot, nici ea nu știa cum, s'a trezit că s'a reîntors de unde plecase, la hotel.

Unii intrau, alții ieșeau. În jur roia lumea și la lumina felinarelor se zăreau fel de fel de fețe necunoscute. Abia în fața hotelului a putut să-și apropie realitatea de ochiul conștiinței și să-și lămurească fapta. Era zdrobită de oboseală fizică și morală. În același hotel sta și Ana. S'a dus la ea. Un îndemn

nepriceput o împingea spre fosta amantă a lui Andrei. O tainică îngemănare sufletească de o zi îi cerea această întâlnire. Otrava ce i se strânsese în suflet mai poștea o răscolire și un clocot. În clipa când a pus mâna pe clanța ușii s'a scuturat înfrigurată. Câteva ore în urmă deschisese cu aceeași mână o altă ușe la un etaj mai sus. Subit, înainte de a intra, deși crăpase ușa pe jumătate, un gând nebun a oprit-o pe loc: — dar dacă a greșit și a intrat din nou în odaia lui Cernomorskii...

— Cine ești? Intră, a zis Ana enervată.

— Eu sunt, nu te speria, a răspuns Anne-Marie râzând tare.

Și s'au îmbrățișat și s'au sărutat. Ana era întinsă în pat și cetea o carte.

— Par'că mai erai cu cineva, a zis privind-o drept în față.

— Nu, dar ezitam să intru. Niciodată nu știi cu hotelurile astea...

A spus și a roșit. Inima îi bătea cu putere. Și-a trântit blana pe un scaun. Trebuia să șadă. S'a tolănit pe un fotoliu, singurul din odaie. Apoi a răs din nou, fără să se poată opri.

— Ce ai, a întrebat-o Ana.

— Nimic, a răspuns printre hohote, n'am nimic. Mă gândeam când urcam scările că groaznic miroase prin hoteluri a om. N'ai băgat de seamă? Eu, să stau într'un hotel,

în fiecare noapte m'ași culca cu un alt bărbat, ori m'ași sinucide, neputând să suport în continuu acest miros iritant.

Ana a privit-o lung, examinându-i amănunțit haina mototolită, părul desmățat și pantofii plini de noroi.

— Aranjază-te puțin, i-a spus cu o tristă blândețe în glas.

— De ce? Nu sunt bine?

— Nu, i-a zis scurt Ana.

— Dar ce am?

— Ce ai? Ești cu haina dezordonată, cu părul despletit și cu pantofii murdari...

Anne-Marie s'a cercetat, potrivindu-și rând pe rând rochia și părul. Privindu-și pantofii, a dat din umeri și a răs iar.

— Ce vrei, a zis răsfițată, à la guerre comme à la guerre! Inchipuește-ți că am umblat prin lași în neștire, am umblat ca să umblu, ca să-mi tocesc nervii și să mă potolesc... Mich auszutoben... Săraca Fräulein, dacă m'ar vedea în halul în care mă găsesc, mi-ar face o morală pestalozziană, bună de scris în cărțile de cetire. Imi pare rău că a murit...

— Și nu mai vorbi prostii, a continuat Ana zâmbind molatec, nu mai vorbi prostii. Hotelul are acest miros de care spui tu; dar îndemnurile lui sunt cu totul altele. Nu știu cum să-ți explic. Asupra mea are o in-

fluență contrară. Mă spiritualizează, dacă ași putea să zic așa, mă scoate, mă izgonește din sfera materiei și-mi sporește singurătatea. Intre acești patru pereți miserabili îmi aparțin mai mult mie însumi decât oriunde și în cadrul lor nu simt deloc nevoia de a mă da cuiva...

Accentele profunde ale glasului Anei au mișcat-o totdeauna pe Anne-Marie. De data aceasta i-au plâns în suflet ca niște sunete prelungi de clopot. Da, Ana vorbea și clopotele sunau de îngropare. Le auzea. În suprasensibilitatea-i nervoasă le și vedea, undeva într'un turn fantastic, le vedea gurile rotunde deschise spre cântare și limbile pornite să silabisească marea jale a coboririi în mormânt.

— Ah, a țipat, sărind în mijlocul odăii, nu mai vorbi. Taci, te rog, căci văd grozav, văd o înmormântare, văd dricul, văd preoții, văd crucea... Taci, te rog... Nu mai vorbi...

Inspăimântată, Ana, s'a ridicat din pat și a cuprins-o în brațe.

— Anne-Marie, draga mea, ce ai, a întrebat-o mângâindu-i fruntea.

— Nimic, nimic, nimic, a răspuns ea tremurând din tot corpul.

— Anne-Marie, mica mea prietenă.

— Nimic, a repetat și s'a liniștit puțin câte puțin.

Ana era obișnuită cu schimbările repezi de umoare-ale Anne-Mariei. O astfel de trecere din răs în țipăt totuși a speriat-o. Domol a silit-o să se așeze în pat, în locul ei.

— Ești bolnavă, i-a zis, întinde-te puțin. Poate ai răcit. Ai temperatură?

— Nu sunt bolnavă, a spus Anne-Marie încercând să zâmbească, dar glasul tău e atât de adânc. Nu pot să-l aud câteodată. Mi se părea că trag clopotele. De mult îmi zicam că în tine trebuie să se ascundă o mare vrăjitoare. Cine-ți ascultă vorba e pierdut.

— O, draga mea, a zis Ana acoperind-o cu un plaid, dacă ași fi vrăjitoare, altfel mi-ași fi vrăjit viața...

— E adevărat, a răspuns Anne-Marie, iartă-mă, și a priceput că fusese nedelicată.

Răsturnată cu capul pe pernă, cu obrazul înfundat în puf și cu buzele strânse copilărește, făcea o figură de o înduioșătoare tristețe. Ana o privea și o mângâia mereu.

— Iartă-mă, a zis din nou Anne-Marie, mi-e frig, mai acopere-mă cu ceva.

Apoi, fără de nici un gest, fără să geamă, fără să spună un cuvânt, a început să plângă. Lacrimile i se scurgeau din pleoape, dese, una după alta, în boabe mari, sprijinindu-se în pernă și făcând lac unde picurau. Un isvor ferbinte, neseecat. Ana le urmărea cu ochii și par'că ar fi voit să le numere, în-

cercând astfel să măsoare cu numărul lor infinitul durerii din care porneau. Biata fată, și-a zis, nu are la pieptul cui plânge! De ce va fi venit la mine? Și a bănuț motivul ce o îndemna pe vara lui Andrei să-și caute un cuib al suferinței tocmai la ea. A bănuț, a înțeles-o și i s'au umezit și ei ochii, gândindu-se la tinereasca și curata tovrășie de soră mai mică ce-i oferea o împrejurare atât de neașteptată.

Anne-Marie a plâns până ce, târziu, liniștită, albă și rece, a deschis ochii mari, privind fără de țintă în golul odăii. N'a vorbit nimic, decât după un timp îndelungat, când Ana, trecându-i mâna peste frunte, a întreat-o dacă se simte mai bine.

— Da, i-a răspuns, dar mă doare...

N'a spus ce-o doare și nici de ce o doare. S'a sculat și s'a îmbrăcat.

— Mă erți, a zis, că ți-am tulburat singurătatea.

— Dar ce vorbești, a spus Ana, ajutându-i să-și desăvârșească toaleta.

— Mă erți, a continuat Anne-Marie, dar n'aveam ce să mă fac. Trebuia. Nici eu nu pricep de altfel bine...

Și s'a pregătit de plecare. S'a apropiat de ușe, dar n'a deschis-o. Rugătoare s'a întors spre Ana.

— Vrei să-mi mai faci un bine? Nu mă

lăsa singură. Du-mă până acasă, a zis. N'ăși avea curajul să plec și nici puterea. Sunt foarte slăbită, fiindcă...

Ana s'a grăbit să-i taie vorba. N'ar fi voit să primească o mărturisire.

— Merg cu mare plăcere, a spus repezind vorbele, căci și așa voiam să fac o plimbare. Până la voi, la Copou, e tocmai atât cât îmi trebuie mie pentru mișcarea zilnică.

— Fiindcă, a vorbit mai departe Anne-Marie, fără a asculta cuvintele Anei, fiindcă azi a murit ceva în mine, cineva, poate eu. Mai știi?! În orice caz, mă duc cu un mort în mine.

Lumea se împutinase mult pe străzi. Se înoptase. Pe strada Lăpușneanului s'au putut strecura nesupărate, braț la braț, lipite una de alta, ca două nenorociri înfrățite. Au urcat apoi spre Copou încetinindu-și pașii. Casele cu grădini, în dreapta și în stânga, așezate pe muchia dealului, se îmbăiau în lumina lunii. Un vânt de primăvară se răspândea cu răsuflete calde deasupra Iașilor. Patimi vechi, focuri de demult, sfărâmaturi de visuri neîmplinite și povești fără de sfârșit, multe, multe povești aromate, se desfăceau de sub aripa vântului, ca să cadă fierbinți în noaptea lăsată molatecă și cu lunecări perfide asupra vechei așezări moldovenești.

— Îți mulțumesc, a zis Anne-Marie ajun-

gând acasă, îți sunt recunoscătoare, dar te rog intră puțin cu mine...

Lassarde a sosit atunci din oraș. Neli-niștit, o căutase peste tot locul și nu i-a dat de urmă. Era cea dintâia oară că nevastă-sa se întorcea, fără a-l preveni, atât de târziu.

— Anne-Maria, nu știam ce s'a întâmplat cu tine, a zis și a cercetat-o din ochi. Imi închipuiam fel de fel de nebunii.

— Uită-te la ea, a spus Ana, ce cap are! A fost la plimbare, a răcit, a intrat pe la mine și am reținut-o, ca să se încălzească. Săraca, ea, oricât ar protesta, mai are încă o undă prelungită de copilărie. Altfel n'ar putea face astfel de prostii.

— Lăsați, vă rog, judecata pe mâine, a zis Anne-Marie sfârșită de oboseală, când mă veți pedepsi cum veți crede de cuviință.

Și abia a putut aștepta plecarea Anei. S'a culcat apoi și a dormit până a doua zi la amiazi, fără întrerupere. Atunci s'a sculat și s'a dus distrată, ca de obicei, împreună cu Lassarde, să prânzească la mamă-sa. Sorocanu i-a primit supărat.

— Ce stupiditate, a zis plimbându-se de colo până colo prin odaie, închipuiți-vă, Cernomorskii a fost asasinat astă-noapte. Se vorbește în tot orașul. S'a dus la o întrunire de a lor, a ținut cuvântare și soldații l-au

omorît. Nu cunosc alte amănunte. Autoritățile noastre au luat întinse măsuri de pază. Se vede că rușii au încbunit de tot. Au început să se ucidă unii pe alții. Bietul băiat, îmi pare rău de el. Era o figură interesantă, deși vorbea cam mult. Era un rus zănatec, dar plin de farmec. Rus adevărat.

Lassarde, înspăimântat, nu credea la început, până ce Soroceanu i-a dat toate izvoarele informațiilor primite.

— Săracul Cernomorskii, a zis frângându-și mâinele, e îngrozitor! Nu știți cât îmi pare de rău! Atâtea zile și atâtea nopți am stat împreună. Eu cred că dacă ar fi scăpat de catastrofa de aici, ar fi putut trăi oriunde în Europa. Nu numai că cunoștea lumea, dar era printre pușinii ruși occidentalizați. Se vede că de aceea a trebuit să moară. De acum Asia și-a reluat drepturile ei asupra Rusiei și cine știe ce are să se mai întâmple!..

Anne-Marie a ascultat spusele tatălui ei, fără să elipească din ochi. L-a ascultat și pe Lassarde tot atât de stăpână pe ea.

— Nu cred, a zis în sfârșit, sunt minciuni cari se colportează.

I se părea că i se întinde o cursă pentru a i se zmulge o mărturisire. Dar tatăl ei stăruia asupra asasinării și Lassarde își plângea prietenul cu toată sinceritatea. Nici așa însă Anne-Marie n'a putut să creadă.

Cu ziua de eri în suflet, nu putea încă primi realitatea zilei de azi. Prea ar fi fost fulgerătoare schimbarea! S'a dus totuși în oraș, ca să-și verifice teribila veste. Lucrul cel mai firesc era să meargă la Ana. Dar n'a îndrăznit. Să urce din nou scările! I s'ar fi părut imposibil.

Temându-se, cu privirile în pământ, s'a furișat prin dreptul hotelului și a mers tocmai la coana Coralița, în Sărărie. Ea știa tot ce se petrecea în oraș. Ea era monitorul ultimelor știri. A găsit-o acasă.

— Da, fetiço, a zis coana Coralița, privind-o bănuitoare și muștrând-o șireată din priviri, am auzit și eu. Groaznic ar fi, ma chère! Nu înțeleg însă ce căuta el, nenorocitul, printre nebuni.

Coana Smărăndița nu credea însă nici dânsa.

— Te pomenești că s'a răspândit iar o știre falsă. Nu băgați de seamă că acum în fiecare zi se naște o minciună nouă? Eu, de altfel, chiar adevărată să fie, n'ași putea primi o veste ca aceasta. Pentru Andrei! Inchipuieste-ți ce-ar suferi el! Cel mai bun prieten al lui!...

Anne-Marie, îndoită, a plecat și din Sărărie, fără a avea puterea să se hotărască a crede ceva precis. S'a dus la spitalul unde știa că lucrează Patridi. La masculin, el era o altă tante Coralița. Deși trecuse amiaza,

profesorul făcea o operație grabnică. Nu l-a putut deci vedea.

Intr'un fund de coridor a zărit o infirmieră plângând, sprijinită la sânul alteia. Plimbându-se în sus și în jos, asculta gemetele înfundate și-și sporea enervarea.

— Domnișoară, nu trebuie să te lași furată de jale, zicea una care părea mai bătrână.

— Dar, dacă l-ai fi cunoscut, a zis aceia care plângea, m'ai înțelege! Imi oferise și căsătoria. Și să nu-i pot duce nici măcar o floare la mormânt! Să nu știu unde e! E îngrozitor! Toată ziua l-am căutat și nu-mi putea da nimeni nici o lămurire. Tâmpiții ăia, nu știau sau nu voiau să spună. Și nici o fotografie n'am dela el!...

Era Mița care-l plângea pe Cernomorskii. Jucase noaptea poker cu niște prieteni. Spre dimineață a năvălit unul dela poliție, o veche cunoștință, ca să-i aducă groaznica știre. A trântit cărțile pe masă și a plecat imediat cu o mașină la Socola. Dar n'a putut afla nimic. Acei cu cari se putea înțelege dau din umeri și nu-i spuneau nimic. Ceilalți râdeau și o jinduiau din priviri.

— Sistrița, sistrița, îi ziceau adușmecându-i urma.

— Idioților, tâlharilor, le răspundea ea, urșilor...

Anne-Marie auzise de legătura lui Cerno-

morskii cu Mița. În clarobscurul coridorului n'o putea însă vedea, iar vorbele, deși le înregistra, nu i le înțelegea, cum de altfel n'ar fi putut înțelege durerea nimănui în clipa aceea.

Ascunsă în ea însă-și, pită după stânca de groază ce-i creștea în suflet, nu mai vedea nimic în jurul ei.

Un glas prelung a strigat în stradă gazeta de seară. Nu l-a mai așteptat pe Patrîdi. S'a aruncat pe scări, sărindu-le repede, cu pași precipitați de veveriță. Și-a închipuit că va găsi ceva în gazetă. Dar nu era nimic. Nici din gazetă n'a putut scoate nici o lămurire. Atunci, strângându-și toate puterile, a luat o hotărîre mare. S'a dus la hotel. Dușmănoasă, încruntându-se în fața lui, l-a oprit pe portar, care tocmai voia să iasă și l-a întrebat:

— Conte Cernomorskii e acasă?

— Cum, doamnă, nu știți nimic, a zis portarul înfruntându-i mirat privirea.

— Ba da, știu, a zis Anne-Marie, întorcându-se ca alungată.

Intr'o fugă s'a dus la Copou, s'a trântit în pat și nu s'a sculat o săptămână. Doctorii au căutat-o în fiecare zi. Lassarde nu s'a mișcat nici o clipă dela căpătâiul ei. Sub privirile lui calde și ale soarelui ce pătrundeau prin geamuri, s'a însănătoșit.

— Ce bun ești, Jean, i-a zis când a început să se ridice în pat, ce bun ești tu! Ești bun și înțelegător. Nu știu cum să-ți spun. Par'că mă renaști. Mă faci din nou. Abia acum încep să te pricep și eu. Imi spunea mie Andrei. Dar te rog să mă duci de aici. Du-mă Jean, cât mai curând, du-mă de aici...

— Te duc, Anne-Marie, a zis Lassarde îmbrățișându-i trupul cald și simțind prima oară că deține pentru totdeauna icoana ce-și zugrăvise în neîntreruptele lui strădanii.

Coana Smărăndița, după ce a plecat Andrei la regiment, s'a sbuciumat mult până ce a putut să ia hotărîrea de a-i vorbi Mariei. Sarcina aceasta era prea mare pentru bunătaea ei. Dar totuș și-a luat-o asupra sa, căci nu vedea altfel o deslegare normală a legăturii lui Andrei. O legătură, «une liaison», așa numea dânsa pecetea cu care pecetluse destinul sufletele și trupurile celor doi tineri. O legătură, deci ceva ce se putea deslega, fără a turbura prea mult ordinea firească a sentimentelor amândurora. Obârșia acestei judecăți, născută fără patimă din mintea coanei Smărăndița, se găsea cam tot în punctul din care a pornit intervenția pentru scoaterea lui Andrei de pe front. La început a crezut că e bine să-și păzească copilul de focul luptelor. Acum credea că e tot atât de bine să-l apere de focul unei pasiuni deopotrivă de primejdioasă.

Ana fusese altceva. Coana Smărăndița, cu ochii ei siguri de femeie umblată în lume, a văzut că nevasta lui Patrîdi, oricât ar fi

fost de frumoasă și oricât ar fi răsbătut cu inteligența dincolo de vămile banalității, era mai mult un prilej de a scăpa din singurătatea de care fuge orice bărbat. Maria, virgină, în adevăratul înțeles al cuvântului, Maria ar fi putut să-l atragă pe Andrei și să-l înlănțue altfel decât Ana. De aceea s'a grăbit coana Smărăndița să-și împlinească datoria de mamă îngrijată de soarta băiatului.

E adevărat că, dacă n'ar fi fost coana Coralita, poate că și-ar mai fi amânat penibila convorbire ce trebuia să aibă. De multe ori, noaptea, frământată de gânduri, s'a oprit îndelung și cu adâncă simpatie asupra Marici. O iubea pe fata părintelui Văleanu. Ajunsese să-i priceapă farmecul liniștit. Parfum de flori din pădure, obișnuia să zică Coana Smărăndița, învelindu-se cu ceața de vis a unei tinereți de mult petrecută. Mirsme de o zi în goana vieții. Și își reamintea întreaga literatură a imperiului al doilea, ce-i trimisese dela Paris în cursul vremii o filozofie tristă și o mai amplă experiență de viață.

— Biata Maria, are să ajungă rău. Cine știe, dacă pleacă de aici, încotro o apucă. Te pomenești că, chinuită de decepții, va cădea în prăpastia în care se mistuesc toate fetele de seama ei. Săraca! Și are un tată atât de cumsecade!

— Ei, acu și tu, o să ne apucăm să-i plângem nenorocirea Mariei, când noi trebuie să vedem de Andrei. Smărăndițo, nu fii ridicolă, îi spunea coana Coralița supărată, fii energică, fii și tu odată mamă. Ai fost romanțioasă viața ta întreagă. Cred că a venit vremea să te gândești și serios...

— Cât despre asta, răspundea coana Smărăndița cu ironie, draga mea, tu, mai ales tu, ar trebui să nu vorbești. Eu romanțioasă? Coralițo, dar se vede că nu-ți mai aduci aminte de trecut. Cine din noi două plângea mai mult la reprezentația Damei cu Camelii? Și cine se răsvrătea împotriva orânduelilor proaste ale societății, mai mult decât tine? Cine? Coralițo, nu-ți mai aduci aminte de divina Sarah? Știi, cum trebuia să te strâng de mână și să te împing în fundul lojei, ca să nu ne facem de răs?

Coana Coralița, mândră de emoțiile ei de demult, zâmbea și se încrunta în aceeaș vreme.

— Dar, ce? Noi facem acum teatru? Noi trăim, Smărăndițo. Iaca, unde se vede deosebirea dintre noi.

Și coana Smărăndița, într'o bună zi, a oprit-o pe Maria după masă, ca să-i vorbească.

— Vezi, Mario, i-a zis, n'ași vrea să mă judeci greșit și nici n'ași dori să-mi porți

ură mai târziu. De iubit știu că n'ai să mă mai iubești. Se vede însă că în viață trebuie să acceptăm și nedreptăți de acest fel.

Maria s'a așezat dreaptă în fața coanei Smărăndița și a priceput. obrazul i s'a roșit, apoi a pălit repede. Ochii i s'au deschis mari, iar gura i s'a întins pentru primirea unui zâmbet ce nu mai sosea.

— Știu ce voiți să-mi vorbiți, a zis, adîindu-și tâmplele cu amîndouă mâinile.

Coana Smărăndița a oftat.

— Fetișo, ați greșit. Și tu, și el. Dar el e mai vinovat. El trebuia să-și dea mai bine seama, ce se poate și ceeace nu se poate. O fată tânără ca dumneata, nu trebuie zăpăcită. E o crimă, a zis coana Smărăndița, trecînd cu vorba dincolo de gândurile sale.

— O crimă, a întreat Maria putînd în sfârșit să zâmbească, nu înțeleg de ce ar fi o crimă!

Și a roșit din nou, de data aceasta aprinzîndu-și în fața bujorii dragostei ei adînci.

— Să nu ne legăm de cuvinte, a stărunit coana Smărăndița. E, dacă vrei, o ușurință de neiertat. Explicații, de sigur, se găsesc destule, cum se găsesc de altfel pentru orice lucru în viață. Ați fost multă vreme împreună. În spital s'a creat între voi fatala intimitate dintre un bolnav și o soră de caritate. Mai era apoi și atmosfera sufle-

tească foarte delicată a convalescenții, cu reminiscențele ceasurilor de febră și cu îndemnurile pulsațiilor noi de viață. Eu înțeleg. O vorbă scăpată într'un amurg. O privire aruncată în neștire. O strângere de mână mai caldă. Recunoștința amestecată cu sentimente nelămurite. Toate le înțeleg. Dar nu-i era permis lui Andrei să meargă mai departe, mai ales că erai o pribeagă ocrotită în casa noastră. Nu-i era permis, fetițo. Eu îmi dau seama ce vorbesc. Andrei nu mai este un băiat, care să nu-și poată cântări îndeajuns faptele. El e acum un bărbat în toată puterea.

Maria a simțit fiecare cuvânt al coanei Smărăndița, ca pe o săgeată înfiptă în carnea ei. Umilită, le-a primit pe toate cu pieptul deschis.

— Eu cred, a zis, că toate explicațiile și mai ales toate detaliile ce mi-ați dat sunt dincolo de mine. Nici odată între noi nu s'au petrecut astfel de — iertați-mi vorba — copilării. Mai ales ca soră de caritate, cum bine spuneți, eu n'am întrebuintat mijloace, nici un fel de mijloc de care să-mi fie rușine. Vă mărturisesc acest adevăr, nu ca să mă desvinovățesc, dar pentru ca să nu aveți cine știe ce părere de rău, vreodată, gândindu-vă că ați ocrotit o pribeagă la casa dumneavoastră. Și nu cred că domnul Re-

tezeanu s'ar fi apropiat de mine mânat numai de slăbiciunile boalei sau de alte pricini mărunte și trecătoare. Nu-l judecați atât de aspru și nu căutați să mă umiliți prea mult și pe mine. Greșeala noastră cred că are izvoare mai simple și mai adânci. N'ași putea să vă certific pentru dumnealui, deși n'am nici un motiv să mă îndoiesc de sinceritatea cu care m'a obișnuit. În cât mă privește însă pe mine, sunt sigură.

Cuvintele Mariei, străbătute de durerea unei simțiri pline, caldă și tristă, au pătruns cu răsunete prelungi în mintea coanei Smărăndița. Niciodată nu și-ar fi închipuit dânsa că fetița, ale cărei monosilabe și îngăimări modeste le cunoștea, ar fi fost în stare să-i vorbească în acest fel, cu atâta mândrie reținută și cu atâta limpezime de spirit.

Maria, era adevărat, făcea un efort peste puterile ei. Frângea cu fiecare cuvânt o bucată din inimă și-o asvârlea la picioarele mamei lui Andrei.

— Eu nu prea pricep ce vrei să-mi spui, a zis coana Smărăndița zăpăcită.

— Vreau să vă spun că-l iubesc pe fiul dumneavoastră, a răspuns Maria, cu o îndrăsneală și cu o înfrângere de inger în glas.

— Ce nenorocire, fetiço, ce nenorocire pe capul tău. Și eu, care nu mi-am dat seama

mai din vreme, ca să te apăr de o astfel de erezie, a exclamat coana Smărăndița, acoperindu-și fața cu palmele.

Maria a tăcut o clipă.

— Eu, care am și eu partea mea de răspundere. Și ce va zice tatăl tău, dacă întâmplător va auzi. Și cum are să mă judece. De altfel, pe bună dreptate, a continuat coana Smărăndița.

Maria, în clipa cât a tăcut, și-a luat hotărîrea ce trebuia să ia, hotărîre pe care de altfel o dorea și coana Smărăndița.

— Nu trebuie să vă neliniștiți prea mult, a zis, precipitându-se, de oarece vă ușurez situația. Vă aduceți aminte că voiam să plec. V'am rugat chiar, dar dumneavoastră nu pricepeați atunci și ați stăruit ca să rămân. Acum cred că-mi dați voie...

Coana Smărăndița, înduioșată, i-a luat mâinile Mariei și a sărutat-o.

— E tocmai ce voiam eu să-ți spun, dar îmi era foarte greu. Mario, îți mulțumesc. Ești o fată cuminte. Mario, ești cea mai bună fată pe care o cunosc și am să-ți rămân totdeauna recunoscătoare.

Maria a mai tăcut o clipă de adâncă concentrare, apoi și-a ațintit privirile muiate de milă asupra coanei Smărăndița. Intreagă mărturisirea ei și toată frământarea mamei lui Andrei aveau o notă profund ridicolă.

prin distanțele sufletești dela cari își vorbeau ele.

— Nu-mi fac decât datoria față de mine însumi, a zis Maria, deci nu aveți de ce să-mi mulțumiți.

— Nu, nu fetițo, ești pur și simplu adorabilă, repeta mereu coana Smărăndița, și trebuie să-ți mărturisesc că-mi pare nespus de rău... regret... da, da... regret că trebuie să pleci...

Ar fi dorit să spună altceva, dar și-a schimbat vorba. Ar fi dorit să-i spună Mariei că dacă n'ar fi fost ceeace era, ar fi putut foarte bine să se oprească pentru totdeauna în casa ei.

— Da, da, fetițo, regret foarte mult, dar ce să facem? Putem noi să ne împotrivism soartei?

— Nu, nu putem, a răspuns Maria cu lacrimi în glas, jignită până în adâncul sufletului.

— Dar nu-i nimic, a zis coana Smărăndița, ușurată acum și mulțumită că a trecut atât de ușor peste o grea corvadă, nu-i nimic. Tinerețea vindecă toate rănilile. Te duci, are să treacă o vreme oarecare, ai să-ți mai aduci aminte din când în când de tot ce a fost și pe urmă uiți, căci așa se uită sentimentele aceste pripite într'o zi de primăvară.

Maria a simțit în sân povara rodnică a

dragostei. Vorbele dulci ale coanei Smărăndița i-au sbiciuit-o. De aceea n'a putut să tacă. Intâia oară în viață s'a simțit femeie. Undeva, în zarea conștiinței, vedea îndreptându-se spre ea două mânușițe.

— Da, mă duc, a zis răspicat, dar de uitat n'ași putea să uit. Aceasta să nu mi-o cereți. Chiar dacă ași vrea și n'ași putea.

— Ei, fetițo, draga mea, a mângâiat-o coana Smărăndița.

— N'ași putea, fiindcă eu nu mai sunt acum o fetiță, a mărturisit Maria îndreptându-se din umeri, eu i-am spus și domnului Retezeanu când ne-am despărțit, i-am spus că dacă nu-l voi mai vedea, totuș n'am să-l uit niciodată, căci îl port în mine...

— Ce spui, a strigat coana Smărăndița, și a căzut într'un fotoliu.

Dar Maria nu i-a mai răspuns nimic. Dreaptă, albă, cu ochii străfulgerați de adevăr, a ieșit și a plecat. Coana Smărăndița a rămas uluită, și-a frânt mâinile neputincioasă, și a chemat la sfat întreagă familia. Un sfat fără de sfârșit, la care au luat parte mai ales coana Coralița, Soroceanu și Niculae, socotit fiind și el de al casei.

Coana Coralița era categorică.

— Să facă și ea ce fac altele de seama ei. Vreun doctor... Ceva... vre-o moașe... Soroceanu era mai omenos.

— Eu cred că ar fi bine să-i dăm niște bani. Nu poți cere, în definitiv, biata fată...

Niculae a reprezentat morala populară.

— Să-i vorbesc eu popii. O bătae bună, ruptă din rai...

Coana Smărăndița a acceptat toate sfaturile, dându-și însă seama, pe măsură ce le primea, că se va găsi din nou în fața voinții lui Andrei. O groază nebună o apuca gândindu-se că iar va avea de suferit din partea unui băiat pe care nu-l putea pricepe, pe ale cărui drumuri sufletești nu avea cum să pătrundă și de ale cărui înțelepciuni triste și primejdioase nu avea cum să se apropie. Dânsa a înțeles totdeauna că Andrei era o fire excepțională, căci totdeauna a gustat farmecul înălțimilor lui morale și intelectuale. Dar nu înțelegea încotro vrea să meargă. Ce urmărea? Atunci când a căutat să-l scape de amenințarea aripilor morții, s'a înverșunat și s'a asvârlit cu patimă spre prăpastie. Dar acum ce va face? Unde-l va duce temperamentul lui nenorocit?

— Nu știu dacă am făcut bine ce am făcut, a zis coana Smărăndița. Tare mă tem că mă paște o nouă catastrofă.

O întoarcere de pe calea apucată nu se mai putea însă închipui.

— Am greșit, n'am greșit, a continuat

dânsa sdrobotă de durere, tot aci vine. N'ăși mai fi în stare să aleg acum ce e bine de ce e rău. Răsboiul acesta s'a revărsat ca un puvoi, a desfăcut lumea din încheeturile cele vechi și ne-a aruncat pe toți, unii peste alții, într'o apă mare în care ne vom înneca de sigur. Nu vedeți? Ori în ce parte te uiți, acelaș dezastru ți se arată.

Coana Smărăndița vorbea, dar nici So-roceanu și nici coana Coralița, n'o ascultau. În numele ei și peste capul ei, având, bine înțeles, sprijinul puternic al lui Niculae, au căzut repede de acord între ei, stabilind în amănunte, planul operei de salvare...

Maria pregătise de mult pe tatăl ei, astfel încât părintele Văleanu n'a prea fost surprins când și-a văzut fata intrând pe ușa mizerabilei lui chilii din mahalaua Tătărășilor. S'a bucurat, chiar, și a întrebat-o, glumind, dacă va avea tăria să se obișnuiască cu sărăcia, după ce a gustat din toate bunățile la masa boierilor.

— Dar, ce crezi, tată, că m'am schimbat, a zis Maria.

— N'ăși putea să zic, i-a răspuns părintele Văleanu, îndoit, dar mi se părea mie câte-odată că m'ai cam părăsit. Ori poate că aveam eu idei proaste de om fără treabă. În orice caz, fata tatei, m'am gândit de multe ori la tine și-ți spun drept că-mi era

teamă adeseori să nu te pierd în furnicarul acesta de streini.

— Cum, streini, l-a întrebat Maria.

— Streini, ca toți streinii, a zis părintele Văleanu dând din umeri.

Maria n'ar fi vrut să mai stăruie, dar tatăl ei s'a legat de vorbă.

— Da, da streini. Nu seamănă cu noi. Au vorbe repezite, grecești, franțuzești, cum vor fi. Nu-mi plac. Și mint cu ușurință și râd prea des și n'au statornicie. Nici gospodari buni nu sunt. Nu vezi tu ce-i pe-aici. Abia aștept să ne întoarcem acasă. Fie mare România, fie mică, cum va da Dumnezeu, dar să se isprăvească odată, căci nu mai pot.

— Tată, a protestat Maria, te rog nu-mi vorbi așa.

— Bine, bine, știu eu că voi tinerii aveți alte păreri. Tocmai eri am primit o scrisoare dela Traian. S'o citești și tu. E plină de iluzii. Acum l-au făcut locotenent. Mi-a trimis și niște bani. E mutat la statul major al diviziei, la serviciul de informații.

— Vezi, tată, a zis Maria, streinii ăștia mor pentru noi și noi ne mulțumim să-i informăm...

— Dă, i-a răspuns părintele Văleanu visător, ai dreptate, mor și mor mulți, poate prea mulți și prea fără rost, săracii...

Maria a curmat repede conversația. In-

frigurată, s'a apucat să deretice prin odaie, ca să nu aibă vreme să se gândească prea mult la suferințele ei. Deschizând fereastra a dat cu ochii de proprietara casei, care se potrivea în curte.

— V'ați mai mutat și pe la noi, domnișoară, a zis bătrâna cu răutate. E bine, e foarte bine...

Maria a închis fereastra, de teamă să nu se înceapă o sporovăială fără de sfârșit. A făcut pe urmă patul părintelui Văleanu, iar ea s'a culcat pe divan. Toată noaptea n'a dormit, și a evocat clipele de fericire petrecute în brațele lui Andrei, a reîntregit cu amănunțimi infinite salba nădejdilor ei de viitor și a reușit să-și înlăture din suflet orice urmă a torturilor morale ale zilei. A plutit până dimineața în leagănul dragostei, alintându-se într'o dulce visare.

* * *

Niculae, a doua zi, după ce și-a isprăvit slujba pe lângă coana Smărăndița și coana Coralița, a pornit posac, cum era el, cinstit și colțuros, spre Tătărăși, la părintele Văleanu.

Judecata îi eră simplă, ca și soluțiile pe cari le avea în vedere.

— Auzi, tu, madama...

Madamă, era vorba lui de dispreț și de înjurătură, pentru femeile căzute în păcat.

— Bună ziua, părinte, a zis, intrând în odaie.

— Bună să-ți fie inima, i-a răspuns părintele Văleanu.

— E bună, n'ași putea zice că e rea, a mormărit Niculae, căutând un loc unde să-și așeze pălăria.

— Ce vânturi?

— Nu bune...

— Auzi aci. Șezi și spune.

Niculae și-a pus pălăria într'un colț, apoi s'a înfipt într'un scaun și a tușit ca să-și dreagă glasul.

— Dumneaei nu-i acasă?

— Nu, e la spital. De ce?

— E mai bine așa. Să fim singuri.

— Dar, ce e omule? Vorbește.

Pregătirile lui Niculae, țărănești, domoale, greoaie și nătângi, nu anunțau nimic bun. Părintele Văleanu era obișnuit cu acest fel de a vorbi. Până ce ajungeau oamenii din satul lui să-și spună păsul, până ce-și desfăceau ghemul vorbelor, cu ocoliri, cu popasuri, cu întrebări și răspunsuri aduse pe departe, sfinția sa asculta mulcom, gândindu-se la altceva. De data aceasta o presimțire rea îl neliniștea.

— Vezi, părinte, s'a urnit Niculae, este o vorbă: răul să-l tai din rădăcină.

— Ai dreptate, Niculae, a întărit părintele încruntând din sprâncene.

— Așa mă gândeam și eu. Cum să n'am dreptate? De aceea am și venit. Imi ziceam că noi doi ne înțelegem mai bine. Ii spuneam și cocoanei acasă, când am plecat. Mă duc la părintele, să vorbesc eu cu el. Suntem cam din aceleași părți, ne potrivim la vorbe. Ce să zic? Olteni amândoi.

Părintele Văleanu era preot de legea nouă. O distanță considerabilă se pusese între el și sătenii lui. Cuvintele lui Niculae, în alte împrejurări, l-ar fi făcut să zâmbească. Acum, amărît, le-a primit că pe niște peceți ale nenorocirii în care l-a aruncat o pribegie despre sfârșitul căreia nu-și putea face o idee clară. Aceleași vorbe, el și Niculae? Gospodăria lui de acasă, din Prisaca, i-a răsărit dintr'odată vie în minte. O clipă s'a revăzut intrând în Făgăraș, în trăsura lui trasă de vestiții lui cai lipițani, salutat cu respect de negustori și primit cu plecăciuni de domnii din oraș. Rău ajunsese.

— Așa-i, Niculae, vorbește, a zis părintele copleșit de îngrijorare.

— Vezi, părinte, a continuat Niculae, înăsprindu-și glasul, țara asta n'o cunoști. E țară de boeri. Și boeru-i boer. Stă de vorbă cu tine, fie că te înjură, fie că te laudă, pe urmă o dă pe franțuzește cu ai lui și tu rămâi la poartă cu mâna goală. Poftim de mai zi ceva. Chiar dacă ai vrea, și n'ai cum. Nu poți.

Părintele Văleanu s'a enervat.

— Ascultă, Niculae, a zis, te-ai boerit și dumneata. Nu pricep nimic din ce spui. Vorbești franțuzește. Intoarce-o pe românește. Ce vrei?

— Eu n'ași vrea nimic, părinte, a răspuns Niculae, simțind cu instinctul lui de țăran în ce parte lovise, apoi a zâmbit spunându-și în gând: nu-i place popii...

— Dar atunci cine vrea, a întrebat părintele Văleanu, râzând, dacă dumneata nu vrei nimic?

Și în inimă l-a săgetat fără de veste o teamă nelămurită, cum a rostit aceste cuvinte.

— Cocoana vrea, părinte, a răspuns brutal Niculae, dânsa m'a trimis să-ți vorbesc.

— Atunci spune-mi ce vrea dumneaei, a zis părintele regretând însă îndată, fără să știe de ce, că a grăbit precizarea rostului venirii lui Niculae.

Maria i s'a arătat ca o vedenie. Ce s'a putut întâmpla cu ea? Ce-a putut face? Abia acum începea să despice cu mintea revenirea fetei la el. Ii spusese de mai de mult că se reîntoarce. Dorea și el să-și aibă copila aproape. Se săturase de singurătate. Dar totuși Maria se învelea par'că într'o taină totdeauna când îi vorbea. Seara trecută mai mult decât oricând.

— Spune-mi ce vrea cocoana, a repetat

cu osânda întrebărilor fără de răspuns în suflet.

— Părinte, să nu te superi, a stăruit Niculae, dar cocoana n'ar fi lăsat-o pe domnișoara să plece, dacă nu i-ar fi făcut domnișoara un bucluc prea mare. De aceea ziceam că răul trebuie tăiat din rădăcină. Nu știu cum să-ți spun. Domnișoara Maria s'a încurcat cu băiatul cocoanei. Ce-o fi fost, cum n'o fi fost, Dumnezeu să-i știe. Bag seama, unde l-a îngrijit în spital. Unde au stat prea mult împreună. Nu știu. Destul și bine, că s'au încurcat. Și cocoana nici nu vrea să audă de astfel de lucruri. E foc.

Părintele Văleanu a primit fiecare cuvânt al lui Niculae, ca pe o izbitură de mai în cap, s'a gârbovit sub ele treptat, apoi, dintr'odată, s'a ridicat cumplit din umerii lați, pletele înelate i s'au răsvrătit pe frunte și ochii i s'au aprins.

— Omule, a zis răspicat, mie să nu-mi vorbești prostii. Ce e aia încurcat? Fata mea nu se încurcă cu nimeni. Ne-om potrivi noi la vorbe, numai cât eu le cântăresc și dumneata nu poți. De altfel nici n'ai cum. Nu mă supăr. Fata mea și băiatul cocoanei se vor fi îndrăgostit unul de altul. Se prea poate. Sunt tineri. Deși ar fi fost mai bine să-și vadă amândoi de alte treburi, acum în vremurile astea. Cocoana nu vrea să știe

de această dragoste a lor? E în dreptul ei. Nici eu nu vreau. Poate fi deci liniștită. Nu se va întâmpla nimic. Spune-i aceasta din partea mea. Și să-i mai spui că domnul Retezeanu nu mi-a cerut până acum fata, ca să-i pot da răspunsul cuvenit.

Niculae s'a ridicat în picioare. Și-a luat pălăria din colț și s'a îndreptat și el din șale. Asprimea părintelui Văleanu l-a rănit. Pe fața lui bătrână s'a strecurat o umbră de răutate.

— Părinte, a continuat, eu zic încă odată că n'ași vrea să te superi. Prostii? Dar de ce-ași spune eu prostii la vârsta mea? Am vreun folos? Eu nu vorbesc decât ce știu și ce văd, părinte, noaptea și ziua...

Ultimele cuvinte însă nu le-a rostit. Numai le-a gândit, reintrându-și cu șiretenie și cu frică în rolul lui de lacheu bine stilat.

— Eu atâta spun, că m'a trimis cocoana și că tot dânsa mi-a zis să te rog ca toată povestea asta, s'o lămurești grabnic cu domnul Soroceanu. Postește la el. Eu te duc, dacă vrei...

Părintele Văleanu a stat o clipă la în-doială, a tăcut, și apoi s'a hotărît.

— Haidem, a zis, îndreptându-se grăbit spre ușe.

Nu-și da bine seama ce face. E bine că se duce? Nu e bine? N'ar fi fost mai cuminte

să fi vorbit mai întâi cu Maria? Ori un vreun sfat să fi cerut dela cineva. Sentimentul de mândrie a biruit în el. Să i se trimită printr'un servitor astfel de vorbe. Prea era mult! Oricâtă recunoștință i-ar fi datorit bătrânci boieroaiice, o umilire ca aceasta nu putea răbda. Și la urma urmei, de ce n'ar fi putut sta Maria alături de Retezeanu?

— Haidem, a repetat convins, punând mâna pe clanță.

Și nu i-a mai vorbit pe drum nici un cuvânt lui Niculae.

Călca sdravăn și râdea tare ori de câte ori sărea câte o baltă, ivită ca o bubă neagră-verzue în mijlocul caldarâmului deschocat.

— Haidem, își zicea cu înverșunare.

Niculae râdea și el, sărind pe urmele popii, dar râdea din alte pricini. Râdea de orbirea unui tată care nu-și cunoștea plodul. El nu văzuse dela început cu ochi buni acceptarea Mariei la masa coanei Smărăndița. I se părea că se făcea un urcuș prea repede pe scara norocului. De câte ori servea la masă, se oprea în dreptul ei aplecându-se mai tare, cu un zâmbet îndoelnic pe buze, având aerul că-i face o concesie. Și o cerceta pe furiș din ochi, ca s'o surprindă greșind vre-o mișcare. Dar Maria nu greșea. Simplă, liniștită, mânca frumos, surâdea în dreapta.

răspundea în stânga, ca și când ar fi stat la aceeaș masă din copilărie. Niculae primea totdeauna cu uimire acest spectacol minunat pentru el, aproape nepriceput și ridicul în aceeași vreme. El învățase toate purtările bune o viață întregă cât a stat la casa Retezenilor, dar i s'ar fi părut o nebunie să se slujească pentru el însuși de ele. Avusese un ochi sigur, care înregistrase cu multă finețe toate mijloacele superioare pe cari le întrebuintau mai marii lui, ca să se deosebească de ceilalți muritori, dar, în taină, se învelea cu obiele peste ciorapi și nu i-ar fi tihnit o mâncare, dac'ar fi fost silit s'o mănânce cu furculița și cu cuțitul deodată. Și, când colo, fata popii din Prisaca...

— Hm, o s'o vedem noi mai târziu.

Un glas ascuns i-a șoptit lui totdeauna că poticneala domnișoarei va trebui să vie spre justificarea sentimentelor lui de ierarhie socială. Și această poticneală era aci.

— Nu-i vorbă, are și cui să-i semene, își zicea.

Părintele Văleanu mergea dârz înainte, iar Niculae îl privea din urmă cu mult dispreț, gândindu-se că ce naște din pisică șoareci mănâncă și că unde sare capra sare și iada. Filozofia lui populară îi mustea în creier, crudă și triumfătoare. El se dusese la părintele Văleanu, crezând că poate să-i înles-

nească o deslegare omenească a lațului cu care-l prinsese soarta de gât. Nu-și închipuise că tatăl Mariei ar avea aceeaș prostească credință că e și el unul dela masa coanei Smărăndița. Dar, la așa copil, așa tată!

— Bietul, nu crede că pușorul i s'a dat dorului de-abinele. Nu s'a încurcat. Săracul!

Și în capul de holtei, cinic din partea femeilor, al lui Niculae, a început să zumzăe un cântec pornografic auzit într'o seară la mahala.

— Aci? a întrebat părintele Văleanu, oprindu-se în dreptul casei din strada Păcurari înaintea căruia s'a oprit Niculae.

— Aci părinte, a zis Niculae obosit de o cale atât de lungă, aici, dar să mă lași să intru eu întâi, ca să te anunț.

— Bine, anunță-mă, a zis părintele Văleanu, privind fix înainte.

Apoi s'au urcat amândoi pe scări.

Soroceanu, plictisit, se așezase pentru așteptare lungă. A sărit deci de pe divan, când i s'a spus de Niculae că-i aci părintele Văleanu, și a răs mulțumit, împrumutând însă repede o mutră de circumstanță. Iși da seama că nu era lucru ușor să facă nefăcută o faptă cu rămuriri mai întinse decât și-ar fi închipuit coana Coralița. Era Andrei, era Maria și era părintele Văleanu, cari i se așezau în cale ca un bolovan greu de ridicat, fiecare în

parte. La Andrei nici nu se prea gândea. El era deocamdată departe. Cu Maria nu avea rost să vorbească decât mai târziu. Singurul asupra căruia trebuia să-și îndrepte tentaculele cu multă stăruință și de îndată era părintele Văleanu. El era de altfel partenerul lui adevărat și poate singurul hotărâtor.

— Dacă acceptă pactul, toate se simplifică, își zicea. Andrei va vedea în ce lume a intrat, Maria se va mărita cu un băiat bun la ea acasă, iar lumea cealaltă va uita cu bunăvoință.

Soroceanu fusese însărcinat și cu alte misiuni delicate de acest soi. Pe toate le împlinise cu succes. Avea el o metodă simpatică a lui de a unge hapurile amare ale vieții cu o miere de o specială calitate moldovenească. Era mândru de acest talent de persuasiune și la sfârșitul fiecărei opere de binefacere, cum le numea el, își făcea gura ciutură și se bătea cu satisfacție peste burtă.

Dacă ar fi avut deaface cu un om pe care să știe cam din ce parte să-l fure, nu s'ar fi temut de nimic. Dar părintele Văleanu era închis aproape pentru toate posibilitățile lui de a-l înțelege.

— Preot dela țară. Pribeag necăjit. Lipsuri...

Aceste toate erau însă mai mult vorbe

fără cuprins cari nu-i indicau decât vagi puncte de orientare în tentativa de asasinat moral ce întreprindea, cu îndrăzneală, cu oarecare notă glumeață în judecarea lucrurilor și cu foarte multă dorință de a face bine.

— Intră, a strigat, când a auzit bătăi în ușe, intră, a strigat a doua oară, îngroșându-și glasul, pentru a-și da mai multă importanță.

Apoi s'a sculat, îndreptându-se din spate tocmai în clipa când s'a arătat în pervaz părintele Văleanu.

— Plecăciune părinte, a zis surâzând, șezi, te rog, ia o țigară dacă obișnuiești, ca să vorbim apoi pe îndelete, ca doi oameni mai vârstnici, cari pricep realitățile altcum decât tinerii. Nu-i așa?

— Mulțumesc, i-a răspuns părintele Văleanu rece, rămânând un moment nehotărît în picioare.

Acest moment a fost suficient pentru ca Soroceanu să-i măsoare cu privirile silueta puternică și să-i cântărească din fugă capul energic solid pe grumaz. Suficient ar fi fost momentul ca să-l convingă și despre inutilitatea încercării ce făcea. Dar Soroceanu era grăbit.

— Cerbicia, cerbicia, nu-mi place, și-a zis cel mult în treacăt, impresionat de înfățișarea severă a tatălui Mariei, care nu avea

nici abdomenul tradițional popesc, nici nasul roșu și nici privirile șirete de miel al Domnului.

— Șezi părinte, a stăruiț din nou.

Părintele Văleanu a șezut. S'a așezat cu grijă pe un fotoliu. A șezut și a tăcut. Soroceanu a trebuit deci să înceapă cam nepreparat și fără înconjururi.

— Părinte, îmi pare rău că nu ne-am văzut mai des. Ne-am fi cunoscut mai bine și ne-am fi putut urni vorbele mai ușor.

Părintele Văleanu a zâmbit cu amărăciune.

— Aveți dreptate.

— Te-am rugat, dragă părinte, să treci pe la mine, ca să ne lămurim, a zis Soroceanu, și să-ți spun că dacă ți-ași putea fi de folos cu ceva... Știi, că au greșit amândoi. Eu, ca de altfel și doamna Retezeanu, suntem de părere că mai vinovat e el. Dar, în sfârșit, ce să-i facem. Așa e viața. Copiii greșesc și noi suntem făcuți ca să le îndreptăm greșelile.

Soroceanu simțea că sub privirile tăioase ale lui Văleanu își pierde șirul și nu poate întrebuița tonul insinuant, voit flecăreț, pe care îl întrebuița el cu multă măiestrie, în astfel de prilejuri. Părea că se pregătește mai mult de o predică îmbâcsită. Enervat, n'a mai continuat. S'a oprit brusc și s'a uitat întrebător la părintele Văleanu, care și-a

sprijinit capul într'o palmă, l-a ascultat cu tristeță și i-a răspuns potolit.

— Eu cred că este tot atât de vinovată și fata. Dar vina lor nu-i tocmai atât de mare. În sfârșit, s'au mai văzut astfel de cazuri, cari s'au isprăvit cu bine. În orice caz nu-i nici un motiv ca să vă neliniștiți. Maria va face ce-i voi zice eu. Pe domnul Retezeanu să-l stăpâniți dumneavoastră. E simplu.

Soroceanu s'a ridicat în picioare.

— Așa ar fi, părinte, dacă n'ar fi lucruri mai grave la mijloc.

— Ce lucruri? Nu pricep.

— Ei, părinte, ce să-ți spun mai mult?

Părintele Văleanu s'a ridicat și el de pe fotoliu. O undă întunecată i-a trecut peste frunte.

— Domnule Soroceanu, a zis stăpânindu-și glasul, ați trimis la mine pe Niculae să-mi vorbească. Rău ați făcut. Nu se trimite o slugă cu o astfel de solie. Mi-a spus și el ceva asemănător. Eu i-am trecut însă obrăznicia — iertați-mi vorba — în socoteala prostiei. Acum văd că și dumneavoastră ... Domnule Soroceanu, sunt un biet om rătăcit pe aici. Dar să știți, domnule Soroceanu, că-mi apăr cinstea familiei cu orice preț. Atâta mai am acum. Să vă gândiți la acest lucru.

Soroceanu, surprins, s'a uitat lung la pă-

rintele Văleanu, admirându-i candoarea judecății. S'a apropiat apoi de el și i-a vorbit cu căldură.

— Părinte, pentru numele lui Dumnezeu, te rog să nu-ți închipui că noi am voit să-i stricăm buna reputație a fetei, pe care noi am iubit-o cu toții. Nu știu ce ți-a spus Niculae. El e în orice caz un măgar bătrân. Adevărul este însă așa cum ți-l afirm eu. Maria însăși l-a mărturisit. Ce mai vrei?

Părintele Văleanu s'a cutremurat. Mătăhălos s'a lăsat iar în fotoliu, apoi și-a acoperit fața cu palmele, stând multă vreme nemișcat. Târziu s'a descoperit și a oftat adânc.

— Maria? Fata mea? a întrebat înspăimântat.

— Da, părinte, dânsa, i-a răspuns Soroceanu.

— Nu se poate, a răspuns dârz părintele Văleanu, nu se poate. Și dacă s'a întâmplat o nenorocire, atunci să știți că mi-o plătiți. Fata mea a fost curată, ca o floare. Fata mea n'a fost târfă sulemenită de București. Cine știe ce i-ați făcut. Cine știe cum ați ademenit-o. A, nu, cu mine însă nu vă jucați. Să ți-o însemni bine, domnule.

Soroceanu s'a dat câțiva pași înapoi, în fața exploziei neașteptate a popii, a zâmbit

cu dispreț și s'a încorsetat în mândria strămoșească. Elegant, cu un gest degajat și-a aprins o nouă țigare, a pus frumușel chibritul nestins pe scrumieră, apoi a vorbit liniștit.

— Părinte, nu e obiceiul meu să mă intimidez și nici nu m'au supărat vreodată vorbele necontrolate ale unui om lovit de soartă. Prin urmare, nu-ți răspund. Ceeace pot să-ți spun hotărît e că fata va avea, probabil, un copil și că familia noastră e gata să-ți stea în ajutor, ca să repare cumva incontestabila nenorocire...

Cu stânga a descuiat un sertar al mesei și cu dreapta a pus pe masă un pachet gros de hârtii de câte o mie.

— Poftim. Noi suntem înțelegători. Noi nu vrem să-ți rămânem datori cu nimic.

Părintele Văleanu nu-și credea ochilor. S'a uitat la Soroceanu și s'a uitat la bani. O clipă a văzut-o pe Maria aruncată în noroi. În altă clipă a auzit goarnea soldaților liberatori cari au intrat în Prisaca. L-a văzut și pe Retezeanu la Brașov, în retragere.

— Cum? de ăștia-mi erați, a urlat ca străpuns de-o suliță, de ăștia-mi erați? Am auzit eu că sunt pe aici ciocoi cari fură fetele oamenilor, le necinstesc și le plătesc pe urmă cu bani. Am auzit. Dar eu nu sunt slugă pe

moșiile voastre. Eu sunt neam de cioban, domnule, haiduc mă fac și, uite, cu mâinile astea, cu cari ridic potirul în fața altarului, cu ele îi sucesc gâtul ăluia de-mi calcă cinstea mea. Bani?, dar cine mă poate plăti pe mine cu bani!

A strigat, a luat pachetul cu bani de pe masă, l-a călcat în picioare și a ieșit trântind ușa în urma lui, de s'au cutremurat pereții. Soroceanu a rămas o clipă mut de spectacolul ce i s'a arătat. La o astfel de scenă nu se aștepta. Nevastă-sa a năvălit în odae, să vadă ce s'a întâmplat.

— Ce e dragă?

El a dat din umeri și a răs.

— Ma chère, nu se poate face nimic. Le vieux popa, il est fou...

* * *

Maria s'a întors dela spital, a așteptat o vreme până a venit tatăl ei, i-a primit prăpădul de ocări și a plecat de acasă.

— Tată, i-a zis din prag, nu-l înțelegi pe Andrei și nu mă înțelegi nici pe mine. Ești din altă lume și dumneata, ca și ai lui.

Era atâta oarbă pornire în cuvintele potolite ce rostea, încât părintele Văleanu a încercat ultimul argument. Și-a ridicat mâinile asupra ei. Brațele i s'au bălăbănit o clipă peste cap, ca doi drugi năpraznici, dar

n'au lovit, căci fata, liniștită, i-a înfruntat mânia și a ieșit pe ușe.

— Are să-ți pară rău, tată, de ce-mi faci acum, i-a zis glasul înecat de lacrimi.

Și părintele Văleanu, rămas singur, n'a știut ce să mai facă, s'a trântit în pat ca să plângă cu hohote, gemându-și o înfrângere ce-i venea ca un fulger din senin într'un pustiu fără de margini.

Ea a plecat, a trecut pe la spital, apoi s'a îndreptat în spre Copou, stingheră, încovoiată de patimă, dar neînvinsă și cu mugurul unei nădejdi în suflet. Dacă Soroceanu a putut să-și închipuie ce-și-a putut închipui despre ea, oare Anne-Marie era să fie la fel? Simțea nevoia unei mângâeri înțelegătoare.

— Am venit să-ți cer un sprijin, i-a zis Anne-Mariei cu primele vorbe, am venit căci îmi spuneai odată că vrei să-mi fii prietenă.

Era palidă. Ochii umezi i se scurgeau în priviri. Mâinile-i tremurau înghețate.

— Am venit la dumneata, fiindcă toți m'au alungat. Doamna Retezeanu, tata și tatăl dumitale...

Anne-Marie a ascultat-o înfrigurată. Cuvintele Mariei îi pătrundeau în suflet limpezi ca boabele de mărgăritar ale unei spovedanii pe care Maria o rostea liniștită, fără gesturi, cu o monotonie sfâșietoare în glas, ca o

ființă trecută cu simțirea dincolo de complicațiile rațiunii. Totul era simplu în tot ce povestea ea.

— L-am cunoscut, după cum știi, acasă la noi. L-am iubit înainte ca el să bănuiască. Mai apoi m'a iubit și el. Impreunarea noastră a fost tot ce se poate închipui mai firesc pe lume. Ne-am strâns în brațe, iar eu port acum în mine rodul acestor îmbrățișeri. Am mărturisit adevărul mătușii dumitale și i l-am mărturisit și tatei. Se pare că-l știe și tatăl dumitale, cum îl vor fi știind toți ai casei. Poate că-l știi și dumneata. Da, așa este, voi avea un copil.

A spus, și ochii i s'au aprins, ca două candelă tainice într'o bisericuță dela țară. A zâmbit, apoi, înduioșată.

— Mi-aduc aminte, a continuat, trecându-și mâna peste frunte, mi-aduc aminte de bunica. Ea îmi dădea un sfat femeesc, care-i venea de bună seamă și ei dela altă bunică. Imi zicea să nu-mi destăinuiesc durerile, să le țin în mine și dacă nu le mai pot purta, să le încredințez mai curând unei troițe din margine de drum decât oamenilor. Săraca bunica. Iși va fi avut și ea necazurile ei. Eu îmi duc însă această dulce sarcină cu fruntea deschisă și fără de nici o rușine. Nu știu cum să-ți spun. Dacă m'ar opri ultimul om de pe stradă și m'ar întreba, i-ași răs-

punde că da, nu peste multă vreme, voi dăruia lumii o ființă nouă.

Anne-Marie s'a cutremurat de sinceritatea sălbatecă a Mariei.

— Nu te supăra, i-a zis Maria, că te iau drept troiță și mă aplec asupra dumatăle. Dar, vezi, nu mai pot să îndur neînțelegerea aspră care mă înconjoară și nici singurătatea sufletească în care m'am isgonit de altfel singură. Am tot tăcut și acum simt cum mă cercetează ispita vorbei. Poate că e rău ce fac, poate că mă arunc într'o prăpastie din care nu voi mai ieși și poate că-i fac mai ales lui Andrei o mare neplăcere. Dar nici minți nu sunt în stare.

Anne-Marie a îmbrățișat-o.

— Scumpa mea prietenă, i-a zis, îți mulțumesc că ai venit la mine. Nu știam ce ți s'a întâmplat. Se vede că ai mei mi-au ascuns opera lor de proastă poliție familiară.

A îmbrățișat-o și a rămas pe gânduri, aducându-și aminte de propriile-i frământări. I se părea că sbucnirea sinceră a Mariei, ca și dreapta ei purtare neobișnuită, erau de o esență superioară prin elementara lor putere de simțire.

— Te rogi Maicii Domnului, a întrebat-o, ca luminată dintr'odată de o scripă biblică.

— Da, i-a răspuns Maria, mă rog în

fiecare seară, căci ea singură mă poate ajuta.

— Ea și Andrei, î-a zis Anne-Marie.

— A, nu, nu, te rog, a protestat Maria, înțelegând ce gândea Anne-Marie. Să nu cumva să-i trimiți știri despre mine. Aceasta ar însemna că nici dumneata nu m'ai priceput de ajuns și s'ar putea întâmpla ca și el să mă judece greșit. Eu atâta voiam să știi, că dragostea mea pentru Andrei, ca și fructul ei oprit de legile oamenilor și ale tante-Coralitei sunt pentru mine o comoară care n'are nici un preț, pe care n'am cum s'o vând și nici n'am cum s'o exploatez. Așa mi-a fost scris mie. Și dacă vrei să-mi faci un bine, atunci spune te rog aceasta tuturor cari ar fi în stare să creadă altceva. Spune-le că acesta este adevărul și că altfel nu mi-ași putea tălmăci nici eu purtarea unei fete ca mine, cu creșterea pe care am avut-o eu, cu sfiata pe care am avut-o de oameni și cu cinstea mea pe care am păstrat-o întregă. Eu cred că așa a voit Dumnezeu, ca eu și nu altcineva să-i răsar ca din pământ în calea lui Andrei, ca el să mă ia pe mine și nu pe altcineva, să mă ducă cu el și să mă păstreze sau să mă arunce, tot după cum îmi va fi scris.

Obosise vorbind. Anne-Marie i-a oferit un ceai și a silit-o să treacă în odaia de dormit

ca să se odihnească puțin. Maria a primit, zâmbind transfigurată de mulțumirea descărcării sufletești.

— Niciodată n'am vorbit atât de multe despre mine, a zis. Adeseori am crezut că din prostie și tot așa cred acum. Imi aduc aminte ce-mi spunea maica Micaela, fosta mea profesoară din mânăstire. Ea zicea, râzând în taină, că toate sfintele au fost niște proaste, fiindcă numai proastele știu să simtă adânc. Eu, Doamne iartă-mă, numai sfântă nu sunt. Dar cât privește partea a doua, cred că maica Micaela avea dreptate.

Anne-Marie a așezat-o în pat și s'a retras în salonașul ce-și deschidea geamurile spre stradă. Se făcea că un aer tare de munte îi pătrunsese în odae. Avea senzația că s'a urcat la o altitudine, pe o culme, undeva între cer și pământ, unde nu mai fusese. Afară par'că se întindea nemărginirea albă a unei zăpezi strălucitoare, iar creștetul i-l ardea un soare dogoritor, cu o ploaie de raze fecunde. Ingeri cântau în văzduh melodiile cerești ale creațiunii. Anne-Marie s'a înfiorat de taina mare ce i se desvelise, a luat o hârtie de scrisori și i-a scris lui Andrei, dezordonat, așa cum știa ea, cu amănunte inutile, cu reproșuri și cu digresiuni ferme-cătoare, implorându-l să vie la Iași, ca să stăvilească din vreme prăvălirea unei ne-

norociri. A scris și a ascultat oprindu-și răsuflarea, cadența răsufletului Mariei care adormise învăluită de căldura lacrimilor nepânse ce-i stăruiau în suflet. A ascultat și s'a îmbătut de parfumul puternic al spovedaniei pe care o auzise. În adâncul conștiinței, în punctul cel mai nelămurit, un gând sfielnic a prins să-i bată din aripi, un gând tulburător, dureros, blând, vesel și furtunatic în aceeași vreme. Pe plicul scrisorii ce trebuia să-i trimită lui Andrei, a început să desemneze în neștire mici capete bucălate, cu ochii mari, cu nasurile rotunde și cu guri imperceptibile. Desemna, zâmbea și visa. Așa a găsit-o Lassarde, căruia i-a povestit în șoapte tot, care i-a înțeles palpitarea curată și a îmbrățișat-o.

— Dar aceasta ce-i, a întrebat Lassarde, arătând spre scrisoare și mai ales spre plic.

— Nimic, o prostie, a zis Anne-Marie roșind și ascunzând plicul, e scrisoarea către Andrei.

— Bine. Cred că vom găsi chiar mâine un curier care merge la divizia lui. Dar plicul? Nu cumva vrei s'o trimiți în plicul acesta?

— Nu. Plicul e pentru tine, a zis Anne-Marie râzând.

Andrei a petrecut zile bogate, reintegrându-se în regimentul lui, ca într'o familie mare. S'a înfrățit tot mai mult cu mulțimea de oameni, pipăindu-i sufletul cu orice prilej, lămurindu-se din ce în ce mai mult pe sine și făcându-i pe ceilalți să-l înțeleagă. Ajunsese să fie el șeful unității, recunoscut și necontestat, un șef spiritual, bine înțeles, căci colonelul Vasilescu, care-l privea de altfel cu o mândrie rău ascunsă, ca un frate vârstnic pe unul mai mic și mai voinic, căci Vasilescu nu putea fi scos nici cum din scaunul autorității lui de ostaș strașnic.

— Știi ce, căpitane, i-a zis colonelul într'o zi, eu m'am gândit mult să-ți spun să rămâi în armată. Ai merge departe. Dar, iar mă întorc și zic, că tot ce e frumos în viața militară se petrece în război. Restul e porcărie, intrigi de avansare și gospodărie seacă, fără temei. Nu e pentru dumneata. Nu știi cum să-ți spun, dar cea mai mare meteahnă a militariei mi se pare mie că e traiul în comun numai între bărbați. E oribil. În război e

alteceva. Ne întindem corzile sufletului și cântăm toți pe ele ca niște arhangheli cel mai curat imn pentru prietenie, pentru camaraderie, care, cred eu, că rămâne totuși singurul lucru frumos pe pământ. Cine știe ce s'ar întâmpla, de pildă între noi, dacă am duce-o și în vreme de pace împreună, a încheiat Vasilescu uitându-se trist și bănuitor la el, cine știe?...

Andrei a râs, simțind o nemărginită plăcere în această mărturisire.

— Domnule colonel, i-a răspuns, mă leg că nici după război nu vom avea motive determinate de lege pentru a divorța.

— Mai știi, s'a întrebat Vasilescu gânditor. Viața cealaltă, cea normală, nu asta pe care o trăim noi acum, e plină de surprize, de cotituri, de mizerii și de slăbiciuni.

Un altul care, din altă parte, îl îmbrățișa pe Andrei cu o dragoste tot atât de mare era Piperea. De când a venit din Iași nu-l mai pierdea din ochi pe stăpânul lui. Se ținea ca legat de el și-i vorbea de multe ori, dojenindu-l pentru imprudențe, cicălindu-l și povățuindu-l cu blândețe ori cu asprime.

— Babă m'am făcut, domnule căpitane, îi zicea adeseori.

Și avea oarecum dreptate. Atâtea câte văzuse în cele câteva săptămâni din urmă, îl îmbătrânise. N'a încărunțit peste noapte

ca alții, dar s'a uscat din ce fusese uscat, s'a cocârjit, și în jurul gurii i s'au încovoiat două dungi adânc săpate, amare și triste. Orice nouă moarte îl lovea la inimă și-l cutremura, trezindu-i noi prilejuri de superstiții și noi frici de necunoscut. În lupta grozavă cu molimile pe care o ducea Andrei, alături de ceilalți ofițeri, el vedea o îndrăzneală supraomenească de Făt-Frumos luat la trântă cu balaurul, căruia îi tai un cap ca să-i răsară alte șapte în loc. Greul trecuse, soarele tămăduitor a început să strălucească plin de putere deasupra ostașilor scăpați din gheena iernii, dar Piperea, oricum, îl temea încă pe Andrei al cărui devotament până la capăt i se părea inutil.

— Mai lasă-i acum, domnule căpitane, să mai moară câte unul, că n'o fi doară un cap de țară...

Il povățuia și-l îngrijea cu un spirit de amănunt aproape femenin. Stanca domnului căpitan, l-a botezat unul dintre puținii cari-l știau dela București, unul care apucase să-i cunoască nevasta. Piperea râdea și el de porecla ce i s'a dat și-și vedea mai departe de ale lui. Andrei îl potolea de multe ori cu câte o glumă.

— Stanco, mai iartă-mă cu dragostea...

Apropierea verii aducea în lagărul de bărci o undă nouă de putere și o nouă isbândă

a facultății de a uita a omului. Pe măsură ce-și pregătea natura marea învoire a împărăției ei, soldații colonelului Vasilescu începeau să trăiască cu vechea intensitate, ca niște zănatici gata să infrunte noi suferinți. Andrei se apropia de ei, simțind în suflet o nemărginită duiosie înlăcrimată și se minuna de ei, ca de o misterioasă forță a solului pe care îl frământau cu picioarele. De dimineață până seara se învârtea în mijlocul lor și se adâncea în ei ca într'un lac, se cobora în ei ca un scafandru căutător de comori și scotea justificări noi pentru dreptul lor de a trăi, de a se prelungi în viitor și de a se măsura cu alții.

În vremea aceasta n'a uitat-o pe Maria și nici nu s'a desfăcut de farmecul gândurilor legate de ea, ce-i năvăleau totdeauna în creier ca niște izvoare calde. Scrisoarea Anne-Mariei l-a copleșit totuși de remușcări. Cum a putut-o lăsa fără de nici un sprijin? Cum a putut să plece dând-o pradă convențiilor? Repede și-a făcut judecata și s'a dus la Vasilescu.

— Domnule colonel, i-a zis, te rog să-mi acorzi un concediu de câteva zile.

Vasilescu nu pricepea. Andrei a trebuit să-i spună motivul.

— Îmi legitimez o dragoste, a spus zâmbind.

— Pleacă imediat, i-a zis Vasilescu mișcat.

Du-tè, adică, nu, mai stai. Știi că diseară îl avem la masă pe profesorul dumitale. Rămâi să sărbătorim împreună această neașteptată veste.

Andrei n'a plecat. Simțea că în glasul colonelului se amesteca o notă de tristețe. Ii cunoștea patima. Știa cât de mult își dorea o femeie pe care însă nu izbutea de loc să și-o găsească. A rămas deci și a stat la masă cu el și cu Matei Calotă.

Profesorul, ca de obicei, înghițea pahar după pahar și vântura paradoxo amare.

— Nu-mi place că te însori. Nu-i de dumneata afacerea asta. Exemplele unice nu se reproduc.

Colonelul tăcea și împrăstia din ochi un praf auriu de vis, ce-i înconjura capul de uriaș cu aureola unei tinereți neîntrebuințate.

— Nu-mi place, stăruia Calotă, căci în-surătoarea înseamnă onestitate de gândire și onestitate de gândire înseamnă cel puțin lipsă de acțiune, dacă nu înseamnă cumva moarte. Eroii n'au femei.

Andrei nu prea asculta.

— Hei, hei, dragii mei, ce copii sunteți, a continuat Calotă neturburat. Amândoi sunteți niște copii. Par'că vă văd undeva, nu peste multă vreme, întinși pe iarbă verde în codrul Moldovei, culcați pentru totdeauna. Prea sunteți curați ca să trăiți. Dar, de altfel,

e bine așa. Țara asta nu merită să trăești pentru ea. E mai bine să mori pentru ea. Eu cred că noi cari ne uzăm repede, ca toți barbarii injectați cu virusul civilizației, noi ar trebui să murim la treizeci de ani. Și așa mai târziu nu mai facem două parale. Să murim la treizeci de ani, pentru a creia o succesiune mai repede de generații, în vederea unei civilizări cât mai grabnice. Ce-o fi și aia civilizație...

Au mâncat și s'au despărțit, închis fiecare în ființa lui ca într'o casă mare. A doua zi dimineața Andrei a plecat la Iași, hotărît și limpezit în conștiință. Niciodată n'a fost mai potolit ca în ziua aceea și niciodată n'a privit lumea cu mai multă înțelegere. S'a gândit cu blândete și cu iertare la mamă-sa, a zâmbit binevoitor pentru coana Coralița și a învăluit pe Maria în mătăsurile unei simțiri delicate, calde și bune. Ajuns acasă, n'a avut multe de spus, nici multe de dezbătut. A luat-o pe Maria de mână și a dus-o la coana Smărăndița, impunându-i-o cu voința unui bărbat stăpân pe sufletul său. Numai revederea cu coana Coralița a fost mai sgomotoasă. Dânsa a plâns mult fără să se poată opri. Plânsul coanei Coralița, după câte făcuse și învărtise dumneaei împotriva acestei căsătorii, era însă în mod firesc plâns de fericire.

— Andrei, maică, a zis înfrântă de jalea vinovăției, Andrei, să nu-mi porți mânie. Eu pentru tine le-am făcut toate.

— Nu pentru mine, tante Coralișo, i-a răspuns el rîzînd, ci pentru lume. Voi, pentru lume ați făcut orice ați făcut în viață. De ochii lumii, cum ați zice voi.

A zis și a îmbrățișat-o, sărutînd-o pe amîndoi obrazii.

— Dar asta nu-i tot atît, l-a întrebat coana Coralișo, veșnic gata să pună o întrebare.

— Nu, tante Coralișo, a zis el rîzînd și mai tare.

— Uite, nebuna, uite-o cum se întoarce, a mormăit Soroceanu care lua parte la scenă. Par'că nu ea ne-a tulburat pe toți cu trăs-năile ei..

Apoi către Andrei.

— Dragă, te asigur, a zis plictisit, că în de alde astea nu mă mai bag.

Părintele Văleanu, sosit mai târziu, părea că se trezește dintr'un vis urît. Purta încă pe chipul rîvășit urmele grozavelor suferinți prin care trecuse. Nu se putea mișca ușor nici în dreapta, nici în stînga. Mereu căuta cu privirile bănuitoare un prilej de neîncredere.

— Părinte, i-a spus Soroceanu glumeț, de aci înainte cred că vom fi prieteni. Știi din

biblică că cine iartă mult și se iartă multe. Suntem acum tot o apă. Așa a voit Dumnezeu și războiul să fim. Blagoslovește, părinte...

Părintele Văleanu i-a întins mâna aiurit, apoi s'a întors îngrijorat spre Maria, care, în fața unci cești de ceai își asculta înmărmurită cântecul biruitor al fericirii. A sosit apoi și Lassarde cu Anne-Marie, uniți, strânși unul lângă altul, sprijiniți în brațe, ca două zale dintr'un lanț nesfârșit, triști și mulțumiți.

Andrei le vorbea tuturor. Avea în glas o notă profundă care stăpânea cu accentele-i prelungi întreagă conversația împinsă pe făgașul nimicurilor obișnuite, o notă plină ce-și sporea cuprinsul pe fiecare clipă, răspândind cu generozitate belșugul unei simțiri puternice. Era atâta deosebire de timbru între ceea ce spunea Andrei și ceea ce spuneau ceilalți, încât, stânjeniți în alegerea vorbelor, nătângi și umiliți, toți se resimțeau de ea. Soroceanca n'a putut să tacă.

— Imi aduc aminte de logodna Anne-Mariei, a zis cu oarecare răutate. Eram tot cei de acum, împreună. Nici nu-i așa de mult. Dar, câte s'au întâmplat de atunci! Câte s'au schimbat! Par'că ar fi fost acum o sută de ani.

Soroceanu a subliniat morocănos.

— E adevărat. Mă uit la voi și mă uit la mine. N'am ce zice. Suntem niște jucării în mâna soartei, care ne așează și ne scoate dintr'un loc, după cum crede ea de cuviință. Vine câte un zeu ales de ea, ca dumnealui boier Andrei, de pildă, te ia de chică și te joacă. Eu m'am hotărît ca de aici încolo să-mi iau alt nume. Hampelmann să mă chemați, Edgar Hampelmann, păpușe de carton în vitrina familiei Retezeanu. Legați-mi o sfoară de frac și trageți de ea, căci brațele și picioarele și capul îmi umblă cum vreți voi. Ori, ce zici, zeule, nu-i așa?

Andrei s'a apropiat de Soroceanu și l-a prins de braț.

— Nene Edgare, i-a zis uitându-i-se cu dragoste în ochi.

Coana Smărăndița nu pricepea nimic, nu auzea nimic și nu vedea nimic. Trecea ca o fantomă dela unul la altul și împărțea zâmbete, împiedecându-se în dreapta și împiedecând în stânga. Murise par'că totul într'însa și nu-i mai rămăsese vie decât bunătatea, comprimată însă și ea într'o esență de calitate aproape supranaturală.

— Grozav a îmbătrâniț Smărăndița, și-a zis coana Coralița pipăindu-și tâmplele cărunte.

Niculae încalte s'a zăpăcit de tot. Un vânt nebun părea că i-a smuls din cap toate

preceptele de viață, aruncându-l gol la coada veacului, ca pe-o sculă netrebnică. Mai păstrase încă în jurul gurii o strâmbătură de nedumerire și de dispreț, care nu era însă a lui Niculae cel nou și-i atârna de obraz streină ca o mască.

— Andrei, a întrebat Anne-Marie, pe când nunta?

— Peste o săptămână, i-a răspuns Andrei, regăsind cu bucurie în vară-sa pe vechea rudenie de suflet.

Lassarde, mai apropiat și mai cald decât oricând, mai viu și mai bărbat după ce l-a îmbrățișat, i-a vorbit foarte puțin și l-a reținut într'un colț ca să-i strângă mâna.

— Dragă prietene, a murmurat, sper că acum, complecțați amândoi cu neveste, ne vom înțelege mai bine ca altădată.

Andrei i-a mulțumit și a chemat pe Maria lângă el.

— Mario, a spus mângâind-o pe frunte, roag-o pe Anne-Marie să ne cunune. Naș va fi colonelul meu. Cred că această împerechere nu-l supără pe Lassarde.

Anne-Marie a bătut din palme veselă. Sorocanu a dat șeptic din cap și s'au răspândit apoi cu toții.

Cununia s'a serbat în bisericuța spitalului unde se săvârșise învierea lui Andrei. De pe pereții afumați, din podoaba lor grea,

sfinții bizantini, s'au uitat cu ochii mari la răzvrătitul ce se apropia de ei pentru a le primi binecuvântarea. Andrei, fără a-i înregistra, și-a ridicat privirile grele de gânduri asupra Pantocratorului, așezat în fundul cupolei. Multe se schimbaseră în el și multe se măcinaseră. Melancolia trecutului de care se despărțea îi fâlfâia din aripi în jurul sufletului, ca o pasăre stingheră rămasă din alt anotimp pe niște tărâmurii cu temperatura și cu flora schimbată.

Era puțină lume la biserică. O atmosferă de tristeță se așternea pentru nuntașii strânși în fața altarului luminat de candelii sfioase. Maria, albă în haina-i albă de mireasă, străvezie, eterizată de suferință, își topea fulgul sufletului alături de stăpânul pe care i l-a trimis destinul.

Preotul își spunea rugăciunile cu glasul scăzut, din când în când se uita cercetător la perechea ce-i sta în față, apoi continua ritualul statornicit de veacuri, trecând dela un amănunt la altul al tainei ce se săvârșea sub ocrotirea lui de împuternicit al cerurilor.

— Logodește-se robul lui Dumnezeu Andrei, cu roaba lui Dumnezeu Maria, în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, Amin...

De trei ori a răsunat în biserică această vestire solemnă.

— Cunună-se robul lui Dumnezeu Andrei, cu roaba lui Dumnezeu Maria, în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, Amin...

De trei ori a răsunat în biserică și această a doua vestire pecetluitoare. Apoi li s'au așezat mirilor coroanele împărătești pe cap. S'au cetit din cartea apostolului Pavel, înțelepciuni bătrâne. S'a povestit din Evanghelie nunta dela Cana, din care se desprinde blând și omenesc chipul Mântuitorului ce făcea din apă vinul. S'a făcut înconjurul icoanelor, nași, miri și preot, prinși de mâini unul de altul în ritmul mistic al unei cântări de-o sfântă veselie gravă.

— Isaiia dănțuește, Fecioara a avut în pântece și a născut fiu pe Emanoil. Răsăritul este numele Lui, pe Carele mărimdu-L, pe Fecioară o fericim.

Andrei, biruit de emoții necunoscute, se supunea orânduelilor bisericesti, înțelegând că de acum a intrat pentru totdeauna în lăntuit în hora largă, nesfârșită, a strămoșilor.

— Răsăritul este numele lui, a murmurat în gând după cântăreț.

— Fecioara a avut în pântece și a născut fiu...

Două lacrimi i s'au bobotit în pleoape, i-a strâns cu putere mâna Marici și a ridicat

capul în sus, căutând să prindă în priviri viitorul, al celorlalți cari vor veni după el, al celor cari vor răsări după el, mai fericiți poate și în orice caz mai liniștiți.

Albaștrii, câți mai rămăseseră la Iași, și-au povestit unul din altul, cu detalii mai mult sau mai puțin adevărate, căsătoria lui Andrei. N'au putut să-i guste însă întreaga noutate uluitoare, fiindcă clubul li s'a stricat. Cei mai mulți dintre ei părăsiseră Iașii, plecând împrăștiați la cele patru vânturi. I-a alungat neliniștea sufletească a vechiului colț de țară. Soroceanca nu mai primea ca altădată. Vestitele ei ceaiuri nu-și mai împărțeau pișcoturile morale și zaharicalele sentimentale ca odinioară, în fiecare zi la ora cinci. Era jale mare la Iași. Albaștrii nu aveau unde se aciui. Pufulețul clubului lor s'a spulberat. Dar nu numai ei s'au răznit unii de alții. Multă altă lume a părăsit adăpostul de o iarnă din orașul primitor. Bejenia strămoșească a prins să rânjească tot mai fioroasă asupra pământului frământat al Moldovei. Rădvanele de demult și caleștile au fost înlocuite cu vagoane, cari se încărcău mereu cu noi pribegi, înspăimântați de ghiara de fier ce se arăta din Carpați și îngroziți de valurile rusești ce se ridicau tot mai furtu-

noase din răsărit, amenințând să se statornicească într'o mare de foc.

— Au plecat arendașii țării, i-a zis colonelul Vasilescu lui Andrei, cum străbăteau a doua zi de nuntă împreună străzile Iașilor.

— Da, i-a răspuns Andrei, am rămas noi și bisericile astea.

Zilele de primăvară târzie se luminau mari pe malurile Bahluiului, ca niște întrebări chinuitoare, iar nopțile se lăsau fâlfâind fantasmă asupra dealurilor din împrejurimi. Albaștrii nu aveau cum trăi în această atmosferă de catastrofă. Numai Patridi mai putea birui cu liniștea lui balcanică și cu îndrăzneala lui de păgân învechit în analiza rece a lucrurilor. El opera înainte la spitalul lui, făcea politică urmărind cu o stăruință înzecită portofoliul ministerial și împărțea zâmbete galante femeilor speriate.

— Toate le primesc, obișnuia să zică, numai postul acesta fără de sfârșit nu-l mai pot suporta. Mi-e dor de-o vrăbioară bună și grozav ași bea o sticlă de șampanie.

El își trăia viața de totdeauna. Slăbise puțin din pricina nemâncării, se plecase puțin din umeri și-i crescuseră urechile. Altfel era tot cel de demult.

— Ce să mă fac, boier Edgare, i-a zis lui Soroceanu care-l felicita pentru silueta-i modernă, mă adaptez împrejurărilor și iau

aspectul unui liliac într'o biserică părăsită. Așa sunt eu...

Patridi își trăia viața, primind chiar o nouă infuziune de energie după cununia lui Andrei. Petrecuse cu ochi prădalnici întreaga evoluție sufletească a fostului amant al Anei și își aștepta cu frenezie ceasul biruinței. Nu întreba pe nimeni nimic, dar înregistra tot și înțelegea tot. Nici nu și-a sporit vizitele la Ana și nici nu și le-a rărit. O încercuia din ce în ce mai mult în logica prăvălirii ei și-o aștepta jos la vale, la vadul lui, cu brațele deschise. O aștepta sigur că de data aceasta nu-i va mai scăpa. Adeseori se surprindea râzând singur de bucurie și se stăpânea cu greutate ca nu cumva să se arunce prea de vreme asupra pasării rănite. Instinctul lui luminat de inteligență îl călăuzea bine.

Ana, rămasă singură, văduvită, a rătăcit nebună prin deșertul sufletului, s'a zbatut îndărătnicită de patimă ca să-și găsească o scăpare, a căutat să se amăgească cu minciuna nepăsării, a plâns zguduită de durere și a râs zbiciuindu-și cinismul frumuseții puternice, s'a înduioșat de amintirea fericirii pierdute și a blestemat ceasurile când a putut să creadă în ea. Toate gamele simțirii au răsunat pe coardele întinse ale inimii ei. Târziu, după ce a înțeles că Andrei era dus în altă lume pentru ea, după ce l-a pierdut

cu desăvârșire din raza vederii, s'a așternut săracă pe patul îngust al singurătății și a bolit îndelungat de boala nenumită a nimicului din ea. În toată frământarea nu păstrase din trecut decât amintirea privirilor limpezi ale lui Patridi.

Se înfiora ori de câte ori i se arătau aceste amintiri la orizontul conștiinței, se îngrozea de ele, își ducea mâinile la ochi ca să le alunge și se apăra desnădăjduită de năvala lor irezistibilă. Tremura fascinată însă de ele, ca un porumbel scăpat din cârd și prins în rotirea sborului sigur de ulii.

Intr'o zi Patridi a mers la ea ca altădată.

— Draga mea prietină, i-a zis, cred că acum pot să-ți vorbesc. Dă-mi voce...

Ana a tresărit și nu i s'a putut împotrivi. L-a ascultat. Cuvintele lui îi pătrundeau în carne ca o otravă perfidă și-i înegurau creierul.

— Am venit să-ți fac o mărturisire a slăbiciunii mele. M'am gândit de multe ori până m'am hotărît. Se vede că am în sânge slugărnicii din strămoși. Bătăile pe cari le vor fi mâncat ai mei dela turci veacuri de-arândul, harapnicele plesnite peste obraz, pasă-mi-te le port în suflet și nu mă pot despărți de ele. În toate am putut să mă liberez de pecetele eredității, pe cari le-am rupt când și cum am crezut de cuviință. Față de tine am însă atitudinea ghiaurului

din pulbere, îmi duc mâna la frunte și-ți sărut poala cu umilință. Am venit să-ți spun că mă găsești tot acolo, unde m'ai lăsat când ne-am despărțit la București.

— Și ce vrei dela mine, l-a întrebat Ana, mirată că poate să rostească un cuvânt.

— Vreau să mă primești, dacă nu altfel, cel puțin ca doctor, alături de tine. Eu sunt de specialitatea mea chirurg, dar nu-mi sunt streine nici boalele interne, Ano...

Patridi zâmbea un zâmbet amar, ce i se lămurea pe măsură ce se silea să-și precizeze dorințele. Totdeauna avea obiceiul de a-și ascunde sub spuza glumelor focul interior. Ana îl simțea cum îi dă târcoale de fiară și-l dibuia dincolo de carapacea minciunilor. Ar fi strigat după ajutor, dar nu avea nici-o putere.

— Nu-ți cer nici un răspuns acum, a zis Patridi tremurându-și glasul. Vom mai vorbi altădată. Ești încă absentă. Nu te-ai întors acasă. Când vei reveni mă voi prezenta din nou.

Și s'a prezentat odată, de două ori, de trei ori, până ce în sfârșit Ana a recâștigat cu ajutorul lui facultatea de a-și întrebuița rațiunea în gospodăria simțirii. Atunci, într'o zi, s'a uitat în oglindă și și-a cercetat obrazul ca pe-un câmp pustii de un vifor năpraznic. Fără multă greutate a înțeles. Pigmenții

pasiunilor tinerești i-au dispărut. Nu era mai urită, nici mai frumoasă, ca altădată, nici mai bătrână. Dar nu mai era ceeace fusese. I se părea, cum se privea în amănunțimi, că e sură ca un morman de cenușe. Nu s'a înspăimântat de descoperirea ce făcea și nu s'a întristat. S'a mulțumit să priceapă și atâta tot. Când a venit din nou Patridi la ea, i-a spus răsând că vrea să meargă la spital cu el, ca să-l ajute. Patridi a privit-o nedumerit.

— Da, da, vreau...

— Iți mulțumesc, i-a răspuns Patridi și a căutat să întoarcă vorba în altă parte.

Nu se socotea încă în stare să primească liniștit darurile minunate ale lungii și pasionatei lui așteptări. Poate că ar fi hohotit nebunește ori poate că ar fi plâns ca un copil. Ochii verzi i s'au aprins de o lumină stranie. Atât dacă s'a strecurat în afară din marea lui satisfacție. Simțirile săltau însă în el ca niște pisici sălbatice într'un codru întunecat.

— Iți mulțumesc, a repetat și a început să facă apologia științei aplicată în războiu.

Primise o seamă de cărți de medicină din Franța, pe cari le comenta după vechea lui obișnuință, cu lungi digresiuni.

— Numai știința a făcut progrese, zicea, altfel zbiară și acum animalul din noi ca înainte cu patru mii de ani. Tare mă tem

că după acest războiu, ca după atâtea alte catastrofe în istorie, va veni iar împărăția tristă a lui Dumnezeu. Pesimismul disperării e germenele credinței într'o viață dincolo de mormânt. Se simțea oboseala omenească înainte de o mie nouă sute patrusprezece. Pe ici pe colo se arătau capete străfulgerate de groaza zădărnicii tuturor opintelilor noastre. Infrânții Domnului se înmulțeau. Dar de acum încolo ce are să fie! Eu mă tot prepar pentru vremea când, demodat și ridicol, am să mă izbesc de neînțelegerea generală, ca un bătrân prost și încăpățânat. Asta, firește, nu înseamnă că din când în când nu mă opresc și eu cu îndoială asupra mormântului meu, ca să mă întreb ce va rămâne din toate zbuciumările mele.

Ana l-a ascultat senină.

— Cu politica ce faci, l-a întrebat.

Patridi abia a putut să-și ascundă mulțumirea. Nici odată nu s'a interesat nevastă-sa de preocupările lui. A răspuns acoperindu-se cu o ploaie de amănunte și răutăți potopite asupra adversarilor, pentru a se putea pătrunde în tihnă de nesfârșita plăcere ce-i inunda ființa.

— Să fi venit ziua cea mare, s'a întrebat.

— Nu, încă n'a sosit, și-a răspuns tot el înfrângându-se.

Ana a vorbit tare și răspicat, ca pentru ea.

— Am o dorință mare, a zis scrutând cu privirile turburi un punct din odae, aș vrea să-mi întrebuițez inteligența pentru ceva și nu știu la ce să o întrebuițez. Ești inventiv. Dă-mi un sfat..

Patridi a răs.

— Inteligența? La ce s'o întrebuițezi? La nimic, Ano. Cel mult să te servești de ea ca să pună ordine în tine, a răspuns regretând imediat că s'a descoperit.

— În mine este perfectă ordine a zis Ana, și o claritate de cristal. Mă văd bine și mă știu bine orânduită. Eu vreau ca inteligența să mi-o scot acum în Agora, ca voi bărbații, s'o pun la lucru în văzul lumii și s'o folosească pentru alții. M'am gândit ca deocamdată să vin la spital ca să te ajut, iar mai târziu să te întovărășesc în politică. Poate că ți-aș putea fi de trebuință și ție și altora.

Patridi și-a retezat din priviri expresia de milă ce l-a învăluit. Ar fi trebuit s'o facă să înțeleagă că era mult prea tânără, mult prea frumoasă și mult prea femeie ca să se poată apuca de o astfel de meserie. Dar nu i-a zis nimic. Și-a întrebuițat vechea lui strategie în raporturile cu ea. A lăsat-o să creadă că n'o pricepe și s'a folosit de neștiința ei, ca s'o poată păstra mereu aproape pentru nădejdiile lui de mai târziu și pentru patima lui de totdeauna.

— Bine, a zis, ai dreptate. Să ne întovă-
rășim. Are să fie cea mai interesantă între-
prindere din țară. Și nouă are să fie.

Ana a zâmbit.

— Da. Foarte bine. Poate că ne facem și
o firmă, a spus visătoare: La doi oameni
singuri...

— Ano, a strigat Patrîdi cu ochii umezi
și i-a sărutat amândouă mâinile.

* * *

Andrei n'a văzut aproape pe nimeni în
zilele pe cari le-a mai petrecut la Iași. A stat
cu Maria și cu mamă-sa, căutând să le
apropie. Coana Smărândița se plimba însă
de colo până colo prin casă, opacă, asemeni
unei oglinzi aburite. Nu era rea voință din
partea dânzei. Se uita însă la băiatul ei,
privindu-l ca din altă lume, de undeva de
departe, de foarte departe. Maria avea ochi
numai pentru el și nu reușea să înregistreze
pe altcineva, oricât de mult s'ar fi străduit.
Induioșat, Andrei le-a îmbrățișat pe amân-
două și a renunțat să le mai trimită pe una
la alta. Prea veneau din regiuni deosebite
și prea-l iubeau în aceeași măsură ca să se
poată înțelege.

N'a văzut aproape pe nimeni. Lassarde a
venit să-i vorbească însă în ziua din urmă.

— Te ferești de noi, i-a zis Anne-Marie, care venise și ea.

— Nu, dar mă retrag în mine, ca să mă pot pătrunde mai bine, a răspuns el. Deacum am început o viață nouă. Trebuie să mă reculeg. Voi n'ați făcut la fel?

Anne-Marie a răs.

— Nu. Abia acum ne adunăm de pe drumuri.

Lassarde a răs și el.

— Da. Are dreptate. Abia acum.

Andrei le-a strâns mâna amândurora cu căldură. Căsnicia lor l-a preocupat totdeauna.

— Vasăzică scripca, a zis întorcându-se către Anne-Marie.

— Nu mai cântă, a răspuns ea, adecă, să nu mint, cântă, dar s'a pierdut în marea simfonie, nenorocita...

Lassarde nu înțelegea.

— Ce vorbiți?

— E o veche discuție a noastră asupra unei scripci țigănești și o simfonie, a spus Andrei.

— Ce simfonie?

Anne-Marie a protestat.

— Andrei, să nu fii indiscret.

— Simfonia barbară, a zis Andrei râzând, pe care am de gând să ți-o cânt odată întreagă, dragă Jean. Am compus-o noi doi, Anne-Marie și cu mine.

— Fugi, că vorbești prostii, a strigat Anne-Marie și a trecut în camera Mariei.

Andrei l-a oprit pe Lassarde lângă el. L-a întrebat de aproape asupra vieții pe care o ducea.

— Nu știi cât sunt de mulțumit că te văd fericit, i-a spus. M'am gândit mult la tine. Acum, că au trecut dificultățile începutului, pot să-ți mărturisesc că mi-a fost teamă. Anne-Marie e o sălbatecă. De tine nu m'am îngrijit prea mult, fiindcă îmi dam seama că o prinenire ca însurătoarea ta îți era necesară. Știi, că de când am plecat din Paris, mă gândesc mult la problema eugenică a ideilor. Inerucișerile sunt și în domeniul acesta o necesitate de prima ordine. Spune drept, de când te găsești în țara noastră, nu ți-a sporit calitatea gândurilor și nu ți-ai inobilat rassa noțiunilor de cari te serveai până acum?

Lassarde a zâmbit satisfăcut.

— Dragă, a zis, de când sunt aici m'am schimbat cu totul. Anne-Marie, de sigur, a contribuit cu mult. Ea îmi administrează în fiecare zi o doză de specific românesc, un fel de tiroidină pentru mine, care mă umflasem și prăsisem o gușe antipatică de francez îngrășat cu mâncări artificiale.

— Ei vezi, a stăruit Andrei plin de curiozitate.

Lassarde a căutat să se lămurească și mai bine.

— Voiam să-ți spun de mult, a continuat, dar nu te-am prea putut întâlni. M'ai ocolit în vremea din urmă. Da, m'am schimbat. Aș putea zice că am acum o ființă morală nouă. Firește, că mă gândesc și cu mult și la multe. Perspectiva în care m'au așezat întâmplările e mai mare. Mă gândesc la ce trebuie să fie acum în Franța. Știi, că Parisul l-am cam uitat. Drept să-ți spun, m'a și supărat acest Paris, pe care l-am întâlnit prea des aici la voi. Vorbesc, bine înțeles de Parisul care cucerește în fiecare zi o Bastilie, de Parisul negustorilor de formule revoluționare, al negustorilor cu orice preț, în toate domeniile. Și mi-e dor de Franța veche, de Franța de totdeauna, de Franța adevărată, pe care ai tăi nu o pot vedea de aici de munții de pălării, de toalete, de romane proaste, de ciorapi și vodeviluri stupide. Mi-e dor de Franța în a cărei istorie abia acum pot să mă uit, căci până mai eri farul automobilului meu nu lumina până în epoca lui Ludovic al XIV. Mi-e dor de Franța, ca de tata și de mama. Un dor onest, curat, bun și cald.

Andrei, mișcat, l-a prins de mână pe Lassarde și l-a oprit.

— Te rog, a zis, nu mai continua. Ai re-

învia în mine dureri prea mari și prea recente: Jean, te vei întoarce acasă, dar să ții minte ce-ți spun eu. Pălăriile, toaletele, romanele proaste, ciorapii și vodevilurile stupide, au să-ți dea mult de lucru. Te vei lupta cu ele, dragă Jean, cum m'am luptat și eu aici cu altele de soiul lor, de patru ani de zile. Nu-ți doresc în niciun caz să suferi însă atât de mult cât am suferit eu. Ți-aduci aminte că am fost împreună la Saint Bertrand des Comminges. Dacă te vei mai duce vreodată — și ai să te duci — te vei opri de sigur în dreptul catedralei ca să inspiri aer tare din credinți vechi. Nu mă uita, Jean, atunci. Și să-i spui Anne-Mariei...

— Ce să-mi spună, a întrebat Anne-Marie furișată în odae ținând-o pe Maria ștregărește pe după cap.

Andrei și-a schimbat vorba, i s'au umezit ochii și s'a uitat la vară-sa cu o nesfârșită dragoste. O vedea plecând, fragedă, subțirică, tânără și fără de griji spre culmile din cari s'a prăvălit el înțelegând că nu erau ale lui.

Ea avea sprijinul coveșitor al bărbatului. Nu era singură. Dar se va putea menține? O undă întunecată i-a trecut prin suflet. A luat-o pe Maria pe după mijloc, îndemnându-l pe Lassarde să-și ia și el nevasta.

— Să-ți spună, a zis scandând cuvintele,

că femeile sunt fântânile prin cari ne coborîm noi în adâncuri. Băutura bună ne dau ele și gustul infinitului.

A rîs apoi și a glumit. Anne-Marie și Lasarde l-au îmbrățișat despărțindu-se. Maria s'a așezat la pian și a încercat câteva acorduri din Sonata Lunii. Nu mergea.

— Cîntă un cântec popular, i-a zis Andrei învăluind-o în priviri.

Maria a cîntat arii simple de acasă dela ea, de sub poalele Negoifului, cari s'au răspândit blînde în sufletul bărbatului ei, ca niște mioare bălane într'o pădure liniștită după o mare furtună.

IV

Regimentul, refăcut, a plecat spre front. Colonelul Vasilescu își ducea oamenii din nou către culmile munților de jertfă. Era tot cel vechi, tot ostașul de demult, vânjos, neînduplecat, crud și scump la vorbă. Și-a reintrat în meserie. Atât cât a stat în spațele frontului se umanizase, slăbindu-și frânele caracterului. Pe măsură ce se apropia de granițele morții, se închidea însă tot mai mult în platoșa de fier a voinții, izolându-se sfios în apriga-i dorință de a stăpâni, de a mânui oameni, de a-i trimite și a-i aduce, de a-i împrăștia și de a-i regrupa, după cum cerea jocul nebun al războiului. Proțâpî în frunte, cum avea el obiceiul să zică, Vasilescu călărea pe murgul lui, înaintînd ca un bloc de piatră vie, năzuind într'o cadență liniștită și sigură, spre o țintă știută și dorită.

Era o zi caldă de vară, o zi mare, cuprinzătoare, largă și revărsată în bătaia razelor de soare. Viile Panciului se ridicau pe parii aliniați, ca niște oștiri fără de număr ale unui popor verde, ce-și ducea cu stăruință,

într'o perfectă disciplină triumfătoare, bătaia tainică a fecundității. Fiecare viță se înălța palpitând, murmurând din frunze imnul belșugului și pregătind din vrejuri mustul binecuvântat, sângele Domnului, pentru sfânta orgie a clipei trecătoare, pentru împărtășania cu principiul eternității a acestei biete clipe osândită să moară.

Compania a noua era cap de coloană. Andrei mergea și el în fruntea companiei. Aceiași orânduire a batalioanelor i-a reamintit plecarea din București spre Argeș. Mergea călcând apăsător, sprijinindu-se în călcăe, cu capul aplecat înainte, greu de gânduri, cu privirile săgetate departe și cu buzele strânse. Peisagiul dealurilor din jur i se desfășura în față, fixându-i-se lămuritor. Era altfel, cu totul altfel, acest colț de pământ, altfel decât șesul pe care își răspândise odinioară dezolarea sângelui clocotitor și nemărginitul pustiu din suflet. Era mai prietenesc și mai apropiat. Fiecare mușchi de colnic se deschidea ca o sprinceană arcuită deasupra unei priviri tainice ce-l îndemna mereu să urce mai departe, spre înălțimi. Orice cotitură îi desvelea noi priveliști, noi aspecte ale naturii, primenindu-i zările conștiinței și ducându-l domol pe căile evoluției lente a tuturor urcușurilor. Răscruci enigmatice se arătau din când în când,

însingându-i în minte ochi ironici și întrebători de sfinx, îndoeli și nelămuriri. Ecoul pașilor, după ce trecea de câte o răscruce, și-l auzea plângând în urmă, cu un regret turburător, ca o chemare desnădăjduită, ori ca o stăruitoare insinuare perfidă.

— Psihologie de răscruci, își zicea atunci Andrei murmurând, piază rea a părinților mei, sinteză tragică a strămoșilor mei....

Și imaginația, cum înainta în cetățuia de coline, îi zugrăvea în repezi icoane suprapuse, cronică pestriță, plină de diversități și de contradicții a Carpaților așezați ca un dig de stâncă la punctul de întâlnire al valurilor năstrușnice ale istoriei, ca o stavilă colectoare a tuturor undelor dispartate din furtuna lumii.

— Psihologie de răscruci, își zicea Andrei, și mergea înainte, dârz, lovind cu fruntea în obstacolele ce îi sta în față logica implacabilă a trecutului, psihologie de răscruci, obraz cu patru perechi de ochi îndreptați în cele patru puncte cardinale ale pământului, cap cu patru creeri certați între ei pe aceeași limbă, monstru păgân nedus la biserică credinței într'o singură forță creatoare...

Își zicea și se gândea la tot sbuciumul lui de patru ani.

Revoltele de demult îl părăsiseră. Instreținerea a fugit din el. După câte văzuse și

după câte simțise, nu mai păstrase în suflet decât nebuneasca certitudine, că strânsese în vinele lui o esență de viață nouă, pe care avea misiunea apostolică de a o reprezenta în fața dușmanilor și a prietenilor.

Această esență de viață nouă îi creștea în inimă ca un sâmbure cu năzuinți stăruitoare de a răsări, îl împingea pe calea ce apucase asemeni unui îndrăzneț deschizător de drumuri și-l îndemna să se apropie de front, ca spre unica piedecă ce-i mai rămăsese în drumul spre biruință.

Rănila primite în cruntul războiu ce dusesse cu el însuși, și cu ai lui, nu-l mai dureau. Tot ce-l mai durea era linia definitivă a bărbăției, ce-l prinsese ca o chingă de fier și-l strângea în proporțiile ei bine precizate și pentru totdeauna precizate. Fusesse zidit, după multe și chinuitoare încercări, după îndrăznețe înălțări și grozave căderi, de meșterul nevăzut al destinului. De-acum așa va rămâne. Nimic nu-l va mai schimba. Nici o mână nu-l va mai adăoga sau scădea. Era împlinit și purta în el melancolia lucrurilor împlinite...

*Manole, Manole,
Meștere Manole,
Zidul rău mă strânge,
Trupușoru-mi frânge. . .*

Strigătul vechei balade de pe malul Argeșului se auzea, undeva departe, foarte de-

parte, în străfundurile ființei lui. Andrei l-a acoperit cu un zâmbet.

La un popas mai lung colonelul Vasilescu s'a apropiat de el cu harta în mână.

— Iată, i-a zis, acesta e drumul spre Mărăști.

Andrei a tresărit, și-a scos harta și s'a uitat și el pe linia indicată de colonel.

— Da, spre Mărăști, a zis grav.

Apoi l-a cuprins dintr'odată o febrilitate năvalnică.

— Vezi valea aceasta, la nord de cota pe care pun eu degetul, a întrebat colonelul privind preocupat pe hartă.

— Da, o văd.

— Aci ne vom instala noi, pe versantul sudic, în tranșeele pe care le vezi însemnate cu roșu. Inamicul e pe deal.

— Și vom pune și noi degetul, a zis Andrei râzând.

— Da, da, a răspuns colonelul, vom pune degetul românește. Vom iscăli cu multe cruci...

Andrei a râs din nou.

— Vom iscăli și vom trece mai departe, dragă domnule colonel.

— Stai, stai, l-a oprit Vasilescu potolit, deocamdată să ne vedem pe cotă, vom vedea apoi ce va fi.

— Vom trece mai departe, a stăruit Andrei

cu hotărîre, căci pe aici cred eu că vom tăia cărare dreaptă spre...

— Spre ce, a întreat Vasilescu cufundat în studierea hărței.

— Spre izbândă, a încheiat Andrei.

* * *

La Mărăști au ajuns noaptea. Tot noaptea s'au coborît în tranșee. Tiptil, s'au strecurat, companie cu companie, înlocuind un alt regiment ce se retrăgea în rezervă. Era o tăcere nemărginită pe întreg cuprinsul văilor adânci, o pace fără de hotare și o blândă adiere de vis. Par'că se întindeau din depărtări mâini tremurătoare de mame, căutându-și copiii adormiți, mângâindu-i și acoperindu-i. Par'că se lăsau din cerul văratec în zboruri săltate, sărutări calde. Pământul răcoros se alinta în răsuflete domoale, ca un sân de femece.

Andrei și-a așezat compania în sectorul lui, apoi a cercetat cu ochii terenul din față. Nu prea distingea multe. Nu era lună. Nori diafani, ca un borangic alb aruncat peste văzduhuri, îi împiedecau vederea. A renunțat deci să mai caute punctele obișnuite de orientare, s'a aplecat cu capul pe umărul lui Piperea, care adormise, și a prins iar să-și orânduiască sufletul, cum făcea totdeauna în clipele hotărîtoare.

Știa că a doua zi dimineața se va începe bătălia pregătită în cursul iernei și a primăverei. În ultimul moment s'au mai făcut unele schimbări de unități, din pricina dislocării rusești. Astfel se explica și aducerea regimentului lor atât de fără de veste la acest punct al liniei de foc.

Prin foarte multe părți frontul crăpase. La Dunăre și în nordul Moldovei moscoviții își răreau rândurile strecurându-se în pâlcuri fugare, lăsând în părăsire tot și întorcându-se spre focul din stepa lor. Pe ici pe colo au fost înlocuiți cu perdele ușoare de trupe. Grosul armatei românești se înfipsea însă în inima munților și încerca de acolo, ca o veveriță singuratecă suspendată în codrii strămoșești, să facă un salt îndrăzneț spre occident, spre singura scăpare ce mai putea avea.

Andrei înțelegea întreaga situație și se pătrundea de tragicul ei sângerous, ca de o fatalitate bine venită pentru o lămurire de mult așteptată. Înțelegea că deodată cu retragerea revoluționarilor împrăștiați de vântul nebuniei, sângele lui și al tovarășilor lui se împrăștia oarecum, pierzând din densitate, dar simțea în aceiași vreme că câștiga pe fiecare clipă în claritate și puritate. Energii nebănuite au prins să răsară din pământul ostașilor aruncați de mâna întâmplării în Carpați și sădiți acolo pe vecie, ca niște

brazi milenari. Andrei le vedea cum cresc și se înmulțesc, svelte, sprintene și potolite, sporind cu numărul lor și înmiindu-i puterile. Limpezit de multe gânduri negre, ca un râu umflat și tulburat de ploile veacurilor, își recâștiga albia și curgea spre eternitatea senină, împăcat cu sine însuși și cu menirea lui.

Primele lovituri de tun, în zorii dimineții, l-au înviorat întinzându-i nervii ca pe niște coarde de vioară acordată pentru un cântec nou. Era aproape vesel. Era spiritualizat. Era curat și întinerit, ca Făt-Frumos după ce a gustat din izvorul poveștii lui Piperea.

— Cum îi spune izvorului ăluia dela voi, a întrebat râzând.

— Domnule căpitan, a protestat Piperea, acum nu-i vreme de glumit.

— Lasă că-l știi eu. La izvor la apa cum-pănită. Bună apă. Te taie la ficați...

Piperea l-a privit bănuitor. Nu i se părea a bună. Andrei i-a cerut câteva țigări și a urmărit apoi cu interes efectele focului artileriei. Erau remarcabile. Proiectilele cădeau cu o regularitate matematică și răbufneau metodice în tranșeele de pe dealul din față. Tirul a început într'o cadență rară și s'a întezit mai târziu din ce în ce mai mult. Guri de foc de toate calibrele se întreceau unele pe altele în opera vijelioasă de destrucțiune. Se simțea în spatele lor, nu atât

o mână viguroasă ce se punea în mișcare, ci mai mult o inteligență vie, suplă și statornică. Andrei par'că-l vedea pe ofițerul ce diriguia tragerea, par'că-l lămurea bine în minte, subțire, firav, elastic, în colțul gurii cu o ironie mușcătoare și în ochi cu toate limpiditățile rasei.

Răspunsul artileriei dușmane era tot atât de puternic. Andrei avea însă impresia că e mai greoiu. În orice caz, dela o vreme nu-l mai auzea. Și nu-l mai auzea, fiindcă era cea dintâi luptă la care lua parte cu tot trupul și cu întreg sufletul, identificându-se cu ai lui, simțind mândria acestei identificări și primind cu lăcomie binecuvântările ei, ce-i cădeau în suflet cu răsunete adânci. Era lupta inimii lui. Era o luptă în care mergea, nu numai cu dorința nestrămutată de a învinge, dar și cu dorința infinită de a trăi. Trecea dela pluton la pluton, inspectând soldații, îndemnându-i și povățuindu-i. Participa în amănunte la tot ce privea posibilitățile de a-și ține oamenii gata de atac. Era într'o perpetuă mișcare de organizare. Dar nu-și mai arăta capul în bătaia gloanțelor, ca mai demult, nu-și mai arunca trupul cu dispreț în fața primejdiei. Se păstra cu o sgârcenie excesivă pentru izbândă, iluminat de apropierea ei și sfințit de perspectivele ei.

Dela o vreme glasul tunurilor românești

s'a prefăcut într'un urlet nebun de mânie. Se părea că fiecare lovitură izbea cu îndărătnicie într'o poartă ce nu voia să se deschidă pentru un popor lăsat afară din lumea oamenilor, pradă sălbăticiiei. Se părea că fiecare obuz pleznit striga la poartă un strigăt înfiorător de desnădejde.

— Deschideți, deschideți, se auzea deslușit din milioane de guri în milioane de ecouri.

— Deschideți, a urlat și Andrei în delirul așteptării.

— Domnule căpitan, domnule căpitan, a chiotit Piperea, plângând scuturat de friguri.

Credea că-i înnebunise stăpânul.

* * *

Atacul s'a dat în valuri dese. Compania a douăsprezecea a pornit cea dintâi. A năvălit din tranșee, prelingându-se pe pământ ca un izvor împrăștiat în picuri mulți, s'a dus mereu rostogolindu-se, tot mai departe în vale, apoi, a căutat să se urce pe deal, încurcându-se însă în rețelele de sârmă ghimpată și oprindu-se din elanul tăiat de mitralierele ce o scui-pau isterice în față. Compania a unsprezecea a pornit în urma ei în salturi repezi. Compania a zecea s'a dus și ea. Toate au înaintat, val după val, atin-gând înălțimi din ce în ce mai mari. Soldații se cățarau pe brânci, tăiau cu foarfecele re-

țelele de sârmă și se căzneau să câștige un cot de pământ mai mult. Unii tăiau rețelele și alții trăgeau, răzbătând mereu.

Cei mai mulți se culcau cu fața la pământ și împietreau acolo pentru veșnicie. Alții rămâneau spânzurați cu capetele atârinate de câte o tufă aplecată sub greutatea lor.

A sosit apoi și rândul companiei a noua. Andrei, în fruntea ei, a plecat simțind în vine toată patina clipei, cuprinzând în el întreagă năzuința celor rămași în vale, spornic pe drumul de sânge ce i se deschidea în față, îndărătnicit de voința de a ajunge sus și fulgerat în suflet de lumina culmei spre care țintea.

Valul lui a dat cel mai puternic asalt. Ingroșând rândurile celor răzlețiți pe deal, Andrei cu oamenii lui a pătruns pe creastă, simțind cel dintâi revărsarea orizonturilor largi în sufletul lui aprins. A pătruns cel dintâi pe creastă și a căzut închinându-se ca un credincios în fața minunii ce i se desvelea în față. Un glonte l-a făcut să cadă, străpungându-i inima ce-i palpita zorită, ca o cuprinzătoare lume nouă, asupra căreia Duhul Sfânt s'a coborât creator pentru întâia oară. A căzut fără să aibă conștiința că moare, simțind adânc prelungirea lui peste veacuri. Înainte de a închide ochii, a putut să mai vadă odată soarele, care, după o zi

atât de trudnică, aprindea dincolo de munți, în depărtările lui, rând pe rând, făcliile apusului. Andrei l-a văzut și a priceput aievea că marele ctitor al luminii, răsfrângându-și chipul blând în biserica lumii, îi ținea în brațe, ca o supremă mângâiere, ca o binecuvântare târzie, ca o tristă chemare, catedrala Notre-Dame. . .

EPILOG

Maria a născut un copil. În casa coanei Smărăndița dela Șosea se strânseseră multe rude și mulți cunoscuți. Coana Coralița alergase din om în om, anunțând peste tot locul vestea fericită a prelungirii neamului Retezenilor. Boeri bătrâni și boeroaice vârstnice priveau cu ochii mari la tânăra mlădiță informă ce deschidea și ea ochi tot atât de mari în lume. Aspra vijelie a vremii își arăta urmele pe chipurile răvășite ale celor adunați. Dintre aceia cari pătimiseră împreună cu Andrei frământările anilor din urmă nu mai erau decât foarte puțini. Unii se coborîseră în groapă, iar alții se cufundaseră în depărtări. Anne-Marie plecase cu Lassarde, aruncându-se în brațele Parisului cu tot sufletul ei pătimăș răsărit și crescut îndrăzneț în soarele puternic al câmpiei dunărene. Soroceanu și nevastă-sa, îmbătrâniți fără de vreme, s'au retras la moșia lor părăginită.

Numai Niculae își mai târa picioarele obosite, deschizând și închizând ușile pentru cei cari intrau și ieșiau. Niculae, bătrâna slugă credincioasă, și Ana și Patridi, cari, cu focul stins în vatra sufletelor, veniseră și ei să vadă pe noul născut.

O ultimă scăpărare din trecut a mai licărit odată în ochii frumoși ai Anei. Cu mâini tremurătoare a luat pe copilul lui Andrei în brațe, uitându-se la el și căutând mișcată în chipul lui urmele dărâmătorului tinereții ei. L-a luat în brațe și cu lacrimi în ochi i l-a arătat lui Patridi:

— Vezi, a zis, acesta e Messia vremurilor ce vor veni.

Patridi, sceptic ca totdeauna, întunecat și dârș, a zâmbit cu îndoială.

— Nu prea cred, i-a răspuns în șoaptă nevestei sale, în vremea noastră n'ași zice că se mai nasc profeți. Atâta doar ași putea să spun, că mititelul are o oarecare asemănare cu blândul Isus. E și el cel puțin pe jumătate illegitim...

Ana a zâmbit îndurerată și n'a voit să înregistreze răutatea bărbatului ei.

— Atunci, dacă nu e Messia, a zis stăruind îndelung asupra vorbelor, atunci copilul acesta va strânge în el, așa cred eu cel puțin, una dintre cele mai cuprinzătoare realități din câte cunosc, căci tu știi ce spune

Biblia în Cartea Facerii: La început era Cuvântul . . . Logosul . . . Și Andrei, iartă-mă că trebuie să-ți mai vorbească de el, Andrei era un cuvânt mare, dintr'un mare început.

SFÂRȘIT

ERRATA

Pag. 77, r. 4, celește bazilică, f. 1, de bazilică.

